

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ**

О.І. ПУТРО

**ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ ТА ЙОГО ДОБА
(з історії українського державотворення XVIII ст.)**

М О Н О Г Р А Ф І Я

(в 2-х частинах)

Частина II

Київ ДАКККиМ 2008

УДК 94(477)
ББК 63.3(4Укр)46
П-90

Рецензенти:

О.І. Гуржій, доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
Інституту історії України НАН України

В.О. Щербак, доктор історичних наук, професор,
декан факультету гуманітарних наук
Національного університету “Києво-Могилянська Академія”

*Друкується за рішенням вченої ради
Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв
(протокол №8 від 28 грудня 2007 р.)*

Путро О.І.

П-90 Гетьман Кирило Розумовський та його доба (з історії українського державотворення XVIII ст.): Монографія: в 2-х частинах. — К.: ДАКККиМ, 2008. — Ч. II. — 288 с.

ISBN 978-966-8683-99-2

ISBN 978-966-452-002-4

В монографії на широкій джерельній базі подається образ гетьмана Кирила Розумовського, як визначного діяча українського державотворення середини і початку 2^{ої} пол. XVIII ст. Саме цей історичний період, відомий як доба гетьмана К. Розумовського, став яскравим, хоч і останнім спалахом української державної думки ранньомодерного часу.

Постать останнього гетьмана України-Гетьманщини подано на тлі політико-правового, військово-адміністративного й соціально-економічного становища української автономної держави в досліджуваний період.

Робота написана для викладачів, студентів, фахівців-істориків, усіх, хто цікавиться вітчизняною історією.

Друкується за авторською редакцією

УДК 94(477)
ББК 63.3(4Укр)46

ISBN 978-966-8683-99-2
ISBN 978-966-452-002-4

© Путро О.І., 2008
© Державна академія керівних
кадрів культури і мистецтв, 2008

З М І С Т

Додаток № 1	4-48
Додаток № 2	49-101
Додаток № 3	102-117
Додаток № 4	118-136
Додаток № 5	137-236
Додаток № 6	237-254
Додаток № 7	255-287

**УНІВЕРСАЛИ ГЕТЬМАНА К. РОЗУМОВСЬКОГО
З КОЛЕКЦІЇ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО МУЗЕЮ
ім. В.В. ТАРНОВСЬКОГО**

(Подається за виданням: “Сіверянський літопис”, 1998, №6.)

№ 1

Ея Императорского Величества Малой России Обоих Сторон и Войск Запорожских Гетман, Действительный Камергер Императорской Санкт-петербургской Академии, наук Президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих славных российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анны, кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генеральной старшине, полковникам, а особливо полковнику Лубенскому, старшине полковой, сотникам того полку и всем кому о сем ведат надлежит чрез сие объявляем: Лубенского полку, сотни Пиратинской сотник Григорий Корниевич подданием нам доношением представлял, что он Корниевич будучи первее в значковых товарищах, а потом в чину сотничества Пиратинского, служил с 1709 году все-российскому императорскому престолу и бивал в многих войсковых походах и других командированиях, о коих в том его доношении именно показано и все те службы продолжал тщательно, верно и доб-ропорядочно, а ныне до глубокой старости и изнеможения сил при-шедши в том сотничом и ни в каком другом чину служит не может и просил о увольнении его от всяких служб с пристойным за отправленние им войсковие службы награждением и о дачи ему абшита нашего раз-смотрения, и Мы призирая на отправленние им Корниевичем многие войсковые службы состояние его уже при глубокой старости по высо-коповеренной нам от Ея Императорского Величества власти, оното Гри-гория Корниевича от воинских и Статских служб увольняем с повыше-нием чина в бунчуковие товарищи, повелевая притом даби полковник Лубенский и старшина полковая и протчие чини от таком его Кор-ниевича от всяких служб увольнении с награждением чином бунчуко-вого товарища ведая, оното Григория Корниевича ни в какие дела и службы не употребляли, а ежели кто будет имет к нему Корниевичу в чем претенсию тот должен искат с него сатисфакции у нас Гетмана

или в суде войсковом генералном, того ради ему бунчуковому товаришу Григорию Корниевичу и сей наш универсал за подписом нашим и национальною печатью дан в Борзне 1751 году сентабра 19-го дня.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 2

Ея Императорского Величества Малия России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпитербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анни кавалер Российския империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генеральной малороссийской старшине, полковникам, а особливо полковникови Прилуцкому, старшине полковой, сотникам того полку, пачеж сотникови Сребранскому з сотенною старшиною и кому о сем ведат подлежит объявляем. Удовствующая, бунчукового товарища Ивана Савича жена его Анастасия Стефанова доч Забеловна; представляя нам яко имевшое во влдении ея село Лучники отойшло из-за ея племяннику Петру Забиле, онаж де оставши без всякого имущества, а имея детей немало в крайнем бедствии находится, якож де по чужим дворам т[а]скается и просила респектом служеб мужа ея бывших и по причине бедности ея з детми для пропитания определения, и Мы в разсуждении предписанного неимущества и бедности з ея детми и призирая на ея Савичевой удовство, респектуя же и на службы мужа ея, определяем в спокойное и беспрепятственное владение ея з детми полку Прилуцкого в сотни Сребранской село Довгалювку, в котором числится по ревизии сего 751 года дворников з бездворними хатами шестнадцат со всеми к оному селу принадлежностями и угодий и оное село со всеми принадлежностями и угодий в тое ея Савичевой владение сым нашим универсалом утверждая, приказуем того села посполитим подданным (:кроми козаков тамо живущих с грунтами их кои всегда при своих волностях должны оставатис:) оной Савичевой с детми ея отбуват всякие понадлежито-сти подданические повинности и послушенства без всякого сопротивления, чего ради и сей наш универсал за нашею рукою и национальною малороссийскою печатью. Дан в Глухови ноября 16 дня, 1751 года.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№3

Ея Императорского Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпитебургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святія Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Полковнику Стародубовскому старшине полковой, сотникам того полку з сотенными старшинами, а особливо сотни Топалской атаманам з товариством и войтам з посполством протчим кому ведат сем надлежит чрез сей универсал объявляется: настоящего 751 году ноября 26 дня полковник Стародубовский господин Максимович з полковою старшиною при доношении “воем представил нам вибор учиненный от сотенной Топалской старшины, атаманов и знатнейшего товариства з показанием в оном на состоящее в вакансии сотничое Топалское место кандидатов ко усмотрению нам и определения из них кого настоящим сотником в ту Топалскую сотню и при том он полковник Стародубовский з старшиною, что те кандидаты тут люде честные, постоянные и такова чина достойные, засвидетельствовали, а понеже и по рассмотрению нашему тех представленных выборов и яко сверх того и самим нам некоторые той сотни Топалской атаманы и козаки поднесли прошение об определении з выбранных ими кандидатов настоящим себе сотником войскового канцеляриста Григория Рубця, яко доволную в той Топалской сотни оседлость имеющего, того ради Мы, по данной нам от Ея Императорскаго Величества власти, из тех выбранных кандидатов по желанию той сотни сотнян реченного канцеляриста войскового Григория Рубця, усматривая мы и сами его к тому чину способност и впред к службам надежность, определяем его Григория Рубця в ту Топалскую сотню настоящим сотником и в том сотничем чине приведем в верной службе Ея Императорскому Величеству к присяге (:к которой zde и приведем:) сим нашим универсалом утверждаем, предлагая, дабы полковник Стародубовский з старшиною полковою и сотники того полку, а паче сотни Топалской старшина сотенная, атаманы, рядовые козаки и протчие чины до кого сие принадлежит о таковом нашем определении ведая, признавали его Григорія Рубця настоящим Топалским сотником, он же сотник Топалский Григорий Рубец, будучи в той Топалской сотни сотник, имеет поступат ревностно и добропорядочно ко всем, что к его сотничему чину и должности принадлежит и командиру

своему полковнику Стародубовскому и старшине полковой, что касатимется к службе Ея Императорского Величества быть послушным, а з сотнянами обиходится порядочно и безобидно, доволствуя их в подлежащих делах слушное росправное по правам малороссийским, а оны подкомандные его сотняне должныствуют ему сотнику Рубцю, яко командиру своему, что касается до исправления их козачей должности во всем послушными быть, на что и сей наш универсал за подписом нашим и малороссийскою национальною печаттю ему сотнику Топалскому Григорию Рубцю (:с которым явится ему в полковой Стародубовской канцелярии, а оной полковой канцелярии чрез кого пристойно поручит ему сотнику Рубцю той Топалской сотни команду и сотенную корогов:). Дан в Глухови 751 году ноябре 29 д.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 4

Ея Императорского Величества Малия России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпитебургской академии наук президент, лейб-гвардии измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святя Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генеральной малороссийской старшине, полковникам, бунчуковым и войсковым товарищам, полковой старшине, сотникам з их уряды, а особливо полковникови Киевскому с полковою старшиною и сотникамы, а паче сотникови того полку Гоголевскому з сотенною старшиною и кому ведат надлежит сим нашим универсалом объявляем. Сего генваря 25 д. асаул полковий Киевский Матвей Шут поданным нам доношением, представляя предков своих отца умершего хоружого полкового Киевского Михаила Шута и его самого многие верно и безпорочно отправленные всероссийскому престолу войсковие службы и что де за оние в награждение к содержанию себе и лучшему исправлению к войсковой службе ничим противу братти своей полковой старшины ненагражден, а хотя де покойний гетман Скоропадский отцу его асаула надал было универсалом своим во владение в Киевском полку состоящее в сотни Остерской село Красиловку, точию оное по умертвии отца его в 728 году в другие руки отойшло по крепостям во

владение, просил о награждении его за те предков и самого в Войску Запорожском верно ронячие войсковые службы из свободных войсковых посполитых дворами нашего разсмотрения. И мы, респектуя на оные предков его асаула Шута и самого его безпорочного всероссийскому престолу отправление войсковые службы, по данной нам от Ея Императорского Величества власти, определяем полковому асаулу Матвею Шуту в полку Киевском в местечку Гоголеве двадцать дворов в ряд с одной какой стороны со всеми к ним принадлежащими грунтами и другими посполитскими угодиями в вечное и потомственное ему и наследникам его владение (:кроме живущих в том местечку Гоголеве козаков и их козачих грунтов и угодий кои при своих волностях и владениях ненарушимо содержаны быть должны:) и сим нашим универсалом ему полковому киевскому асаулу Шуту оные в местечку Гоголеви двадцать дворов со всеми к ним принадлежностями, грунтами и угодий посполитскими в вечное владение утверждая, повелеваем дабы тех посполитых людей войт со всем посполством ему полковому асаулу Шуту и наследникам его были послушны и подданические должности и повинности) отправляли безпрекословно, а полковник Киевский, старшина полковая, сотники и никто отнюд в том владении никакова помешательства чинит да не дерзает и за объявлением в полковой киевской канцелярии сего нашего универсала в том местечку Гоголеви двадцать дворов посполитых с одной стороны какой в ряд с принадлежащими к ним грунтами и угодий отдачу учинит от оной полковой киевской канцелярии чрез нарочного старшину, во укрепление всего того сей наш универсал за подписом нашим и печатью национальною малороссийскою дан в Глухови генваря 30 д. 1752 году.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№5

Ея Императорскаго Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полка подполковник и обоих российских императорских ордынов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анны, кавалер Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Объявляем сим нашим универсалом господам генеральной старшине, полковникам, а особливо полковнику Прилуцкому, старшине полковой, сотникам того полку, пачеж сотникам Сребранскому и Красноколядинскому з сотенными старшинами и всем кому о сем ведат надлежит. Бунчуковый товариш Яков Тарновский сего февраля 27 д. подал нам доношение, представляя о службах деда и отца своих и собственно им самим в разных должностях и походах отправленных, в которых де он и ныне находяс, не имея же для препитания дому своего ни каких, кроме отческих по высочайшему Ея Императорского Величества указу от покойного антецессора нашего гетмана Скоропадского определенных двох деревен, без всяких угодий, чрез те его службы к крайнему пришел оскудению, хотяже де отцу ж его Тарковского от покойного ж гетмана Апостола еще надано было в полку Лубенском село Яцыны, но оное по смерти оного отца его в него Тарновского бывшею коммисиею экономией в 1744-м году отобрано и для того просил он Тарновский о награждении его как за оное отобранное коммисиею Экономии село, так и за объявление отправление им доволние службы для доволства препитанием дому его деревнями из свободных войсковых дворов нашего рассмотрения, а понеже неизвестно и в нашей генеральной войсковой канцелярии яко он бунчуковый товариш Тарновский служил з 1737 году в звании войсковых канцелярист и в том звании был при полномочных послах бывших на конгрессе в Немирове, також в Хотинском походе при походной генерала и кавалера графа Румянцева канцелярии, а с 1741 году в ранге бунчуковых товаришей обретаяс по определениям генеральной же канцелярии в разных коммисиях знатных находился добропорядочно, да и ныне по повелению нашему находится в присудствии в суде войсковом генералном, того ради Мы, респектуя на предписание оного бунчукового товарища Якова Тарновского службы, к тому же усматривая впред в нем к службам войсковым згодност и способност, во исправлении которых дабы он могл имет себе содержание, по данной нам от Ея Императорского Величества власти определяем ему бунчуковому товаришу Якову Тарновскому в вечное и спокойное владение в полку Прилуцком сотни Сребранской село Харитоновку, да сотни Красноколядинской село Галку (:в коих по ревизии 751 году посполитих свободных дворов шестдесят сем показано:) со всема принадлежащими к оным грунтами и угодями и сим нашим универсалом оние села Харитоновку и Галку в вечное и ненарушимое ему владение утверждая повелеваем дабы господа генеральная старшина, полковники и другие

чины, а особливо полковник Прилуцкий, старшина полковая, також сотники того полку Сребранский и Красноколядинской и никто другой ему бунчуковому товаришу Якову Тарновскому во владении показанными маестностями селами Харитоновкою и Галкою со всеми к ним принадлежащими угодии никакова препятствия и помешательства чинит не дерзали и войты оных маестностей с посполством (:кроми козаков кои при своих козачих волностях и владениях ненарушимо содержаны быт должны:) били б во всем ему Тарновскому послушны и всякую подданическую повинност яко владельцы своему отдавали притверждаем, отдачу же тех маестностей с угодий ему бунчуковому товаришу Тарновскому за объявлением сего универсала учинит в полковой Прилуцкой канцелярии, а для спокойного и ненарушимого впред теми маестностями с принадлежащими к ним грунтами и угодий владения сей наш универсал за подписанием нашим и приложением национальной малороссийской печати ему бунчуковому товаришу Якову Тарновскому дан в Глухови 1752 года 29 дня.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№6

Ея Императорского Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпитебургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генералным старшинам, полковникам, а особливо полковнику Стародубовскому, старшине полковой, сотникам того полку, пачеж сотнику Новгородскому з сотенною старшиною и товариством и всем кому ведат надлежит объявляется. Войсковий канцелярист Григорий Губчиц прошедшего ноября 27 д. подал нам доношение в котором представляя, что предки де его прадед и дед сотниками в полку Стародубовском, а отец значковым товарищем всероссийскому Ея Императорского Величества престолу служили верно, радително, без всякого подозрения по смерт свою, а по смерти отца его оставшис он Губчиц начав служит з 1745 году в звании полковых канцелярист и продолжал службу будучи безотлучно пры генеральной войсковой и походной

нашей в Санктпетербурге канцеляриях, також и пры депутации бунчукового товарища Илии Журмана верно, радително и без подозрения исправляя пры том и особливо повераемие от оной генеральной войсковой и от походной нашей канцелярии ему по инструкциям комиссии с крайнею ревностию и так де продолжая службу девят год, не быв между тем четвертый год в своем доме, в немалое пришол разоренные и просыл за предпысанныя предков его Губчица и собственные его чрез девят лет продолжавшиеся службы и что он, находяс пры оных, в немалое пришол разоренные, дачи ему к вечному и потомственному его пропитанью в полку Стародубовском, в сотни Новгородской, из свободных посполитих дворов с чего б де он и впред мог с вящшею его ревностию Ея Императорскому Величеству служит. И мы, Гетман и Кавалер, респектуя на вышшепоказанныя предков его войскового канцеляриста Губчица и его самого службы и усмотривая и впред в нем к службам войсковым способност к отправленью которых дабы он мог имет снабденные, по данной нам от Ея Императорского Величества власти определяем ему, войсковому канцеляристе, Григорию Губгицу в вечное и спокойное владенью в полку Стародубовском, в сотни Новгородской свободные села Ленков да Араповичи и деревню Лукину, в которых по ревизии на 751 год учиненой свободных посполитих дворов показано в Ленкове дворов одиннадцат да бездворных хат тры, а в Араповичах и Лукине по одному двору со всеми прынадлежащими до оных сел посполитскими грунтами и другими угодий (:кроме живущих тамо козаков и их грунтов кои пры своих волностях ненарушно содержаны быт должны:) и сым нашим универсалом оные села Ленков и Араповичи да деревню Лукину ему войсковому канцеляристе Губчицу в вечное и ненарушное владенные утверждая, предлагаем дабы генеральная старшина, полковныки и другие чины, а особливо полковнык Стародубовский, старшина полковая, сотныки того полку, а паче сотнык Новгородский з сотенною старшиною и никто другой оному войсковому канцеляристе Губчицу во владении показанными селами Ленковым, Араповичами и деревнею Лукиным с прынадлежащими к ным посполитскими грунтами и другими угодий никакова препятствия и помешательства чинит не дерзали, а оных сел посполитие люде были б во всем ему Губчицу послушны и всякую подданическую повинност яко владельцы своему отдавали, отдачу же тех деревен з прынадлежащими к ным угодий (:кроме козаков и их грунтов кои как вышшеписанно при своих волностях ненарушно содержаны быт должны:) учинит от нашей генеральной войсковой канцелярии чрез кого прыстойно, о чем

оной генеральной канцелярии и ордером от нас предложено, а для спокойного и ненарушного впред, теми определенными от нас ему канцеляристе Губчицу деревнями з принадлежащими к ным грунтами и угодии владения сей универсал за подпысом нашим и при национальной малороссийской печати ему войсковому канцеляристе Губчицу дан в Москве 1753 году декабре 1 дня.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 7

Ея Императорского Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостол Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анни кавалер, Российской империи граф Кирилл Григориевич Разумовский.

Господам генеральной старшине, полковникам, а особливо полковнику Переясловскому, старшине полковой, сотникам того полку, пачеж сотнику Баришовскому з сотенною старшиною, товариством и войту с посполством и всем кому о сем ведати надлежит объявляется. Бунчуковий товариш Илия Журман чрез доношение свое нам представляя, что всероссийскому Ея Императорского Величества престолу предки его служили верно и безпорочно по смерт свою, а по смерти их он Журман оставшис начал служит Ея Императорскому Величеству з 1739-го году и бил первее при войсковой генеральной канцелярии в звании войскових канцелярист до 1745 года, а в том году определен бунчуковим товаришем и по указу генеральной войсковой канцелярии был в присутствии генералном войсковом суде, а потом в 750-м году отправлен в Санкт-Петербург к височайшему Ея Императорского Величества двору в депутации з бунчуковим генералним Оболонским и протчиими для поднесения Ея Величеству учиненных всею Малою Россиею на гетманское достоинство виборов и для испрошения нате височайшей Ея Императорского Величества конфирмации, в 1751-м году отправлен в Санктпетербург по делам национальным депутатом и так де з 739 году продолжает службу свою до ныне исправляя все оние поверенние и положение на его дела со всекрайнейшою возможностью верно и безпорочно, награждения же де за те его предков

его службы не имеет и просил о даче ему во вечное подданство из свободных войсковых деревен нашего рассмотрения. И мы, Гетман и Кавалер, респектуя на вишшепоказания предков его бунчукового товарища Журмана и его самого верные службы войсковым способностям к отправлению которых дабы он мог иметь снабдение, по данной нам от Ея Императорского Величества власти определяем ему бунчуковому товарищу Илие Журману во вечное и спокойное владение в полку Переясловском местечку Баришовки все оставшие за надачею от нас полковнику Переясловскому Сулиме свободные посполитые дворы, которых остальных по ревизии на 753 году учиненной показано в свободности в местечке Баришовки шестьдесят девять дворов, да бездворных хат семнадцать, да на предместьях погож местечка прозываемом Пасечной шестнадцать дворов да бездворных хат шесть со всеми принадлежащими к ним дворам и к предместью Пасечной грунтами и угодьями, которые дабы оному бунчуковому товарищу Илие Журману чрез кого пристойно в местечке Баришовки и предместьях Пасечной отведены были со всеми принадлежащими к тому грунтами и угодьями (:кроме живущих между теми козаков кои при своих волностях ненарушимо содержанию быть должны:) о том нашей генеральной войсковой канцелярии ордер дан и сим нашим универсалом вишшеписанные остальные в местечке Баришовки и на предместьях Пасечной дворы свободные посполитые ему бунчуковому товарищу Журману во вечное и ненарушимое владение утверждая, предлагаем дабы господа генералная старшина, полковники и другие чины, а особливо полковник Переясловский, старшина полковая, сотники того полку, пачеже Баришовский или кто другой оному бунчуковому товарищу Илие Журману во владении показанными в местечке Баришовке и в предместьях Пасечной посполитыми дворами с принадлежащими к ним грунтами и всякими угодьями и никакова препятствия и помешательства чинит не дерзал, оные же посполитые люди должны быть во всем ему Журману послушны и всякую подданническую повинность яко владельцы своему отдавать, а для спокойного и ненарушимого впредь теми определенными от нас дворами с принадлежащими к ним грунтами и угодьями владения сей универсал за подписом нашим и при национальной малороссийской печати ему бунчуковому товарищу Журману дан в Москве декабря 30 дня 1753 года (копия 80-х гг. XVIII ст.).

Оригинал – подписан посему

Гетман граф Кирил Разумовский.

Ея Императорского Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генеральной старшине, полковникам, а особливо полковнику Нежинскому, старшине полковой, сотникам того полку, значковым товаришам и всем кому о сем ведат надлежит объявляется. Сего марта 4 присланным к нам доношением полковник Нежинский господин Разумовский представил, что полку Нежинского полковый писар Лев Сорока прошедшего февраля 3 д. сего 754 году умре и в полку Нежинском полкового писара ныне не имеется, а на место де оногo умершего писара Сороки к произвождению в чин полкового писарства волными голосами избраны в кандидаты достойные и заслуженные люде: первый полковии нежинский асаул Яков Почека да войсковый канцелярист Иван Темранский, о коих при том и учиненный выбор за рукою его полковника, також старшины полковой, сотников и значковых товаришей представлен к нашему рассмотрению и тем доношением он полковник аттестуя оных кандидатов, а паче с ных асаула полкового Почеку того чина достойных просил о бытии с ных кандидатов одному настоящим в полку Нежинском полковым писарем нашего определения и мы, Гетман і кавалер, по данной нам от Ея Императорскаго Величества власти, рассмотря представленной нам от полковника Нежинского, полковой старшины, сотников и значковых товарищей на тот чин полкового писарства выбор, определили асаула полкового Нежинского Якова Почеку в тот же Нежинский полк полковым писарем, как по линии его к тому, так и по особливому об нем от полковника засвидетельствованию и сим нашим универсалом в том чине его утверждая предлагаем дабы господа генеральная старшина, полковники, а особливо полковник Нежинский з старшиною тамошнею, сотниками и значковыми товариши и всяк кому о сем ведат надлежит о таком нашем определении ведая признавали его Якова Почеку настоящим полковым Нежинским писарем, он же полковый писар Почека комендиру своему полковнику Нежинскому во всем, что касается к интересам Ея Императорскаго Величества и ко исправлению по полковой канцелярии дел должен быт послушным, а первен-

ствующей над ным старшине отдават предпочтение и из протчею старшиною обиходится добропорядочно, а в отправлении касающихся до полковой канцелярии и до суда полкового дел по должности чина своего поступат неленостно и над канцелярскими служителями (:которые, должны быт ему писару в отправлении тех дел послушными:) имет прилежное надсмотрение дабы до оной полковой канцелярии всякие дела отправляеми были добропорядочно и безостановочно на основании указов, малороссийских прав и посылаемых от нас ордеров, а по рангу его владет ему писару полковому, Почеке чем прежние писари полковые нежинские владели. Во утверждение чего и сей универсал за рукою нашею и при национальной малороссийской печати ему полковому Нежинскому писару Почеке дан в Москве марта 8 д. 1754 году.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 9

Ея Императорскаго Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санкпитебургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святя Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генералным малороссийским старшинам, полковникам, а особливо полковнику Нежинскому з полковою старшиною, сотниками того полку з сотенными урядами и всем кому о сем ведат надлежит объявляется. Сего ноября 15 д. войсковий товариш Николай Кленус поданным нам доношением представыл: умершие де прадед и дед его жителствующи в сотни Борзенской в местечку Борзне козачую службу отправляли, а по ных отец его ж значковый полку Нежинского товариш по определениям полковой Нежинской канцелярии служил же верно и радително и о по смерт свою, он же де Николай Кленус в прошлом 738 году взят был к двору Ея Императорскаго Величества к певческой музыке, при которой находился чрез пят лет, в полковой Нежинской канцелярии у писменных дел полковим канцеляристой з 1745 по 1754 год десят лет, а ныне состоит по определению нашему в числе войсковых товарищей и яко де в полку Нежинском в нововиделенной сотни Поповской настоящего сотника не имеется для того об опреде-

лении его Николая Кленуса за службы предков его и его самого к отбыванию службы Ея Императорскому Величеству в чин сотничества Поповского просил нашего рассмотрения и понеже за определением от нас бывшего в полку Нежинском в означенной сотни Поповской сотника Ивана Жили в другую сотню сотником же та Поповская сотня состоит ныне на вакансии, того ради мы по данной нам от Ея Императорского Величества власти, респектом служб предков и самого его Кленуса отправленных, определяем его Кленуса в ту Поповскую сотню сотником и приведе от нашей генеральной войсковой канцелярии в верной Ея Императорскому Величеству служб к присяге утверждаем его в том чину сим универсалом, приказывая о сем кому ведат надлежит признават его Кленуса за настоящего Поповской сотни сотника, а от полковой Нежинской канцелярии за объявлением в оной сего нашего универсала команду и корогов сотенные ему сотнику поручит, последовательно сотня не той сотни яко то старшина и радовие козаки, так же и войты с полством должныствуют оному сотнику во всем том, что к службе Ея Императорского Величества и к общенародным указным повинностям принадлежит быт послушными, он же сотник Кленус командиру своему полковнику Нежинскому, старшине полковой имеет быт послушным и козаков сотни своей содержат всегда в исправности и в случающихся росправах поступат справедливо, доволствуя всякого сатисфакциею по правам, для чего и сей универсал за подписом нашим и за национальную печатью ему сотнику Кленусу дан в Глухови ноябра в 16 ден 1757 году.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 10

Ея Императорского Величества Малыя России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской Академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святыя Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генералным старшинам, полковникам, старшинам полковым, сотникам и протчиим чинам, а особливо волости нашей Батуринской управителю и кому о сем ведат надлежит объявляем: имея мы в настоящем нашем собственном владении всевысочайше от Ея Импера-

торского Величества пожалованной нам и детям нашим в вечное к потомственное владение город Батурин со всеми принадлежащими к нему селами, деревнями и всякими угодии и желай оной город Батурин распространит и населит знатными домами по собственной нашей воли и соизволению из вышепомянутых вечножалованных нам городских батуринских земель яко из собственных своих определили мы ныне статскому советнику Григорию Николаевичу Теплову под строение дому его землю лежащую за городом на урочище между Городком и Гончаровкою, которой земли простирается длина с горы вниз по самую реку Сейм, где оная ныне течение свое имеет, а в верх по горе до самой первой улицы, как оная на плане Этингеровом положена, то ест сто восемнадцат сажен, поперек же как при реке так и на горе семдесят одна сажен, да сверх того противу того же места на другую сторону широты сего места через улицу, половину другого места в длину по тому плану, а в ширину, равно как и вышепомянутое место толиким же пространством и мерою; и всю ту определенную нами землю ему статскому советнику господину Теплову и будущим по нем наследником уступаем и утверждаем вечно. Он же господин статской советник имеет на предписанной земле построит себе дом с потребными к нему службами от получения сего нашего универсалу в четыре года и как тою землею, так и построенным на ней домом яко своим собственным добром, не имея как от нас и от наследников наших, так и ни от кого постороннего в том своем владении никакого спору и препятствия, владеет вечнопотомственно с такою свободою, что и уступит либо продат и каким либо образом от себя за кого утвердит тот свой дом с землею волен, ежели же под тем уступленным от нас вечно ему и наследникам его местом какия либо пляцы, или грунты козачие были, то оными всеми какия бы ни нашлись в старинных описях козачими ему. господину Теплову владеет тут же вечно и безпрепятственно, потому что мы имея власт и из оных роздачу делат в силе данного нам за собственноручным подписанием Ея Императорскаго Величества указа в 1750 году июля 24 дня о построении внов города Батурина, определили оный город, примеряясь к тому как и бывшую резиденцию гетманскую город Глухов многими указами сенатскими после бывшего 1748 года пожара, велено регулярно строит и под регулярные дома места брат, а тем чьи бы те места взятые были б отводит из свободных за городом, построит регулярными же улицами и порядочным строением господских и протчих обывательских домов и для того ни своих собственных посполитим принадлежащих пляцов и ниже козачьих не уважая за необходимо все

хаты и подлые дворы должны были из города выводит, почему как посполитым нашим, так и козакам в городе Батурине до сего жившим отвели иныя места на их жилища, которыми им и владеет вечно в замену прежних от нас повелено. В протчем каково будет впред о полицейской должности для всего города и всех жителей городских учреждение, оному всяк построившийся в городе себя подвергнут имеет, которому последоват должен и он господин Теплов с наследниками, выключая то толко, что мы его дом за многие его труды и старание при том же строении города Батурина от всякого постоя вечно освобождаем и во утверждение всего вышеизображенного сей наш универсал вместо правнаго уступного запису за подписом нашим и за печатми как собственною нашею графскою так и национальною малороссийскою дан в Глухови 1760 года декабря 3 дня.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 11

Ея Императорскаго Величества Малой России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голштинского святия Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Всем малороссийским обивателям духовного и мирского чина, а именно господам старшинам генералным, полковникам, бунчуковым товарищам, полковим старшинам, сотникам и протчему малороссийскому шляхетству и чиновникам сим нашим универсалом объявляется. Известно каждому, что Ея Императорское Величество великая наша монархиня и государиня при учреждении нас гетманом всемилостивейше нам един Малой России всех дел малороссийских, почему мы всекрайнейшее тщание безпрестанно прилагаем (о народное где толко, что до нашего сведения доходит) о всем том, что касается и благосостояния края малороссийского, изискивая всеми образами правосудие и отвращая всякую тяжест и наблюдая при всяком случаи закони Ея Императорского Величества в охранение наше народу малороссийскому данния и искореняя все то, что иногда нечувствительно и неприметно вошло толко в народное употребление и хотя весьма вредное однако терпимое за

едино по ныне обыкновение между прочими нашими собственными примечаниями усмотрели мы, что в народе малороссийском винное курение в такое усилие пришла, что от великаго до наименьшаго хазяина все без разбору чина и достоинства своего природного, равно винокурение во всем Малороссийском крае производят и едва толко нищий человек на один казан имуществом своим собратся может не разсуждая о будущем онного содержании промисел начинает от винокурения и оставя все другие способности к прожитию своему, которые бы не меньше ему самому были полезны как и способствующие комерции малороссийской общенародной, пренебрегает земледелие, скотоводство и тому подобные користи, которая от произращения земли и трудолюбия приводят народ к изобилию и которого божием благословением край малороссийский по положению своих земель и угодий лишится не должен, толко бы собственное его о том было попечение, в место того явное видим ныне пренебрежение ползи народной от умножившагося винокурения, без отличия владельцев с подданными и без уважения на шляхетство и чиновных с худородными звания никакого неимеющими и посполитыми людьми, так что почти тот толко вина не курит кто места на винокурне не имеет, от чего хлебу в Малой России рождающемуся стол великое повсягодное истребление бивает, что Малая Россия всякой год опасности паче других Ея Императорскому Величеству подданных областей подтверждена в случае (:что боже отврати:) недороду бит должна и никто о том не старается будто бы толко себе слово евангелское в худий образ не пецется, что [ями] или пиemi и не пецется об утрии, утро само о себе печется, даби житници его наполнены были к предварению недостатка в пропитании, но еще сверх того каждой спешит, кто бы толко казан свой разогрет могл, вес свой хлеб без остатка на вино переседит и себя вся безопасным зделать, а детей своих оставить без лесных угодий для дневного в доме отопления, от чего Малая Россия сама над собою неоднократно печалния и в недавних годах видела еще примеры, когда на одно толко лето божие посещение в неурожай хлеба оказалось, которая в противном случаи могла бы запасным хлебом от изобилия своих плодородии и себя самую содержат и окрестные края к немалому своему обогащению препитат. Пачеже всего видимым образом и во время нашего уже в Малой России пребывания вес край малороссийский столь скоро поспешно лесами опустошаетца, что на долгое время без возврату леса не токмо к отоплению нужному по городам, селам и деревням во всех таковых полках, где оных от многих лет умножение в нашу память было искоренени, но и такие без

разбору истребляются, которая бы служила могла на полезнейшую государствену коммерцию и самим владельцам на вышнюю собственную их корысть и которая когда единожды порублена, то на сто лет уже не возвратится, а есть многие и такие монастыри и владельцы, которые не помня о своих преемниках или потомстве чем доведется одному со временем проживать, с поспешением стараются так умножать свое винокурение, что из самого малого временного своего прибитка чего собою поднят не могут называют и накликают к себе подданных и посторонних на время приходящих к знатным лесным своим угодиам за малую самую плату искореняют оные с тем будто умышленным попечением дабы оные отнюд наследию их не доставались и дают временно великороссийским и другим издали пришедшим крестьянам хуторка, винокурни свои заводят при знатных лесах, которые промышленники и паче яко не свое поспешно огню предадут. Такие примечания мы не только у посторонних многих владельцев но и в своих урядовых и собственных маестностях к немалому вреду хозяйства нашего усмотрели давным обыкновением в ведении, а сверх того писания к нам представления внесены следующие. 1. От полковника Лубенского Кулябки, что он усмотря по полку Лубенском от умножающагося час от часу козаками винокурения и шинкования худое предприятие за должною почел доложить нам яко многие козаки полку Лубенского, не имея собственного своего довольного хлеба, но покупая оной хотя и дорогою ценою по торгам, вино курят не для какой своей корысти, но ради одного пьянства, а леса свои вирубкою на то винокурение пустошат, так что и для топления в избах едва что остается да и не имеющие собственных своих винокурень козаки, взимая в посторонних кувшинами и ведрами, вино вишинкуют убиточно и пьянством истощают, чего де ежели не прекратит то в козаках немалой ущерб произойдет и требовал он полковник Лубенский, чтоб козакам с покупного хлеба вина курить и посторонним взятою горелкою шинковать запрещено. 2. От полковых киевских старшин (:из причины состоявшаго в правительствующем сенате и напечатанного для распространения во всем государстве указа, коим повелевается везде в хлебе иметь запас и оставлять всегда в целости на год:) представлено ж в полку де Киевском, а особливо в городе Козелци хлебу от времени до времени цена возвышается по той больше причине, что всякие художники оставя свое художество от которого могли бы иметь пропитание и сложась по три по четыре и более человек исправил винокурной котел, курят вино и не имея ни малейшей части пахатной земли и, леса покупают на торгах

хлеб и дрова и возвыщают цены, от чего и леса в такое опустошение приходят, что далее и для самой необходимости достат будет трудно, от тогож винокурного своего промыслу самы себя разоряют ибо от умножившагось винокурения так вино дешево, что ведро государево в пятнадцать копеек продается и по такому де умножению винокурения и не имению в запас хлеба в случае (:боже сохрани:) недороду убогой народ голод терпет принуждени будет и требовано ж дабы от нас всем художникам и не имеющим своего хлеба тое винное курение запрещено было. 3. От сотника в полку Лубенского Хмеловского Шкляревича сотни де его козаки виборние и подпомошники не толко под другим случаем в том доношении прописанным но и от винокурения обнищали и к службе козачей несостоятельны учинились ибо де кои имели винокурни те прежде леса свои на винокурение пожгли, а посля у других своей братии покупая или за вино вименивая тож учинили и пристрастясь к пянству и разлensä к работам и не имея от куду себя снабдить лошадми, амунициею к службе козачей, принуждени у можнейших своей брати и других занимая денги, дават в заклад свои грунта, а за невикуп на сроки вечно теряют и лишась того сходят в безизвестные места, а протчие козаки ж взимая ктобы толко им поверит могл на кредит куфами вино и надеясь оное спровад врознь получит себе бариш во место того разоряются ибо обыкновенно в шинках по болшой части пют на кредит, то кредитованние денги никогда сполна им не достаются, кредиторы же их за данния им куфи с вином по неимению денег забирают их имущество, чего де ежели не прекращено будет то со временем не токмо леса и другия козачия грунта, но и сами многие козаки искоренятся могут. Сие состояние добра народного или паче зло народное как по собственному нашему примечанию так и из вишеписанных представлений усмотреное одним обыкновением, а некаким либо законом или данною волностию в народ малороссийский вкоренившоес от времени до времени до такого тепер степени доходит, что ежели не поспешит оное отвратит скорим пресечением, то места и времени скоро не останется оное поправлять. И хотя отвращение сего помянутого зла угрожающего обиднением народным нам самим на первое время убиток знатний нанести может, однако ж истинное наше намерение добрый и полезный для переду учредит порядок во всем народе малороссийском и предпочитат общую ползу собственной нашей користи, а при том желание поощрят народ малороссийский к земледелию и другим промыслам, которые по болшой части вовсе видятся оставлены, а между тем хлеб и лесные угодия от последнего истощения

предварительно удержат и самому вину горячому цену взвисит дабы не каждой стол удобно в пьянстве и шинковании безпределном пребивал, сии и другия многия ползи народния которых за краткостию здесь исчислит невозможно побудили нас определит от сего времени следующему бит в винокурении постановлению во всей Малой России: 1. Во всех малороссийских маетностях как наших урядовых гетманских и собственных так духовных и мирских владениях имет толко винокурни самим владельцам и козакам, которые свои грунты и лесные угодия имеют, а попам, купечеству и всему посполитому народу накрепко всем запрещается винокурение и шинков от сего времени не имет, но первые должны содержание свое имет от парафии, другие промысл для своего пропитания от купечества, а последние от земледелия и скотоводства. 2. Дабы под сим видом многие винокурение промышленники из попов и церковников, а особливо из купечества и посполитого народа не поддалис и о какой либо малой плати под самих владельцев назвав свои винокурни владельческими, то полковники над сотниками, а сотники за владельцами крайне того присматриват должны, а особливо сами сотники не должны в противности сему универсалу и с каких либо взятков или лакомства своего дозволение девают ни тайним ни явным, ниже каким либо вимишленным и подложным образом таким людям винокурение имет, которым здес запрещается, ибо ежели нами увидено будет преступление сего, то без всякого послабления таковой истязан будет и лишен во вся чина своего. 3. Все великороссийские и другие немалороссийские люде деревен своих в Малой России не имеющие, службы никакой не несущие и чинов дворянских не имеющие, а паче купцы и крестьяне не должны имет ни винокурени, ни шинков своих во всей Малой России. 4. Полковники и старшины полковые в полках, а сотники з старшинами в сотнях не должны подбират к себе козаков бедных, хотя и грунтовых дабы оние под именем их вино курили и шинковали, что и указали наистрожайше и многими уже нашими ордерами предостережено, но каждой курит имеет из своего собственного имущества, а козак из своего грунту и угодий и винокурению способных, а в противном случаи ежели то за нем найдется, что таковым образом в противност указам и сему постановлению от малого до великого комендир какой в полку или владелец властью своею или хитростию над козаками воспользуется таковой за первый случай штрафован будет платою в скарб войсковый толикого числа денег сколько по следствию докажется, что он тем винокурением времени пользовался не виключая и прогульного, за другой

раз вдвое того, за третий яко преступник повеления к общей ползе склоняющегося лишен будет вечно сего промысла и ни под каким видом и образом, так как и посполитому человеку ему не дозволится во всех его маетностях и нигде в Малой России сего промысла имет и силою сего нашего универсала от сего времени в наблюдение вышписанной народной ползи накрепчайше приказываем бит винокурению во всем малороссийском народе на вышписанном основании. Таков наш универсал во всех малороссийских полках и сотнях до наипоследнейшего хутора со взятием подписок публиковат даби никто невидением не отговаривался. Дан в Глухови 1761 года июля 6 дня.

(Копія 60-х pp. XVIII ст.)

на копии подпис таков:

Гетман граф К. Разумовский.

По листам закрепил войсковый канцелярист

Алексей Петровский, старший канцелярист Яков Л[ено]вский.

№ 12

Его Императорскаго Величества Малия России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих, российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святыя Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Объявляем сим нашим универсалом господам генеральным малороссийским старшинам, полковникам, полковым старшинам, а особливо Черниговского полку полковой старшине, сотникам, значковым товарищам, сотенным старшинам, атаманам с товариством и всему посполству и кому о сем ведат надлежит. В высочайшей Его Императорскаго величества грамоте сего генваря в 9 ден из правительствующаго сената к нам присланной изображено: имянным де Его Императорскаго Величества за подписанием собственныя Его Величества руки сего генваря 3 д. указом всемилостивейше пожалован двора Его Императорскаго Величества гоффурьер Петр Милорадович в Черниговский полк в полковники с чином армейского действительного полковника и с принадлежащими на чин полковничий деревнями и упомянутому Петру Милорадовичу тот Его Императорскаго Величества всемилостивейший указ объявлен и в том пожалованном чине от правительст-

вующего сената к присяге он приведен, а нам оною высочайшею грамотою повелено по оному Его Императорского Величества всемилостивейшему указу учинит непременное исполнение. О напечатании ж де ему Милорадовичу на чин армейского полковника патента в военную коллегию указ послан и во исполнение вышеизображенной высочайшей Его Императорского Величества грамоты, упомянутому армейскому и Черниговскому полковнику Петру Милорадовичу на тот ему пожалованной полковничества Черниговского чин дается обыкновенной наш сей универсал, чрез который предлагаем дабы господа генералные старшины, полковники, полковая старшина и протчие чины об оном всемилостивейшем от Его Императорского Величества пожаловании ведая, признавали и почитали его армейского полковника Петра Милорадовича настоящим Черниговским полковником, а особливо того Черниговского полку полковая старшина, сотники, значковые товарищи, сотенная старшина, атаманы с товариством и посполство, отдавали ему полковнику Черниговскому Милорадовичу, яко полковому своему командиру не токмо подлежащее почтение но и во всем, что к службе Его Императорского Величества принадлежит были б послушны. Он же полковник Милорадович в правлении полком Черниговским имеет поступат по Его Императорского Величества указам, малороссийским правам и нашим ордерам и владет принадлежащими на чин полковничества Черниговского деревнями и угодиями, а полковые оного Черниговского полку знаки при собрании всего того полку старшин и козаков, чрез определенного от нас вручит мы приказали ему полковнику Черниговскому Милорадовичу. Сей же ему универсал за подписом нашим и при национальной Малороссийской печати дан в Санктпетербурге генваря 29 1762 года.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 13

Ея Императорского Величества Малыя России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, сенатор, генерал-фельтмаршал, генерал-адютант, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святыя Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Всем господам духовным и мирским владельцам, а особливо господину полковнику Черниговскому с полковою старшиною, сотникам 3 сотенными старшинами и всем козачого и посполитого звания людем объявляем сим нашим универсалом. Генерално всем и каждому особливо довольно известно, что ревизия в Малой России всем жителям оной для пользы общественной издавна сочиняема была и особливо именным указом блаженныя и вечнодостойныя памяти государыни императрицы Анны Иоанновны 1734 августа 8 д. Состоявшимся узаконена с таким повелением, чтоб она повсягодно или чрез несколько лет возобновляема была и хотя по силе сего именного и других указов сочиняемы били ревизии дворовому числу и хатам, а сверх того писаны были в каждом дворе и хате семьи, но как мы уже довольно удостоверены, что и прежде и во время нашего гетманства сколько ни прилагаемо было возможнаго старания и средств чтоб оныя ревизии стол справедливо учинены дабы повелеваемое на указноположенные полки выстатчение провянта и фуража и другие случающиеся общие от всего малороссийского края поставки и исправления располагаемы и собраны быт могли совершенным равномерством без наималейшаго одному против другаго отягачения, однако по ныне до того не доведены и как мы уже самым опытом дознали да и каждой по справедливости признает, что причиною тому сие (:хотя прежде и нам казалось выгодным:) яко введено оною ревизию сочинят по имуществам каждого хозяина, разделяя оныя на несколько статей, как то: 1-е. на могогрунтовые к которым причислялис купцы имеющие товару своего до тысячи рублей. 2. среднегрунтовые и среднего промысла. 3. нищетные. 4. крайненищетные.

Верно же описат каждого по имению его такие трудности оказивалис и действительно сут, что к преодолению их найти способу почти невозможно и потому многие писаны в такие стати, который с их имением несходственны, чрез то иным облегчение, а другим немалое отягачение вообщенародных дачах происходило, да и ежели б кого и верно по имению его записано, а особливо торгующих и имеющих промыслы, то поелику имение подвержено часто разным случаям и переменам, следовательно и перепис такова и на один год тверда быт не может. Что ж нам представлявано к отвращению показанных неудобств сии способы: 1. чтоб токмо дворы и хаты переписав, равно без означения их по имуществам, то разсуждено нами яко и такова ревизия едва может служит к равномерству при расположении в дачах указних ибо в одном дворе или хате может быт в жителство несколько

семей, а в другом токмо една семья и в одном хозяине состоящая да и семи ж неравные сут иная может состоят в несколько душах мужеска полу, а другая в одном токмо человеке. 2. чтоб измерат все в Малой России земли и по оным чинит расположения, но такова перепись всех земель требует доволнаго времени и рассмотрения многих при том обстоятельств, ныне же яко ревизия вскоре весьма нужна ибо после сочинения последней ревизии уже сем лет прошло, а чрез толикое время как генеральная войсковая канцелярия по чинимым в оную от полков малороссийских владельцев представлениям внесла нам немалые по свободности в Малой России обывателей переходу учинились в тех малороссийских полках перемены, то ест в одних местах убавки, а в других прибавки жителей и о сочинении внов ревизии от многих стужателство происходит. Того ради мы, сыскивая при всех случаях наилутших средств к поправлению состояния в Малой России ныне и в сочинении ревизии за полнейший всему малороссийскому обществу следующей находим способ, чрез которой и прежние о сочинении в Малой России ревизий указы без нарушения останутся и общественная всему народу полза предвидится и потому определили мы следующее.

1. Учинит ревизию во всех малороссийских полках, в городах, местечках, селах, деревнях, слободках, хуторах и в протчих местах не минуя нигде нималейшаго ничиего поселения и жителства какова б оное названия или гдеб оное в Малой России ни было. Всем рядовым козакам, выборным, подпомощникам и их подсосудкам, також мещанам всех магистратов, посполитым свободным магистратским и владельческим и их подсосудкам и протчому малороссийскому народу, означая в каждом поселении дворы, хаты и в них живущих всех мужеска пола людей по именам и прозваниям и каждого лета объясняя самого хазяина, его всех детей, родственников кои в совокупном жителстве будут, також подсосудков, слуг и работников их таких кои особливых домов и жителств своих не имеют ибо такие слуги и работники кои имеют свои собственные или родители, либо з сродственниками своими неразделные дома или грунта, должны быт записаны при их домах, не минуя отнюд никого, как наличных, так и отлучных самих хозяев и их фамилии мужеска полу и слуг в командированиях и посылках или где за своими промыслами обретающихся либо где в партикулярной службе состоящих, наблюдая сего прилежно дабы один человек в нынешнюю ревизию дважды записан быт не мог и для того о всех случающихся при том сумнениях надлежит ревизорам с надлежащими местами имет справки и сношения. 2. Хотя для такой ревизии нарочные

ревизоры как ниже предписано определены будут, но понеже им ревизорам самим во всяком месте каждой двор и хату и в них людей переписыват было б многотрудно и не удобно для того оные ревизоры должны во всяком месте потребовать о владельческих подданных где суть владельцы в наличности за руками самих их, а где в отлучки владельцы тамо от их приказчиков, старост и войтов, о козаках же в сотенных местечках от сотников, сотенных старшин, а в селах и деревнях от атаманов тех мест, також де о магистратских мещанах и посполитых и о свободных от их урядников имянных ведомостей верных, во всем на вышеизображенном основании и такие ведомости заременно каждому в своем ведомстве и владении изготовит и за прибытием оных ревизоров им подат. Ревизоры же должны те ведомости рассмотря ежели оны будут во всем сходственны и достаточны с вышеизображенным нашим определением, то оным и в ревизию внести, а в чем окажется сумнительство или какое против вышеповеленного недостаточество о том всем требовать исправления, наблюдая всеми возможными образы и самим ревизорам дабы от сей ревизии отнюд никто утаен или каким просмотром миновать быт не мог. На всех же оных ведомостях те кто будут подавать должны будут подписаться с таким обязательством, что ежели оны ревизоры найдут сами или кто им же ревизорам либо в пред куда на уряд донесет и докажет, что во владении чьем двор или хата, либо хотя один человек из подданных в ведомости не написан и утаен будет, за то ежели сам владелец тое учинит, должен будет лишиться вечно из своего владения того утаенного двора или хаты вовсе к тому принадлежащею землею, а отдан будет в вечное владение тому кто о сем донесет и докажет, ежели ж то учинит без ведома владельческого чей приказчик, староста или войт, за то оные староста, приказчик или войт на теле наказаны будут публично жесточайше и сосланы в вечную работу, буди же сотники, сотенная старшина и селские атаманы кого и с козаков и их подсосудков, а о магистратских и свободных войсковых людех урядники их из ведомства своего хотя одного человека утаит от сей ревизии, за то сотники написаны будут вечно в рядовые козаки, а старшины, сотенные атаманы, також и магистратские и прочие урядники, кто в том виною будет жесточайше наказаны будут и вечно ни до какова уряду допущены быт не должны. 3. Дома жилые всех малороссийских владельцев, афицеров и старшин, також священнические и диаконские и всех воинских и гражданских чиновных людей по примеру тому как при прежних ревизиях для одного токмо знания писаны и кои в силе указов и наших ордеров от общенародных по-

винностей уволены и ныне тем же порядком напишут особыми ведомостями, а о живущих во всех таковых жилых домах подсосудках, слугах всякого звания и работников малороссиянах требуют от тех самих владельцев и старшин, а в отлучке их от смотрителей тех домов ведомости с вышеповеленным обязательством, кто оные слуги и работники или подсосудки и их дети мужеска полу по именам, прозваниям и летам, от куду уроженцы, посполитого ль или козачого звания и по тем ведомостям рассмотря ежели те люди суть из подданных тех же господ у кого служат таковые должны быть написаны наряду с прочими подданными их в той же деревне где их отцов либо собственные их дома суть или не разделение еще с сродственниками их, а буди других владельцев подданные или козачого звания, а токмо временно где ныне будут в службе, то дасть знат куда надлежит, чтоб оны там же при их жительстве были написаны, а кои явятся неимеющие нигде жительства своего, ни во владении своем земли ни собственной ни владческой, таковых напишут там где при нынешней переписи сыщутся особыми ведомостями, кои же найдутся в домах господских во услужении из старшинских и поповских детей оных напишут також особливим реестром, в загородных и приезжих вышеписанных чинов и монастырских дворах всех живущих людей по выше писанному переписат же, не обходя отнюд никого в ряд с прочими тех владений людьми и где суть близ монастырей монашеских и девичьих конюшен и другие дворы то и в оных дворах всех живущих малороссиян, мирских людей, слуг мастеровых и всяких работников и их детей мужеска полу напишут в ревизию без всякого исключения по вышепомянутому наставлению. 4. При церквях, в школах живущих дячков и понамарей таких кои не имеют отнюд ничего из земель своих, також и в шпиталях престарелых и за калетством или болезнями ни к какой службе и работе неспособных переписат для одного известия и при каждой церкви оных дячков не больше как трех, а понамаря одного пишут в свободный реестр, а прочих всех церковных причетников живущих своими дворами или хатами да и по школам и шпиталям способных к работам и службе но в праздности и лени шатающихся, а имеющие свои хаты или част какую groundу напишут в ряд с прочими посполитыми ибо такие ленивцы наипаче не заслуживают облегчения. 5. Канцелярских полковых и сотенных служителей взятых к полковым канцеляриям и сотенным правлениям сверх генерального определения, також артиллерийских служителей буди где суть сверх генерального ж определения и прочих разного звания людей кои под каким протей-

стом без нашего точного ордера укривался или защищаемы были от общенародных повинностей, всех таковых козачого или посполитого звания писат в ряд с протчими козаков между, козаками, а посполитых между посполитые и их детей и слуг, а притом в компанейских полках и жолдатских ротах и с козаков и посполитых служащих рядовыми и атаманами, також стрелцов, пташников, бобровников, волкоганов и других тому подобных с их детми не обходя никого написат же как о сем в 1-м пункте написано, такмо жолдаков и компанейцов отметит для знания, да и в домах всех канцелярских и артилериских служителей живущих с ними неразделно отцов и братьей или сродников, таковых кои сут рядовые козаки, мещане или посполитые писат в ревизию не обходя, дабы под защищением их никто во укривательстве ко отягощению других быт не могл и таковых разночинцах потребоват же от кого надлежит ведомостей с вышеписанным обовязательством, а где таковых ведомостей об оных разночинцах востребоват будет ни откуду, то самим ревизорам персонално описат и внесет в ревизию. Село прозываемое Жолдаки в котором старой роты жолдаки живут переписат особливою ведомостию по дворам и хатам и по числу всех мужеска полу людей, означив особливо жолдаков действительно служащих, а притом всех подсосудков и работников, не оставляя никого и представит для разсмотрения кто из них свободным от общенародных повинностей, а кто подлежащим к тому сут должен. 6. При сочинении сей ревизии о козаках и посполитых дабы не было записано козака между посполитые, а посполитаго между козаки то о том наблюдают верно исправляясь, а козаках з сотенными правлениями, а посполитых владелческих с владелцами или их управителми, також о магистратских и свободных войсковых людех с их командами и ежели явится какой спор в том, что владелцы будут поставлят кого между посполитые, а от козачей стороны претендоват их козаками, а по справкам ревизоров с надлежащими о том местами явится, что о том сут в судах дела и еще не решены либо и никаких дел нет, таких в ревизии ныне написат в том звании в котором тепер стоят, однако ж отметит кратко чеи в чем о ком спор или претенция либо каково сумнительство будет. 7. Жителствующих в Малой России своими домами унтер-офицеров и солдат действительно служащих написат особенным реестром для известия, ежели же в их домах живут кто из малороссиян тех всех в ревизию писат, а отставленных унтер-афицеров, драгун, солдат и гусар живущих в Малой России свои дома и земли и великороссийских купцов имеющих же в Малой России собственные свои, а не наемные дома переписат

в нынешнюю ревизию обще с прочими малороссийскими жителями, так же рядовых иноземцов художников и промышленников имеющих свои собственные дома кои не имеют точнаго от нас увольнения общенародных повинностей писат против других малороссийских жителей тому подлежащих да и кои от нас уволены и тех переписат особым реистром, крепостных великороссийских людей поселенных дворами или хатами в Малой России також де переписат во всем против вышеповеленнаго. 8. Жителствующих в городе Нежине греков и других иностранцев кои сут ведомства греческаго тамошнего братства все жилые их собственные дома напишат, потребовав о том ведомости за руками судей того греческаго братства, а людей малороссийских у них греков слугами и работниками, також в их загородних дворах, слободках, и хуторах да и в других кроме Нежина городах и местах самих греков живущих своими домами с их детьми мужеска полу напишат в ревизию в ряд с прочими жителями тех мест по предписанному. 9. Расколников как слободами в Стародубовском и Черниговском полкам, так и в других малороссийских местах хуторами и домами своими живущих всех переписат по дворам, хатам и по числу мужеска полу душ с означением лет и чтоб такова в оных расколничих слободах перепис могла учинена быт без утайки, то потребоват от учрежденного над ними управителя к войтам тех слобод приказа и чтобы во всякой слободе расколничей войт с тремя зажиточнейшими расколниками на той же переписи подписался в том, что от оной переписи в ихней слободе ни едина мужеска полу душа из наличных и отлучных не утаена, а ежели бы после оказался кто в нынешней переписи утаенным, за то оны подвергают себя жестошному на теле наказанию и взысканию вечно денежнаго платежа каков положен будет. 10. Дабы такова ревизия во всех предпомянутых местах была учинена с возможным ускорением и во всякой по вышеповеленному исправности, то определит велено от генеральной войсковой канцелярии во всякой малороссийской полк по два бунчуковых и по два войсковых товарищей, выбрав к тому надежных и способнейших людей и распределит их к сочинению сей ревизии в такие места где ни их собственных, ни сродственников их маетностей и никакова владения не имеется и всех тех определенных ревизоров призвав в Глухов вдруг или порозн приведет к присяге, учиня на то против прежнего особую роту включая в оную сие, что оны ревизоры будучи у сочинения порученной им ныне ревизии имеют поступат безстрастно, по своей христианской совести, не взирая на свойство и родство, дружбу и вражду, ни по боязни, ни с

присяги, ни со взятков, даров и посул, ниже по другой какой страсти либо чрез свое небрежение и неприлежность, никакого отменного доброму порядку и сему нашему учреждению поступка и несправедливост, а паче какой либо утайки в сем порученном им деле не покажут, но во всем так поступат будут как честному и верному Ея Императорскаго Величества рабу принадлежит. А по такой присяге отправит их с инструкциями на основании, сего нашего ордера в полки и велет по прибытии в полковые канцелярии, по сношению с оными каждой полк разделя на две части, по способности сотен и им ревизорам разделяс, то ест в каждую част полку по одному бунчуковому и одному войсковому товарищам и с оными от того ж полку по одному полковому старшине, котораго от полковой канцелярии определяя, також де по вышеизображенной роте к присяге привест в полковой канцелярии и для того оные роты присяги розослат из генеральной войсковой канцелярии во все малороссийские полковые канцелярии и им всем трем безотлучно из общаго согласия ту ревизию сочинит на вышповеленном основании. А сверх того во всякой сотни сотник тамошний, а буди сотник в откомандировании то надежнейший из старшины сотенной быт при них же ревизорах в своей сотни безотлучно должен как для показания познания его всех в той сотни сел, деревен и хуторов и протчаго поселения, так и в протчем всем потребном им вспоможению, дабы от сей ревизии никто никаким образом утаен быт не могл для чего и оные сотники или где воместо сотников употреблены будут сотенные старшины, також де к предпомянутой присяге в сотенных урядах при бытности протчих ревизоров приведены быт должны и по окончании в каждой сотни вышповелеваемой ревизии тот сотник или сотенный старшина кто с ними ревизорами будет подписатся должен на той сотни своей ревизии, с таким при том обовязательством, что в сотни его никакое и малейшее поселение от сей ревизии не укрыто и не утаено, под лишением за малейшее чего при том упущение, его чина и сверх того по важности преступления и вящшого штрафа, для чего сотники и сотенные старшины в своих сотнях должны накрепко того наблюдать, чтоб ни под каким видом ни какое поселение пропущено не было и ежели где от кого будет показivano, что деревня, слобода, завод какой или хутор надлежит до другого полку или сотни то и с теми местами возимет сношение дабы в котором при прежних ревизиях писано или где определено, а буди в прежних ревизиях нет, то к которой сотни приличние и способности тамо в нынешнюю ревизию и внесет. 11. По окончании в каждой сотни ревизии учинит перечневые сотенные та-

бели сколько в каждом городе, местечке, селе, деревне, слободе, хуторе и во всяком поселении будет дворов и в тех дворах и особых без дворов хат и в них мужеских пола людей порозн, козаков выборных, подпомощников, мещан, посполитых, владелческих и свободных войсковых посполитых же и подсосудков, також слуг и работников таких кои нигде не имеют ни собственной ни владелческой ни малейшей части земли, показав при том сколько в том числе малелетных таких кои еще не имеют десяти лет и сколько престарелых кои уже за шездесят лет и сколько при том каждой сотни записанных токмо для известия и от общенародных повиностей уволенных дворов, хат и людей и им ревизорам всем каждой сотни ревизию и табели скрепит по листам к перенумероват все листы кои должны быт за шнуром и их печатми, а по окончании всего полку снесяс с протчими того ж полку ревизорами учинит всего полку тем же порядком перечневые табели и оные закрепит всем того полку ревизорам. Оные же ревизии каждой сотни писат чисто, без переправок и подчисток в тетрадях за шнурами и печатми ревизорскими на трое, в которых одну сотенную и с перечневою табелью за всеми теми подписами отдат во всякой сотни в сотенное правление с рос-пискою сотника и сотенных старшин и с обовязательством в той росписке таким, что оная ревизия в том сотенном правлении будет хранима во всякой чистоте без и малейшаго повреждения и потери, однакож в случае надобности и справок к владелцам или их приказчикам в том сотенном правлении при бытности сотеннаго писара объявляема быт должна, токмо ведомы партикулярне никому ни для чего не дают. Такие ж другие всех сотен ревизии с перечневыми сотенными и полковыми табелями из помянутыми росписками от всех сотенных урядов, привязав оные росписки под шнур и печати к той же ревизии отдат в полковую канцелярию, взяв с вышеписанным же обовязательством от полковника с полковою старшиною в прием той ревизии росписку, полковые ж канцелярии оную ревизию со всеми теми от сотенных урядов взятыми росписками оригинално, протчих же к ревизии принадлежащих всех дел ведомостей справок от ревизоров копиями за сводом и скрепою их представленных, переплести в книгу должны и поручит с роспискою ж кому за прилично усмотрят в содержание верное и безутратно и напоследок те ревизоры при своих репортах каждого полку всю такову же ревизию и с оными перечневыми сотенными и полковою табелми и из взятою от полковника, старшин роспискою, також со всеми оригинальными касающимися к той ревизии потребными ведомостми и справками представит в нашу гене-

ралную войсковую канцелярию должны, где оные от всех полков ревизии с теми от ревизоров репортами, ведомостми и розписками переплест в десят книг и отдат с роспискою в сохранение в архиву, кои також содержат во всякой чистоте и бережении и оных из генеральной канцелярии никому партикулярно не дават. 12. Писарей и канцелярских слугителей в каждом полку определит к ним ревизорам скоро, за востребованием их и сколько потребно от полковых и сотенных канцелярий по рассмотрению исправных и надежных людей с чистым писмом, бумагу же на то отпустит с генеральной войсковой канцелярии, а козаков для нужных при сем дел посилок дават им ревизорам от сотенных правлений в каждой сотни перемененно. 13. Все вышеизображенные нынешней ревизии обстоятельства к тому одному от нас определены, чтоб по окончании ее принят в особливое уважение ко учиненному о вистатчении указных консистенских дач всем без обидного и легчайшего по дворам или хатам либо по числу людей расположения и тем пресекти все происходившая до ныне при прежних ревизиях упущения неисправности и утайки, от чего и не без обтягчения паче скудным людям чинилос. 14. Дозволенной внутри Малой России в силе имянного блаженные и вечнодостойныя памяти государыни императрицы Елисавет Петровны указу 742 году состоявшегося посполитому народу свободной с места на место переход нынешнею ревизиею ни чем препятствован быт не должен, однакоже тайной побег не токмо за границу но и внутр Малой России как козакам так и посполитым в силе указов и малороссийских прав как прежними нашими ордерами 760 году апреля 20 д. розосланными запрещен, так и ныне подтверждается и для того отнюд никто без писменнаго свидетельства никого в Малой России ни для чего принимает не должен и особливо после учения сей ревизии накрепко, не токмо всем урядам, но и каждому з владельцов и старшин везде того перестерегат и ежели где явится шатающийся без свидетельства урядового или владельческаго с тех мест где он в нынешней ревизии будет записан такова задержат урядом и по справкам с надлежащими местами за таков без свидетельства побег не оставляют без наказания, а ежели кто из владельцов, старшин или их приказчиков, старост и войтов либо ктоб кто ни был к себе кого без свидетельства примет, таковаго без дальнейших процессов, забрав токмо верной о том довод, штрафовать старшин и владельцов взысканием денежнаго платежа такова каков в малороссийских правах за содержания чужого подданного узаконен, а других публичным наказанием и в протчем притом поступат в силе прежних о сем наших ордеров, а

притом сколько возможно всем обывателям малороссийским внушат, что оны из места на место частым переходом сами себя нечувствительно разоряют и приводят в нищету ибо прожив на одном месте и при уготовив для себя жилище и другое по своей возможности хозяйство, оставляет оное, а что из движимого из собою могут забрат и то переходя по разным местам в растеряние приводят, чем самим потомство свое оставляют не токмо без всякого имения, но и без основательного жилища, сверх же того хотя нынешняя ревизия в немногом различествует от прежних ревизий ибо и прежде как дворы и хаты так и семи писаны без различия, такмо в количестве людей, что и ни в какую народную ползу не служило, однако дабы по причине нынешней прибавки о числе людей не могло разглашаемо быт каких пустых вымыслов и чрез то приведет незнающих в каково суждение и ко укриту и утайке от сей ревизии людей, то во пресечение того должны как определенные ревизоры так и владельцы и их управители во владениях каждого, а старшины сотенные в сотнях и каждой атаман в ведомстве своем козакам и прочему народу внушат и изяснят, чтоб оны показали всех людей без всякого страха, утайки и укрытия ибо сия ревизия не токмо никому ниже малейшой какой тяжести либо других каких бесполезных и несходственных с утвержденными малороссийскому народу волностями и привилегиями поборов либо самих их укреплении отнюд причинит не может, но она для одной собственной народной целости и ползы предусмотрена с тем чтоб сыскат средство и способ как справедливое и пред прежним облегчительнейшее учинит указных общенародных повинностей расположение, к тому ж козакам наипаче сия ревизия полезна и нужна ибо когда вся каждого козака фамилия и род поименно записаны будут, то при всех бываемых о их качестве спорах легко по сей ревизии сыскано и разрешено быт имеет да и командирования им с лучшим уравнением воспоследует. В противном же случае за укритуем и утайкою кого из козаков от сей ревизии может козак впред лишится козачьего своего звания, а притом сию ревизию мы ныне не с тем определяем, чтоб она и впред без ползы народной сочиняема была, но токмо предусматривая ныне за лутчее пред прежними ревизиями средство к равномерству и облегчению народному по-пробоват за нужно признали. Впред же ежелиб и такова ревизия не могла оказат действительной народной ползы в легчайшем указных повинностей исправлении то более сочинят ее таким порядком не для чего будет, ибо мы по вверенной нам гетманской власти всегдашнее о том прилагаем старание, дабы подкомандной нам малороссийской на-

род при всех утвержденных ему волностях, правах и привелегиях не-
нарушно сохранен и от всех излишних налогов уволенным пребывал.
15. О всем предписанном вам как во известие так и для надлежащего
во всем полку Черниговском публикования и исполнения сим нашим
универсалом предлагаем, а от генеральной войсковой канцелярии велено
о всем на основании сего нашего универсалу определенным ревизорам
инструкции дат и во все малороссийские магистраты предложит и по
исполнении о всем том к нам репортоват и о ревизорах хто именно
назначены и куда отправлены будут список прислат. Ежели ж каковы за
начатием оной ревизии от полковой канцелярии или ревизоров прои-
зойдут представления в генеральную войсковую канцелярию на оные
чинит резолюции не замедливая дабы в сочинении той ревизии не
происходило остановки, в чем же та генеральная канцелярия резолвует
собою будет сумнительна о том скорейше докладывает нам с надлежащими
обстоятельствами своим мнением. Дан в Москве 1763 году марта 15 дня.

(Копія 60-х рр. XVIII ст.). На копии тако

В подлинном подпис таков: Гетман граф К. Разумовский.

№ 14

Ея Императорскаго Величества Малой России Обоих Сторон
Днепра и Войск Запорожских Гетман, сенатор, генерал-фельдмаршал,
генерал-адюдант, действительный камергер, императорской санкт-
петербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского
полку подполковник и обоих российских императорских ординов свя-
тых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого
Орла и голстинского святыя Анны кавалер, Российской империи граф
Кирилл Разумовский.

Духовним й мирским владельцам в полку Стародубовском владе-
ние свое имеющим, а особливо господам генералним старшинам, пол-
ковникам, бунчуковым товарищам, полковым старшинам, сотникам и
всем кому о сем ведет надлежит объявляется. Во исполнение высочай-
шего имянного Ея Императорскаго Величества указу состоявшогос ис
правительствующаго сената грамотою сего 763-году и к нам присла-
ною повелено учредит в Малой России настоящих подкоморых в силе
прав малороссийских и потому за силу розосланных наших ордеров к
произведению в подкоморые учиненные в полку Стародубовском
узаконенным в правах малороссийских порядком выборы к нам пред-
ставлены, а по рассмотрению нашему оных выборов яко из представ-
ленных к тому кандидатов бунчуковый товариш Михайло Шира й в

службе войсковой находится из 746-го году во всем добропорядочно. Того рады мы его бунчукового товарища Ширая определяем в полк Стародубовский подкоморым, а притом яко по представленном нам от господ генералных старшин, полковников, бунчуковых товарищей и прочих чинов мнению в Стародубовском полку надобно быт двум подкоморым, для того он Михайло Ширай имеет состоян подкоморым во определенной ему того Стародубовского полку половине, вследствие чего предлагаем дабы того полку духовные и мирские владельцы и прочие обыватели, а особливо определенной ему подкоморому Шираю того Стародубовского полку половины ведая во всех касающихся к должности чина его подкоморского делах по требованиям его в силе малороссийских прав поступалы, а он подкоморый Ширай по сему его чина должен в делах до него касающихся поступат же как в правах малороссийских предписано в верной же Ея Императорскому Величеству в сем его чину служб по генеральной форме к присяге приведен он от нашей генеральной канцелярии, показанную ж в правах малороссийских книги Статута в розделе 9-м по артикулу 1-му подкоморскую присягу он за прибытием в полк и объявлением сего нашего универсала в полковой Стародубовский канцелярии при собрании старшин полковых и сколько может случится владельцев того полку учинит должен и вступит в свою должность, ему ж подкоморому щитается между чинами малороссийскими первым по полковнике малороссийском, для чего и сей наш универсал за подписом нашим и войсковою печатью ему подкоморому Шираю дан в Глухов и ноября 7 дня 1763-го году.

Гетман граф К. Разумовский.

№ 15

Ея Императорского Величества Малой России Обоих сторон Днепра и Войск Запоржских Гетман, сенатор, генерал-фельтмаршал, генерал-адъютант, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб-гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских орденов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Духовным и мирским владельцам в полку №. жителствующим и владение свое имеющим, а особливо господину полковнику № с полковою старшиною, сотниками и другими того полку чинами и кому о сем ведат надлежит.

В бытность Малой России еще при короне полской данною от короля полского Сигизмунда-Августа и напечатанною 1569 году июня 6 д. привилегиею между инными волностями и преимуществами утверждено шляхте и всему рицерству земли и княжества Киевского употребляют в судах право книгу Статут Литовский, да из принятия Малой России под державу всероссийскую от его величества блаженныя и вечнодостойныя памяти государя царя и великого князя Алексея Михайловича, самодержца все-российскаго по испрошению гетмана Богдана Хмельницкого со всеми малороссийскими чинами и войском договорено и поставлено в пунктах в 1-м Войску Запорожскому, а в 3-м шляхте своими правами судится и волност свою имет в добрах и судах и меж себя старшин на уряды судовые выбирают и чрез тех же урядников суды земские и градские отправляют, что и особливими высочайшими его ж царского величества грамотами утверждено как всему Войску Запорожскому, так шляхте, которые пребывают в его царского величества отчине в Малой России быт под его царского величества высокою рукою по прежним их правам и привилегиям каковы даны им права, привилегии и волности от королей полских и волностей их шляхетских ни в чем не нарушиват и старшин им себе на уряды судовые, земские и градские выбирают между себя самим и маетностями своими владеет и судитис им меж себя по своим правам и то все многими высочайшими грамотами и указами как от его величества безсмертно славныя памяти государя императора Петра Великаго так и по нем царствовавших всероссийских государей все милостивейше подтверждено и укреплено, особливо же высочайшею блаженныя и вечнодостойныя памяти государыни императрицы Елисаветы Петровны 751 году мая 22 д. на утверждение нам гетманского достоинства данною грамотою, между инным повелено воинския и гражданския всякия в Малой России дела управлят нам по войсковым правам, по прежним обычаям и постановленным пунктам на которых приступил под державу блаженныя памяти великаго государя и великаго князя Алексея Михайловича, всея Великия, Малия и Белия России самодержца его царского величества гетман Богдан Хмельницкий со всем Войском запорожским и народом малороссийским и наконец от Ея Императорского Величества ныне всеблагополучно царствующей государыни императрицы самодержицы всероссийской высочайшим имянным указом, за подписанием собственныя ея величества руки, велено в Малой России определит настоящих подкоморих и поступат по силе прав малороссийских, в правах же книги Статута для разных дел и

разделение судов постановлено как о том явствует в розделах “4” и “9” из разных артикулов, в которых учреждено быт в каждом повете судам земским, градским и подкоморным и какие которому дела отправляют в оной книге Статут на разных местах узаконено и хотя такие суды со времени Малой России принятия под всероссийскую державу заведены были за неимением исправных архив и за многопрошедшим временем доискаться трудно да и ежели тогда упущено по причине бывших в то время частей военных замешательств и других препятствий, то когда тепер всем известно, что оное запущение не токмо ест противно утвержденным Малороссийским правам, но и всему обществу вредно чрез то, яко полковие нынешние канцелярии будучи обтяжены всеми в каждом полку делами теми кои по правам разделены на три уряды, а сверх того оные ж полковие канцелярии по долгу собственно до них принадлежащему и все дела воинские отправляют и таким многоделством будучи заняты не смогут имет столько времени, чтоб и те дела кои касаются до земских судов могли с успехом производит и окончат и от того истцам немалое продолжение чинится, а к нам почти ежедневно от разных просителей умножаются жалобы, с некоторых же мест и прошения к нам учинений, дабы по силе прав разделение судов учреждено было, того рады приемля мы во уважение таковые обстоятельства обязана себя выдим во исполнение вышеизображенных высочайших грамот и привилегиев и ныне от Ея Императорскаго Величества всемилостивейше данного именного указу о учреждении настоящих по Малороссийским правам подкоморных, приводит малороссийские судные места в порядок согласно утвержденному в Малой России праву к скорейшему доставлению каждому обиженному правосудия, а к тому ж яко за учреждением особих по правам малороссийским подкоморных, следуют быт и особие суда земские от которых подлежащие до подкоморского разбору дела к ним подкоморим отсыланы быт должны, вследствие чего велели мы ордером нашим собранным ныне в Глухови господам генералним старшинам, полковникам, бунчуковым товарищам и прочим чинам подат нам мнение по коликому числу для беззамедлительного удовольствия челобитствующих в котором полку надобно учредит подкоморных и судов земских и о прочем до того принадлежащем распоряжении, а на тот наш ордер оны господа генералние старшины и полковники с прочими собравшимис в Глухови чинами подданным нам доношениям представили свое мнение в следующей силе:

1-е. Понеже де в Малой России полки сут пространством немали и многие сотни от полковых городов сут отдаленны, то во убеждение обиженному, а паче убогим людем чрез далное разстояние переездов и на то излишних убытков, а пры том и ко избежанию чрез отправление всего полку земских дел во одном суде многоделства, а жалобщикам продолжения запотребно признает учредит в каждом полку по два суда подкоморские и два земские ис которых одному земскому суду заседание свое к отправлению дел имет завсегда надлежит в полковом городе, другому ж земскому суду где заседание имет, так же какия приличнее и способнее для судов разделит в полках сотни, о том по мнению их когда от нас воспоследует повеление о учинении выборов по определению в судии, подсудки и писари земские в то время полковнику со всеми того полку чинами и шляхетством и роспределение в полках сотен для судов земских и в котором месте другому земскому имет отправление дел учинит и на аппробацию нашу представит, что ж касается до Нежинского полку, то яко им господам генералним старшинам и другим чинам известно, что другому земскому и подкоморскому судам необходимо надобно быт в Глухови для всех Засеймских сотен, то уже и роспределение иного в полку Нежинском чинит не для чего.

2-е. В судьи земские, подсудки и писари следует по силе прав малороссийских всему шляхетству собрався в полковие канцелярии выбирают з между себя по силе оних же малороссийских прав кандидатов.

3-е. Подкоморим по мнению их следует имет первенство перед всеми бунчуковими товарищами, а за ними судьям земским в равенстве з бунчуковими товарищами по старейшинству с оними считалис, подсудкам же считается з нынешними обозными полковыми, а писарам земским считается против асаула полкового.

4-е. При судах подкоморском, земском и градском быт возным из значковых товарищей и сотенних старшин и считается чином первыми по сотнику, а выбирают их во всех полках в каждой сотни по одному, а сверх того числа быт же при каждом земском и градском суде возним по одному ж в тех местах где будут те судии всегдашнее заседание и отправление дел имет.

5-е. Градскому суду быт по прежнему в каждом полку по одному, в котором касаючиес до того суда дела в правах книги Статуте определение должны разсматриват и решения чинит сами полковники с полковыми судьями, а сверх того по своему усмотрению к присудствию в томже суде градском и из других полковых старшин одного

или двух употребляют могут, а паче во отсудствие свое от полку такмо бы чрез то в оных делах наималейшей остановки быт не могло, что полковники принимают на свой ответ дела же по суду градскому имеют докладиват имеючие писари судовые.

Мы повышеписанному поданному нам мнению, а найпаче ж в сходство прав малороссийских, определяем отныне быт в Малой России в каждом малороссийском полку по два подкоморские и по два земские суда под апелляцию генерального суда, а в Нежинском полку по обширности и величине всего полку должно быт трем судам земским, розделя на тры повети, как то Нежинском, Батуринском и Глуховском и ко приведению всего в надлежащий порядок и действительное отправление сим универсалом нашим приказываем в полку № учинити следующее.

1-е

Из получения сего нашего универсала полковнику с полковою старшиною назначит срок по порядку на такие собрания в правах определенному и чтоб на тот назначенный срок в полку Н. имеющие свои владения духовные и мирские владельцы и прочие во всяких чинах обретающиеся шляхетство в полковую № канцелярию собрались, о том им от полковой канцелярии чрез сотенные уряды завершенно оповестит, учиня на то письменную повестку с означением во оном дабы каждой со всех тех чинов кои к таковому собранию должны быт призваны, увидя, подписался в знак того, что ему оповещено завершенно дабы впред споров не было, а за собранием с общего согласия первые разделит полк № на две равные части, в которых одна часть полку ближайшая должна принадлежат к тому земскому суду, которой будет отправление дел имет в полковом городе, а в другой части где земскому суду способнее имет таково ж отправление дел означит место и тое разделение согласно постановя, учиня определение, подписат, наименовав те разделение для земских судов полку № две части поветами, при чем и из определеннх от нас подкоморым, которому в каком повете быт ассигноват же, а затем по установлению правному для определения в земские судьи, подсудки и писари кандидатов по определенному числу персон станових людей как в правах же довольно изяснено, избрат и подписав на каждой чин порознь выборы, прислат оные к нам при доношении от полковой канцелярии для рассмотрения и определения из тех кандидатов, да из помянутого о разделении полку № на два повета определения прислат к нам верную копию, а оригина-

нальное хранит в полковой канцелярии яко градском суде, во оних же учиненных о судиях, подсудках и писарях земских выборах означат имянно в какой того полку повет, которые выбраны кандидаты дабы потому и точное определение быт могло.

2-е

Когда вышеписание чины: судия, подсудок и писар земские за присилкою выборов от нас определенны будут, то должны оны тот час в отправление своих должностей вступит, но как ныне еще к заседанию и отправлению дел особых строений нет, то впред до устройства для судов земских особых апартаментов отвест им пристойные дома и яко для сих судов необходимо надобны особие строения для того при нынешнем же собрании в силе права роздела 4-го артикула 13-го общеразсудит и положит должно какую сумму на то и откуду собрат и какие где устроит дома со всеми к тому принадлежностями и о всем том к нам представит тех суды земские в принятии произведений, рассмотрений и решений всех тех дел кои до них принадлежат должны, постулат во всем по наставлению в правах малороссийских без всякой отмени, а полковие канцелярии в такиея земскому суду принадлежащий дела отнюд вступат неймеют, для чего о подаче доношений касающихся до земства в земских судах, а до градской в полковой канцелярии везде в № полку от полковой канцелярии публиковат, а ежели бы кто в оной полковой канцелярии с подачею не надлежащего до градского суда доношения явился, то оно не принимая дат наставление о подаче в надлежащем земском суде да и каковы в полковой канцелярии и в сотенных правлениях исковия доношения и нерешенния надлежащие до земского суда имеются ония все отослат за учреждением в оние ж земские суды с реестром и описю каждому делу к произвождению и решению, до которого по положению земли какое принадлежит описываяс ис полковых канцелярий з земскими и подкоморскими судами промемориями, а сотенные канцелярии имеют писат во оние суда доношениями да и которые имеются ныне в суде генералном искобие доношения и дела ни каким нижним урядом и оним судом генералним нерешенния, таковы из суда генералного розослат же куда которые принадлежат в земские или городские суда для рассмотрения и решения, какия ж между тем дела являются котория особими нашими ордерами до сего повелено в суде генералном рассмотрет и решит о таковых представит нам.

3-е.

По правам книги статута розделов 4-го и 9-го показаны как подкоморим так и земским судьям, подсудкам и писару особия на чины их присяги, котория оны при вступлении в должности чинов своих должны учинит и для того приказываем за определением означенных чинов к указной генеральной в верной Ея Императорскому Величеству службе присяге приводит от нашей генеральной канцелярии, а к тем правним присягам полковой № канцелярии яко градском суде в присудствии того полку полковника и кои случатся либо и нарочно на то время из других чинов и владельцев того полку призваны быть могут, приводит неупустительно и оние присяжные, з подписом будущих у тех присяг, листи содержат во охранении в том же градском суде, те же правния роты присяг подкоморим, судьям, подсудкам и писарам земским при переводе и апробации нашей розосланы будут в полковие канцелярии.

4-е.

Все духовные и мирские владельцы, шляхетство и прочие всякого звания от вышнего до нижнего во всех спорах за землю и всякия недвижимыя имения и в протчих принадлежащих до суда земского делах должны расправою ведоми и судими быти в том земском суде, до ведомства которого то спорное имение принадлежит, а в прочих случаях и претензиях до расправы градского суда принадлежащих, так же все владельцы, шляхетство и прочие чины без изытия, судими должны быти в полковых канцеляриях, почитаемых ныне за градские суды и чтоб о сем известно было всем, то публиковать о сем во всем полку дабы каждой, ведая о своей обиде, искал в том судном месте до расправы, которого то дело его принадлежит, а других никаких их урядовых мест в том не затруднял ибо таковых исков нигде, кроме того самого суда которому в рассмотрение и решение того дела по принадлежности вступит должно, отнюд не принимает и никакого действия по оным не производит, но токмо не знающему челомбитчику во всяком уряде где б он з жалобою своею имел явиться дават наставление в каком суде он подат то доношение свое по силе сего ныне устроенного на основании прав малороссийских порядка должен. Суды же, как земские так и городские, всевозможного старания прилагают должны дабы во оных все по точности малороссийских прав происходило и дела более узаконенного в правах времени без решения отнюд не замедливали ибо единственно к пользе той сие по правам

разделение судов учреждается дабы обиженные отнюд никакого медлительства в получении справедливой в своих исках сатисфакции не дознавали.

5-е.

В полковых канцеляриях, в том числе и в №., все до градского суда надлежащия дела в полку № случающиеся к рассмотрению и решению оставляются ныне, яко о учреждении особих градских судов нужды еще не усмотрено и как вышепомянутом представленном нам мнением положено у таковых градских дел присудствие имет полковникам да судьям полковым и еще одному или двум из старшин полковых по рассмотрению полковничему. То и мы ныне сие апробуя определяем дабы оны полковники и суди полковии по узаконению правному учинили зараз присягу по той роте присяги, которая для земских судей постановлена и от нас отправлена будет, а оную присягу должны исполнит при присудствии в полковой канцелярии лодкоморих, судей и подсудков земских того полку да и писар судовой приведен быт должен к присяге по форме земскому писарю сочиненной, також и те из старшин полковых, кои к рассмотрению и решению в градском суде дел от полковников определяеми будут к оной судейской присяге приводими быт должны без упустительно.

6-е.

При нынешнем в полковой канцелярии собрании по вышепомянутому представленному нам мнению и возних во всякой сотни по одному и сверх того в тех местах, где суды подкоморские и земские будут заседание имет по одному ж выбрат и определит и тех определенных возними по установленной в правах форме к присяге приведет в полковой же канцелярии яко в градском уряде и в прочем поступат как о сем в правах узаконено, а чтоб оние возние знали как должност свою порядочно и безупустительно отправлят, о том велели мы в суде генералном в сходство прав малороссийских сочинит инструкцию и представит нам вскорости на аппробацию, которая впред и розослана будет для исполнения, однако ж и до получения той инструкции те возние должност свою отправлят имеют.

7-е.

Сотенния правления за учреждением сих земских и городских судов не имеют ни в каких земских, градских и подкоморных делах и расправы вступают и между духовными и мирскими владельцами и чиновниками всякого звания людьми, однако же не отрешается сие, что в силе ордеров наших 752 апреля 1-го и 760 годов апреля 18 суду генеральному данных опубликовано между рядовыми козаками в самих мало-важных жалобах и спорах словесную расправу чинит, что и теперь оные сотенные уряды только между одними рядовыми козаками отправляют могут, не вступая в прочее в другие и между рядовыми козаками случающиеся спорные дела, требующие настоящих в земском или градском судах расправ, где и рядовые козаки должны судимы быть по делам важнейшим земским и градским.

8-е.

Что принадлежит до чинов подкоморного, суддей, подсудков и писарей земских так же и возных по вышеизображенному представленному нам мнению определяем подкоморным место имеет первое по полковнику малороссийском городском, судде же земскому в разсуждении важности и силы чина его первое же после подкоморого, подсудкам же быть в равенстве с бунчуковыми товарищами, считаясь между ними по старейшинству, писарям земским за асаулами полковыми малороссийских городских полков, возным также де определяется чин и место первое по сотнику городском пред всеми значковыми товарищами и сотенными старшинами.

9-е.

Как для известия о всем вышеповеленном так и в чем надлежит к исполнению из сего нашего универсала розослат точные копии из полковой канцелярии, а подкоморным и судам земским также во все сотенные правления и в магистраты, где оные суть, а чтоб суду генеральному яко главному над теми всеми судами о сем же известно было о том такой же наш универсал дан с предложением дабы ежели, что оной суд генеральный в пополнение сего учреждения полезное в согласие прав малороссийских изобретет представил бы о том нам на рассмотрение, а и к преосвященному митрополиту Киевскому, епископам Черниговскому, Переясловскому так и к архимандритам Киевопечерских Лавры и Мижигорскому с сообщением сего нашего универсала писано и в нашей генеральной канцелярии таков же универсал за под-

писом нашим оставлен. Дан в Глухови ноября 17 д. 1763 года (копія 60-х рр. XVIII ст.) на копии тако:

Гетман граф К. Разумовский

Старший войсковий канцелярист Осип Туманский.

№ 16

Ея Императорскаго Величества Малия России обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейбгвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святыя Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Господам генеральной малороссийской старшине, полковникам, а особливо полковнику Лубенскому с полковою старшиною, сотникам того полку, а паче полковому Лубенскому и Пирятинскому з сотенными уряды, а особливо войтам сел Ерковец, Леляков и Кейбаловки со всем посполством и кому о сем ведати принадлежит сим нашим универсалом объявляем: сего генваря д: абшитованный бунчуковый товариш Григорий Корнеевич поданным нам доношением представлял: имеет де он во владении своем в полку Лубенском село Ерковци и деревню Леляки наданные ему за верние его службы в 1717 и 1723 годах, от бывшего полковника Лубенского Марковича, гетманского же де универсала за его частыми в военные походы отлучками получить он немогл, а служит де он Ея Императорскому величеству уже чрез сорок два года верно и радительно, за тую ж де службу никакова награждения кроме тех деревен не получил, а будучи в военные времена всегда от дому в отлучки, не минуя ни единого походу, пришел в крайное оскудение при его старости, за чем и имеющихся в его пяти синов, которые уже действительно начали службу Ея Императорскому Величеству отправлят, по надлежащему к той службе снабдит не может и просил респектом тех его долговременных служб как о утверждении вышеписанных владеемых им по наданю полковничому сел Ерковец и Леляков, також особливо о подаче ему чем бы он к снабдению сынов своих к должной службе могл быт в состоянии, в полку Лубенском в сотни Пирятинской села Кейбаловки да собираемых з двох его мелниц состоящих под местечком Пирятиным на реки Удаи о чотирех колах

войсковых частей нашего рассмотрения. И хотя та полковником Лубенским Марковичем ему абшитованному бунчуковому товаришу Корнеевичу села Ерковец и деревен Леляков надача ест не силна, яко ж малороссийских полков полковникам надачи маетностей чинит ни по каким указам ниже по малороссийским правам не дозволено, но понеже небезизвестно нам, что он Корнеевич за бытия его еще сотником Пирятинским во все военные времена служил Ея Императорскому Величеству верно и радетелно многие годы, також и синовя его уже действительно в службе находятся, а за те все его службы никакова (:кроме оных села Ерковец и деревни Леляков:) награждения не получил, того ради Мы, Гетман и Кавалер, по данной нам от Ея Императорскаго Величества власти, призирая на те службы и чтоб и синовя его службу Ея Императорскому Величеству отправлят с чего имели, определяем ему абшитованному бунчуковому товаришу Григорию Корнеевичу как те владеемые им в полку Лубенском в сотнях Лубенской село Ерковца, да Пирятинской деревню Леляки, так и особливо в том же полку в сотни Пирятинской села Кейбаловку, в которых по последней ревизии на 1751 год учиненной показано, а имянно: в Ерковцах дворов четиры, в деревне Леляках дворов дванадцят, бездворных хат три, в селе Кейбаловки дворов три, да бездворных хат одна, со всемы к оным селам принадлежащими грунтами и угодиямы, а особливо того собираемые з двох мелниц его состоящих под городом Пирятином на реки Удаи о четирах колах войсковые части с которых (:как на запрос нашей генеральной канцелярии от канцелярии малороссийских зборов справкою показано было в 1749 году в зборе не знатное чысло, имянно всякого хлеба до дванадцяти четвертей) надаем же в вечное и спокойное его и детей его владение и сим нашим универсалом те села с принадлежностмы (:кроме казаков кои при своих волностях и грунтах ненарушимо содержаны быт должны:) також войсковые часты, в вечное и ненарушимое ему владение утверждая повелеваем: дабы господа генералная старшина, полковники и другие чыни, а собливо полковник Лубенский, полковые старшины, також сотныки объявленных Лубенской и Пирятинской сотен и нихто другой ему абшитованному бунчуковому товаришу Корнеевичу во владении показанными маетностмы Ерковцами, Леляками и Кейбаловкою со всемы к ним принадлежащими угодиямы отнюд никакова препятствия и помешательства не чинили, а зборщикы полковие Лубенские у тех его мелниц войсковой часты от сего впред не дерзалы собырат, но та собыраемая с его мелниц войсковая част розмерового хлеба должна оста-

ватца при нем Корнеевичу и наследникам его вечно, войты ж оных сел со всем посполством (:кроме казаков кои при своих волностях и грунтах ненарушимо содержаны быт должны:) были б во всем ему Корнеевичу послушны и всякую бы подданическую повинност яко владельцы своему огдавали: отдачу же ныне назданного от нас ему Корнеевичу села Кей-баловки с угодии за объявлением сего универсала учинит от полковой лубенской канцелярии и в несобырании с означенных его Корнеевича двух мелниц состоящих под городом Пирятинном войсковых частей, полковым зборщикам от оной же канцелярии дат предложение, а для спокойного и вечного всего того владения сей универсал за подписанием нашим и приложением малороссийской национальной печати ему абшитованному бунчуковому товаришу Григорию Корнеевичу дан в Глухови 1752 году генваря 30 д:

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

№ 17

Ея Императорского Величества Малыя России Обоих Сторон Днепра и Войск Запорожских Гетман, сенатор, генерал фелтмаршал, генерал адютант, действительный камергер, императорской санктпетербургской академии наук президент, лейб гвардии Измайловского полку подполковник и обоих российских императорских ординов святых апостола Андрея и Александра Невского, також полского Белого Орла и голстинского святия Анны кавалер, Российской империи граф Кирилл Разумовский.

Духовным и мирским владельцам в полку Лубенском владение свое имеющим, а особливо господам генеральным старшинам, полковникам, бунчуковым товарищам, полковым старшинам, сотникам и всем кои о сем ведат надлежит объявляется. Во исполнение высочайшего имянного Ея Императорского Величества указу состоявшеюс из правительствующего сената грамотою сего 1763-го году и к нам присланною повелено учредит в Малой России настоящих подкоморных в силе прав малороссийских и потому за силу розосланных наших ордеров к произведению в подкоморие учинение в полку Лубенском узаконенным в правах малороссийских порядком выбори к нам представлены, а по розсмотрению нашему оных выборов яко из представленных к тому кандидатов бунчуковый товариш Иван Александрович в службе войсковой находится з 1738 году во всем добропорядочно.

Того рады мы его бунчукового товарища Александровича определяем в полк Лубенский подкоморим, а при том яко по представленному нам от господ генералних старшин, полковников, бунчуковых товарищей в Лубенском полку надобно быт двум подкоморим для того он Иван Александрович имеет состоит подкоморим во определенной ему того Лубенского полку половине в следствие чего предлагаем дабы того полку духовные и мирские владельцы и протчие обыватели, а особливо определенной ему подкоморному Александровичу того Лубенского полку половины, ведая во всех касающихся к должности чина его подкоморского делах по требованиям его в силе малороссийских прав поступали, а он подкоморий Александрович по сему его чину должен в делах до него касающихся же так как в правах малороссийских прав писано, в верной же Ея Императорскому Величеству в сем его чину службе по генеральной форме к присяге приведен он от нашей генеральной канцелярии показанную ж в правах малороссийских книги Статута в розделе 9-м, по артикулу подкоморскую присягу он за прибытием в полк и объявлением сего нашего универсала в полковой лубенской канцелярии должност, ему же подкоморому щитается между чинами малороссийскими первым по полковнику малороссийском, для чего и сей наш универсал за подписом нашим и войсковою печаттю ему подкоморому Александровичу дан в Глухови 1763 году ноябре 7 дня.

Гетман граф К. Разумовский

М. П.

[КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ]

[Різноманітні документи]

Подається за виданням: Тисяча років української суспільно-політичної думки
у 9-ти томах. Т. IV, кн. 2-га (середина XVIII ст.). Київ. – 2001.

**I. Інструкція військовому канцеляристу
Григорію Губчицю, відправленому до Санкт-Петербурга
за справами малоросійськими**

За велінням ясновельможного, високоповелительного (пана) Малої Росії обох сторін Дніпра і Війська Запорозького гетьмана, (її Імператорської Величності) дійсного камергера і Санкт-Петербурзької академії наук президента, і лейб-гвардії Ізмайловського полку полковника (зіс!) і різних орденів кавалера Російської імперії Кирила Григоровича (його світлості) Розумовського із похідної (його ясновельможності) канцелярії військовому канцеляристу Григорію Губчицю.

Інструкція

Щойно одержите цю інструкцію і листи від (його ясновельможності) до різних осіб, мусите їхати подорожною поштою до Санкт-Петербурга, а прибувши туди, ті листи, кому належать за підписами, вручити; крім того, щодня з'являтися до його рейхс-графського сіятельства Алексея Григор'євича Розумовського, найдорожчого (його ясновельможності) брата, а також і до державного великого канцлера, (його сіятельства) Алексея Петровича Бестужева-Рюміна і віце-канцлера (його сіятельства) графа Михайла Григоровича Воронцова, і старанно просити про таке:

1. Про грамоту в конфірмацію гетьманської гідності;
2. На послане від (його ясновельможності) подання про те, що місту Києву і тамтешньому магістрату бути у віданні гетьманському як і раніше, а розкольникам в Малій Росії на тих землях жити, які мають; про володіння, які мав граф Михайло Головній у Малій Росії, а нині перебувають в канцелярії конфірмацій села Хоружівки та інших; про бувше у володіннях бувшого фельдмаршала Мініха село Роски із побудованого там на тамтешні прибутки суконною фабрикою із людьми, які

є при тій фабриці; та про підлеглих у минулі роки Його Імператорської Величності колишньої старшини; про доповіді з малоросійських справ, а саме: 1. Про виведення грузинів з Малої Росії, зважаючи на іменний (її Імператорської Величності) указ; 2. Про маєтності, які здавна належать до генеральної артилерії і Рождественської, Краснопалі (?)... з проханням про повернення всього вищезгаданого у відання (його ясновельможності). 3. Написане до комісії іноземних справ подання про взяття з.. міста Батурина усієї артилерії, що розташована в м. Севську, і повернення її, як і раніше, до м. Батурина. 4. На посланий від (його ясновельможності) лист київському канцлеру про повернення даної 1711 року на гетьманство гетьманові Скоропадському грамоти. 5. На посланий (його ясновельможністю) лист до великого канцлера з проханням про доповідь (її Імператорській Величності), аби, на виконання (її Імператорської Величності) іменного указу, кірасирських полків і кінної гвардії кінські заводи із маєтностей цього року червня до 1 числа повністю виведені були і за утримання на кошти (його ясновельможності) заплатили по те ж число кінної гвардії полків, рівномірно по тому ж, як і за кірасирські. 6. Два, надіслані до іноземної канцелярії подання: 1. Про те, що Крелевецький ярмарок має відбуватися, як і досі, вересня 15 числа; 2. Про надіслання до Глухова належного за окладом з подальшою передачею Війську Запорозькому визначеного хліба, пороху і свинцю, і на всі ці подання й листи неодмінно просити резолюцію, а найпаче про ті справи, які в 1, 2, 3, 4 і 5 пунктах вищезазначені. 7. Як тільки на деякі з цих справ буде накладено резолюцію, а передусім, якщо Вам буде вручена високомонарша грамота на гетьманську гідність, то з цією їхати Вам навспак вдень і вночі, з крайньою поспішністю до Москви, де (його ясновельможність) тої височайшої грамоти з нетерпінням чекатиме; а про інші справи, які в цій інструкції зазначені, меморіал подати (господіну) Сабаніну і (надвірному) раднику (господіну) Новоторжцеву. Будучи ж у нинішнім посиланні й при виконанні резолюції на вручення справ, передбачених інструкцією, чинити старанно й дбайливо у всьому, як добрій і чесній людині благопристойно.

Подана в Москві, травня 8 дня, 1751 року.

II. Універсал гетьмана Розумовського стосовно виборів сотників

Граф Кирило Розумовський і кавалер – полковнику
Чернігівському панові Божичу.

Минулого серпня 28-го дня надісланим до нас поданням Ви радили для проведення на вакантну Білоуську сотню того самого сотника Івана Ярошевича, який ту сотню очолює; при цьому додали і прохання, підписане кількома козаками тої сотні, які бажають його, Ярошевича. Але тієї Білоуської сотні сотенна старшина з великим числом новаків поданим до нас проханням повідомляли, що вони замість позбавленого сотничого чину Малійського, згідно з указом полкової Чернігівської канцелярії, у присутності Чернігівського полкового хорунжого Комаровського обрали гуртом до тої сотні Білоуської на вакантне місце в сотники із гідних людей кандидатів 3-х чоловік: значкового товариша Красовського, абшитованого хорунжого полкового сина Григорія Товстоліса і одного із сотенної тамішньої старшини. На них і документ із підписом усіх їх до полкової Чернігівської канцелярії подали. Тільки по цій справі з полкової канцелярії нічого не надійшло, тому і згаданий значковий товариш Красовський просив собі призначення на ту сотничу посаду. На основі таких неузгоджених подань остаточного вирішення зробити не можна. Згідно з попереднім військовим звичаєм в чини сотничі обиралися вільними голосами люди заслужені й у невірності не підозрілі, і за атестатом полковника, полкової старшини і сотників подавалися до гетьмана для визначення. Зважаючи на це, повеліваємо Вам, згідно з попереднім військовим звичаєм, веліти в тій Білоуській сотні обрати вільними голосами із людей заслужених і не запідозрених у невірності 2-х або 3-х кандидатів і подати Вам. А Ви, зібравши полкову старшину й сотників, усіх разом отих кандидатів особисто повинні засвідчити, – про службу кожного і гідність, – і для остаточного вирішення до нас прислати. Та й надалі на вакантні місця серед полкової і сотенної старшини обирати згідно з вище написаним.

У своєму донесенні, писаному від 28 серпня, Ви говорили про непорядне нібито без Вашого і старшини відома учинення виборів тої Білоуської сотні і сотенної старшини і козаків на згаданого значкового товариша Красовського; і що вони без дозволу сюди поїхали. А тому просите про скасування тих виборів і надіслання їх з товаришами знову до Вас; і щоб учинено було належно за завдану Вам образу. Але

тої Білоуської сотні сотняни в чолобитті й проханні, поданому нам, пояснили, з якої причини змушені були (та старшина сотенна й козаки) приїхати сюди. Виявляється, що на їх подання, ще від 1750 року, до полкової Чернігівської канцелярії стосовно тих, учинених за вказівкою своєї полкової канцелярії виборів, там нічого на користь протягом довшого часу не зроблено. Тому за це їм непорядки приписувати й у провину ставити, а відповідно ж і штрафувати їх, не доводиться.

Із Глухова вересня 6-го 1751 року.

Гетьман граф Кирило Розумовський

III. Ордер гетьмана Кирила Розумовського

16 квітня 1751 року

**про заборону вживати в Лівобережній Україні “суд по формі”,
а судити за “малоросійськими правами”**

Граф Кирило Розумовський, гетьман і кавалер. Високородним панам генеральній старшині в нашій військовій Генеральній канцелярії присутнім. На посланий з нашої Генеральної військової канцелярії до Генерального суду указ про заведення всюди в Малій Росії суду і розправ, за малоросійськими правами, затвердженими високомонаршими грамотами здавна, а нині й все милостивішою Государинею нашою її Імператорською Величністю; по представленню із того суду Генерального до тої нашої Генеральної канцелярії, в присланому до нас минулого березня в 29 день із тої ж канцелярії донесенню показано, що минулого, 1733 року травня від 22 дня, за вимогою того Генерального суду (за буття це в тому суді в присутності великоросійських членів) прислана до того Генерального суду, разом з указом із бувшої канцелярії міністерського правління, за рукою бувшого тоді міністра генерала і кавалера Наришкіна; копія форми про суди для чинення в тому суді Генеральному по тій формі суду, що у справах чолобитських. Тому в тому Генеральному суді і нині суди відбуваються. Бо за малоросійськими правними артикулами, зображеними в тому донесенні Генеральної канцелярії, проведення (судів) повинно відбуватися таким порядком, як у тих артикулах ясно показано. Для чого, чи за тими малоросійськими правами, чи за формою суда, при проведенні судів між позивачами і відповідачами в майбутньому дотримуватися нашої резолюції, як того вимагає Генеральна канцелярія. Але з того донесення до нас

Генеральної канцелярії впливає, що високомонарших указів на те, щоби в Малій Росії проходження справ чинити за згаданою формою суду, в Генеральній канцелярії немає; та і в Генеральному суді чого ради, з боку міністерської канцелярії (яка вже нині зовсім її Імператорської Величності іменним указом скасована) чи вимагано тої форми суду – невідомо. Тій же міністерській канцелярії і втручатися в суди малоросійські, поза Генеральною канцелярією, не належить. Для того нашої Генеральній канцелярії (повідомивши про височайшу її Імператорської Величності грамоту на гетьманське обрання минулого, 1749 року грудня 15 і (передавши) (її копію до Генерального суду) велено втручатися до всіх, в тому числі й Генерального і в інших судових місцях позовних і відповідно в інших справах; а суд чинити велено згідно з правами малоросійськими, високомонаршими грамотами потвердженими, без усякої відміни; і поручаємо Вас на збереження Боже. В Москві квітня 16 1751 року.

Гетьман граф Кирило Розумовський

IV. Універсал гетьмана Кирила Розумовського Про обов'язки Генерального писаря, а також про судові інстанції 1751 року

До Генеральної військової канцелярії.

Побачили ми при надходженні до Генеральної канцелярії військової подаваних нам справ, що багато з них одержує та канцелярія, як від полків, так і з інших місць подання, з вимогою резолюції на них, а більшою мірою приходять зі справами для виправлення; також про пошук інколи в тих місцях утікачів-колодників і про інші подібні маловажні справи; та й видача людям різного звання паспортів на вільний пропуск всередину Малої Росії; також для забезпечення возами подорожніх, яких посилає Генеральна канцелярія в різні місця; і на заплату прогонів часті трапляються дачі зі скарбу військового готівкою. Ці справи власноручного нашого підпису не потребують; та і в грамоті, даній нашому антецесору покійному гетьману Скоропадському в 1720 році, між іншим, написано: самому йому підписувати важливі справи. А тому повеліємо в Генеральній військовій канцелярії зі всяких випадкових маловажних справ (крім таких, які нашого власного розгляду, висновків і підпису необхідно вимагають, і кореспон-

денції з генералітетом та іншими великоросійськими), які спрямовуються до малоросійських полків і до інших місць, резолюції, паспорти й подорожні; і про відпуск зі скарбу військового на заплату прогонів і інші, коли йдеться про незначну суму грошей в асигнаціях, хоча вони повинні бути записані в належній формі від нашого імені, підписувати писарю військовому Генеральному панові Безбородьку; і входящі до тої канцелярії подавані нам від різних прохачів позовні справи про різні свої кривди розсилати йому, Генеральному писарю, за поміткою “до Генерального, до полкових і сотенних судів”, куди які належить. А на випадок якихось скарг на тривалий розгляд чиєїсь справи і потвердження, підписувати йому, Генеральному писарю; але у всіх малоросійських полках публікувати нашими універсалами. Проте хай ніхто, знехтувавши відповідні суди, як наприклад, про земські чи розправні позови, так і про інші свої кривди прохань нам надалі не подає і тим не приносить зайве примноження справ; але повинен всякий у своїх кривдах спочатку шукати справедливості в тому суді, де хто бажає, – в сотенному, полковому чи Генеральному судах. А якщо вже в Генеральному суді справедливого рішення одержати не міг би, тоді такі донесення подавати до Генеральної військової канцелярії йому, Генеральному писарю, а він повинен буде доповідати нам. Але й ті, подавані апеляційні прохання, як на сотенні й полкові, так і на Генеральний суд, хай пишуть по самій суцільній правді, не затіваючи нічого зайвого; бо якщо після розгляду справи виявиться, що хтось апелював даремно, лише аби поморочити свого відповідача, за те такий буде підданий належному штрафу; і що належить його відправити, за нашим визначенням, до малоросійських полків, за велінням нашим, за рукою його, Генерального писаря, ордерів. А якщо б по них було чинено невиконання обов’язкове, про те в універсалах наших сповістити.

Глухів 1751 року, серпня 24 дня.

Гетьман граф Кирило Розумовський

V. Гетьман Кирило Розумовський призначає суддів, щоб поповнити Генеральний суд. Року 1751-го

Генеральному підскарбію панові Скоропадському.

Оскільки Генеральний військовий суд, під верховною нашою владою і апеляцією, є в Малій Росії головним, який і над усіма підле-

глими йому в малоросійських полках нижніми судами повинен наглядати, щоб у цих судах відправлення справ ішло найпоряднішим чином, згідно з малоросійськими правами й без найменших зволікань скривдженим позовникам (тим більше, коли це стосується справ, власне, йому належних), головний його обов'язок полягає в тому самому. Але всупереч цьому нам відомо, що в тому Генеральному суді дуже багато перебуває навіть колодничих невіршених справ; а хоча від нас призначено уже бути в тому Генеральному суді Генеральному судді Г. Горленку (в чому, власне, й полягає його посада) та генеральному бунчуковому панові Оболенському. Але і при двох персонах в Генеральному суді зібралось велике число справ. І хоча один із тих суддів генеральних у глибокій старості перебуває, і деякі справи варто було б затримати, але причин для затримки ходу справи бути не може. Ми ж, згідно з довіреною нам владою, найпильніше піклуємося, аби в Малій Росії суди проходили не тривалий час, але правосудно і безпристрасно. Заради цього ми вирішили до того Генерального суду додати персон і, передусім, на Генерального суддю призначити вас, покладаючись на безпристрасність, старанність і майстерність вашу; (сподіваюся), що ви разом з іншими приймете всіх належних заходів до правосудного і швидкого вирішення справ у Генеральному суді. І ще туди ж призначаються нині з бунчукових товаришів Максим Турковський, Яків Тарнавський та Іван Бороздна. І всім вам, і особливо кожному, і всьому Генеральному суду найліпше в тому старанні і догляд чинити як у суді Генеральному, так і в полкових, і сотенних, і інших судах. Ведення справ і вироки повинні чинитися порядно, справедливо і нетривало. Про це ми наполегливо нагадуємо. Глухів 1751 року.

Гетьман граф Кирило Розумовський

**VI. Запитання од гетьмана Кирила Розумовського
і відповідь на нього генеральної старшини про те,
які були чини і яким був уряд в Україні
за гетьмана Скоропадською. Року 1751-го**

Всім панам генеральній старшині і полковникам.

Відомо вам, що уряд наш гетьманський за всією височайшою волею її Імператорської Величності, особливою Її високомонаршою грамотою нам, як Гетьману, конфірмовано, на основі нашого антеце-

сора, покійного Гетьмана Скоропадського. Тому ми, виконуючи Високомонаршу її волю, всемірно про те повинні піклуватися, щоби справи малоросійські схожого тій основі порядку набрали чинності.

Відповідно, всі нам підвладні в Малій Росії уряди, від часу покійного Скоропадського, не малою мірою були скасовані, тому за обов'язок свій ми вважаємо привести все точно в той стан, який був за нього, Скоропадського. Того ради звольте зібратися в Генеральній канцелярії і розглянути, якщо є якісь наяву документи (а чого не вистачить, пересвідчитися на живих свідках, які жили в той час), і лати від усіх вас власноручно нам достеменно свідчення, а саме:

1.Що собою являла (всіх узагалі і всякого окремо, за їх чинами) посада старшини генеральної, починаючи від обозного, навіть і до бунчужного генерального?

2.Які уряди за гетьмана Скоропадського були і яку перевагу одне перед одним мали?

3.Які чини із генеральної старшини в якому уряді були присутні? Уяснивши звичаї того часу, ми не полишимо старання возводити все малоросійське правління на ту ж основу.

І це зробити звольте незабарно.

Достеменно за підписом його ясновельможності рукою писано: Гетьман граф Кирило Розумовський. Глухів, серпня 15 дня 1751 року.

Відповіддю на це 17 серпня 1751 року, себто через день після того, як здобула старшина гетьманського ордера, був “ніжайший рапорт генеральної старшини”. В ньому вона писала:

На виконання приписаного веління ясновельможності вашої і Генеральної військової канцелярії ми збиралися, але документів письмових більше не знайшли, крім одної грамоти високомонаршої блаженної і вічностойної пам'яті великого Государя Петра І про посаду Генерального писаря, надісланої до Гетьмана Скоропадського 1720 року 16 грудня, точна копія якого до цього прикладена (Копії у справі нема. – Ред.). А це тому, що в минулому, 1748 році у пожежі, яка трапилася у Глухові, більша частина архіву згоріла. А те, скільки можуть пам'ятати деякі з нас про порядки, які були за Гетьмана Скоропадського, то вони були такі:

1. Генеральна старшина взагалі мала обов'язок жити поперемінно при Гетьмані Скоропадському; і коли траплялися якісь відрядження в походи, то деякі з них відправлялися туди; у великих же і найважливіших справах, які приключалися, скликалися на ради; а коли подавалися апеляції на Генеральний суд про неправильні у справах рішення, то, за велінням гетьманів, такі справи розглядали і припису-

вали свої міркування; Гетьман же конфірмавав на свій розсуд. А на допомогу Генеральній старшині і полковники малоросійських полків до таких же справ, і нарад часом закликалися за визначенням Гетьмана ж.

А всякі окремо посади генеральних чинів були: Генерального обозного, хоча за гетьмана Скоропадського не було обрано і призначено, але 1721 року березня 28 дня вибори в той чин відбулися, про що засвідчує грамота. А посада його така: мати у своєму догляді, розпорядженні й команді генеральну артилерію зі всім до неї спорядженням. Судді генеральні: два, мали засідати при всяких справах і розправах в Генеральному суді. Генерального підскарбія за Гетьмана Скоропадського не було, а посада його – доглядати і утримувати грошові збори та інше, що належало до військового скарбу. Генерального писаря посада – сидіти в канцелярії і тримати ту канцелярію і канцеляристів у доброму порядку і про справи Гетьмана доповідати, і зберігати військову печатку, і резолюції підписувати під час хвороби Гетьмана, як про те засвідчено у вищезгаданій монаршій грамоті. Генеральні Осавули, Хорунжий і Бунчужний жили при Гетьмані, поперемінно для велених від Гетьмана справ і наказів, як і інші генеральні старшини; під час походу самого ж Гетьмана, і з них, кому наказано було, і за гетьманським велінням виконували розпорядження в полках.

2. Уряди за Гетьмана Скоропадського були, починаючи з нижніх, як то ратушні, а особливо магістратські, де упревілейовані є магістрати, також сотенні, а над сотенними – полкові, а над полковими – Генеральний суд по судових тільки справах. А над усіма тими влада і воля гетьманська. Скарги ж на суд Генеральний за апеляцією подавали Гетьманові.

3. Які чини з Генеральної старшини в якому уряді були присутні, про те вже говорилося вище.

Яким Горленко, Михайло Скоропадський, Андрій Безбородько,
Яків Якубович, Петро Валкевич, Микола Ханенко,
Дам'ян Оболонський, Петро Апостол, Петро Галецький,
Семен Сулима, Іван Божич, Андрій Горленко.

VII. Гетьман Кирило Розумовський призначає генеральну старшину на посади року 1751-го

До Генеральної військової канцелярії.

Зважаючи на особливий наш ордер із Санкт-Петербурга, веліли ми підскарбію генеральному панові Скоропадському й осавулу генеральному панові Валкевичу до прибуття нашого в Глухів мати засідання в Генеральній нашій військовій канцелярії; нині ж із прибуттям, справившись належно про посади всякого окремо із генеральних старшин, а особливо за правління покійного нашого антецесора Гетьмана Скоропадського (на основі якого нам високомонаршою грамотою її Імператорської Величності в гідність гетьманську конфірмовано), велено бути такому:

1. Панові підскарбію генеральному Скоропадському зробити особливою ексекцією облік грошових зборів, належних до військового збору.

2. Генеральному писарю А. Безбородьку сидіти одному в Генеральній канцелярії і виконувати свої обов'язки так, як про це йдеться в Грамоті блаженної і вічнодостойної пам'яті Великого Государя Петра І імператора і самодержця всеросійського про посаду Генерального писаря, надісланий до Гетьмана Скоропадського, в [...] році грудня 16.

3. Оскільки в Генеральному суді, по чину своєму, один тільки суддя генеральний Г. Горленко присутній, але й той вже старий і часто буває хворим, тому бути з ним панові Горленку згідно з попереднім від нас ордером із Санкт-Петербурга до наступного в майбутньому розгляду; а в Генеральному суді членом же генеральному бунчужному Г. Оболонському

4. Осавулам генеральним, як-то Г. Якубовичу і Г. Валкевичу, також і генеральному хорунжому М. Ханенку бути при нашій резиденції, аби екстраординарні справи, які часом трапляються, було на кого нам покласти.

Це розпорядження зберігати в нашій військовій Генеральній канцелярії; а до суду військового генерального і панам генеральним осавулам і хорунжому повідомити про це копією від Генеральної канцелярії; для відома ж у всі полки послати наш Універсал.

1751 року 18 серпня, Глухів.

Гетьман граф Кирило Розумовський

VIII. Михайло Скоропадський [?]

Промова “Про поправлення становища Малоросії”

Маючи щастя бути учасником благородного вашого зібрання, в яке ви, як мені стало відомо, зійшлися, щоб поміркувати про поправлення становища любої Вітчизни нашої, умом гонюся, чи краще мені від любові і прихильності до Вітчизни все се казати, що велить слабкий мій розум і чи краще мовчати від жалю. Предки наші – славний той народ руський – після безжального плюндрування татарами, будучи як по добрій волі, так здебільшого завоюваннями приєднані до Республіки Польської, як розсудливістю, так і мужністю своєю дійшли до того, що мали всі права вольності й переваги, якими й понині згадана Республіка перед цілим світом хвалиться. В тому благополучному стані умів наш народ себе утримувати до тих часів, поки заздрість і насильство не стали шукати способів, як його всього того позбавити; але й тут зберігав він себе тією самою розсудливістю і хоробрістю, захищаючи іноді себе своїми правами й привілеями, а іноді силою силою побиваючи, поки нарешті, будучи доведений до крайнощів, скинув із себе польське ярмо і прийшов у підданство попередніх своїх володарів, наймилостивіших російських монархів. Як радісно, так і милостиво прийняли під свою протекцію малоросійський народ ці нові господарі, і не тільки всі ті вольності та права, які ми мали під Польщею, потвердили, але й новими та кращими нас нагородили й наділили обіцяли. Та хто б міг подумати, що саме з того моменту, коли ми через це підданство очікували мати всі гаразди, спокій та безпеку, почалося наше нещастя й порушення нашого спокою та добробуту? Кому ж це приписати? Чи не внутрішнім нашим непорядкам і плутанині, чи не владолюбству окремих людей?! Чи не нехтуванню загального добра заради свого власного?! Чи не такому вживанню законів, що виходить на зло? Не згадуючи про інші безпорядки, яким числа нема, поміркуйте лишень і здоровим глуздом розкиньте, історію предків наших і їхнє становище порівняйте з нинішнім; де зараз ті славні люди, які розумом і пером своїм захищали вольності Вітчизни нашої і розумно ними правили? Де нині славні ті воїни, перед якими тремтіло багато європейських і азійських народів, перед якими дрижали Таврика і Константинополь, які перетворили на попіл багато ворожих міст, які, врешті, підірвали Польщу, славу тоді в світі і сильну державу? Насмілюся сказати, що їх небагато в нас лишилося, і, що найбільше мені жаль, перевелися вони в недавні літа, і майже в пам’яті батьків наших і нашої.

Та для мене й слів забракне, якщо я захочу докладно висловитися про занепад Вітчизни нашої і перелічити всі наші нещастя. Отже, краще мені звернутися зі словом своїм до вас, благородне зібрання, заради любові до Вітчизни нашої, заради власної вашої і нащадків ваших честі й користі: зберіть усі сили вашого розуму, підкріпіть їх патріотичним запалом і, відклавши всі пристрасті та партикулярні вигоди, подумайте про повернення колишніх порядків і добробуту Вітчизни вашої; а якщо ви мені дозволите мати свій між вами голос, якщо накажете оголосити вам мою думку, то я вам викладу її коротко і так, як велить мені моя честь, совість і користь моїй Вітчизні, яку я люблю більше свого життя.

Від належного ведення громадських і військових справ залежить весь добробут держави. Громадські справи у нас зовсім не на тому рівні, на якому вони були під час нашого перебування під Республікою Польською і на якому ми прийняті під державу російську. Були у нас суди земські, міські, підкоморські й інші. Для утримання правосуддя і порядку установлені місця і чини, був над ними трибунал, були у нас сейми чи генеральні ради, на яких ми всі спільні і найважливіші наші справи вирішували, а нові установи робили. Та де вони зараз? Переведені і витравлені з пам'яті нашої, ніби їх ніколи і не було. Це сталося тому, що зменшилася влада і сила шляхетства нашого, а зросла і майже все собі присвоїла військова сила. І так слід нам старатися, щоб запровадити всі ті чини і достоїнства, які керують громадськими справами, на тому рівні, як їх велять права наші, на підтвердження яких маємо ми привілей блаженної і вічнодостойної пам'яті Государя Царя і Великого Князя Олексія Михайловича і Височайше її Імператорської Величності повеління про впровадження підкоморих, для нас є заporукою, що її Імператорська Величність і інші потрібні для управління громадянські чини заснувати накаже. Напрямок громадянський тоді хороший, коли хороші закони. Ми такі маємо закони, які тільки найкращі може мати вільний і благородний у світі народ; та перше нещастя наше полягає в тому, що маємо ми їх на чужій мові і що не маємо їх усі разом; вони зібрані не в одній Книзі Статуту, як, можливо, багато хто думає, а в багатьох книгах конституцій або установлень сеймових, на яких законодавцями були і предки наші, і в яких більше розміщено наших привілеїв, переваг і вольностей, ніж у Статуті, а крім того, на допомогу вищезгаданим правам вживаємо ми, за старою звичкою, саксонське і холмське право. Подумайте лишень, у такій великій кількості книг і законів хіба не можна заплутатися і найудатні-

шим та вченим людям? Чи важко вжити протилежні і з подвійним тлумаченням закони? А до яких це покривджень і руйнацій суспільства може призвести, ви самі добре знаєте.

Друге наше нещастя полягає в тому, що маємо ми надто мало людей, які знали б точний розум, силу і застосування наших законів. Та і як ми знати те можемо, коли ми не вчимося і не маємо де вчитися законодавства наук. Отже, мені думається, що всі гаразди залежать від того, щоб ми всі наші права й привілеї мали в одній книзі, щоб закони наші були справно перекладені на нашу мову, розміщені як слід і про всяк випадок ясні й точні мали положення. На це ми можемо поставити розумних людей, які добре знають закони. Але не думайте, щоб через це хотів я якогось порушення наших прав або їх скасування, – ні, я хочу порядку; ми їх усі можемо мати в своїй силі і точності, тільки краще й порядніше, ніж нині; а якщо захочемо зробити в них якусь зміну відповідно до нинішніх часів, звичаїв і обставин наших, за прикладом передових народів, то й те буде залежати від нашого побажання і від Височайшої її Імператорської Величності конфірмації. Я знаю, що закони для людей, а не люди для законів, робляться, отже, досить про справи громадські.

Вояцтво наше, тобто козаки, якими в минулі часи ми так славилися, мало особливі свої вольності, користь і вигоду, а крім того, хоч і невелике, отримувало жалування, нині не тільки того не має, але, служачи за свій кошт, повинне, крім того, годувати кілька регулярних полків, що призвело до такого виснаження, що й десята частина вояків не може справно на службу вийти, а тому покрили себе неславою серед інших військових людей, і вже за непридатних до вояцтва і хоробрих учинків вважаються ті люди, які нещодавно були сильні, відважні й страшні. Чим же їм можна допомогти? Треба передусім оборонити їхню маєтність від усіляких нападів і руйнувань, відновити їхні вольності, просити, щоб зняли з них податі, виділити певну невелику кількість козаків і дати їм хоч невелику платню, а решту козаків – на допомогу, і розподілити їх так, щоб заможні служили кінну, а убогі пішу службу, як це було за гетьмана Богдана Хмельницького й інших його спадкоємців. Цим способом, здається мені, можемо повернути їх до колишнього стану і відновити минулу їхню хоробрість та славу.

Маєтки й землі наші, які згідно з правами й привілеями нашими, ні на чий, крім особисто нашу, користь служити не повинні, відійшли від нас то до слобідських полків і під лінію, то віддані іноземцям і пришельцям, а розкольники, самі собою на землях наших поселившись,

думають, що то їхня спадщина. Чи не слід нам у цьому, впавши перед престолом монаршим, просити помилування і повернення всіх названих маєтностей і земель? Це ж саме стосується і нагородження селами та чинами іноземців. Всі держави підкріплюються, багатіють і примножуються за допомогою комерції. Хто із жалем не спостеріг, що як прерозкішно Бог благословив Малу Росію всілякими потрібними для життя людини рослинністю і речами, в такому убогому стані перебуває її комерція? А це як сталося? Від заборони вільного вивозу наших продуктів, від установа надзвичайного, порівняно з попереднім, мита, від презирства тих людей і їхніх привілеїв, які комерцією керують. Кому ж це все поправляти, як не вам, благородне зібрання?

Духовний чин наш також утратив багато прав і привілеїв. Якщо ми хочемо, щоб усякий чин у Малій Росії залишився при своїх правах, то треба нам вступитися і за чин духовний та просити повернути їм колишні привілеї, а вони замість цього повинні нам допомагати своїм багатством у справах на користь Вітчизни нашої.

Та як багато всі малоросійського народу чини втратили своїх вольностей! Чому мужики наші стали самовільними? Вони вільно з місця на місце переходять, вони безборонно записуються в козаки, вони тікають у Польщу, виходять на великоросійські землі, а від цього у нас бідніє хліборобство, несправно платяться загальнонародні податки, діється багато інших непорядків, а поміщики тим часом ще більше бідніють і розоряються. Я думаю, що й без мого умовляння погодитеся, щоб просити заборони їм вільного переходу!

Не слід забувати і про збитки, завдані турецькою війною, і просити милостивого за нагороди.

Як просвічуванню розуму, так і утриманню всіляких добрих порядків у державі більше всього сприяє учення; найкращі царі, полководці, градоначальники були філософами; треба нам подбати і про поширення наук у нашій Вітчизні, а поширити їх не можемо, не організувавши хороших училищ і не давши потрібного їм утримання.

Я б ще більше хотів сказати про нужди Вітчизни нашої, та боюся надокучити вам і вивести вас із терпіння. На вашу розсудливість, на вашу завзятість сподіваюся, що мої недостатні пропозиції виправите, і своїх розумних додасте, і виконаєте їх; одне слово, не упустить нічого того, що тільки збереженню прав, привілеїв, переваг і вольностей ваших служить. За премудрої, милостивої, освіченої і великодушної монархині, яку нині маємо, нема ніякого неможливого діла, якого б ми просити не могли, якщо тільки по справедливості просити будемо, бо ні

про що більше вона не мислить, ні до чого більше не прихиляє свого монаршого серця, як до явнлюбства, правосуддя і добробуту своїх підданих. Отже, нам, благородне зібрання, нічого більше не залишається, як, зібравши всі негаразди і просьби наші, просити ясновельможного нашого графа Гетьмана, щоб він додав своє завзяття до нашого і сильним своїм і її Імператорської Величності заступництвом виклопотав нам милість і допомогу; на його розум, на його великодушність, на його прихильність до Вітчизни мусимо ми покласти велику надію, що він, не рахуючись зі своєю працею і будучи безкорисливим, прикладе усіх зусиль, щоб повернути до попереднього стану злиденну, зневажену, позбавлену всякої допомоги нашу Вітчизну і тим, разом із нами, отримає сіяння і славу предків наших, а у нащадків заслужить подяку. Тільки я з чого почав, тим і кінчу, що для загального добра треба відкласти всяку упередженість і власну вигоду.

**ІХ. Ордер гетьмана Розумовського
генеральному підскарбію Михайлові Скоропадському
про усунення його “від усіх Малоросійських справ”. 1753 р.**

Пане Скоропадський!

Із багатьох моїх спостережень я дійшов висновку, що Ви, будучи справді, згідно найвищої волі її Імператорської Величності, людиною мені підвладною, наважуєтеся виявляти проти мене сваволю і зовсім мало поваги маєте до моїх ордерів; цим Ви себе возвеличуєте серед народу малоросійського, а моєю владою якось нехтуєте. Хоча я давно вже із багатьох Ваших учинків те помітив, все ж поблажливістю своєю чи, швидше, мовчанням намагався Вас привести до посади Вашої. Та й Ви не раз помічали, що багато чого не по-Вашому від мене визначалося, а на власний мій розсуд. Ви ж, як я бачу, намагаєтеся під іменем блага народного докоряти мені в багатьох повеліннях своїм непослухом або ж такою поведінкою, яка більше схожа на заперечення мені. Це я сам угледів у поданнях мені, що надійшли від Вас від травня 14 і 25 чисел цього року, де військова канцелярія, що залишилася у Глухові, певно, під Вашим керівництвом, показує мені зухвало й безпричинно, як то в час мого гетьманства через мої домашні потреби увесь народ малоросійський до руйнації й до крайнього зубожіння доведений і немовби вже зі всього малоросійського народу мало хто вдома залишається; там хитро мені закидається, що я лише половину народу брав

на працю, бо вже багато його втекло або в слобідські полки, або за кордон. А з цього вже у тих поданнях додані подальші перебільшення і непотрібні наслідки... Все те приписуєте моїй економічній канцелярії, яка, однак, нічого без мого повеління до цього часу не робила; чому таке ставлення до моєї персони? Насправді не тільки нічого того не підтвердилося, але ще з деяких висновків виходить, що такі подання вигадані або для підбурення народу проти мене, або для збереження в архівах канцелярських наклепу на чесне і неупереджене моє гетьманство, що збігається в усьому з найвищою волею наймилостивішої моєї Государині, деяких немовби доказів до якихось наперед видуманих скарг. Нарешті, коли я заснував для кращого порядку економічну канцелярію, не так мою, але гетьманську в тому розумінні, що в усіх малоросійських справах було більше порядку, а в ній визначив членами радника Теплова і трьох бунчукових товаришів, а саме: Тернавського, Ломиковського і Чуйкевича, де письмово постановив, що та економічна моя канцелярія є не що інше, як військова канцелярія, але одній від мене доручено військові справи здійснювати, другій – гетьманський уряд, що стосується утримання деяких міст і маєтностей; то в даному випадку надумали Ви таку мою постанову зовсім знищити різними проектами і своїми передбаченнями, і передусім, непристойно ображатися, що тій економічній канцелярії я постановив бути з Вами на рівних: в таких випадках ніколи не зважається на честь присутніх, а на важливість посади. Невдовзі після моєї постанови Ви надумалися зрівнювати військових канцеляристів з членами економічної канцелярії і в зносінах на зло мені своєю установкою веліли підписуватися рядовим канцеляристам, образивши цим членів тієї канцелярії; накінець, коли те я присік, то не раз на справедливі вимоги тієї канцелярії Ви прислали свої грубі відповіді і ставили іноді непристойні вимоги, які я поблажливо довгий час терпів. Нарешті, бачачи сам у ставленні до економічної моєї канцелярії з Вашого боку такі експресії, які без всякої поваги звернені на мою власну персону, то, не потребуючи вже ні від кого собі великих доказів і пояснень, вирішив ужити таких заходів, яких вимагала влада над Вами, дана мені з найвищої волі від її Імператорської Величності; але через велику мою поміркованість ще утримався від того, а звелів економічній канцелярії відповідь з моєю ухвалою Вам написати, що й зроблено. І хоча Ви точно знали, що у відповідь з економічної канцелярії звелів дати я, однак не хотіли того розуміти і надумалися скаржитися мені на радника Теплова, чим дали мені зрозуміти, що Ви не приймаєте таких моїх відповідей. А тим часом

учинили у себе ніби парламентське якесь рішення, на противагу моему ордеру, не спілкуватися письмово на рівних з економічною канцелярією, чого Вам не слід було робити без мого повеління, а слід було спочатку подати і чекати на те резолюції, а не самому усунути мої ордери, – цим Ви явно виказали зневагу до моєї персони, а собі дозволили сваволлю в громадських справах. Наскільки це зухвало, бачите самі. Хоча Ваша несправедлива скарга й відповіді ще від мене не удостоєна, але для кращого осмислення, хто є причиною таким затіям, вимушений був я пана обозного генерального у військову канцелярію призначити з Вами одним, а інших звільнити; бо Ви іноді кажете в таких випадках, що не в силах переважити інші голоси. А тепер розуміючи, що Ваша думка про неможливість письмових стосунків з економічною канцелярією на Ваш розсуд, силу свою має і до цього часу, і це спрямовано проти мене, а пан обозний генеральний, хоч набагато старший від Вас чином, думку свою узгоджуючи з моїм ордером, не в змозі Вас переконати; цим своїм вчинком Ви засвідчили, що і попереднім затіям є причиною Ви, бо надумалися або витягти від мене неправедно сатисфакцію на радника Теплова, або таким непослухом огудити мої вчинки, які перед лицем її Імператорської Величності завжди вірні і безпристрасні. Я бачу, що Ви мою терплячість і поштивість до цього часу з Вами поводження трактуєте у своїй голові як якусь мою недолугість, у чому Ви досі дуже помиляєтеся. Знайте, що Вашу зарозумілість я завжди бачив, і вона досить непристойна. І Ви ніякими видатними заслугами перед її Імператорською Величністю похвалитися ще не можете, як і іншими багатьма службами в Малій Росії. Хоча Ви багато років нараховуєте Вашій службі, та знайте, що багато знайдеться у її Імператорської Величності чесних службовців серед малоросійських людей, хто може заступити Ваше місце. Не думайте, щоб Ви були в такій ціні, як Ви про себе думаєте. Коли Ви зневажаєте всі до цього зроблені Вам від мене милості і поблажливості, а наостанок не тільки непослух висловлюєте моїм ордерам, але й відкидаєте їх своїми супротивного змісту вироками, через що явно заохочуєте інших, то видно, що Ви не хочете згадати, як чинили мої попередники з такими неслухнянцями, а надаєте і своїй персоні голос, немовби цілого народу, проти мене. Тому я не маю більше до Вас ніякої довіри і усуваю Вас від усіх малоросійських справ, а крім того, наказую бути Вам у Глухові, ні в якому разі не виїжджаючи навіть на короткий час із міста без мого дозволу. А якщо щось супроти цього іще вчините,

то я знайду інші способи примусити Вас поважати владу над Вами від Наймилостивішої нашої самодержиці.

Москва. Грудня 24 д. 1753 року.

Гетьман Розумовський

**Х. З універсалу гетьмана Кирила Розумовського
від 19 листопада 1763 року про заснування Статутових судів,
надісланого до Лубенського полку**

Духовним і цивільним володарям, які мешкають і мають володіння в Лубенському полку, а особливо пану полковнику лубенському з полковою старшиною, сотникам і іншим полковим чинам, кому про це належить знати.

Під час перебування Малої Росії при Польській Короні король Сигизмунд Август видав привілей, надрукований 6 липня 1569 року, в якому серед інших вольностей і переваг для шляхти і всього лицарства Київського князівства підтверджено право використання в судах Книги Литовського статуту. При прийнятті Малої Росії під державу всеросійську при Його Величності блаженної і гідної пам'яті цареві і великому князеві Олексію Михайловичу, всеросійському самодержавцю, на звернення Гетьмана Богдана Хмельницького з усіма малоросійськими чинами і військом домовлено і ухвалено в пунктах: 1-му) Війську Запорозькому, 3-му) шляхті – судитися по своїх правах, мати свою вольність, а щодо майна і судів, то з-поміж себе старших на судові уряди обирати і за допомогою цих урядників відправляти земські і міські суди. Особливими височайшими грамотами Його Царської Величності підтверджено як всьому Війську Запорозькому, так і шляхті... перебувати при колишніх правах і привілеях, наданих польськими королями, і вольностей їхніх шляхетських ні в чому не порушувати... В правах Книги Статуту в розділах 4 і 9 в різних артикулах постановлено про розподіл судів при веденні різних справ і вказано, щоб у кожному повіті були земський, міський і підкоморський суди. В Книзі Статуту в різних місцях узаконено, які справи відправляти якому суду.

Чи такі суди існували в Малій Росії з часу прийняття під всеросійську державу, через відсутність справних архівів і давнину часу відшукати важко. Якщо колись щось і було упущено через часті військові конфлікти та інші причини, то зараз всім відомо, що це упу-

щення суперечить малоросійським правам і всій спільноті... З огляду на вказані обставини, вважаю себе зобов'язаним у виконанні вказаних височайших грамот, привілеїв і зараз останнього, наданого її Імператорською Величністю, про заснування відповідно до малоросійських прав справжніх підкоморих і про приведення до порядку малоросійських судових місць відповідно до затвердженого в Малій Росії права для якнайшвидшого здійснення правосуддя кожному ображеному. Окрім заснування, відповідно до малоросійських прав, особливих підкоморих, мусять бути і особливі земські суди, з яких підкоморські справи належить відсилати підкоморим. Саме тому Ми ордером наказали зараз зібраним в Глухові панам генеральним старшинам, полковникам, бунчуковим товаришам і іншим чинам подати Нам думку, в якій кількості в кожному полку потрібно заснувати підкоморських і земських судів для задоволення позивачів. На цей ордер пани генеральні старшини, полковники й інші чини, які зібралися в Глухові, представили Нам в донесенні свою думку в повній силі:

1) Оскільки в Малій Росії полки займають велику територію (пространством не малы)... визнано необхідним заснувати в кожному полку по два підкоморські суди і по два земські, з яких один земський суд завжди має відправляти свої справи в полковому місті. Де буде засідати інший земський суд і питання про розподіл для вказаних судів полкових сотень будуть вирішені після оголошення Нашого наказу про проведення виборів суддів, підсудків і земських писарів полковником з усіма полковими чинами і шляхетством...

2) За силою малоросійських прав у земські судді, підсудки і писарі потрібно обирати кандидатів усьому шляхетству з-поміж себе, якому зібратися в полкових канцеляріях.

3) Вони вважають, що підкоморії мусять мати першість перед усіма бунчуковими товаришами, за ними земські судді рівність із бунчуковими товаришами, перебуваючи з ними по старшинству, підсудки мають рівність із полковими обозними, а земські писарі – проти полкового осавула.

4) При підкоморському, земському і міському судах возні мусять бути зі значкових товаришів і сотенних старшин, яким вважатися першими після сотника...

5) Як і раніше, бути по одному міському суду в кожному полку. Належні до того суду справи, вказані в правах у Книзі Статуту мають розглядатися і вирішуватися полковниками з полковими суддями...

б) Відповідно до поданої Нам думки в схожість малоросійських прав ухвалюємо бути в Малій Росії в кожному малоросійському полку по два підкоморські і по два земські суди з апеляцією до Генерального суду, а в Ніжинському полку через велику територію (по обширності й величині) належить бути трьом земським судам відповідно до повітового поділу – Ніжинському, Батуринському і Глухівському. Для облаштування належного порядку і заведення дійсної відправи вказаних судів цим Нашим універсалом наказуємо в Лубенському полку наступне:

1) З отриманням Нашого універсалу відповідно до права полковнику і полковій старшині потрібно призначити строк зібрання в Лубенську полкову канцелярію духовним і цивільним володарям і іншому перебуваючому в чинах шляхетству Лубенського полку, про що від полкової канцелярії через сотенні уряди завчасно повідомити... для обрання кандидатів у земські судді, підсудки й писарі...

1) Коли вказані обрані на виборах земські чини – суддя, підсудок і писар – будуть Нами затверджені, відразу мусять приступити до виконання посади...

2) Відповідно до прав Книги Статуту розділів 4 і 9 підкоморії, земські судді, підсудки і писарі при вступі на посади мусять скласти присягу на чини...

Всі духовні і цивільні володарі, шляхетство й інші чини від вищого до нижнього в усіх поземельних суперечках про різні нерухомі маєтності і в інших, належних до земського суду, справах мусять чинити розправу й бути судимими в земському суді, до відання якого належить спірна маєтність. В інших випадках і претензіях всі володарі, шляхетство й інші чини без винятку мусять вести розправи й бути судимі в полкових канцеляріях, де засідають міські суди... Потрібно докласти найбільших зусиль, щоб у земських і міських судах проводилися справи точно по силі малоросійських прав і не виникало найменшої затримки. Розподіл судів відбувається відповідно до прав тільки для користі, щоб при отриманні справедливої в своїх позовах сатисфакції ображені не зазнавали найменшої затримки...

5) У полкових канцеляріях, а серед інших і в Лубенській, всі належні до міського суду Лубенського полку справи залишаються для розгляду й вирішення, як і раніше було, відповідно до положення про особливі міські суди...

б) Під час проведення зібрання в полковій канцелярії відповідно до представленої Нам думки в кожній сотні потрібно обрати возних.

Крім того, належить обрати по одному возному для підкоморських і земських судів і за встановленою в правах формою привести їх до присяги в полковій канцелярії як міському уряді...

7) Із заснуванням земських і міських судів сотенні правління не мають права втручатися в жодні земські, міські і підкоморські справи й вести розправи проміж духовними й цивільними володарями та чиновними людьми будь-якого звання...

8) Щодо чинів підкоморого, суддів, підсудків і земських писарів, як і возних, то відповідно до поданої Нам думки вказаним підкоморим належить бути після малоросійського міського полковника, земському судді з огляду на важливість його чину – перше місце після підкоморого, підсудкам бути рівними з бунчуковими товаришами, земським писарям, зі старшинством і з полковими осавулами малоросійських міських полків, возним так само надається чин і перше місце після міського сотника перед усіма значковими товаришами і сотенними старшинами...

Дано в Глухові 19 листопада 1763 року (174).

[ІВАН КУЛЯБКА]

[Листи]

I

1758 року, жовтня 13.

Ясновельможному високовелительному панові (панові) Малої Росії обох сторін Дніпра і Військ Запорозьких Гетьману, її Імператорської Величності дійсному камергеру імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук президенту, лейб-гвардії Ізмайловського полку підполковнику, і обох російських імператорських орденів святих апостола Андрія і Александра Невського; також польського Білого Орла й Гольстинського святої Анни кавалеру Російської Імперії графу Кирилу Григоровичу, його сіятельству Розумовському

Найпокірніше донесення

З багатьох сотень мого полку, сотники з сотенними старшинами доповідають, що не тільки в сотенні комісари (яким необхідно бути грамотними, оскільки та посада буває завжди многотрудна й простолюду незрозуміла), але і в сотенні старшини при призначенні є крайня нестача в грамотних людях; а тому в деяких сотнях не тільки осавулів і хоружих, але й отаманів сотенних нема грамотних, отож доводиться в походи, за браком сотенних старшин і сотенних командирів, приз-

начати й відряджати з сільських отаманів і рядових козаків, так само неграмотних. І такі командири не тільки козаків не можуть чогось навчити, але й самі собі не можуть дати ради під час війни і взагалі. Через це до полкової канцелярії надходять докори й нарікання. Щоби прислужитися на своїй скромній посаді ясновельможності Вашій та Її Імператорській Величності, заради користі й прирощення, я надумав у своєму полку так, щоб на явних серед виборних козаків і можліших підпомічників дітей чоловічої статі від 12 до 15 років переписати і, вибравши серед них найздібніших до науки (хоча не всіх, а бодай по кілька з них) віддати до школи тамтешніх приходів, де вони живуть, для їхнього навчання грамоти. Ті з них, хто годитимуться, і тямують, і навчатися тої грамоти, можуть бути використані у сотенних урядах і у письмових справах полкової канцелярії. А потім і в чинах, як-то отамани, писарі, осавули і хорунжі сотенні; а відповідно і в комісарах грамотних недостатку, подібного до нинішнього, не буде. І до відрядження в походи грамотних старшин, і в іншому, в чому нагальна потреба, буде надія мати грамотних, — на що без сумніву можна сподіватися. Серед простолюду трапляються від природи здібні, зрілого розуму люди, — їх також можна використовувати, тим паче, коли вони будуть навчені грамоти. В цьому ми не маємо жодного сумніву. А інших, які до навчання грамоти виявляються нездатними або в роках перерослими, тих навчати військової і артилерійської та інших вправ, до військової служби належних; дещо їхньому юному віку здаватиметься непотрібним, але як увійдуть у зрілий вік (побачивши того силу і спроможність діяти), і самі задоволені вельми будуть, і за те вдячність відчуватимуть і користь. А тих, які будуть вправлятися в належному до військової служби порядку, доручити догляд і навчання сотенним старшинам, які визначають урядників до кожної групи з 24 козаків. Це буде зразок і для інших училищ. І скільки до шкільної науки, а скільки до військової вибирати таких козачих дітей, про те, (за велінням Вашої ясновельможності вищеписаною апробацією), надалі буде надіслана іменна відомість. А чи буде успіх по тому моєму проекту, про те регулярно ясновельможності Вашій доповідатиму; і старатися буду особливо про приведення в добрий порядок та одержання успіху. Але такої постанови я вчинити не можу, аби не видатися легковажним і уникнути поголосу та нарікань простолюду, що уводжу таке, чого раніше не бувало; тим паче не смію цього робити без особливої ясновельможності Вашої високої резолюції і засобів за найпоряднішу службу її Імператорській Величності. А тому вищевисловлену свою думку вру-

чаю на високої ясновельможності Вашої розсуд і апробацію. Обов'язок маю з найнижчою покірністю моєю на це очікувати високоповелительного Вашої ясновельможності ордера з резолюцією.

Достеменно так: полковник Лубенський Іван Кулябка.
Старший військовий канцелярист Сергій Дергун.
Військовий канцелярист Іван Шарманович.
1758 року, жовтня 13 дня.

II

1760 року, травня 4.

Ясновельможному високоповелительному панові, панові Малої Росії обох сторін Дніпра і Військ Запорозьких Гетьману, її Імператорської Величності дійсному камергеру Імператорської Санкт-Петербурзької Академії наук президенту, лейб-гвардії Ізмайловського полку підполковнику і обох Російських імператорських орденів святих апостола Андрія і Александра Невського, також польського Білого Орла і Гольстинського святої Анни кавалеру, Російської Імперії графу Кирилу Григоровичу, його сіятельству Розумовському

Найпокірніший рапорт

Ще до одержання високого Вашої ясновельможності ордера (як апробацію мого подання) і про вибори з виборних козаків і можніших підпомічників од 12 до 15 років дітей, і про віддавання тямучіших до навчання грамоти в школи; до всіх сотень Лубенського полку до сотників і сотенних старшин з полкової Лубенської канцелярії запропоновано; тому в деяких сотнях до 1300 хлопчиків, – як сотники і старшини до полкової канцелярії рапортували, – вибрано й до шкіл віддано. А в інших сотнях, як-то: Чигриндубровській, Жовнінській, Городиській, Смілянській і Костянтинівській за високим на Вашої ясновельможності повелінням обираються. Навчатися ті діти, на мою думку, повинні таким порядком: 1. Спершу повинні вчитися за букварем, а потім за часословцем, а як розпізнає літери і склади добре, то, щоби не нудно їм над одними тими книжками було, хай до обіду вчать читати, а по обіді – писати. 2. Тим часом підшукувати таких людей, які хоча й не зовсім, але хоча б трохи знають рахувати на папері, і їх призначити до згаданих дітей, щоби потроху вчили, скільки можна, того обрахунку; а особливо з полкових канцеляристів і сотенних писарів. 3. В недільні й святкові дні на ранкову літургію і вечірню дітям веліти

ходити до церкви й навчатися співати, і приглядатися, хто з них матиме добрі голоси, таких помічати на випадок майбутніх виборів у півчі до двору Її Імператорської Величності або до дому Вашої ясновельможності. 4. А які з відібраних дітей до грамотної науки не будуть тямущі, тих усіх, визначивши над кожною двадцятьчетвіркою єдиного отамана, а цим отаманам мати в себе іменний їх список і кожної неділі – і в святкові дні – збирати в одному місці і навчати легких військових команд і артилерійських вправ. А який першим з тих отаманів навчить тут, за мого персонального догляду, той і відпустить по сотнях, щоб після навчали дітей. А як по кілька навчать, то й ці інших будуть навчати. І так завжди одні інших мають вправляти. 5. Оскільки за такого вправляння рушницею діти не можуть орудувати (та й за малим віком рушниць вживати не слід, аби інколи один другому якоїсь не вчинив шкоди), для цього хай пороблять для такого вправляння дерев'яні шаблюки і ратища з нашитими на ратища замість гостряків вовняні булавки, щоб один другого поранити не могли; а древки замість рушниць на зразок тих, які роблять при гарнізонах солдатських, при навчанні вправ, перебуваючим там дітям. 6. Щоби ті діти в школах щоденно, а інші в недільні і святкові дні військових вправ навчалися, то пильнувати по селах отаманам, і самим сотникам, і сотенним старшинам. А що в тій справі буде робитися, отамани повинні сотникові й старшині щотижня, а сотник до полкової канцелярії помісячно рапортувати. І так ті діти, потроху час від часу навчаючись військових та артилерійських вправ, з молодих років, щорічно примножуватися будуть, і коли дійдуть до тої пори, що до дійсної вступлять служби, тоді безсумнівно на них може бути надія, оскільки вони, на відміну від інших козаків, які тих вправ не вчилися, у воєнних діях будуть набагато вправнішими й переконливішими – від чого може бути не тільки Вітчизні малоросійській похвала і з того очікувана користь. Але і нарікання, які виникали по різних місцях з боку командирів – генералів та інших штаб-офіцерів на малоросійських козаків, і подання, які бувають до вищих команд про козачу непридатність, можуть бути усунуті. Про це найнижче Вашій ясновельможності рапортую.

Полковник Лубенський Іван Кулябка

1760 року, травня 4 дня.

ПРОХАННЯ

**малоросійської шляхти і старшини разом
із Гетьманом про поновлення давніх прав Малоросії,
подане Катерині II у 1764 р.**

Сходження Вашої Імператорської Величності на всеросійський престол вірнопідданий малоросійський народ, шануючи особливий Промисел Божий для відбудови взагалі всієї Росії, так її власного свого добробуту, відважно приступає до престолу Вашої Імператорської Величності з надією помилуваням бути в проханнях і потребах своїх і найбільше впевнений, що разом із Вашою Імператорською Величністю царює правосуддя і милість. Вже сто років пройшло, наймилостивіша Государине, як малоросійський народ, будучи раніше з вини поляків і Литви одірваний від Росії, мав з ними в усьому рівність і користувався тими ж, що й вони, вольностями, правами і привілеями; нарешті розлючений і засмучений багатьма неправдами, образою віри, порушенням прав і вольностей своїх, після багаторічної кривавої війни і багатьох славних над ними перемог ярмо їхнє з себе скинув, під верховенством славного свого Гетьмана, а мого антецесора Зиновія Богдана Хмельницького, незважаючи на протегування багатьох государів, не з нужди якоїсь, але з доброї волі і вибору, заради одновір'я, прийшов під високодержавну руку благої і вічнодостойної пам'яті Государя Царя і великого князя Олексія Михайловича, Самодержця всеросійського. Цим він не лише всю Малу Росію до всеросійської імперії приєднав, але немалу участь узяв у відвоюванні від поляків великого князівства Смоленського, не кажучи про іншу користь, принесену всеросійській імперії. Це добровільне підданство вчинив він за угодами, у яких усім малоросійським чинам, а саме: Гетьману і Війську Запорозькому, шляхті, духовному чину й міщанам його царська величність наймилостивіше обнадіяв і підтвердив не лише утримувати й охороняти малоросійський народ на всіх тих правах, звичаях, привілеях, вольностях і перевагах, на яких той був під королями польськими й великими князями литовськими, але й більшими нагородити і дарувати. Ті угоди з часом при настановленні нового Гетьмана поновлювалися і потверджувалися. Найбільша і найтвердіша милість монарша до малоросійського народу була у блаженної і вічнодостойної пам'яті Государя Імператора Петра Великого. Його Величність надрукованими серед народу малоросійського маніфестами листопада 6 дня 1708 і 3-го 1709 років, за підписом власноручним, не велів ні одного гроша в скарбницю свою з нього не

брати, нагадавши те, що жодний народ такими свободами, привілеями похвастатися не може як із милості Його Імператорської Величності, народ малоросійський; як раніше утримував малоросів у правах і вольностях непорушно, так і надалі обіцяв свято дотримуватися того. Це все обіцяно Його Величністю Государем батьком у час прийняття Малоросії в його підданство. Таку предків Вашої Імператорської Величності милість відчуваючи, малоросійський народ служив їм вірно і старанно і не схилявся ні на які принади поляків, які його по-старому до приєднання до себе схилити намагалися і декого зі своїх гетьманів, хто те зробити пробував, не послухав. Проти згадуваних поляків, та і проти всіх російської держави ворогів, не жаліючи достатку і життя свого, хоробро й мужно ополчувався. Про це є багато свідчень від предків Вашої Імператорської Величності, особливо від Государя Імператора Петра Великого.

За декілька останніх років згадувані права, звичаї, привілеї, вольності й самі статті угод малоросійському народові стали слабким захистом, то Ваша Імператорська Величність побачити звольте, милостиво вислухавши, хоч і не все, то хоча б найважливіші прохання і потреби наші, які я, Гетьман зі старшиною, шляхтою, військом і народом малоросійським, пропоную у подальших статтях і, взагалі, з ними, припадаючи до ніг Вашої Імператорської Величності, прошу на ці статті наймилостивішої резолюції.

1. Про малоросійські вольності взагалі

Найпідданіше просимо Вашої Імператорської Величності потвердити передусім усі попередні права, звичаї, вольності, дані й ствержені королями польськими і великими князями литовськими, а також і предками Вашої Імператорської Величності, всеросійських государів, а особливо Государем, Царем і великим князем Олексієм Михайловичем, у часи підданства Гетьмана Богдана Хмельницького; щоб малоросійському Гетьманові, шляхті, духовному чину, війську, міщанству і всьому народові ті права на вічні часи дотримувалися та зберігалися без всякого порушення. Щоб дотримувалися в такому відповідно розумінні й силі, як вони написані й підписані; щоб як усі генерально, так кожний партикулярно своїми звичаями, вольностями й перевагами користувалися, тими, якими в усіх випадках вживати і якими себе охороняти могли.

2. Про чини малоросійської старшини подібно до великоросійських

Під Польщею, окрім інших переваг, малоросійський народ мав у всіх чинах і достоїнствах абсолютну рівність із коронними й литовськими чиновниками; так, до найперших достоїнств воєводських і каштелянських, які завжди були з'єднані з достоїнством сенаторським, допускалася малоросійська шляхта. Це доводиться як усією історією польською і малоросійською, так і особливими сеймовими постановами і привілеями за королів Владислава Ягелона у 1433 р., за Сигізмунда I у 1507 р. і за Сигізмунда-Августа в час приєднання князівства київського до корони польської у 1569 роках і за інших багатьох королів. У тих постановах пояснюється, що малоросійська шляхта тими ж правами, вольностями і перевагами користуватися мала, якими й коронні, тож додаються до корони польської, як рівні до рівних і вільні до вільних.

А після підданства Малої Росії предки Вашої Імператорської Величності малоросійський народ завжди поважали серед інших народів, державі російській підлеглих. Гетьмани завжди були нарівні з першими класами, як те видно з пожалування Гетьмана Брюховецького у бояри, – чин цей був найвищий у Росії, а полковники були пожалувані у стольники. Після впровадження у Росії Государем Імператором Петром Великим регулярства були встановлені зовсім інші чини. За генеральним 1721 року табелем про ранги всім як придворним, так і цивільним чинам наказано вважатися нарівні з військовими; про малоросійського Гетьмана, генеральну старшину, полковників та інших чиновників у тому табелі нічого не згадано. З цієї причини великоросійські чиновники, а особливо військові службовці, малоросійську старшину зневажають і у всяких комісіях і нарядах найнижчі офіцерські чини вважають за правило мати переваги над знатною малоросійською старшиною, яка не має ніякого положення, як їй поводитися з великоросійськими чинами. Хоча про зрівняння всієї малоросійської старшини класами з великоросійськими чинами були подані найпідданіші прохання ще до мого гетьманства, а також і від мене, Гетьмана, але на них наймилостивішої Вашої Імператорської Величності не надходило резолюції; одному тільки мені, Гетьманові, виданим липня 24 дня 1750 року указом, звелено вважатися за старшинством нарівні з генерал-фельдмаршалами. Найпідданіше просимо Вашої Імператорської Величності як мені, так і майбутнім гетьманам, підтвердити згадуваний 1750 року указ. Всі малоросійські військові й цивільні чини прирівняти класами

до військових великоросійських чинів, щоб, служачи Вашій Імператорській Величності, здебільшого за свій кошт, отожд без платні, малоросійська старшина хоча б одним цим у чинах рівністю користувалася і не могла бути зневажена; у чому ми на материнське Вашої Імператорської Величності милосердя маємо всю надію.

3. Про повернення малоросійській шляхті вилучених земель та маєтків

Маєтки та землі малоросійської шляхти й інших чинів не менше оберігаються правами і привілеями, як й інші вольності та переваги. У них обіцяно оберігати їх вічно без порушень і скасування їхнім спадкоємцям; заслужені й іншим способом набуті маєтки і землі також ніколи й ніяким чином не віднімати і нікому іншому не віддавати, тим більше іноземним і прибулим людям, а віддані повертати. У давнину на малоросійських землях силоміць поселилися слобідських полків жителі, побудувавши містечка й села, як Коломак, Рубльов та інші; про це від гетьманів Самойловича і Мазепи були зроблені, куди належить, подання та були призначені комісії, на яких з боку Малої Росії старою межею було доведено, що то малоросійські землі, але вони досі залишаються за слобідськими полками. Місто Котельва з повітом, який здавна належав Гадяцькому полку, вилучений вже за Гетьмана Скоропадського і приєднаний до тих самих слобідських полків, про приєднання якого до відомства малоросійського також Гетьман Апостол у статтях своїх домагався. Так само в полках Стародубському і Чернігівському на землях, що належали малоросійській шляхті, поселилися з великоросійських міст мужики-розкольники. Хоча, згідно з указами 9 дня 1714 і березня 10 дня 1715 років, було наказано вивести їх у Велику Росію і кріпаків віддати їхнім поміщикам, а інших селити у Білгородській губернії на незайнятих землях, але ті розкольники не виведені. Згідно з доповідною колишнього київського губернатора князя Голіцина і згідно з власноручною резолюцією Государя Імператора Петра Великого, від лютого 18 дня 1715 року, наказано обкласти їх в обрис, а щоб їх виключити з поміщицьких володінь, про те ніякого наказу ніде немає. Київська губернська канцелярія, обіклавши згадуваних розкольників, взяла їх у своє відання, а поміщиків до володіння допускати не стала, внаслідок чого вони були позбавлені своїх успадкованих і вислужених земель. У 1731 році відібрали у шляхти й інших малоросійських чинів багато сіл, земель та угідь, як успадкованих,

так і подарованих, чесним способом набутих під забудову української лінії та для поселення при ній однодворців.

У 1752 році досить великі й просторі землі віддані для заселення Нової Сербії, з цих земель багато належало малоросійській шляхті і козакам згідно грамот і купчих; інші землі від найдавніших часів належали низовим запорозьким козакам, що potwierджується жалуваними грамотами й купчими, які є у малоросійських поміщиків, трактатом довічного миру, укладеним із Польщею у ...68 році, пунктами Гетьмана Мазепи. У тих статтях згідно з 20 пунктом усі вільні місця й землі навколо Дніпра наказано заселити малоросіянами – для охорони від нападів і утиску кримських татар. Внаслідок присланих наказів з колишнього кабінету у 1741 і з правлячого сенату у 1744 роках малоросійський народ почав селитися на землях по тому боці Дніпра слободами і належав до малоросійського відомства та мав спільні з малоросіянами податки. У... році ті слободи з малоросійського відомства були відібрані й віддані у відомство комендантів фортеці святої Єлисавети. Хоча про таку анексію згадуваних земель і маєтків були подання від мене, Гетьмана, в різні роки, все ж повернення земель не відбулося. Найпідданіше просимо Вашої Імператорської Величності: 1) як про землі, що відійшли давно до слобідських полків, так і про визначення генеральної малоросійської межі наказати заснувати особливу комісію на тій же основі, як ту в... році було засновано, і якщо після слідства виявиться, що згадувані містечка й села розмістилися на малоросійських землях, то такі, як місто Котельва з повітом, приписати до малоросійського відомства. 2) Розкольників, хто поселився на землях малоросійської шляхти, віддати у підданство поміщикам, на чийх землях вони поселилися, щоб вони, за прикладом інших малоросійських мужиків, працю в помістях виконували, а нарахований на них подушний оклад направляти у Київську губернську канцелярію; якщо це чомусь неможливо зробити, то слід вивести їх всіх у Велику Росію на попереднє місце проживання згідно з попередніми указами. 3) Наказати віддати всі землі, взяті під лінію і поселення однодворців малоросійської шляхти й інших чинів, бо, на думку інженерів, лінію можна перенести на інші місця, більше придатні до закриття майже всіх Вашої Імператорської Величності кордонів. 4) Таким самим чином, віддати всі взяті під поселення Нової Сербії землі, а тих, що поселилися на них, не тільки сербської національності і всіх інших дозволених, але й зі всіх націй зібраний і досить численний народ перевести для проживання на інші, що містяться всередині Імперії Вашої Імператорської Величності

пусті і вигідні землі, чим можна було б утримати їх від утеч, які вони чинять, узявши спочатку значне із казни Вашої Імператорської Величності жалування, а малоросійський народ, особливо військових козаків, залишити на їхніх землях і маєтках. 5) Новонаселені із малоросійського народу слободи приєднати до Малої Росії, про що вони й самі Вашої Імператорської Величності у правлячому сенаті просили, і дозволити їм і надалі заселяти їх малоросійським народом – вихідцями з Польщі, а також запорозькими козаками, які одружитися побажають.

4(2). Про вільні вибори Гетьмана

За угодами Гетьмана Богдана Хмельницького, коли Гетьман помре, дозволені вільні вибори малоросійському народові іншого Гетьмана, а Вашій Імператорській Величності повідомляти про те звелено і те ж саме підтверджено статтями всіх інших гетьманів; але оскільки протилежне тому сталося після смерті гетьманів Скоропадського і Апостола, а між іншим запроваджені були нові уряди гетьманського управління, з вольностями й попередніми звичаями малоросійського народу несхожі, тому найпідданіше просимо Вашої Імператорської Величності підтвердити знову згадувані статті попередніх гетьманів, щоб, коли волею Божою Гетьманові нашому смерть настане, вільно було нам у той же час за старим нашим звичаєм вибрати нового Гетьмана і щоб згадуваний новообраний Гетьман на тому своєму уряді від Вашої Імператорської Величності потверджений був, так само, як і Гетьман Богдан Хмельницький за прийняття свого, у підданство всеросійських монархів.

3. Про суди і Трибунали

Згідно з правами малоросійськими заведені підкоморські, тобто межові, земські й міські суди, порядок, справи й посади яких описані у Книзі Статуту і в настановах сеймових. Більше того, в час перебування Малої Росії під королями польськими для апеляції на згадувані суди мала вона найголовніший свій суд, що називався Трибуналом. Цей суд засідав у місті Любліні, і до нього зі всіх своїх воєводств, земель і повітів вибиралися і відправлялися депутати із шляхетства. У статтях Гетьмана Богдана Хмельницького і в привілеях, даних малоросійському шляхетству, хоч земські й міські суди схвалені та звелено їм залишатися на попередніх позиціях, а шляхетству дозволено вільне обрання між собою на уряди земські й міські, все ж тепер у Малій Росії тих

судів немає, а всі межові, земські й міські справи стали проходити у полкових і сотенних канцеляріях від полковників, сотників та інших старшин; замість Трибуналу впроваджений військовий Генеральний суд, але не так, як це передбачено у правах, хоча і згідно з правами нашими до міських справ можна призначати і з військових старшин, але ці справи мають зовсім інші установлення й порядки, ніж військові, а отже, плутатися з ними ніяк не повинні, земські ж справи як такі, що вимагають досконалого знання і застосування прав, повинні мати особливих своїх суддів, вибраних зі шляхетства, а від такого знищення згадуваних судів відбулося і відбувається у Малій Росії немало плутанини у справах і порядках малоросійського народу. Ті військові старшини, будучи більше при звичаєні до військових справ, у земських справах належного для народу задоволення й правосуддя робити не можуть, а до того ж і своєї військової повинності як слід не виконують, і це було причиною того, що згадувані старшини, колись земські й міські, так само, як і військові справи, проводили на словах і вирішували на свій розсуд, а книжки, у яких записані малоросійські права, дуже рідко і то хіба що вченими суддями вживалися. Тому змушений був я, Гетьман, Вашій Імператорській Величності подати прохання про впровадження у Малій Росії підкоморих, на що і найвище Вашої Імператорської Величності отримав повеління, згідно з яким ті під-коморі тепер у Малій Росії впроваджуються; але оскільки підкоморські суди повинні мати постійний союз і стосунки з судами земськими й міськими та бути під апеляцією трибуналу, то для впровадження тих земських і міських судів тепер у Малій Росії робляться розпорядження. Вашої ж Імператорської Величності найпідданіше просимо наймилостивіше потвердити, щоб як ті земські й міські суди, так і малоросійський Трибунал впроваджені були на основі прав і привілеїв наших, і визначені в ті суди й трибунали чиновники щоб вибиралися вільними голосами з шляхетства. Але оскільки від того Трибуналу, в силу прав наших, апеляція нікуди не повинна йти, а лише до Вашої Імператорської Величності, і то тільки в таких кримінальних справах, де йдеться про втрату честі й життя, тому подаємо прохання про найвищий Вашої Імператорської Величності дозвіл на апеляцію від того Трибуналу не лише з вказаних у правах наших справ, а й з усіх інших.

4. Про генеральну Раду

Вищезгадуваний Трибунал і суди за силою прав повинні у всьому діяти відповідно до закону й вирішувати ті справи, які належить за законом, а у нових справах ніяких постанов видавати і нових настанов робити не можуть; але такі нові справи завершені і настанови узаконені були в час польського володіння спочатку на сеймиках наших, а потім potwierdжені були на головних сеймах спільною згодою короля й усієї республіки. Після підданства Малої Росії під російську державу на генеральних радах Гетьмана і всіх малоросійських чинів, на які збиралися зазвичай під Новий рік, а в надзвичайних випадках – коли біда змусить, як те видно зі статей, поданих попереднім Гетьманам, та інших документів. Тому й нині уклінно просимо Вашої Імператорської Величності дозволити нам один раз на рік у такий час, який ми виберемо й постановимо, а в надзвичайних випадках, коли нужда примусить, мати сейми або генеральні ради. Це як для спільних наших постанов і справ, так і для порад у справі потреб малоросійського народу, з якими часом доводиться звертатися до Вашої Імператорської Величності. На сеймах або радах усі такі нові постанови й справи мусять вирішуватися більшістю голосів, але сили і дії не повинні мати до того часу, поки Гетьман й інші малоросійські чини не подадуть їх Вашій Імператорській Величності через депутатів і не випросять на них наймилостивішої конфірмації.

5. Про ненадання іноземним людям сіл і чинів у Малій Росії та про виведення грузинів

За правом малоросійським (Книги Статуту, розділ 3, артикул 12) і пунктами попередніх гетьманів ніхто з іноземців і прийшлих людей не має ніякого права до входження в чини і до нагород селами й землями, а всі такі авантажі повинні отримувати природні знатні й заслужені малоросійські люди; та вже декілька років надаються чини іноземним прийшлим і закордонним людям, їх також нагороджують селами. Ці люди не знають ні прав, ані звичаїв малоросійських, немає у них ніяких заслуг перед Малоросією. Це серби, греки, волохи й інші, а особливо за указом 1739 року роздані грузинам міста, містечка і села понад п'ять тисяч дворів. І хоча іменним указом блаженної і вічно достойної пам'яті Імператриці Єлисавети Петрівни 1742 року, на відповідну правлячого сенату, тих грузинів звелено вивести, проте й досі

вони не виведені. Тепер самі ті грузини поданою мені, Гетьманові, заявою вносять клопотання перед Вашою Імператорською Величністю, щоб вони були виведені з Малої Росії, а, навпаки, нагороджені були у Великій Росії. Уклінно просимо Вашої Імператорської Величності як тих грузинів з Малої Росії вивести, так і надалі іноземців і закордонних людей селами й землями, а також чинами не нагороджувати, окрім тих, хто, поселившись у Малій Росії, значні Вашої Імператорської Величності заслуги покажуть і в тому від Гетьмана й старшини рекомендовані будуть, але щоб усі такі нагороди й авантажі залишилися назавжди при корінних малоросіянах.

6. Про вольності духовного чину

Духовний чин у Малій Росії майже в усьому зі шляхтою рівними правами й привілеями користується, які їй і від предків Вашої Імператорської Величності під час підданства, і після того як статтями угод, так і особливими potwierджені грамотами. Цей чин мав право вільного обрання духовними і світськими людьми в найзнатніші духовні чини, як то на митрополію Київську, на архієпископію Чернігівську і на інші архієрейства і найзнатніші архімандрії. Майже завжди в ті чини кандидатів вибирали за правами із шляхетства, а після того їх представляли для настанови в митрополити, архієреї і знатні архімандрити предкам Вашої Імператорської Величності, і на кого впаде їхній вибір, того святійші патріархи і висвячували; інших же духовних чинowników після обрання висвячували архієреї. Таке вільне обрання проводилося і після того, як відбувся святійший синод при Гетьмані Скоропадському; але вже за кілька літ перед цим воно не застосовується, окрім одної Києво-Печерської лаври, яка ще й досі це право зберігає, вільного на духовні чини обрання не буває, а висуваються на архієрейства представлені святійшим синодом кандидати, часто із таких людей, які в Малій Росії не постригались, ніяких тут заслуг не виявили і звичаїв та порядків тутешніх не знають. Для цього уклінно Вашої Імператорської Величності просимо: 1) підтвердити малоросійському духовному чинові всі права, попередні звичаї і привілеї, виключаючи одну тільки вільну купівлю и іншим способом придбання земель і сіл. Та свобода їм ще до підданства Малої Росії під російську державу постановою сейму при королі Владиславі Четвертому, прийнятою 1635 року, відтята; і це ж саме підтверджене вирішальними статтями на прохання Гетьмана Апостола. 2) Дозволити вільне, за колишніми

звичаями, духовними і світськими чинами обрання на митрополію Київську й інші архієрейства, а також на найзнатніші архімандрії, так, щоб обрані кандидати на митрополію, архієрейства і ставропігійальні монастирі представлені були для пошанування прямо Вашій Імператорській Величності, і кого з них пошанувати zvolите, той щоб від святійшого синоду посвячений був.

7. Про особливі податки на маєтки духовного чину для утримання училищ

Користуючись тими самими правами і привілеями, що й шляхетство, духовний чин у Малій Росії має за силою малоросійського права Книги Статуту розділу 2, артикула 9, і настанов сеймових той же обов'язок для проходження військової служби зі своїх маєтків, як це було в час перебування під Польщею, – через визначення для цього від духовного чину військових людей. А після підданства під російську державу дехто з гетьманів у статтях своїх, не знаємо чому, на противагу правам і попереднім постановам, той духовний чин від податків на військо звільнили, лише з тим застереженням, щоб духовні у свої вотчини надалі нікого з мужиків не приймали, чого, однак, вони не дотримувалися і до цього часу не дотримуються; а з тієї причини духовний чин, особливо монастирі, маючи найкращі в Малій Росії села і угіддя, порівняно зі шляхетством, не малим користуються полегшенням, але щоб вони давали особливих людей для проходження військової служби, у тому немає ніякої потреби, бо Мала Росія досить військових козаків має. Тому просимо дозволу Вашої Імператорської Величності, крім загальнонародних податків, після розгляду Гетьмана з старшиною, ввести якийсь особливий грошовий податок на їхні маєтки або мужиків і, збираючи його, витратити на утримання училищ, як про це буде згадано нижче.

8. Про вольності малоросійських козаків

Малоросійські козаки, здавна відомі під іменем Низового і городового Запорозького Війська, мають особливі свої привілеї і вольності: вони полягають у вільному, разом з іншими малоросійськими чинами, обранні ними Гетьмана і старшини, чиєму суду вони підлягали у військових справах, а у земських здавна судяться вони за тим самим правом, що й шляхетство; вони зобов'язані нести тільки одну військову

службу, а від інших посад, податків і праці як вони самі, так і після їхньої смерті їхні дружини і діти, повинні бути звільнені, їхні будинки, хутори, гаї, сади, займища й городи, сіножаті й інші землі та угіддя були вільні так само, як і шляхетські, від усяких податків, постоїв, спустошень і кривд. Їм же дозволена була вільна риболовля і полювання на звірів на вільних полях і в річках, не кажучи вже про інші даровані їм вольності. Це все як королів польських, так і предків Вашої Імператорської Величності привілеями potwierджено й за кожного Гетьмана поновлено було; ось чому вони до служби Вашій Імператорській Величності завжди готові і в ній досконалі були. Але тепер небагатьма зі згадуваних вольностей і вигод користуються, бо, як у третьому пункті сказано, взяті у малоросійських козаків, так само, як у шляхетства й запорозьких козаків, і віддані під будівництво ліній і на поселення односторонців і Нової Сербії багато земель, якими вони користувалися і з них службу свою відбували. Крім того, малоросійські козаки обкладені половинними податками порівняно з мужиками для безплатного утримування провіантом і фуражем шести драгунських полків з їхнім генералітетом, також головної польової аптеки і Глухівського гарнізону, що зроблено внаслідок іменного указу... року з тієї причини, що одні малоросійські мужики без доконечного їхнього і їхніх поміщиків розорення згаданих полків і аптеки утримати не можуть; у них так само, як і в інших малоросійських обивателів, під час квартирування або переходу великоросійських полків – часто й без відведення – ставляться постої, а їх самих і їхніх коней беруть у підводи здебільшого без оплати. Немає майже ніякої многотрудної і важкої в державі роботи, де б малоросійські козаки не використовувалися б, як-то: будівництво каналів, ліній, фортець, шанців, засік тощо. А коли й у військові наряди, як, наприклад, у походи чи для охорони кордонів Вашої Імператорської Величності, посилаються, то й тут, замість справжньої їхньої військової справи, великоросійські офіцери, що командують ними, використовують їх у своїх партикулярних роботах, а їхніх коней – у підводах і візках. І в таких відрядженнях, і на роботах малоросійських козаків не тільки у воєнний, але й у мирний час, коли інші Вашої Імператорської Величності легкі війська відпочивають, буває, більше десяти тисяч, разом із тим, усі такі труднощі багато хто й за службу не вважає. А для того найуклінніше просимо Вашої Імператорської Величності potwierдити малоросійським і низовим запорозьким козакам усі їхні колишні привілеї і вольності, а саме: вільне обрання Гетьмана і старшини, і щоб вони у військових справах вели

своє судочинство, а у земських і міських справах судилися в тих судах, що і шляхетство, щоб вони, окрім військової служби, від усяких інших повинностей, податків і робіт були звільнені, а по їхній смерті їхні жінки й діти користувалися тими самими свободами, що й вони. Маєтки їхні, тобто хати, хутори, гаї, сади, займища, городи, сіножаті й інші землі й угіддя, щоб вільні від різних податків, постоїв були, крім випадків крайньої необхідності, а також спустошень і кривд, і в безперешкодному володінні й вживанні всього цього вони були певні; щоб повернуті були їм узяті під лінію і під заселення однодворцями й Новою Сербією землі; щоб дозволена була їм вільна риболовля, мисливство на вільних полях і річках, а також продаж вина, меду, пива та інших напоїв у своїх домах по містах і селах; щоб зняті були з них податки, які вони, будучи самі військовими людьми, на утримання драгунських полків, генералітету, польової аптеки і глухівського гарнізону разом із мужиками платять; щоб як перехожим, так і командувачам великоросійського генералітету, штаб і обер-офіцерам а також усім, хто б яке звання не мав, найсуворіше заборонено було як самих козаків, так і їхніх коней брати і використовувати не лише на партикулярних своїх, а й на казенних роботах. Одне слово, щоб вони ні для чого іншого й ніколи використані не були, окрім справжньої військової і Вашій Імператорській Величності належної служби.

9. Про розпорядження малоросійських козаків

Згідно зі статтями Богдана Хмельницького, Війську Запорозькому належить бути кількістю шістдесят тисяч, а після поступок, спочатку Андрусівськими угодами, а потім і Трактатом вічного миру задніпровської України, полякам за статтями інших гетьманів належало бути лише тридцятьом тисячам, і їм усім обіцяно давати платню з малоросійських доходів по тридцять золотих польських, що російськими грішми становитиме три рублі, які вони в час перебування під Польщею отримували; а крім того, за будь-які походи й військові дії їх нагороджували немалими сумами грошей поза платнею. Але з самого початку підданства Малої Росії під державу предків Вашої Імператорської Величності козаки, спочатку внаслідок багатьох ворожих нападів на Малу Росію та міжусобних збурень і заворушень, під час яких жодних помітних податків і поборів ввести не можна було, а потім, коли ці податки й побори введені були для дуже небагатьох, від тих прибутків, що траплялися, ніякої платні не отримували, хіба коли що із милості

в час походів або за їхні військові заслуги було подаровано. Але служили завжди за рахунок свого господарства, задовольняючись одними наданими їм вольностями, у яких нині, як вище показано, терплячи немалі збитки й не отримуючи за службу свою ніякої платні, дійшли до такого виснаження й бідності, що хоча кількість їх не зменшилася, однак рідко який козак знайдеться, щоб службу свою добре і справно міг нести. Так, наприклад, у часи правління Государині Імператриці Анни Іванівни, після присланого Її Імператорською Величністю в 1736 році указу, з лихом і з бідною можна було набрати 20000 до служби придатних козаків, а тому змушені були розбирати їх за статтями й убогіших давати на підмогу до заможніших; отже, тепер із тих двадцяти тисяч хоча б половина набратися могла, які готові були б до служби. Тому Вашої Імператорської Величності просимо для приведення у первинний стан і здатність до служби цих бідних і зубожілих військових службовців звеліти вжити таких заходів: 1) Розділити всіх козаків, які можуть служити кінну, а які пішу службу, і для цих останніх заснувати особливі піші полки, – бо за Гетьмана Богдана Хмельницького й інших були у Малій Росії кінні й піші полки, – а потім розподілити їх так, щоб кілька дворів козацьких утримували одного доброго і завжди до служби Вашій Імператорській Величності готового кінного, а інших декілька дворів – пішого козака. 2) Зробити кінним і пішим козакам особливі списки, за якими повинні вони назавжди залишатися у своїх полках і сотнях, і щоб з одного полку в інший або з сотні в сотню не переходили.

10 .Про зняття консистенських давань і про розміщення їх у Малій Росії для платні козакам

Оскільки й за такого розпорядку досить ненадійно, щоб козаки самі себе у повній готовності до служби утримувати могли, бо для утримання одного козака не можна більше призначити, як два або три двори, які повинні його обмундирувати, купити йому коня, рушницю і всю військову амуніцію, а в час відрядження давати провіант, фураж і воза. Тому уклінно просимо Вашої Імператорської Величності всіх малоросійських козаків, – і міщан, і мужиків – звільнити від безплатного утримання консистуючих у Малій Росії шести драгунських полків з їхнім генералітетом, головною польовою аптекою і глухівським гарнізоном, бо таке безплатне утримання запроваджено супроти прав Гетьмана Богдана Хмельницького, пунктів і обіцянки Государя Імператора Петра

Великого про незняття жодного гроша у свій скарб з Малої Росії. За життя Його Величності в час шведської війни, за згодою Гетьмана Скоропадського, було декілька великоросійських полків на утриманні Малої Росії, за те присланою до того ж Гетьмана січня від 8 дня 1717 року з Амстердама грамотою, після закінчення тої війни Його Величність Малу Росію милістю своєю і утриманням, без зменшення прав і вольностей, нагородити обіцяв і, розміщуючи всі армійські полки на вічні у Великій Росії квартири, не поклав Його Величність ні одного драгуна чи солдата на утримання Малої Росії. Але це утримання згаданих полків і аптеки введено як обов'язкове за життя Государині Імператриці Анни Іванівни в 1731 і 1732 роках, і тим для малоросійського народу важче, що порції і рації вимагаються натурою, а не грішми, за цивільною ціною, здебільшого в незручний час, в який якщо натурою малоросійські обивателі заплатити не в змозі, то беруть із них від двох до шести рублів за кожную рацію з нечуваними нападами і люттю з боку призначених виконувати цю справу комісарів, про що від мене, Гетьмана, куди належить не раз повідомлялося. Однак Мала Росія полегшення жодного так і не дістала. Замість утримання згаданих полків і аптеки просимо дозволити нам ту суму, що на ті полки й аптеку витрачається, розділити на всіх міщан, а також шляхетських, духовного чину і всіх інших мужиків, порівну і на циган, які указом від квітня 2 дня 1755 року від усіх податків звільнені й розгулюють по Малій Росії, байдикуючи, не відбуваючи ніяких загальнонародних повинностей, для сплати певному числу кінних і піхотних козаків належної їм за статтями попередніх гетьманів платні, а чи їм платити так, як у пунктах записано, а чи більше, чи менше, то просимо віддати на наш спільний розсуд, який залежно від прибутків зробивши, Вашій Імператорській Величності ми донесемо й будемо просити наймилостивішої конфірмації. Якщо ж цієї материнської Вашої Імператорської Величності милості у звільненні від утримання названих полків і аптеки Малої Росії не дочекаємось, то козаків, мужиків і їхніх поміщиків від зубожіння врятувати не можна буде. Названий же грошовий збір мусить здійснюватися згідно з тими самими пунктами Гетьмана Богдана Хмельницького від малоросійських урядників і віддаватися в скарб військовий, а звідти розподілятися на платню й інші військові витрати, що, так само як і всі інші прибутки й витрати, генеральний підскарбій військовий кожен рік мусить рахувати.

11. Про видачу особливої платні малоросійському війську у закордонних походах

Малоросійські козаки, отримавши від Вашої Імператорської Величності вищеназвані милості, безвідповідальні були б, якщо б до служби Вашої Імператорської Величності повсякчас не готові або недбалі були й несправно несли її. Але якщо трапиться їм коли бути на службі Вашої Імператорської Величності у далеких і закордонних походах, то ніяк неможливо, щоб вони себе утримували й були без платні, а особливо якщо трапиться таке, як описано вище, також провіантом і фуражем забезпечувати себе могли. Для цього найпідданіше Вашої Імператорської Величності просимо, щоб на випадок таких закордонних походів козаки і їхня старшина та інші чини постачалися на додачу до своєї платні із казни Вашої Імператорської Величності. Прирівняти в отриманні провіанту й фуражу кінних до гусарських, піших до армійських полків, а чиновників – до тих чинів, які їм від Вашої Імператорської Величності наділені будуть.

12. Про виплату боргів малоросійському народові

Крім безплатного утримання вищезгаданих шести драгунських полків, генералітету, аптеки і глухівського гарнізону, під час минулої турецької війни, не кажучи про те, що Мала Росія весь тягар її несла протягом кількох літ утриманням армії Вашої Імператорської Величності на квартирах, постачанням провіанту й фуражу, а більше примусовим взяттям у підводи коней і волів не тільки в мужиків, а й у козаків, у шляхти і в різного звання людей, взято з неї багато різних поборів, а саме биками й кіньми до декількохсот тисяч та іншими потрібними для армії речами – і все це забиралося на рахунок оплати за квитанціями й без квитанцій. Таким же робом узято і в час теперішньої пруської війни биків і коней, крім того, як у попередні роки утримувалися, так і нині утримуються від Малої Росії провіантом і фуражем деякі полки в рахунок оплати. Але за все вищеописане, крім деякої суми, заплаченої за биків і коней, взятих у час турецької війни, ніколи жодного розрахунку і плати не було; а належна оплаті сума, за наявними у нас відомостями, що послані у правлячий сенат і в провіантську канцелярію, має бути... З цієї причини як усі обивателі малоросійські відчували немале виснаження, так особливо козаки і мужики дійшли до крайнього зубожіння й бідності. Якою б не була правиль-

ною просьба малоросійського народу до Вашої Імператорської Величності про оплату за все вищеописане, однак ми, покладаючись більше на материнське Вашої Імператорської Величності милосердя, одного тільки уклінно просимо: щоб звелено було з тими місцями, на котрі усі вищеописані побори й утримання полків випали, зробити достовірні розрахунки й із тієї суми, яку слід заплатити Малій Росії, виділити те, що Бог Вашій Імператорській Величності на серце покладе, і тим поліпшити злиденне життя багатьох тисяч людей.

На майбутні часи просимо наймилостивіше потвердити, щоб надалі таких безплатних поборів, утримування полків і поставок не було; але якщо і трапиться армійським Вашої Імператорської Величності полкам та іншим військам для якихось потреб проходити Малу Росію або квартирувати у ній, то щоб усе за готові гроші купувалося.

13. Про вольності міщан

Міщанство деяких малоросійських міст має особливі свої привілеї і вольності, дані йому ще за королів польських і потверджені предками Вашої Імператорської Величності, і судиться за своїм особливим правом, що називається Магдебурзьким, а інші міста й містечка – від володарів або поставлених над ними урядників за своїми давніми звичаями, а в земських справах – за тими ж правами, що й шляхетство; найуклінніше Вашої Імператорської Величності просимо потвердити малоросійському міщанству всі його попередні привілеї й вольності, і щоб ті міста, які мають право судитися за правом Магдебурзьким, і надалі за ним судилися, інші ж міста і містечка щоб судилися своїми звичаями від володарів і урядників.

14. Про дозвіл вільного торгу в Малій Росії і введення, як і раніше, індукти й ефекти

Малоросійська комерція раніше була у незрівнянно вигіднішому стані, ніж тепер, тому що дозволений правами й привілеями вільний торг не заборонявся, бо малоросійському купецтву всілякими як внутрішніми, так і іноземними товарами, а шляхетству й козакам своїми продуктами і скотиною без мита вільно всередині й поза Малою Росією торгувати сухопутно і водою дозволено було; а указами квітня 6-го 1714 року й листопада 20-го 1723 р. та іншими заборонено малоросійським обивателям вивозити за кордон найважливіші й найприбут-

ковіші їхні продукти і товари, а саме: прядиво, поташ, смальчуг, сало, віск, олію конопляну тощо, і, крім російських портів, ніде ними торгувати не велено. Підтримувало ж ще й після такої заборони малоросійську комерцію те мале мито, яке в Малій Росії збиралося і називалось індуктою й евектою, бо з давніх-давен із привозних у Малу Росію товарів і вивозних із неї знімалося з деяких надто мале мито, а з інших як до товару – по дві копійки з рубля, та, крім того, від іноземних купців стягувалося особливе, досить помірне мито, і цей прибуток вживався від часів Богдана Хмельницького на гетьманські й військові витрати, що доводить опублікований від названого Гетьмана Універсал 1654 року, а також лист Государя Імператора Петра Великого до Гетьмана Скоропадського з Амстердама, травня 13 дня 1715 року писаний. Запровадження індуктового й евектового мита від самого підданства Малої Росії було завжди за предків Вашої Імператорської Величності без змін і порушень. У різний час, а саме у 1725 і у 1747 рр., були з деяких місць подання, щоб уздовж малоросійських кордонів, для взяття за тарифом мита, запровадити митниці, та вони, як такі, що вольностям малоросійського народу суперечать, постановами правлячого сенату ліквідовані і не діють, а звелено індуктовому й евектовому збору в Малій Росії залишитися на попередній основі. Якщо ж хтось із Малої Росії повезе у Велику Росію товари, з тих брати за тарифом мито у встановлених митницях по великоросійських кордонах у Брянську, Севську, Курську і в інших містах. Минулого, 1754 року ті індуктовий, евектовий, а також інші у Малій Росії внутрішні збори, опубліковані після конфірмації блаженної вічнодостойної пам'яті Государині Імператриці Єлисавети Петрівни, указом залишені, а велено заснувати по польському й турецькому кордонах митниці і застави, на яких з привозних і вивозних товарів збирати мито, як портове за тарифом, так і внутрішнє по тринадцять копійок з рубля. З цього збору замість індуктового й евектового мита наказано мені, Гетьманові, з митних прибутків продукувати по 50000 рублів, та замість внутрішніх малоросійських зборів, які вживалися на різні загальнонародні малоросійські витрати, указом 1755 року – по 48147 рублів і 85 копійок. А оскільки заборона вільного вивозу продуктів і речей малоросійських і це нове впровадження портових митниць прийшлося на скасування прав, привілеїв і вольностей малоросійського народу і принесло йому крайнє зурбожіння, а купців малоросійських привело до остаточного розорення й бідності, то в Малій Росії навряд чи знайдеться два або три купці, які мають середній капітал, а інші чужим капіталом і товарами торгують

і більше до збитків та банкрутства приходять, ніж до приросту своїх багатств; заради того найпідданіше Вашої Імператорської Величності просимо: 1) Дозволити малоросійському купецтву безмитно торгувати різним малоросійським та іноземним товаром, а шляхетству – своїми продуктами і скотиною, а також безборонно суходолом і водою привозити і вивозити названі товари, за прикладом того, як Ваша Імператорська Величність наймилостивішим указом серпня 10 дня 1762 року великоросійському купецтву усім портам товари пропускати дозволили. 2) Залишити портове і внутрішнє мито, яке збирається на впроваджених митницях по польському і турецькому кордонах, і ті митниці й застави заснувати, як це було на великоросійських кордонах, а замість вищеназваного мита звеліти збирати в Малій Росії з давніх-давен відомий тут індуктовий і евектовий збір, з якого мені, Гетьманові, отримувати визначені 50000 рублів. 3) Колишні у Малій Росії внутрішні збори, залишені вищезгаданим 1754 року указом, щоб не були ніколи відновлені, а замість них дозволити нам додати по декілька відсотків до індуктових і евектових зборів, які на кордонах мають бути збирані у скарб військовий і вживані замість недостатніх інших податків на утримання війська та на інші найпотрібніші й найкорисніші для малоросійського народу витрати.

15(13). Про села і платню малоросійській старшині

Малоросійській старшині, за статтями Гетьмана Богдана Хмельницького, також належить грошова платня й інші деякі переваги з малоросійських прибутків. Після того, як за інших гетьманів, особливо за Гетьмана Апостола, надані села генеральній старшині, полковникам і деяких полків полковій старшині, а також сотникам, а іншим покладена грошова платня, і хоча це небагато дає їхньому добробуту, бо села вибрані найбільш необхідні, а платня досить мала, все ж і тут зроблений несправедливий розподіл, тому що одним дані кращі, а іншим гірші села, також і платня не у всіх однакова, а дехто і зовсім її не має, інші ж малоросійські чини, як, наприклад, бунчукові, військові й значкові товариші, служать також із своїх маєтків без платні. Тому просимо уклінно Вашої Імператорської Величності віддати на наш розгляд, щоб, залишивши генеральну старшину, полковників та інших старшин при їхніх селах, усім іншим старшинам, а також бунчуковим, військовим і значковим товаришам покласти рівну, згідно з посадою їхньою, грошову платню з малоросійських прибутків; призначеним же і тим,

що будуть надалі призначатися на цивільні посади чиновникам, покласти платню залежно від ведення справ або платню, рівну з платнею вищезгаданих старшин, просимо Вашої Імператорської Величності найвищого повеління.

16. Про вільну торгівлю жидам у Малій Росії

Раніше малоросійська комерція немало підкріплювалася тим, що як усім іншим іноземним купцям, так і жидам вільно у Малій Росії торгувати дозволено було; вони, як прикордонної держави люди, найбільше у малоросійських торгах брали участь, купуючи малоросійські товари за значно більшою, а закордонні – меншою проти теперішньої ціною, і хоча 1727 року згаданим жидам в'їзд у Росію заборонений був, але на прохання Гетьмана Апостола знову дозволений, та виданим 1742 року указом як в усій Росії, так і в Малій Росії тим жидам не тільки проживання, але і в'їзд знову заборонений. Щоб проживання у Малій Росії згадувані жида мали, про те Вашої Імператорської Величності ми турбувати не наважуємося, єдине – для поширення малоросійської комерції уклінно просимо дозволу на вільний їхній в'їзд у Малу Росію для торгових промислів.

17. Про відсутність у майбутньому відкупів у Малій Росії

Ваша Імператорська Величність, знаючи певно, як комерції і державам шкодять відкупи, наймилостивішим Вашим указом серпня 10 дня минулого, 1762 року їх в усій Росії заборонили; ті відкупи і всякі монополії настільки правами малоросійськими і постановами сеймовими заборонені, що і дані на них привілеї поганими вважаються, чому їх в Малій Росії раніше й не бувало; однак за декілька років перед цим впроваджені були і в Малій Росії відкупи, особливо тютюновий, який був для малоросійського народу дуже обтяжливим і призводив до його зубожіння. Найнижче Вашій Імператорській Величності дякуючи за скасування цього відкупу, просимо потвердити, щоб і надалі таких і цьому подібних для народу виснажливих відкупів у Малій Росії не було.

18. Про перехід з місця на місце і про невписування у козаки малоросійських мужиків

Малоросійські мужики за правами малоросійськими і згідно з багатьма подібними до тих прав виданими сеймовими постановами не мають ніякого права переходити вільно з місця на місце, крім випадків, коли їх поміщик звільнить; бо за силою вищеписаних прав кожний поміщик свого втікача і слугу, де б вони не були, відшукавши зі всім його домом і майном, узяти і нажите у того, хто його прийняв, повернути може, як те і до сьогодні в Польщі й Великому князівстві Литовському заведено. Також і в статтях Гетьмана Богдана Хмельницького й інших гетьманів такого вільного з місця на місце переходу ніде малоросійським мужикам не дозволено. Але внаслідок заворушень у Малій Росії той самовільний перехід, уникаючи податків, робіт та інших повинностей, мужики самі взяли за звичай і, переходячи з місця на місце, називали себе козаками, а від тієї їхньої сваволі творилося багато безладу й безчинств, що, довідавшись про це, предки Вашої Імператорської Величності у даних гетьманам Дем'яну Ігнатову й Іванові Мазепі статтях звеліли для приборкання такого їхнього свавільства утримувати особливі полки й у належних місцях робити роз'їзди; все ж таки вільному переходу малоросійських мужиків запобігти не можна було до впровадження у Малій Росії, подібно до прав військової Генеральної канцелярії у 1739 році, постанови, якою вільний той перехід був заборонений. Але потім, у 1742 році, згідно з постановою правлячого сенату іменним указом знову дозволений, а від цього вільного переходу мужиків із місця на місце не лише малоросійському шляхетству, а й усім обивателям узагалі чиниться величезна кривда й зубожіння, бо через те поміщики позбавлені належних собі від мужиків прибутків і робіт, хліборобство хиріє, загальнонародні податки зменшуються і ніколи до ладу й рівномірно зібрані не можуть бути. Натомість наповнюються малоросійськими мужиками польські місця, слобідські полки і заселені на великоросійських українських землях слободи, а часто і самі малоросійські поміщики, маючи досить землі, селять слободи і, давши мужикам деякі пільги, принаджують їх у свої села, а навколишніх поміщиків розоряють. Для цього уклінно Вашої Імператорської Величності я, Гетьман, зі всією малоросійською шляхтою просимо: 1) Такий самовільний перехід малоросійських мужиків згідно з правами малоросійськими надалі назавжди припинити. 2) Про тих, хто перейшов у слобідські полки і у великоросійські слободи, наказати

зробити публікацію, щоб вони до попереднього свого житла у визначений термін повернулися, а якщо не повернуться, то щоб вільно було кожному поміщикові, свого мужика відшукавши, взяти разом з пожитками згідно з малоросійськими правами; бо про такий невільний перехід малоросійських мужиків на великоросійські землі і про вислання їх писалися чолобитні від попередніх гетьманів до предків Вашої Імператорської Величності. 3) Мужикам, які перейшли від одного поміщика до другого, якщо той вільний перехід робили вони з дозволу, наказати залишитися на тих місцях, де вони нині проживають. 4) Заборонити різного стану мужикам надалі вписуватися в козаки. Всього вищевказаного ми від Вашої Імператорської Величності просимо не тільки для збереження в своїй силі прав наших, але й для загального добробуту Малої Росії, бо якщо такого вільного переходу і вписування в козаки мужикам не заборонити, то Малій Росії ніколи ніякого постійного благополуччя і добрих порядків чекати не варто, тому що зубожіє шляхетство, а мужики, працюючи (й оплачуючи) за тих, які вільно переходять і в козаки вписуються, дійдуть до крайньої знемоги і розорення, а накінець вся Мала Росія опустіє.

19. Про заснування університетів, гімназій і друкарень

Безсмертній Вашій Імператорській Величності славі, а освіченню й користі малоросійського народу дуже буде великою послугою, якщо найми лостивіше указати зволите, за прикладом університетів і гімназій, що є в іноземних державах, з такими ж привілеями завести і в Малій Росії два університети і кілька гімназій; перший із названих університетів, що складається з чотирьох факультетів, може бути в Києві, на тому самому місці, де нині києво-братський шкільний монастир, із якого монахів слід вивести, а на тому місці поставити будинки для вчителів і учнів, бо під час заснування київських шкіл моїм попередником, малоросійським Гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним, а після того митрополитом київським Петром Могилою монастиря там не було, а було тільки братство, тобто таке місце, де могли жити світські й духовні люди, що приходять на навчання; а другий у Батурині, що складався б із трьох факультетів, крім богословського; а гімназії в тих містах, які ми виберемо як такі, що придатні до цього. Ці університети й гімназії, всепідданіше просимо, щоб на вічні часи були під наймилостивішою Вашої Імператорської Велич-

ності протекцією, а обов'язковими кураторами київського університету щоб був першим Гетьман, а другим митрополит Київський для богословського факультету, в який він, погодивши з Гетьманом, повинен призначити професорів із монахів або із білих священників і дивитися за ними, щоб вони ніякого супротивного православної нашої віри вчення не вводили; а батуринського і гімназій щоб куратором був Гетьман. При тих університетах, а де потрібно буде, то і при гімназіях, повинні бути друкарні для друкування як церковних, так і світських книжок, які, аби не були проти віри й самодержавного Вашої Імператорської Величності правління, завжди будуть перевірені приставленими від куратора цензорами; що ж до утримання названих університетів і гімназій, то на це можуть бути використані екстраординарні податки, зібрані із духовних помістей, про які згадано в 6 пункті, а решту суми можна буде взяти із митних малоросійських зборів, якщо Ваша Імператорська Величність дасть на це вказівку, як згадано в статтях, і якщо кошти, виділені на утримання війська, залишаться. Крім того, якщо грузини будуть виведені, то на утримання тих університетів можна буде визначити деякі з вільних військових сіл.

20. Про існування на кривдників у Малій Росії постійної комісії

Хоча багатьма найсуворішими із загрозою смертної кари указами предків Вашої Імператорської Величності, а особливо Государя Імператора Петра Великого 1708, Государині Імператриці Анни Іванівни 1740 і Государині Імператриці Єлизавети Петрівни 1742 років, наказано як перехожим, так і розквастированим великоросійським військам не чинити малоросіянам ніяких кривд і несправедливостей, не займати квартир, крім тих, які відведені, не будувати нових конюшень, задовольняючись обивательськими, не брати без подорожніх і за подорожніми самовільно коней і провідників, не вимагати без грошей всіляких наїдків і напитків, тим паче не робити позначок, нападів, озлоблення й побиття; однак і досі деякі свавільники не вгамовуються. Тому найпідданіше Вашої Імператорської Величності просимо й нині вищеназвані нахабні вчинки найсуворішим указом заборонити, а щоб краще захистити малоросійський народ, заснувати обов'язкову комісію, яка складалася б із знатних малоросійських чинів на такій точно основі, як вона згідно з указом березня 13 дня 1740 року заснована була.

Оце і є, наймилостивіша Государине, найважливіші прохання і потреби наші, в яких помилування ніхто справедливіше просити не може, як вільний, але вільностями своїми не користується, вірний Вашій Імператорській Величності малоросійський народ, і ніхто великодушніше того їм не може зробити, як Ваша Імператорська Величність, премудра і справедлива Монархия і Мати Отчества; бо ж Ваша Імператорська Величність, згідно з даною Вам від Бога прозорливістю, більш за всіх знати маєте, що престולי володарів і довголіття держав більше тримаються на правосудді, милості й пошуках загального благополуччя підданих, ніж на власній їхній користі й прибутках.

АНОНІМ

Про суди. Де і які заведено суди, і якими вони повинні бути згідно з правами, і як вони нині діють

До з'єднання Малої Росії з Великою Росією суди в ній чинилися на точній основі прав: земські, городські і підкоморні, як видно з привілею Київському князівству, даному 1569 року, особливо ж і з урядових давніх книг. Головний Суд трибунальний був у Любліні, про що засвідчує конституція 1613 року.

Від 1654 року, після прийняття під Всеросійську державу Гетьмана Богдана Хмельницького з Військом Запорозьким і народом малоросійським, в угодах із ним, Хмельницьким, постановлено: шляхта, яка в Малій Росії перебуває, із старших поміж себе на уряди вибирає і суди земські й городські через тих урядників відправляє; а товариству військовому, тобто козакам, судитися старшими своїми – де три чоловіки козаків, там два третього судять; це і грамотою того ж року potwierджено. В розмовних пунктах між боярами і думними людьми Його Царської Величності і посланцями Гетьмана Хмельницького показано: новакам судитися у своїх старшин, за їхніми правами, а кому суд їхній не до вподоби і захоче справу перенести до Государевого воєводи, цей тоді чинить розправу на свій розсуд.

У договорах з Гетьманом Брюховецьким (1674) року, у 2-му пункті, постановлено: щоб Гетьману, суддям, полковникам, сотникам і отаманам козаків судити й карати у війську, містах і по селах, і нікому іншому не заступатися.

З того часу до 1763 року у Малоросії судів земських, городських і підкоморних не було, а чинилося все з давніх-давен, як справи й різні

письмові види засвідчують, у Малій Росії так: 1. По різних земських і по всяких інших справах посилялися нарочні від гетьманів – старшини генеральні й інші чини туди, куди належало, і вони, закінчивши за правами і на свій розсуд, доносили Гетьманові; 2. У судах полкових, в полкових канцеляріях і в магістратах і ратушах взагалі мали присутність із різних справ полковники з полковою старшиною, отаманами городовими, війтами і їх бурмистрами; 3. Були після того 1763 року, травня по 19, суди сотенні, полкові й Генеральний, а до того ж інколи і третейський суд, в якому за наказами гетьманськими, через генеральну старшину та інших чинів завершалися справи примиренням, а інші й вироками; а апеляція йшла на сотенний – до полкового, на полковий – до Генерального суду, в якому від 1728 року і Гетьманові, як президенту того суду, відправляти справи було велено; потім, як з нижчеписаних обставин випливає, апеляція була на Генеральний суд до колегії іноземних справ, інколи ж до Гетьмана і до Канцелярії правління Гетьманського уряду, яка йменувалася Генеральною військовою канцелярією.

1722 року заснована була в Малій Росії, за гетьмана Скоропадського, колегія, і в даній Його Імператорською Величністю Государем Петром Великим інструкції бригадиру Вельямінову велено: якщо на Генеральний суд, Генеральну канцелярію і на полкові та інші, скільки їх є, суди хто стане бити чолом, то справи брати до колегії і вирішувати за правилами.

1728 року у Вирішальних пунктах, від Верховного таємного Совета даних покійному Гетьману Апостолу, велено в Малій Росії бути суду й розправі за попереднім звичаєм, як про те в пунктах Гетьмана Богдана Хмельницького викладено; а хто судом буде незадоволений, дається дозвіл чинити апеляцію на сотенні – до полковників, а на полковників – у Генеральний суд; і для кращого в судах порядку серед малоросійського народу, бути із великоросійських трьом персонам, та й із малоросійських трьом; а вирішувати справи за малоросійськими правами і чинити той суд після повідомлення Гетьману, як президенту того суду (про що вже мовилося); а після розгляду справ, якщо виявиться, що судді нижчих судів когось несправедливо звинуватили, тих штрафувати й зі штрафу ображених нагороджувати; а хто не бив перше чолом до нижчих судів по порядку, до Генерального суду чолом не повинен бити; а якщо хто рішенням Генерального суду не буде задоволений, таким бити чолом Його Імператорській Величності до Колегії іноземних справ.

На підставі тих Вирішальних пунктів, для учинення в Малоросії судів, дано у всі полки від того Гетьмана Апостола 1730 року, липня 13, інструкції полковим, сотенним і ратушним судам, а в якій точно силі, повідомлена її копія під №..

Від 1734 року, після смерті Гетьмана Апостола, Генеральний суд складався з великоросійських і малоросійських членів, був під апеляцією Канцелярії правління Гетьманського уряду, в силу інструкції, даної 1734 року січня 31 дня Канцелярії правління Гетьманського уряду; а в тій інструкції написано: в Малій Росії суду й розправі бути за попередніми звичаями: сотенним, полковим, а над ними Генеральному, на попередній основі, згідно прав; а хто судом Генеральним нерадовлений, тим апелювати до тої Канцелярії; а якщо хто і тим судом буде незадоволений, то бити чолом до Правительствующого сенату.

У такому порядку залишалося чинення судових справ у Малій Росії до 1750 року, тобто до вступу в Гетьманський чин Його ясновельможності пана генерал-фельдмаршала, сенатора і кавалера графа Кирила Григоровича Розумовського.

1750 року, після зміни великоросійських чинів, які були у малоросійських присутніх місцях, за ордером Його ясновельможності від того 1750 року по листопад 16-го числа 1760 року мали присутність у Генеральному суді із генеральних старшин три чоловіки, а згодом, після змін, були й бунчукові товариші; наслідок два генеральних судді і суд Генеральний перебували під апеляцією гетьманською. Тим часом 1752 року, ордером Його ж ясновельможності графа Кирила Григоровича, велено: старшинам ті вирішені в Генеральному суді справи, на які була апеляція, також і ті, які невіршеними віддані на розгляд, розглядати, і з міркуваннями йому, Гетьману, подавати; і те тривало (до) 1760 року листопада до 16 числа.

1760 року, листопада з 16 числа, універсалом Його ж ясновельможності вирішено мати присутність у Генеральному суді дванадцятьом персонам, передусім: двом суддям генеральним, а з ними десяти персонам, яких десяти щорічно в полках малоросійських із кожного полку по одному вибирати всім мешкаючим у полках чиновникам і власникам, взагалі із бунчукових товаришів, старшин полкових і з нинішніх сотників гідних, добросовісних, знавців права та які мають там своє житло і маєтки; і тим обраним персонам бути у присутності невідлучно. А якщо якась сторона оголосить себе, після вислухання виroku, незадоволеною, в такому разі, не чинячи виконання, суд Генеральний повинен Його ясновельможності надати короткий екстракт з по-

ясненням справи для остаточної резолюції; тим усім визначеним членам, ордером Його ясновельможності до підскарбія генерального, велено видавати із військового скарбу на кожний місяць по 15 рублів. На якій основі Генеральний за того гетьмана був, так і донині перебуває, вже введений малоросійською колегією 1764 року листопада 10 дня.

Минулого ж, 1763 року, травня 19 дня Його ясновельможності графу Кирилу Григоровичу Розумовському була вручена Височайша грамота, на підставі іменного Її Імператорської Величності указу (після доповіді Правительствующого сенату), власною Її Величності рукою підписаного, щоб призначити в Малій Росії нинішніх підкоморих і чинити все за малоросійськими правами. Тому листопада 19 дня того ж року, за поданим від бувших тоді на зібранні в Глухові генеральних старшин, полковників та інших чинів міркуванням, засновані Його ясновельможністю в Малій Росії, в кожному полку по два, а в Ніжинському, через величину його, три земські й підкоморські суди; і в підкоморні також судці, підсудки і писарі за вибором шляхетства призначені, крім одного Полтавського полку, в якому як суддів земських, так і суддів, підсуддів і писарів (крім єдиних підкоморних) не обрано і не визначено, і чиняться справи за попереднім порядком. Суди полкові, при тому Гетьманському заведенні, перейменовано на гродські. Тим же універсалом Його ясновельможності велено: в тих же судах бути присутніми полковникам і при них двом або трьом полковим старшинам, сотенним же правлінням ні в які справи, які належать до судів земських і гродських, не вступати і тим судам визначено бути під апеляцією суду Генерального.

Цим земським урядникам від Гетьмана покладено вважатися: підкоморіям – першими після полковника, земським суддям мати першість перед бунчуковими товаришами; підсудкам – з бунчуковими товаришами по старшинству; земським писарям – з полковими осаулами; возним же – першим над сотником, перед значковими товаришами і сотенними старшинами; коморникам або помічникам підкоморським – з возними. До урядів же тих вибирають Власники із бунчукових товаришів, полкових старшин, сотників і інших військових чинів, які в тих же повітах маєток свій мають.

А за Статутом Великого князівства Литовського повинні бути в землі суди, зокрема по 4 розділу – земські і гродські; і по розділу 9-му – підкоморські; але по розбору, за відзивом, від судів підкоморських – комісари; і в них належить бути урядникам – в земському суді судді, підсудку і писарю; а в гродському – воєводі, старості, підстарості, а за

їхньої відсутності – їхнім намісникам, судді й писарю; і вони повинні відправляти такі справи, зокрема: земський суд згідно з 42 артикулом – про закладні маєтки, про вибуття людей і ґрунтів з маєтку покійного та про всяку суджену справу; про втечу служників, які вчинили своєму панові образу, про взяття неналежного мита; про заборону займу млинами і гатками на портових річках вільного переїзду; про невиконання зобов'язань; про розділ добра поміж родичами; про поручних, комусь за когось учинених; про безчестя возних; про кривди, вчинені Государевим підданим шляхтою; про вдову, яка має право залишатися на вдовиному визначенні; про штрафи, належні суду і позовним сторонам; про поголовшину людей простого звання; про брання пересудів і пов'язничного понад устав; про грабунки і про заплату за (гординю), якби хтось під час суду, не виправдавшись, від'їхав; про кривди від Государевих урядників; про миротворний суд; про віднімання маєтку судом ув'язненого; про утримання листів отворних /?/; про образу, яка трапилася у воєнний час; про пошук боргів після покійного; про спадки і про нав'язки за доводом шляхетства.

Гродські ж суди за артикулом 30-м розділу 4-го судити повинні про нагальні наїзди на шляхетські доми, про гвалтовний напад на церкву Божу; про зґвалтування дівиць і дружин; про насильства в Государевих містах; про розбій на дорогах; про крадіжки, про шахрайство, про паліїв, про чарування, про отруєння, про нахваляння і про смертне убивство. А в тих двох судах по усіх тих справах за вирішення їх, якщо яка сторона оголосить своє незадоволення, вирішена справа повинна бути згідно з артикулом 86-м розділу 4-го відіслана до Генерального суду; а в нижньому суді виконання не чинити до розгляду в Генеральному суді тої справи; крім тих справ, за якими апеляція допущена бути не повинна, зокрема за артикулом 88-м, розділу 4-го: 1) з добровільної записі; 2) про вибуття із спокійного володіння; 3) хто кому на довод або відвод пустить; 4) якби хто в чомусь сам зізнався.

Примітка: Хоча артикул 86-й розділу 4-го, за відзивом від суддів гродського, земського, підкоморського й комісарського, приписує виконання за вироком призупинити до розгляду Генерального суду, але в розділі 9-му, артикула 7-го, показано: за апеляцією на суд підкоморий, земля має дивитися до розгляду комісарського, при тому, кому підкоморій присудив, одне лише виконання стягнення призупиняється; в цьому ж розділі не показано на рішення комісарського суду бути апеляції, але за вироком виконувати незабарне згідно з законом.

Підкоморські ж суди, за розділом 9-м, повинні розглядати (справи) про спірні землі в межах і кордонах, чинити свої рішення згідно із вказівкою, яка в артикулах того розділу описана; а комісарами, на випадок апеляції на рішення підкоморські, повинні бути вислані від головного суду каштеляни тих повітів; і де каштелянів не трапиться, то маршалки тих повітів; а при них по дві особи із шляхетства для огляду підкоморними тих учинених розборів; і що після розгляду їх виявиться, повинні ж чинити теж свої рішення; а в яких повітах каштелянів і маршалків не буде, тоді така комісія повинна бути відіслана до старости судового того ж повіту, як у згаданому розділі означено.

Над тими судами, зважаючи на трибунальне право, 1581 року видане і в Книзі Статуту надруковане, повинен бути один Головний Трибунальний суд, і в ньому повинні засідати вибрані з кожного повіту по два депутати; і для чинення більшої справедливості, духовних чотири особи; судити ж повинні всякі справи, прислані за апеляціями із судів земських, гродських і підкоморських; також за позови усякі, які від сейму або від Государя можуть бути прислані; а особливо від урядів земських і гродських, які б за рішенням своїм виконання і закінчення не вчинили б або не згідно з правом і Статутом когось осудили; і всі ті справи, які б ішли за рішенням до Государя, той же Трибунальний суд повинен вирішити; про це в тому трибунальному праві докладно написано; а на цей, Трибунальний суд і апеляція не тільки ні в який суд, але й до Государя не поширюється, крім справ про смертну кару, про позбавлення честі і про добро, яке належить до Государевого столу, — що належить до рішення самого Государя; і засідати, і судити повинен суд Трибунальний по воєводствах таким порядком: яке воєводство, по якому іде і голоси мають давати по тому ж, і справи по реєстру закінчувати по старшинству воєводств, і декрети не з голови, а з письма чинити, і під декретом два або три судді підписатися мають.

У друкованому Її Імператорської Величності Маніфесті, від 10-го листопада 1764 року публікованому, зображено між іншим, що після звільнення від гетьманського чину графа Кирила Григоровича Розумовського, після все підданійшого його прохання, велено в Малій Росії, доки час і досвід дасть Її Імператорській Величності, задля блага малоросійського народу, кращий учинити промисел, заснувати Колегію, замість колишнього Гетьманського правління, на таких підставах, як сенату дано знати; і бути в Малій Росії, яко губернатору і в Малоросійській Колегії, як президенту, армії генерал-аншефу і кавалеру графу Румянцеву, на якого покладається надія, що він, маючи відомі

достоїнства, не тільки в народі збереже порядок на користь власну цього народу, але і буде для Її Величності завжди добрим і надійним представником.

В указі Правительствующого сенату 1764 року, листопада 17-го зображено: іменним Її Імператорської Величності указом, даним сенату, велено, після звільнення графа Розумовського від чину гетьманського, для належного Малій Росії правління, заснувати колегію, в якій бути присутнім головним генералу і кавалеру графу Петру Александровичу Румянцеву і з ним чотирьом великоросійським членам із генералітетських і штаб-офіцерських чинів та із малоросійських старшин чотирьом визначуваних вибором порічно; в заснованих у Малій Росії підкоморських судах і земських судах вважати за уряди підкоморих судців, підсудків, писарів і возних, доки вони в таких званнях пробудуть: підкоморим – першим після полковника малоросійського; суддям земським – з першостатейними бунчуковими товаришами, підсудкам – з бунчуковими товаришами другорядними; писарям земським – проти полкових осавулів; а возним – першими після сотника малоросійського. Цьому призначеному головному командирі і президенту малоросійської колегії, де він по справах суду і розправи має голос голови за генеральним регламентом, а в інших справах, таких як утримання в народі доброго порядку, загальної безпеки і виконання законів, повинен він чинити з владою губернаторською. Запорозькій Січі бути присутньою в цьому малоросійському уряді.

Отож, з вищепрописаних обставин значиться, що в Малій Росії нині не всі є заведені такі суди, які за змістом вищеписаних малоросійських прав були встановлені; тобто комісарів, по праву показаних, нема; справжніх гродських судів (крім іменованих замість них полкових канцелярій, в яких не такі й чини, як і справи вищепоказані) нема, а є суди земські; а замість гродських – полкові, а над ними – Генеральний, під апеляцією Колегії.

Додаток № 3

(Подається за архівними матеріалами РДАДА (Москва)
ф.13, оп. 1, спр.45, арк. 13-153)

**№1 Лист* Івана Мировича до російського
генерал-фельдмаршала П.П. Лесі**

м. Бахчисарай (Кримське ханство), 6 травня 1744р.

Сиятельнейший граф и высокоповелительной господин
генерал фельтмаршал.

Мой государь!

Хотя и в сей стране пребывая возимел себе дерзновенность моим всенижайшим писаніем вашего высокографского сиятельства утрудить желал бы яко наикратче донести неутруждая обширным писаніем вашего высокографского сиятельства, но нещастіе фамилии нашей вкратце донести невозможно, і однако ж уповая на великодушие и милосердие вашего высокографского сиятельства ко всем в нещастію обретающимся помощь предстательством своим ее императорского величества которые прощены и освобождены, також і я нещасливой без вины страждущей в малолетствіи моем падши до стоп вашего высокографского сіятелства всенижайше прошу дабы предстательством, вашего высокографского сіятелства фамилия наша безвинного страждущая освобождена была из Сибири в отечество наше уволнена за верную службу блаженныя памяти отца нашего которой служил верно беспороку славной памяти Петру Первому імператору і антецессору и был полковником в Малой Россіи в городе Переясловле і на службе первой войны шведской в Польше в крепости Ляховитчах штурмом от шведского войска взят с протчими великороссійскими полковниками в полон и в Швеціи в полону в городе Гутенбурхе умре. По некотором времени гетман Мазепа учинивши факцію з королем шведцким славни памяти королем дванадесятим. Кочубей и Искра доносили о том его императорскому величеству Петру Первому которых наказал бить кнутом и возвратно до Мазепи отослал, которых при собрании малороссийского войска казнил смертию Мазепа; брат мой старшей Фтеодор Мирович, которой жил собою будучи в команде оного гетмана Мазепы в войску малороссийском в рангу бунчучным генералным, что имел делать, в Москве кнутом бьют,

* копія.

назад отсылают, Мазепа смертью казнит, принужден был из двух злих единое злое избрать, жену и детей оставить і под командою Мазепы до короля шведского іти, за которое преступление брата нашего мать нашу при старости лет со всею фамилиею не токмо при возрасте, но и в колибках* братных детей, яко и меня самово в четырех годах взято и в Сибирь всылку послано. Движимые и недвижимые іменія от нас взято и отдано генералу Кантакузину. Мать наша со всею фамилиею и внуками и правнуками и до днесь без всякого препитанія в мизеріи в Сибири содержится**, і я нижайшей пришедши до возраста в Сибири іменным указом его императорского величества в службу взят и определен в артиллерию в команду господина генерала лейтенанта Геннина 1720 году, в которой команде служил верно і во онѣх годах многратные челобитные подавал о матце і братьях моих славной памяти ее императорскому величеству Екатерине Алексеевне, Петру Второму, Анне Іоановне милосердія получить не мог, воры і разбойники прощены были, Миrowsичи в колибках кое зло сотворили таковыя что милосердія получить не могли. Правда что сам себе заслужил капитанского рангу и был генерал адъютантом у господина генерала лейтенанта от артиллерии Геннина, самому вашему высокографскому сиятельству на разсужденіе предлагаю не токмо капитанский ранг мог меня доволствовать, і, ежели бы памяти ее императорского величества пожалован был генералом, а мать и братья и всю фамилию видѣть в неволи не имея ниоткуда препитанія в дневном плачу і въздыханію, натуральне принужден і я в оном же бытъ жалю і въздыханію, воистинно доношу вашему високографскому сиятельству не учинил оноє что з Роси пошел с какой противности или преступил указу боясь штрафу и наказаний или нежелая служить, но із единого жалю не імея способу мать і братьей з неволи уволнит; видя протчих будучи інструментом и побудкою Мазепе первой Данила Апостол, которого пожаловал Петр Второй гетманом, сынов его полковниками. Мать наша при старости лет кроме единой церкви божей не знала не до чего неналежала. Которых вашему высокографскому сиятельству в протекцію отдавши зостаю.

Вашего высокографского сиятельства
милостивого государя нижайшей слуга
Іоан Миrowsич
з Бахчисараю

* тобто в колысках, немовлятами.

** Іван Миrowsич ще не знав, що його мати і брат Дмитро були звільнені від заслання у січні 1744р.

№2 О МИРОВИЧАХ

м. Санкт-Петербург 6 жовтня 1749 р.

В 1712 году из Малой Россіи взяты в Москву переяславского полковника Івана Мировича жена Пелагея да дети ее Мировичевой Семен с женою и детми с сыном Григорием и з дочерью Ульяною, Яков, Дмитрий, Иван, Василей. В 1716 году посланы в ссылку в Сибирь на вечное житье, Василей Мирович в далные города в работу и тамо умре, мать ево полковница Пелагея с сыновьями Яковом, Дмитрием і Іваном, Семеном да з дочерью Мариною да с снохою, а с Семеновою женою Еленою и з детми их с Григорьем с Ульяною послана в Тобольск.

И из оных из Сибири освобождены по милостивому указу полковница Пелагея с сыном Дмитрием генваря 23, 1744 году, Григорий Семенов сын, февраля 21, 1743 году, Степан Васильев сын, 5 февраля 1747 году (Степан родился в Сибири в 1726 году, а отец ево умре в 1733 году).

По определениям Сенацким отпущени из Москвы в Малороссію 1745, мая 21, Пелагея с сыном і велено их в Глухов обязать подпискою и знатными поруками о неименіи з заграничными кореспонденцій, а буде порук не будет вылатъ в Москву. В 1744 году июля 17, Степану дан пашпорт с реверсом за границу не выезжать, о детях, же Пелагееных Якове и Иване велено справясь репортовать в Колегию ін. дел для Сибирской губернской канцелярій.

В 1744 году Пелагея в челобитии о маетностях написала с сыном Дмитрием да со внучати Петром, Яковом, Григорьем, Степаном, Іваном, Васильем и Михайлом с тем изьяснением, что муж ее полковник переяславский в 1706 году взят шведами в полском городе Ляховичах в полон и тамо умре, а из детей ее многие в Сибири померли, а внучата ее действительно служат и другие служить желают здесь в Великой Россіи. Из внучат ее Петр и Яков по неизвестному в Сенате делу посланы были в Сибирь і в 1742 году по імянному указу освобождены и определены к делам, Петр воєводою в Енисейску нине под следствием в Сибирском приказе, Яков воєводою в Кузнецку, а протчие внучата ее Иван, Василей, Михайло Мировичи чьи дети и где обретаются в Сенате неизвестно.

№3 Лист* Івана Мировича до брата Дмитра

м. Бакчисарай. 19 жовтня 1750 р.

Родному господину Дмитрию Івановичу его благородию
Мировичу любезному брату моему в Седнев.

Мой сердечне любезни Пане Брате Дмитри Мирович. Послание ваше писанное в Седневи 1749 году, октября 23 дня, получили чрез господина поручика присланого ис Києва од Его Превосходительства Господина Генерала Губернатора до наіяснишого Хана Кримського сего 1750 году октября 14 дня в Бахчисарае получили, за писание и любов Братерскую что изволили мене уведомить что получила родительница наша и ви милость Ее імператорского величества и свободу изсылки Сибирские в отчизну в Малую Россию, тешусь сердечне и покорно падши до стоп ее імператорского імператорскому величеству благодарствую, что же изволите в писми своем выражать о всемилостивийшей Государину яка і єсть милосердная мати к увсему, о том вам советствую, что прежде вас і лучше вас весма известен еще когда цесаревною була і сама всемилостивишая Государиня ізнестна сколько я челобитних за вами подавал блажения памятей антецессорам Ее імператорского величества сожалела о нас пособить не могла, в протчем что изволиш писать что обещано родетеские наши вотчины возвратит і ежели с покорностию возвращусь и во всем прощен и награжден буду од всемилостевой Государыни імператрици і всемилостивая Государиня не будет известна, киевские чудотворцы кнутом спину очешут так и к брату Василю**, без всякой причини и вини був я в Сибири разом тобою, а ежели би ныне в руки достатись, помину Сибирь и царства небесного чудотворцы не покажут, при сем прошу о родительнице нашей и брату вам моє известие ознать, також и о племянниках наших сколько в живих и где обритаются, о соби вам доношу до воли всемогущого Бога в добром здравия при наяснишому хану Кримским зостая весма на мене милостив и все солтане и все мурзы весма любят и чесно содержат і як всем приижджающим купцам известно, ежели возможно вам позволение взять весною до Криму приехать желал би з вами пред смертию обачитись, в протчем остаюсь ваш доброжелательни брат и нижайши слуга.

З Бахчисараю 19 октября 1750

І. Мирович

* Копія.

** Василь Мирович, один з братів Івана, який 1716 р. за спробу зв'язатися з Федором Миновичем і втекти за кордон, був засланий до Сибіру, де й помер 1732 р.

№4 Рапорт переяславського полковника Семена Сулими
до Генеральної військової канцелярії**

м. Переяслав. 15 листопада 1755 р.

Полученным с оной войсковой генеральною канцеляріі в полковой здешней канцеляріі сего ноября 4 под секретом ордером по требованію гдна генерала майора і киевского вице губернатора Костюрина велено з знающими людьми о умершем Івана Мировиче брате его родному Федору Мировичу давно ль і с которых мест и каким образом случаем за границу он бежал учинить верную справку, и по справки что явится в Генеральную войсковую канцелярію чрез нарочного в скорости прислать репорт для уведомления о том предреченного г'дне генерала майора Костюрина, і во исполнение оного генеральной войсковой канцеляріі ордера с сведующим об оном Федору Мировичу атаманом городо-вым переяславским Іваном Просяницким в полковой канцеляріі справка чинена, кои в полковой канцеляріі скаскою показать: он де атаман ведает совершенно яко умершаго Івана Мировича полковника переяславского сына.его Івана родной брат Федор Мирович по повелению тогда ізменника гетмана Мазепы пред самою оною Мазепы ізменою, егда войско малороссийское з старшиною и бунчуковыми товарищи в поход выступили, то і оной Федор Мирович будучи бунчуковым с Переяславля в тот поход как пошел, то с оного в дом обратно не поворотился. Каким же случаем і с какого точно походу места за границу он Федор Мирович убежал, о том де он атаман обстоятельно не знает, более того других обстоятельств к тому служащих по неімению сведающих о том людей сыскать полковой здешней канцеляріі невозможно.

На подлинном тако:
Полковник переяславський
Семен Сулима
1755 года ноября 15
Переяславль, под № 5957.

** Копія.

**№5 Лист* Федора Миновича до військового писаря
Війська Запорозького низового Дмитра Романовського**

Листопад – початок грудня 1755 р.

Мосци пане войска запорожского низового писарь
мой доброжелательный приятель.

Письмо ваше чрез брата вашего писанное ко мне не дошло рук моих чрез своевольных чрез что сожалетельно что неведаю что в нем писано, також и другое письмо вложено было присланное из-за Днестра не ведаю от кого и для того милости вашей прошу хотя бы ви вторично ко мне отписать от кого было писано и о чем и до меня ль чрез первую оказию изволил переслать, при сем прошу ежели можете постараться рыбы на пост Филипов просолной кадку щук масла з ящик доброго вина хлебного з боченок а цену показать на сколько всего будет по цене и в Перекоп чрез оказию переслать Мегметового тержимакового толмача которой вибера толмачовское в Перекоп на руки его отослать, а я во всем должен буду з благодарением милости вашей уплатить за присланной гостинец осетровый много благодарствую за одолженіе, когда же случится оказия писать до меня изволите, то прошу характером хорошим малороссийским а не московским написать для складнейшаго прочитання болше не утруждать вас г'дря моего писаніем, в приязни доброй и афектови уверяя остаясь;

Ваш г'дря моего приятель
покорный слуга Федор Минович

Позскрыптом написано:

Ежели в тех писмах могло б быть что публичное и потребное отчизни нашей то прошу вас чрез нарочного и умного наискорее учинить уведомлсние, а ежели за своим делом по приязни приятельской писать будете то при оказіи учиня резолюцію а за публичным іntересом посланный тот будет доволен за свои труды.

В цыдулке:

Отца Доброницкого спрашивать пана Миновичевого брата Дмитрия которой с матерью был сына его Петра и двух дочерей Анастасию Агафию его ж брата Семена дети где обретаются о фортуне переяславской и золотоноской хто содержит.

* Копія. Дата в листі відсутня, проте із змісту зрозуміло, що йдеться про кінець листопада – поч. грудня 1755 року.

**№ 6 Копія доповідної (“сказки”) секретного агента
В. Романовського**

м. Бахчисарай, 6 грудня 1755 р.

По отправленіи моем в Крым прибавши в город Бакцысарай с имеющимся у меня к продаже купеческим товаром взяв данного братом моим войска запорожского низового войсковым писарем Дмитрием Романовским по совету господина маеора Федцова осятра к пребывавшим тамо в Бакцысарае російским беглым двум ч'лвкам Федору Мировичу да Федору Иванову сыну Нафимовскому пошедши в квартиру із вышеписанных одному толко, Мировичу поклон отдал и того осетра вручил і ведая что якобы в его Мировича імеютца в Малой Россіи родственники при том об'явил данно де было мне от реченного писаря Романовского к вручению ему Мировичу письмо а в том писме якобы другое с Малой Россіи переданное от кого ж імянно от родственников ли его Мировича, іли от кого другого заподлинно не знаю но на пути якобы при розграбленіи мене гайдамаками тое письмо истеряно, почему об'явленной Мирович хотя уве-дать от кого оное письмо с Малой Россіи было передано к оному писарю чрез меня передал письмо и каких родственников в Малой Россіи распитывать...^{*} к писанной моею рукою при печати ево Мировича дал какое письмо и картелюшек подлинныя при сем сообщаю и будучи^{**} раз в их Мировича и Нафимовского в квартире на кушанье между разговорами они мне об'явили імеют де они свое жителство в Полской области в пожалованном полским коронным гетманом Потоцким ему Мировичу селе называемом Грабич стоящем под Хотинью да сверх того от бывшего великого турецкого султана повелительной лист імели дабы им Мировичу и Нафимовскому от господаря волоского жалованья денежного давано было, по умертвии же турецкого султана жалования денежного от господаря волоского не стало даватца, і затем они в Бакцысарай прибыли дабы тот лист нынешним великим турецким султаном о выдачи по прежнему жалованья иствержен был; который лист вместе з мурзацкими ферманы в Царьград и послан. При от'езде же моем Мирович об'явил імеют де они желание чтоб войско запорожское низовое от російского государства отвратить и привернуть до хана крымского и сю речь его вельможности господину кошевому атаману

^{*} Нерозбірливо.

^{**} Нерозбірливо.

і другим старшинам велел об'явить, егда же войско запорожское к тому их желанію соизволит, то б господин кошевой атаман упевняя их верностию писмянно дал бы їм знать ежели же к тому войска запорожского низового желанія и призволенія не будет, то пред сим запорожским казаками ноги вместо красных сапог также и головы россіяне обдирали а н'не уже войско запорожское и в конец истребить хотят для чего и вновь по сей стороне Днепра города яко то Елисавет і протчие поделаны і уже войско запорожское все у мешок убрато только ж еще чтоб мешок тот завязать россіяне способу не избрали.

На чем и подписуюсь.
Войска запорожского низового
Каневского куреня товарищ
Василей Романовский

**№7 Лист* військового писаря Запорозької Січі
Дмитра Романовського до Київського віце-генерал майора
Івана Костюріна**

Запорізька Січ, 8 грудня 1755 року

Высокомилостивый государь і патрон мой.

По силе насланного іс Киевской губернской канцелярій в Кош войска запорожского низового ордера і з присланного по тому репорта и сообшенных при оном скаски Василья Романовского також писма от Федора Мировича на мое имя чрез одного Романовского переданного ваше высокопревосходительство ізволите усмотреть яко он Мирович на нынешний Филипов пост требует пересылки к нему просолной рыбы масла і горелки іс которых вещей хочай мною барилко горелки і масла переслано будет при письме а в какой силе от меня к нему Мировичу писано будет имея с одного вашему высокопревосходительству копію при письме моем сообща прислать, однак более к нему Мировичу писем писать і корреспонденцію с ним іметь весьма опасен ібо тое к немалой важности касаетца.

Того ради означенное на благое вашего высокопревосходительства разсужденіе предаю чрез сіє нижайше прошу імет ли с ним мне Мировичем письменную корреспонденцію іли как соблагоизволено будет милостивым вашего высокопревосходительства наставленіем не ос-

* Копія.

тавить і отдаю вашому високопревосходительству мой нижайший уклон с моим упокорением пребывая.

У подлинного подписано тако: вашего високопревосходительства высокомиловитого г-ря и патрона моего покорнейший слуга войсковой писарь.

Дмитрей Романовский
декабря 8 дня 1755 году
Сечь

**№8 Рапорт* полкового обозного Лубенского полку
Івана Кулябки та ін. полкової старшини
до Генералної військової канцелярії**

м. Лубни, 19 грудня 1755 р.

Ордером із оной Генеральной войсковой канцелярії в полковой Лубенской канцелярії прошлого октября 16 полученным велено, как давно полку Лубенского житель Федор Іванов сын Нафимовской, и с которых мест и каким случаем за границу бежал, учиня верную справку прислать в Генеральную войсковую канцелярію репорт без укоснения: і яко об оном Нафимовском находился ли где в полку Лубенском жительством и бежал ли за границу или куда в полковой Лубенской канцелярії неізнестно: для того во исполнение оного Генеральной войсковой канцелярії ордера во все полку Лубенского сотни и сотникам з старшинами о учинении таковой об оном Нафимовском против вышеповеленного справки чрез указа от полковой канцелярії было предлагано, на что онѣе сотники с старшинами присланными в полковую канцелярію репортами представили яко поучиненным от сотенных канцелярий справкам что он Федор Іванов сын Нафимовский где в сотнях жителством находитца неізнестно и нигде не явилось, о чем полковая Лубенская канцелярия в Генеральную войсковую канцелярию покорнейше репортует.

На подлинном подписано тако;
обозной полковой Іван Кулябка
судя полковой Васил Стефанович
хорунжий полковой Федор Нахимович
Канцелярист Яков Козлов
1755 году декабря 19

* Копія

**№ 9 Доповідь* віце-губернатора Київської губернії
генерал -майора І. Костюріна до Колегії закордонних справ**

м. Київ. 31 грудня 1755 р.

Прошедшего ноября 26 числа сего 1755 года в государственную коллегию иностранных дел всесекретнейше я репортовал что для достоверного розведыванія о бытности находящихся в Бакцысарае изменников Мировиче и Нахимовском от кошевого атамана із старшиною обще с маеором Федцовым знатной войска запорожского товарищ Василей Романовской под купеческим претекстом з доволным словесным наставлением в Бакцысарай отправлен, а сего декабря 21 числа как кошевой атаман Григорей Федоров із старшиною так и секунд маеор Федцов с нарочно присланным в Кіевскую губернскую канцелярію репортовали і притом взятую у означенного товарища Василья Романовского скаску також и с писма і цыдулы писанной от помянутого изменника Мировича войска запорожского низового к войсковому писарю Дмитрию Романовскому которой означенному посыланому Василию Романовскому брат родной копию прислали, а подлинное де ево Мировича писмо отправлено от него кошевого атамана із старшиною к господину малороссійскому гетману и кавалеру графу Кирилу Григорьевичу Разумовскому, особливо ж оной писарь Романовский ко мне писал со об'явлением что он то писмо от него Мировича получил і требовал повелено ль будет впредь ему писарю с ним Мировичем корреспонденцію іметь резолюцій, а секунд маеор Федцов партикулярно ко мне писал что будучи де у него Федцова в квартире оной войсковой писарь Дмитрей Романовской да брат ево реченной Василей Романовской ему Федцову об'являли как де он Василей Романовский в Бакцысарае был тоде с Мировичем по многому свиданію езжал он Василей на охоту для стрелянія птиц і в то де время просил ево Василья что в пересилках писем и о сыску родственников ево на что де он Василей весма ему уверился, а писарь Романовской ему Федцову при том об'являл — же ежели де дозволено ему писарю будет к ним изменникам писать то де можно их призвать на пристань в Каменку будто для свиданія с родственниками і тамо их удобным способом переловить, і по тем репортам по посланным іс Кіевской губернской канцелярій к секунд маеору Федцову указу, а к кошевому атаману із старшиною також и к реченному войсковому писарю Романовскому ордера предложено,

* Оригінал.

дабы отныне впредь с ним Мировичем никакой корреспонденции до предбудущаго указа отнюдь не иметь, а ежели кто либо от него Мировича впредь с писмом или бес писем в Запорожскую Сечь присыланы будут таковых ему секунд маеору Федцову арестовать и держать до указа под караулом, а письма ежели от него Мировича пришлетца оные кошевому атаману из старшиною у присланных отбирать и не распечатывая при репортах в Киевскую губернскую канцелярию присылать с нарочным в самой скорости, и того ради о вишеписанном о всем в государственную коллегію иностранных дел всепокорнейше доношу и с тех с какіл і Мировичева також; и с писарьского писем точные копии при сем прилагаю и как далнейше повелено будет в том поступать о том ожидать буду из оной государственной коллегіи иностранных дел повелительнейшаго ея императорского указа.

Киев. 31 декабря 1755 году
Иван Костюрин
Секретарь Василь Фотиев
Канцелярист Яков Козлов

**№ 10 Відповідь з Державної колегії
закордонних справ на запит про Мировичів
до Державної військової колегії**

м. Санкт-Петербург, 22 січня 1756 р.

Что касается до сообщения коллегіи иностранных дел из военной коллегіи промеморією от 20 декабря прошлого 1755 года о известных изменниках из малороссіян Мировичах, из коих Иван Мирович пред сим был, а по смерти онаго брат ево и ныне находится в Крыму, и требования последнего у Порты или у хана крымского о возвращеніи в здешнюю сторону, об оном военной коллегіи сим в ответ об'является, чтоб тот изменник и товарищ его обретающийся при нем именем Нахимовский из малороссіян отданы были в Россію, оное для пресечения производимых от таких плутов предосудительных интересам россійским интриг весьма желателно, но получить того от Порты никак не надежно, а хан крымской без воли ея ничего не делает; те измениики по имеющемуся в коллегіи иностранных дел известію оба одного имени Федоры и уже стары, каждому из них более 60 лет, потому они и отцы их имеют быть сообщники мазепинскіе, и с ним или после однако ж не в новых годах в Туркію ушли и самою Портою приняты и защищены и при

разных случаях в делах ея к предосужденію Россійского интереса употреблены были, а может быть и ныне Порты их для каких своих видов в Крыму яко в пограничном с Россією месте содержит, к подтвержденію чего служит недавно учиненное от них покушеніе к склоненію запорожских казаков в сообщество с ними о котором в приложенном при сем из доношенія из Кіева бывшаго генерала маіора а нынешнего тайного советника Костюрина экстракте обстоятельнее усмотрено быть может; к требованію их выдачи с російской стороны, опричь того что они подданные російскіе, другою документу едва ли мочно сыскать ибо по последнему 1739 года с Оттоманскою Портою трактату, с коего копія по сообщенію из коллегій иностранных дел в военной коллегіи імеется, на обе стороны выдача перебежчиков постановлена токмо новых, кои после заключенія онаго ушли или впредь уйдут, причем Порта по требованію у ней выдачи в Россію беглых российских твердо и стоит, и о ушедших из Россіи в Туркію прежде того трактата обо всем формально отказывает, но как бы ни было, от Порты в отдаче вышеписанных изменниках яко в давних летах защищеніе ея и услугу предавшихся наипаче того ж вящаго затрудненія ожидать можно, и чего не чаятельно одержать лутче о том не всчинать, и тако по мненію Коллегіи иностранных дел надлежит таких недостойных людей в презреніи оставить и у себя в Россіи смотреть толко того и престоерегать всеми способами, чтоб от них кто из запорожцов и других подданных малороссіян в сообщество каким образом склонен не был, о чем от коллегіи иностранных дел в Кіев помянутому тайному советнику Костюрину указом и здесь грамотою ея имп. величества господину малороссіскому гетману накрепко подтверждено, и правительствующему Сенату в известіе ноября 15-го прошлаго 1755 года до-ношеніем представлено.

Подлинная подписана тако:
Граф Алексей Бестужев Рюмин
Граф Михайла Воронцов
Генваря 22 дня 1756 году
Такова промеморія 23 генваря
послана с солдатом Медведевым

**№11 Доповідна записка* Київського віце-губернатора
генерал-майора Івана Костюріна до Колегії закордонних справ**

м. Київ, 31 січня 1756 р.

Прошлого 1755 году октября 30 числа посланным в Государственную коллегию иностранных дел всепокорнейшим доношением представлено что о известных изменниках Мировиче и Нафимовском из Глухова Генеральной войсковой канцелярий члены на письмо ко мне ответствовали яко об них надлежащие справки учинить велено а по справкам что окажется о том впредь уведомлено будет: а сего генваря 21 числа оной генеральной войсковой канцелярий члены каковы при письме своем с полученных в той генеральной войсковой канцелярий репортов о Мировиче от переяславского полковника Сулимы а о Нафимовском от Лубенской полковой канцелярий копии ко мне прислали с оных для ведома точные копии при сем в Государственную Коллегию иностранных дел прилагаю.

Іван Костюрін
№19-Київ31 генваря 1756 года
Получено в 23-м фєвраля 1756 с капитаном
Іваном Шокуровым
Канцелярист Яков Козлов

**№12 Указ* Колегії закордонних справ на ім'я київського
віце-губернатора таємного радника Івана Костюріна**

м. Санкт-Петербург, 8 березня 1756 р.

Из доношения вашего в оную коллегию 31 декабря прошлого 1755 году: от возвращающегося из Крыму в Запорожскую Сеч посланного по ордерам вашим от запорожского кошевого для достоверного разведания о находящихся в Бакчисарае изменниках Мировиче и Нахимовском запорожского войскового товарища Василия Романовского между иным усмотрено коим образом брат того Василья Романовского запорожской войсковой писарь Дмитрий Романовский будучи у обретающегося в сечевом транжаменте маёра Федцова представлял что ежели дозволено ему писарю будет к тем изменникам писать то можно

* Оригінал.

* Оригінал.

их призвать на пристань в Каменку для свидания с родственникаш и там их переловить. Но вы не позволяя стеми изменниками корреспонденцию иметь, как далее в том поступать требуется указ, на что в резолюцию вам объявляется. Понеже волученне* сим злодеям высочайшею ее императорского величества обнадежить что весьма нужным и важным делом есть, но чтоб в том желаемом успех иметь надо поступить такою осторожностью и секретом охбы** они преждевремя не уведали, и когда вышеписанный запорожский писарь Дмитрий Романовский обнадеживает их в здешнюю границу или в близость оной на пристань Каменскую или в другое место зазвать и для того писать ему к ним позволить надлежит, а каким образом в поимке их удобнее поступить, о том с ним переговорить и согласитца секретно маеору Федцову, которого от себя ордеров не оставите и писаря Романовского сию заслугу когда оную действительно учинить без взыскания*** оставлен не будет, и чтоб в исполненіи сего не токмо от ково из запорожских казаков помешательство не последовало, но за сим те изменники со всеми при них будущими людьми всеконечно переловлены и не упущены были, отправить вам к маеору Федцову об оном надлежащей ордер и запорожскому кошевому атаману с старшиною, чтоб они в таком пункте по всеподданическому ее императорскому величеству всепотребное старание употребили, а маеору Федцову и кошевому с старшиною отдать непременно, как токмо в то самое время, то есть когда изменники оба или один которой из Крыму ва назначенное им место приедет; что-же надлежит о матери и братвах Мировичевых, об оных что в бытность еще в Крыму Івана Мировича по корреспонденции генерала Леонтева происходит но чем надлежать будет ему и писарю Романовскому дознать с служащим (к) тому от вас наставление учинить надлежит тоестъ известіе иметь об родственниках Нахимовского и о сем последнем случае с малороосійскою канцелярією справитца вам приказуем, и об них Федцова и писаря уведомить с потребным для обоих наставлением, дабы последний зная родственников изменников, о коих изменники и сами знают в писмах своих ни в чем не ошибся.

Подписан по сему
Граф Алексей Бестужев Рюмин
Граф Михайла Воронцов
в Санкт Петербурга марта 8 дня 1756 году

* Волученне – помилование

** Охбы – аби, щоб (и).

*** тобто без заохочення.

**№13 Рапорт* до Колегії закордонних справ
від таємного радника і Київського віце-губернатора
Івана Костюріна**

м. Київ, 28 березня 1756 р.

Высочайший ее императорского величества указ из коллегии иностранных дел от 8 сего марта из Санкт-Петербурга отпущенной каким образом известных злодеев изменников Мировича и Нахимовского из турецкой области вызвать и в поимке их поступить и о прочем как в том высочайшем ее императорского величества указе пространнейше изображено сего ж марта 27 числа в Киевской губернской канцелярии я получил и о том о всем в силе оного высочайшего ее императорского величества указа исполнение учинено будет и что произойдет, о том впредь в государственную коллегию иностранных дел с обстоятельством доносить непременно.

№107. Киев, 28 марта 1756 года
Иван Костюрин
канцелярист Яков Козлов.

**№14 Рапорт* до Колегії закордонних справ
від таємного радника і Київського віце-губенатора
Івана Костюріна**

м. Київ, 28 серпня 1756 р.

Прошедшаго марта 28 числа сего 1756 года на присланной из Государственной коллегии иностранных дел высочайший ее императорского величества указ о вызове из турецкой области и о поимке известных изменников Мировича и Нахимовского всепокорнейше я репортовал что по тому происходит будет о том в оную Государственную коллегию иностранных дел доносить непременно. А сего августа 27 числа обретающийся в Запорожской Сечи за коменданта Киевского гарнизона секунд маеор Федцов на посланной к нему секунд маеору Федцову о поимке оных изменников по соглашению с бывшим войска запорожского войсковым писарем Романовским и о предписании к ним изменникам чрез оного войскового писаря брата ево родного запорожского

* оригінал.

* оригінал

казака указ в Киевскую губернскую канцелярію репортовал что сего ж месяца 17 дня означенного бывшего войскового писаря Романовского брат ево запорожский казак Василей Романовский чрез Никитинскую заставу в Бакцысарай для отдачи писанніх от показанного писаря к ним ізменникам проехал и объявил что в Бакцісарае происходит будет, о том он писарский брат к нему маеору Федцову чрез призвающих в Крым великоросских купцов писать будет, а потому уведомленіе оной маеор Федцов в Киевскую губернскую канцелярію репортовать імеет, а наперед де сего от одного писаря Романовского к ним ізменникам писано не было для того, что брат ево Романовской находился в Малой России для купечества, и что потому произойдет, о том впредь в Государственную коллегію иностранных дел донести не премину, но токмо неупователно чтоб в том вылученіи і поимке какой успех последовать мог, ибо как Государственную коллегію иностранных дел із отправленного при доношеній бывшего в Бакцысарае прапорщика Александрова журнала усмотреть соизволить что оные ізменники Мирович и Нахимовской імели намерение ехать в Константинополь для прошения при Порте о произвожденіи им жалованья.

Иван Костюрин
Киев 28 августа 1755 года.
Канцелярист Яков Козлов

№15 Записка*

м. Санкт-Петербург, кінець вересня 1757 р.

В 17 марта 1757 года приказано от их сіятельств канцлера и вице-канцлера чрез регистратора Тархова выписав в коллегіи экстрактом о происхожденіи о Мировиче и Нахимовском, что писано было в Киев и в Константинополь к резиденту Отрусову и какіе на то ответы получены и о всем том как выписано будет к его сиятельству канцлеру прислать.

По сей записке выписка о Мировиче и Нахимовском сочинена и его сиятельство вице-канцлер читать изволил, которая по возвращении от его сиятельства отослана в 19-ое марта 1757 года в канцелярію конференціи к секретарю Сергею Васильевичу Акчурину.

* Авторство не встановлено.

(Подається за виданням:

**Чтения в императорском обществе истории
и древностей российских при Московском ун-те,
1863, кн. 2, апрель-июнь, V смесь, Москва, 1863.)**

ПРОЕКТЪ

Учрежденію университета Батуринскаго, 1760 года
(Писан Григ. Ник. Тепловымъ для Графа Гетмана.)

Въ склонности народа Малороссійскаго къ ученію и наукамъ ни малаго сумнѣнія нѣтъ, потому что въ Малой Россіи отъ давняго времени заведенныя школы, не имѣя никакого къ себе содержанія; а учащіеся и по силѣ уже обученные никакого ободренія, не токмо по сіе время не ослабѣваютъ, но еще по временамъ число учениковъ большее оказывается, и желающіе понять свѣдѣнія того, что въ школахъ Малороссійскихъ преподается, добровольно, положи надежду на щедрость подавателей, выходятъ в Польскія училища, Нѣмецкіе Университеты, а иногда и до Рима прохаживали, почитая оный, по ихъ мнѣнію, за древній Коринфъ. И такихъ путешественниковъ хотя немногое число, однако жъ, свѣту показывались въ духовномъ чину Малороссійскіе ученые люди, какъ, на примѣръ, Феофанъ Прокоповичъ, Новгородскій Архіепископъ, Тверской Архіепископъ Лопатинскій, Гавріиль, Епископъ Рязанской, Тверской Епископъ Слатвинской, Новоспасской Архимандритъ Кроликъ, и многіе свѣтскіе, и нынѣ еще живущіе, которые слабыми Малороссійскими школами не обучены, но довольно только возбуждены, получили познаніе непосредственное въ Гуманіорахъ, и своею собственною склонностію къ наукамъ, или нужнымъ путешествіемъ, имя ученыхъ людей заслужили.

Школы Малороссійскія, которыя приняли имена Академіи неправильно, а именно: Кіевская, Черниговская, Переяславская и Бѣлогородская, поныне еще существуютъ, на томъ же основаніи, на которомъ они съ начала учреждены, и классы, въ нихъ опредѣленные подъ именемъ Фары, Инфимы, Грамматики, Синтаксимы, Поэзіи, Реторики, Философіи и Богослові, составляютъ знаніе въ высшихъ наукахъ весьма малое, или справедливо сказать, еще ни какое, потому что, кромѣ посредственнаго обученія Латинскаго языка и старыхъ школьныхъ Аристотелическихъ преданій, нѣтъ въ нихъ никакого понятія о высокихъ

наукахъ, ниже прямого обученія Гуманіорамъ. А по тому что и достатку никакого фундаторами не определено къ содержанію знатныхъ и достойныхъ Профессоровъ, и къ содержанію добрыхъ Семінарій, то обучающіе по сіе время заимствуются изъ тѣхъ же мало обученныхъ людей, которые имя носятъ Профессоровъ, хотя при томъ никакой профессіи не имѣютъ, а ученики, большую половину лѣтъ своихъ проводя въ странствіи, ища мірскаго подаянія, и не научась, кромѣ малаго знанія Латинскаго языка, ничему, приходятъ въ совершенныя лѣта и почти въ томъ же невѣжествѣ остаются, изъ котораго начали трудиться.

Его Сіятельство, Ясневельможный и Высокоповелительный Малороссійскій Гетманъ, Графъ Кирила Григорьевичъ Разумовскій, соединя склонность таковую народную къ наукамъ съ настоящими неудобностями къ произведенію оныхъ, а при томъ помышляя, сколь достоинство, ему ввѣренное отъ Ея Императорскаго Величества, Всемилоостивейшей Государыни, одолжаетъ его, твердое и благоугодное положилъ намѣреніе, съ Божіею помощію и Высочайшимъ соизволеніемъ Ея Императорскаго Величества, щастливо нынѣ царствующей Императрицы и Самодержицы, на предбудущіе вѣка и на память имени своему, въ городе Батуринѣ, подъ своею собственною протекціею, основать, учредить и утвердить неподвижно Университетъ, со всѣми его упражненіями и преимуществами, которыя в самодержавномъ Государствѣ оному приличны. И понеже въ немъ определяются такія науки, которыхъ доселѣ въ Малой Россіи еще не было преподаваемо, какъ-то: Гуманіора вся, то есть, чистота Латинскаго языка, Древности, Философія новая, Юриспруденція, Исторія; Географія, также высокія науки, Физика, теоретическая и экспериментальная, всѣ части Математики, Геодезія, Астрономія, Анатомія, Химія и Ботаника, то оный Университетъ вознамѣрился постановить на такомъ основаніи, дабы прежнія школы Кіевскія, Черниговскія, Переяславскія и Бѣлогородскія, не токмо не раззорились отъ онаго, но въ прежнемъ состояніи оставались, принося оному же Университету вспоможеніе непосредственное. И сіе полезное намѣреніе Его Сіятельства заключается въ слѣдующемъ.

Четыре къ тому основанію потребны: 1. Доходъ 2. Законы. 3. Семинарія; 4. Профессія. Первое и второе требуютъ щедротъ Всемилоостивѣйшей Государыни и пособія Молороссійскихъ Ея вѣрноподанныхъ, а на послѣдокъ Высочайшей Ея же Монаршей, своеручной конфирмаціи грамотами, оному Университету поданными, а послѣднія два — Его Сіятельства, Ясневельможнаго Гетмана, яко основателя и протектора, въ Малороссійскомъ городе прямымъ наукамъ попеченія всегдашняго;

ибо точнаго к Семинаріи и Профессіямъ положить теперь ничего еще невозможно, смотря по успѣхамъ и обстоятельствамъ перемѣнять Его Сіятельства властію учреждение должно. Слѣдовательно:

1. Доходъ;
2. Законы;
3. Семинарія;
4. Профессіи Университетскія.

Суть такія четыре положенія, изъ которыхъ Батуринской Университетъ состоятъ можетъ; а о сихъ о каждомъ особенно, въ слѣдующемъ изображается.

I. О доходахъ

Доходъ двоякой быть долженъ: временной, который потребенъ только на первой случай, и вѣчный, для содержанія всего корпуса, который грамотою Высочайшею, за подписаніемъ своеручнымъ Ея Величества, былъ бы учрежденъ:

1. Временный на построеніе церкви Университетской;
2. На строеніе Профессорамъ, Магистрамъ, Авдиторіямъ, Рефекторіямъ, Семинаріи, классамъ каменныхъ домовъ.
3. На покупку Библіотеки Университетской.
4. На учрежденіе Типографіи.
5. На Книжную лавку.
6. На Ботанической садъ.
7. На Театръ Анатомическій.
8. На покупку инструментовъ Физическихъ, Математическихъ и Хирургическихъ.
9. На Больницу.

Доходъ вѣчный: 1) на содержаніе построенныхъ домовъ; 2) на покупку повсягоднюю книгъ и инструментовъ; 3) на содержаніе Семинаріи; 4) на жалованье нѣкоторому числу Студентовъ, изъ которыхъ Профессоры впредь происходятъ должны; 5) на жалованье причету церковному, Профессорамъ, Магистрамъ чужестраннымъ, Доктору, Лѣкарю и служителямъ Университетскимъ; 6) на содержаніе сада Ботаническаго, Садовнику, работникамъ; 7) На содержаще Больницы и лѣкарства; 8) На содержаніе Директоріи и служителей.

2. Положеніе временнаго дохода, то есть, пріисканіе на первой случай суммы довольно будетъ 20,000 р., изъ которыхъ, во первыхъ, произвести надлежитъ вышепомянутое Университетское строеніе, кото-

рое въ слѣдующіе годы, смотря по обстоятельствамъ, новымъ народнымъ вспоможеніемъ, весьма умѣреннымъ, приумножаться будетъ.

3. Къ таковымъ расходамъ сумму возможно, видится, получить не малую, а именно: понеже учрежденіе сіе для воспитанія господскихъ дѣтей постановляется, то справедливо, чтобъ каждый Малороссійскій владѣлецъ, по пропорцій своего имущества, и помощь, при основаній онаго, въ томъ учинили; ибо хотя бѣ кто и дѣтей не имѣлъ, то сіе учрежденіе полезно быть можетъ для его ближнихъ наслѣдниковъ, а ему, яко безъ наслѣдства живущему, и паче употребить таковое вспоможеніе благопрістойно и безубыточно, тѣмъ паче дѣтей имѣющему, которое совершенное воспитаніе и обученіе въ семъ мѣстѣ дать имъ сумнѣваться не долженъ. Итакъ

Первое. Народное воспитаніе: собрать со всѣхъ мельницъ, по пропорціи корысти оныхъ, то есть, на большихъ рѣкахъ, на озерахъ, на ставахъ и съ вѣтранныхъ, со всякаго камня, по извѣстному числу суммы на одинъ только годъ, а не больше; сіе, уповательно, можетъ знатную учинить сумму на первой годъ.

Второе. Понеже посполитскіе дѣти и мѣщанскіе могутъ заимствовать отъ Университета такое же обученіе своимъ дѣтямъ, того ради съ Магистратовъ, изъ оставшихся комиссарскихъ денегъ, надлежитъ, яко изъ суммы обще собранной, опредѣлить извѣстное число.

Третіе. Учредить книги, за подписаніемъ Ясновельможнаго Гетмана и всѣхъ Старшинъ Генеральныхъ, которыя разослать по полкамъ на попеченіе господъ Полковниковъ, дабы каждой отъ любленія наукъ и отъ видимаго сего плода потомкамъ своимъ не отрекся, по силѣ и возможности, своеручно, начиная отъ самого Полковника, вписать даръ въ книгу, своя щедроты.

Четвертое. Его Сіятельство, Ясновельможный Гетманъ, а по немъ и всѣ господа Старшина Генеральная, согласятся также вспоможеніе по силѣ оказать. Таковую книгу непостыдно, во первыхъ, послать въ С. Петербургъ, къ Двору Ея Императорскаго Величества, и сіе попеченіе самъ Его Сіятельство взять на себя да изволить. Сверхъ сего предается въ собственное соизволенія Ясновельможнаго Гетмана и благообрѣтеніе господъ Старшинъ Генеральныхъ, пріискать сумму, и ежели вышепомянутыхъ будетъ недостаточно, на строеніе цѣлаго Университетскаго дому, на покупку библіотеки и инструментовъ Физическихъ, Математическихъ и на вывозъ ученыхъ людей, которымъ, не включая въ ихъ жалованье, по контрактамъ надлежитъ будетъ давать

деньги на проѣздъ до Батурина. И сіе совершится суммою дохода первогоднаго и временнаго.

4. Доходъ вѣчной Университетской, для содержанія непремѣннаго сего корпуса, быть долженъ изъ известныхъ и непремѣнныхъ статей, а именно: пріискать перво надлежитъ войсковыя деревни свободныя.

Второе. Ежели возможно, Батуринскаго монастыря деревни и прочія маестности, которыя не меньше на богоугодное дѣло при Университете употреблены быть могутъ, такъ какъ и тотъ самый монастырь, нежели то по нынѣ обращено на девять монаховъ, что самое и Духовному Регламенту было бѣ согласно.

Третье. Поискать съ рачительнымъ усердіемъ для сего, столь общенароднаго полезнаго дѣла, выморочныхъ въ Малой Россіи деревень.

Четвертое. Испросить у Ея Императорскаго Величества хотя малую сумму изъ таможенныхъ сборовъ, которая бѣ съ пенсіею была опредѣлена Унив ерситету вѣчно.

Пятое. Зборъ, которой Указомъ Правительствующаго Сената хотя и оставленъ съ Цыганъ, но понеже сей скитающейся народъ, свой промыселъ въ однихъ народныхъ обманахъ заключаетъ и никакихъ при томъ оброковъ Государственной казнѣ не платить, и повинностей, не отправляетъ, то, справедливо оный въ окладъ положить должно, а для вѣрности и точности зборовъ на откупъ оный по прежнему отдавать надлежитъ, полагая всякую на три, а не болѣе года.

Шестое. Еще доходъ можетъ быть изъ откупу, съ публичнаго торгу отданнаго, то есть, ввозъ въ Малую Россію косъ, и сей приносить можетъ Университету около пяти тысячъ рублей на годъ, ежели прилежное въ томъ наблюденіе Университетскаго интереса обережено будетъ.

Седьмое. Типографія и Книжная лавка, при добромъ своемъ учрежденіи могутъ, по крайней мѣрѣ, на размноженіе той же Типографіи и Библіотеки служить, отъ которыхъ со временемъ заимствовать можно и къ другимъ Унив ерситетскимъ нуждамъ. Сіи столь разныхъ статей суммы требуютъ и особливою конторы и комисара, которою Директоръ Университета собою одинъ править долженъ, а по прошествіи годового времени, отчет долженъ будетъ, за свидѣтельствомъ Университетскаго Директора, отдать Его Ясневельможности, Малороссійскому Гетману, въ небытность же его, Первенствующему Малороссійскому Правленію, о чемъ ниже будетъ изображено. Впрочемъ, экономія Университетская препоручена будетъ ему же, Директору, которому должность предписать ниже сего. А въ оную включаются и

остальные суммы, которые могут случиться за излишеством расхода, или изъ легациі по духовнымъ прямымъ рачителей о пользѣ общенародной, въ промыслъ употребленіе, какъ то: наипаче заведеніе Университетской бумажной мельницы для Типографій и для школъ.

II. О законахъ Университетскихъ

1.

Понеже Ея Императорское Величество, Всемилолюбивѣйшая Государыня, весь край Малороссійскій ввѣрить и препоручить соизволила правленію Его Сіятельства, Графа Кирилы Григорьевича Разумовскаго, и его постановила Малороссійскимъ Гетманомъ, то, доколѣ Богъ жизнь его продолжить, да и утвердится отъ его же Императорскаго Величества ему яко Малороссійскому Гетману, для удобнѣйшаго охраненія правъ, преимуществъ и порядка Университетскаго, быть Фундаторомъ и Протекторомъ Университета Малороссійскаго Батуринскаго, а по его кончинѣ, кому угодно явиться, оное же имя Протектора, а не Фундатора, препоручить.

2.

Инаугурацію Университету Батуринскому учинить по примѣру другихъ Европейскихъ Университетовъ, и праздновать юбилеумъ на будущіе вѣки каждого столѣтія два раза, съ принятыми при такихъ торжествахъ обрядами и церемоніями, то есть, въ пятьдесятъ лѣтъ и во сто лѣтъ.

3.

Ректоръ Университета постановляется каждого года новый, изъ первостатейныхъ того же Университета Профессоровъ, выборомъ и, по Латинскому языку, калификацію ему на то время отдавать *Magnificus*, а по приличію Русскаго нарѣчія, Высокопочтенный.

4.

Ректору прерогативы всѣ тѣ дозволить которые въ обыкновеніи у всѣхъ Европейскихъ Университетовъ.

5.

Для отправленія новыхъ положеній Университетскихъ и судовъ случающихся, учреждается Университетское Директоріумъ, въ кото-

ромъ засѣдать Ректору, яко Президенту, а прочимъ первостатейнымъ Профессорамъ, такъ какъ Членамъ.

6.

Никто изъ студентовъ, кромѣ криминальныхъ преступленій, не долженъ ни предъ какимъ инымъ судомъ стать, кромѣ Университетскаго Директоріума въ которомъ и осужденъ быть долженъ приличнымъ наказаніемъ, ежели надежда есть къ исправленію, а ежели нѣтъ, изгнанъ да будетъ изъ Университета, въ криминальныхъ же дѣлахъ преданъ да будетъ суду гражданскому.

7.

Дабы вѣдали студенты, какимъ образомъ имъ поступать подъ правленіемъ Ректора, должно о томъ сочинить особливые законы Ректору съ прочими членами, и ихъ Ясневельможный Гетманъ да утвердить особливымъ Универсаломъ, оному Директорію даннымъ, къ которымъ, по случившимся иногда преступленіямъ, и прибавка дѣлана быть можетъ, съ конфирмаціи Ясневельможнаго же Гетмана.

8.

Ректоръ и Члены, имѣя особливую Судебную Палату и Архиву, т. е., Университетское Директоріумъ, дѣла имѣющъ производить на Латинскомъ языкѣ, доколѣ чужестранные Профессоры будутъ; но когда время произведетъ Россійскихъ Членовъ, тогда дела отправлять можно и на Русскомъ языкѣ.

9.

При ономъ Директоріи содержать Архиву порядочно, чрезъ особливаго ученаго Архиваріуса, при которомъ быть двумъ писцамъ и переводчику.

10.

Собранію въ Директоріи быть по два раза въ неделю, а именно, въ среду и субботу, по утру, выключая праздничные дни.

11.

Всякъ, жслающій учиться въ Университетѣ; вышшимъ наукамъ, явиться долженъ у Ректора, который, по экзаменѣ, долженъ его вписать въ книгу, нарочно къ тому учрежденную, а потомъ, послѣдую его желанію и намѣренію, отослать, при писменномъ видѣ, къ такому Про-

фессору, котораго лекціи учащемуся потребны; а студенту дозволить, хотя бы онъ и не Шляхетскій сынъ былъ, для одобренія, носить шпагу, или саблю.

12.

Изъ школъ Кіевской, Черниговской, Переяславской, Бѣлогородской и изъ Польскихъ, или другихъ какихъ училищъ, принимать въ студенты за аттестатами тѣхъ мѣстъ, откуда они пришли, о ихъ честномъ состояніи и поступкахъ, не ниже, какъ по окончаніи класса Реторическаго. Чего ради и въ тѣхъ училищахъ Малороссійскихъ ни подъ какимъ видомъ желающихъ обучаться въ Батуринскомъ Уннверситете не удерживать, но отпускать свободно.

13.

При вступленіи, каждой студентъ долженъ на законахъ Уни-верситетскихъ подписаться въ послушаніи своемъ, какого бы онъ достоинства и породы ни былъ, и въ томъ присягу, по учиненной нарочно форме, учинить.

Студентъ имеетъ три года, а не меньше, быть при Университете, и его отъ наукъ ни подъ какимъ видомъ не отлучать противу желанія его. А по окончаніи наукъ долженъ онъ на публичныхъ диспутахъ успѣхъ свой объявить въ тѣхъ наукахъ, къ которымъ прилежалъ, съ напечатніемъ своихъ диспуцій, послѣ котораго акта данъ ему будетъ аттестатъ за Ректорскою рукою; и таковыхъ Его Ясневельможность да одобряетъ опредѣленіемъ къ мѣстамъ съ чинами приличными, предпочитая неученымъ, какъ въ гражданской, такъ и въ военной, службѣ, или, ежели пожелаютъ искать своего щастія въ службѣ Ея же Императорскаго Величества Великороссійской, Его Ясневельможность, яко Протекторъ Университета, да предстательствуетъ объ немъ. Бывшихъ же на содержаніи Университетскомъ производитъ тутъ же въ Магистры, Доктора и ПроФессоры.

15.

Понеже науки по справедливости между благороднейшими упражненіями считаются и не терпятъ никакого принужденія, того ради, какъ въ Семинарію, такъ и въ Университетъ, не принимать никакихъ крѣпостныхъ людей, развѣ онъ вольнымъ отъ своего владѣльца учиненъ будетъ и снабдѣнъ письмомъ, за помѣщиковою рукою и свидѣтелей, при печатѣхъ, отпускнымъ вѣчно.

16.

По принятіи въ Университетъ такого ученика, или студента, должно у него то отпускное письмо отобрать и хранить въ Архивъ Директоріа до того времени, какъ онъ свои науки окончаетъ, а при выпускѣ ему паки оное возвратить; ежели же онъ какими продерзливými поступками учинить себя того недостойнымъ, тогда и его самого и помянутое увольнительное письмо обратно помещику Директоріумъ власть имѣть препроводить съ конфирмаціей Его Ясневельможности.

17.

По состоянію вышепомянутыхъ Епархіальныхъ Малороссійскихъ школъ, Батуринской Университетъ въ числе студентовъ никакого недостатка имѣть не можетъ и предъ С. Петербургскимъ и Московскимъ Университетами великой въ томъ авантажъ предвидится; да изъ Польскихъ училищъ, безъ сомненія, приходящихъ учиться высокимъ наукамъ не малое число всегда будетъ; того ради принимать только такихъ, которые въ состояніи бы были лекціи Профессорскія на Латинскомъ языкѣ разумѣть, а неспособныхъ къ тому отнюдь не принимать, и тѣмъ напраснаго труда Професорамъ, читающимъ лекціи, не умножать.

18.

За публичныя лекціи ПроФессорамъ, яко трудящимся за пенсію Университетскую, отнюдь никакой платы ни съ кого изъ Студентовъ не требовать, а Студентамъ положенныхъ часовъ не прогуливать, подъ штрафомъ, за то положеннымъ; то же разумеется и о Семинаріяхъ.

19.

Профессоръ и Магистры каждой вольность иміють лекціи у себя держать, которыя въ Университетахъ называются Collegia privata s. Collegia privatissima, а за оныя получаютъ плату отъ студентовъ по договору, о чемъ онъ объявлять имѣть черезъ прибитые свои листы, въ публичномъ Авдиторіи и при церкви Университетской. Только такими лекціями публичныхъ часовъ въ Авдиторіяхъ и себѣ самому и студентамъ не отымать, а опредѣлять отъ тѣхъ свободные, что имѣть чиниться съ апробаціи Директоріи.

20.

Каждой Профессоръ въ недѣлю по четыре дни употребляетъ на лекціи, полагая на день по два часа, а Магистръ по разсужденію и опредѣленію Ректорскому.

21.

Ежели кто, принадлежащій къ Университетскому корпусу, изъ обучающихся, пожелаетъ въ Батурине свой собственной домъ построить, таковой домъ вечно отъ постоевъ всякихъ и полицейской должности освобождается, пока тотъ домъ въ его собственномъ владѣніи пребудетъ.

22.

Ректору пристойное почтеніе и председательство во всѣхъ мѣстахъ, какъ Профессоры, такъ и тѣ, кто къ наукамъ почтеніе имѣютъ, отдавать должны, и почитать онаго надлежитъ за такую въ Университетѣ особу, которая цѣлостль всего корпуса въ себе и соблюденіе порядка заключаетъ.

23.

При публичныхъ Актахъ пурпурою ему украшаться, а своихъ педделловъ съ знаками его самовластія въ Университетѣ, какія отъ многихъ временъ въ Университетахъ въ обыкновеніе приняты, неоспоримо употреблять, и ему все чести, по обыкновенію ученаго корпуса, отдавать должно.

24.

Публичнымъ Актамъ, яко то: въ торжественныя дни, панигирикамъ, диспутаціямъ философскимъ, или промоціямъ въ Докторы и Магистры, быть по тому, какъ отъ Директорія положено будетъ.

25.

Въ распорядкѣ наукъ, кромѣ Ректора, никому не мѣшаться, и отъ него всѣ распоряженія цѣлому корпусу принимать.

26.

Чего здѣсь не дополнено, то оставляется до того времени сочинить и опредѣлить, когда строеніе надлежащим порядкомъ окончено будетъ; Профессоры, Магистры, Учители, Студенты и Семинаристы будутъ собраны и инаугурація Университету составитъ.

III. О Семинаріи Университетской

1.

Понеже учение Богословское оставляется на попечение прежнихъ школъ въ Малой Россіи, яко то училищъ: Кіевскаго, Черниговскаго, Переяславскаго и Бѣлогородскаго, и не извѣстно, каждой ли ученикъ определить себя, по окончаніи нижнихъ тамъ классовъ, въ Университетъ для обученія высокимъ наукамъ; а нужда неминуемая и въ томъ есть, дабы со временемъ происходить могли въ Учители, Докторы, Магистры и Профессоры природные Малороссійскіе люди, свободныхъ же и своимъ собственнымъ иждивеніемъ въ Университетѣ обучившихся одолжать не можно оставаться въ службѣ Университетской; сверхъ того, кромѣ ученыхъ людей, потребны будутъ и служители, нѣкоторое хотя въ наукахъ основаніе имѣющіе, при Архивѣ, Типографіи, корреспонденціи, Библіотекѣ и Книжной лавкѣ: того ради необходимо потребно завести при Университетѣ Семинарію, состоящую изъ сорока человекъ.

2.

Въ оную принимать изъ бѣдныхъ Шляхетскихъ дѣтей и всякихъ разночинцовъ, способныхъ и не вовсе увѣчливыхъ.

3.

Содержаніе на ихъ полагается на каждого двадцать пять рублей въ годъ, кромѣ дому, дровъ, свѣчъ, бумаги и книгъ.

4.

Опредѣлить имъ Малороссійское платье одноцветное, и на прочее все штатъ положить, и смотреть, дабы свыше тысячи пяти сотъ рублей на ихъ въ годъ суммы не выходило.

5.

Въ Семинарію, развѣ на своемъ собственномъ коштѣ и квартирахъ, болѣе сего числа не принимать.

6.

Какъ скоро кто изъ Семинаристовъ по публичному Семинарскому экзамену удостоенъ будетъ въ студенты, и переведенъ Ректоромъ на Профессорскія лекціи, тогда онъ исключается изъ штата Семинарскаго, а на его мѣсто того же времени въ комплектъ новый

принимается, переведенный же въ студенты опредѣляется на жалованье, и такому производить въ годъ по сороку рублей, при готовой квартирѣ въ Университетскомъ домѣ, дровахъ и свѣчахъ, и таковыхъ число не свыше двадцати быть должно.

7.

Симъ образомъ воспитанные люди публичнымъ коштомъ не имѣютъ власти иной службы искать, а производиться должны даже до Профессорскаго достоинства, и оставаться для обученія другихъ при Университетѣ, съ полученіемъ такого жалованья, какое по штату положено. И ежели таковой, въ обученіи другихъ, будучи уже Профессоромъ, десять лѣтъ выслужить, тогда и онъ свободенъ учиниться можетъ, ежели онъ пожелаетъ лучшаго для себя щастія искать, или остаться по уговору на такомъ содержаніи, на какомъ соглашенно съ нимъ будетъ, по мнѣнію Директорія и Конференціи Его Ясневельможности.

8.

Всякаго Учителя, Магистра и Профессора, начинающего обучать, приводить къ присягѣ, по формѣ сочиненной, въ вѣрности къ службѣ Ея Императорскаго Величества.

9.

Неспособныхъ къ высшимъ наукамъ опредѣлять въ службу при Университетѣ къ такимъ мѣстамъ, о которыхъ подъ номеромъ первымъ о Семинаріи определено, и выслуживать имъ до своей свободы двадцать лѣтъ, за положенное на нихъ напрасное иждивеніе.

10.

Въ Семинаріи употреблять Грамматику Латинскую Іоанна Воссія, Разговоры Корденевы и Эразма Ротеродама, Авторъ: Корнелія Непота, Цицерона, Юстина, Саллюстія, Юлія Цесаря, и прочихъ первыхъ двухъ вѣковъ писателей, и Стихотворцовъ: Варгилія, Овидія, Горація, Марціалла съ примѣчаніями и толкованіемъ Манелліевымъ, и что къ чистотѣ Латинскаго языка заблагоусмотрено будетъ Ректоромъ Университета. А новыхъ Латинскихъ писателей, не классическихъ, въ Семинаріи, при обученіи, не употреблять.

11.

Обучать также краткой Исторіи и Географіи по сокращенію Гибнерову, съ показаніемъ глобуса, и при томъ Арифметики и Геометріи.

12.

Для одобренія при экзаменахъ давать вымышленныя награжденія книгами приличными, съ прописаніемъ, за Ректорскою рукою, свидѣтельства успѣховъ тому, кому награждение опредѣлено дать будетъ.

13.

Обучаться также Французскому языку и Греческому, а для Шляхетскихъ дѣтей содержать учителя танцовальнаго и фектовальнаго.

14.

Учащимся опредѣлить Регламентъ, по которому они поступать въ Семинаріи должны, и учащимъ штатъ, о которомъ ниже упомянуто будетъ.

IV. О Университетѣ и Професіяхъ онаго

1.

1. Когда весь сей корпусъ, о которомъ выше упомянуто, имя носить имѣть Университета, то главное и важное попеченіе возымѣть надобно о той точно части онаго, которая Университетъ особенно въ себѣ заключаетъ. Университетъ есть собраніе Профессоровъ, обучающихъ высокимъ наукамъ студентовъ. Профессоры быть должны достойно имя таковое носящіе, а студенты, прежде нежели къ лекціямъ Профессорскимъ приступить, совершенное основаніе получившіе въ Латинскомъ языкѣ, Исторіи, Географіи и первыхъ принципіяхъ Реторическихъ, дабы безъ всякой нужды разумѣть могли лекціи Профессорскія.

2.

Въ Университетѣ отправляться имѣютъ лекціи слѣдующія:

1. Профессія: Латинское краснорѣчіе, съ толкованіемъ классическихъ авторовъ.
2. Профессія: Логика, Метафизика и Философія практическая.
3. Профессія: Правы натуральные и Юриспруденція.
4. Профессія: Древности и Исторія литеральная и политическая, Генеалогія и Геральдика.

5. ПроФессія: Физика теоретическая и практическая.

6. ПроФессія: Физика экспериментальная и Математика со всеми ея частями.

7. ПроФессія: Анатомія.

8. ПроФессія: Химія.

9. ПроФессія: Ботаника и Исторія Натуральная.

Ректоръ Университета изъ сихъ вышепомянутыхъ повсягодно избирается, и читаетъ по своей Профессіи лекціи непремѣнно, а за трудъ Ректорской на тотъ годъ прибавку пенсіи имѣетъ, о чемъ въ штатѣ изображено ниже сего.

3.

Должность Ректорская есть: при всѣхъ случаяхъ предводительство всего корпуса Университетскаго, принятіе и отпуски студентовъ, надзираніе учрежденнаго порядка, начальство при промоціяхъ ученыхъ и диспутаціяхъ, и прочее, что усмотрѣно будетъ впредь.

4.

Экзамень, какъ въ Семинаріи, такъ и въ Университетѣ, всякую четверть года приватной въ Университетѣ отправлять должно, а въ годъ по единожды публичной, гдѣ и промоціямъ изъ классовъ въ классы быть должно.

5.

При начатіи Новаго Года, Ректоръ, учиня публичнымъ актомъ слово похвальное Ея Императорскому Величеству, Всемилостивѣйшей Самодержицѣ, и благодареніе Протектору Университета, подъ покровомъ своей Всемилостивѣйшей Государыни производившему попеченіе о пользѣ и благосостояніи Университета, долженъ подать рапортъ ему же о всѣхъ, прошедшаго года учиненныхъ въ Университетѣ прогрессахъ, съ представленіемъ и о поправленіи недостатковъ, прописывая каждого при томъ Профессора особенное прилѣжаніе и лучшихъ студентовъ успѣхи.

6.

По окончаніи того же акта избирается и опредѣляется новой Ректоръ учрежденнымъ къ тому порядкомъ.

7.

О дняхъ и часахъ, кому, когда и какія лекцій читать, въ тогдашнее время, когда Профессоры и студенты соберутся, предписано будетъ.

8.

Магистровъ и Докторовъ должность теперь не упоминается, потому что Профессоровъ они мѣсто теперь занимаютъ, а въ короткое время, безъ сумнѣнія, свои окажутся, Малороссійскіе.

Симъ образомъ заключается все то, что до произведенія наукъ въ Университете касается; следующее же принадлежишь до тѣхъ вспомогательныхъ частей, безъ которыхъ Университету быть невозможно, а именно:

О Директорѣ

1-е. Контора Экономическая Университетская, въ которой сумма содержаться Университетская имѣть, производится строеніе, выдается жалованье, закупаются припасы, правятся деревни, вся экономія содержится, типографія, собирается библіотека, содержится садъ ботанической, театръ анатомической и лабораторія химическая, закупаются физическіе инструменты, содержится строеніе и служители.

2-е. Тою Конторою вѣдать имѣть Директоръ, при которомъ долженъ быть Секретарь, переводчикъ, два канцеляриста, одинъ для вещей, до наукъ касающихся, содержащій повѣсть, а другой до экономіи, четыре писца и архивариусъ.

3-е. Директоръ въ расположенія лекцій мѣшаться не имѣть, а принадлежитъ то Ректору и Директоріи; однако жъ, въ ученомъ собраніи Директоріи присутствовать онъ долженъ, уступая правое мѣсто Ректору, и смотрѣть, такъ ли все отправляется, какъ установлено, и что усмотритъ не согласное намѣренію, о томъ Его Ясневельможности, яко Протектору, представлять. Таковой надобно, чтобъ былъ употребленъ изъ Малороссійскихъ ученыхъ людей.

О Типографіи

Типографія не нужно чтобъ велика была, но довольно, когда два стана будетъ для чужестранныхъ изданій, то есть, диссертаций, программъ, диспутовъ, панагириковъ, рѣчей, и нѣкоторыхъ новыхъ кни-

жекъ, служащихъ къ обученію Университетскому, ежели кто изъ Профессоровъ сочинить пожелаетъ, для поощренія чего учинить должно будетъ особое учрежденіе; другіе два стана для изданій на Россійскомъ языкѣ, яко-то: гражданскихъ иногда дѣлъ, похвальныхъ словъ, переводовъ и Вѣдомостей Русскихъ. Въ оной быть надлежитъ фактору, дабы смотрѣніе имѣлъ надъ служителями типографскими, что къ тому принадлежит, особливо чтобъ какого фальшу не происходило въ печатаніи, о чемъ особливою инструкціею пространнѣе предостережено быть должно.

О Библіотекѣ

Библіотека составлена быть имѣетъ на первый случай изъ книгъ нужнѣйшихъ, къ профессіямъ принадлежащихъ, которыя объявлены подъ Университетомъ и которыя къ Семинаріи потребны. Оныя по временамъ черезъ корреспонденцію можно закупать, по аукціонамъ въ Немецкой землѣ. Чего ради сочинить къ тому потребно примѣрной Каталогъ, а потому старательство прилагать. Она состоять должна изъ Латинскихъ, Французскихъ и Русскихъ книгъ.

О Словолитной

Потребное число къ словолитію Русскихъ и Латинскихъ литеръ въ штатѣ ниже сего изображено, безъ котораго при четырехъ станахъ обойтись будетъ невозможно.

О Книжной лавкѣ

Понеже книгамъ, по ихъ разнымъ эдиціямъ, цѣна перемѣняется, того ради Книжную лавку учредить надобно купеческимъ порядкомъ, и выписать къ тому нарочнаго изъ Нѣмецкой земли фактора, который бы порядокъ таковой разумѣлъ и производилъ корреспонденціи съ книгопродавцами. Она заведется изъ капитала Университетскаго и Типографіи. Книгопродавцу по первому контракту надобно будетъ умѣренное производить жалованье, а въ помощь ему придать помощника и писца, для содержанія приходныхъ и расходныхъ денегъ, также для чистоты лавки, сторожа. В прочемъ отчет онъ давать повсягдно долженъ Директору въ Контору.

О Переплетной

Переплетчика выписать изъ Немецкой земли должно вольнаго, хотя на маломъ жалованьи, и платить ему отъ работы по договору за всякой форматъ книги, съ обязательствомъ, чтобъ учениковъ во время своего контракта обучилъ до пяти человѣкъ, которыхъ за обученіе можно будетъ, по отпуску мастера, когда онъ не пожелаетъ болѣе жить, удержать въ службѣ Университетской.

О Лабораторіи

Лабораторія должна быть со временемъ, когда ученики къ тому способные окажутся, и для строенія ея и всѣ надобности оставляются до будущаго тому начала.

О Больнице

Больница надобно, чтобъ устроена была въ особливомъ уединенномъ мѣстѣ, и препоручена въ вѣдомство Доктору и Лѣкарю, которые къ тому проектъ учинить должны. А сіе кошту великаго требовать не будетъ, хотя дѣло весьма благовейное и полезное.

О Карцеріе

Карцеръ при Университете построить въ пристойномъ мѣстѣ должно и содержать будетъ въ себѣ такихъ людей, которые никакого почти иждивенія недостойны, и почитается за первой способъ молодымъ людямъ исправленія.

О Докторе и Лекаре

Докторъ и Лекарь выписаны быть могутъ на жалованьи Университетскомъ, изъ Немецкой земли; ихъ повседневныя упражненія не допустятъ обучать никого; однако жъ Докторъ мѣсто имѣть можетъ въ Директоріи, яко членъ Университета. Ихъ содержаніе объяснено будетъ въ контрактѣ, съ ними заключенномъ.

О Причте церковномъ

Духовникъ Іеромонахъ всего Университета быть долженъ довольно въ Богословіи ученый, и, кромѣ отправленія божественной службы, его должность будетъ, каждое воскресеніе, толковать, по окончаніи службы Божіей, вмѣсто проповѣди, катихизисъ систематическимъ образомъ, а въ мѣсяцъ, послѣ обѣдни въ церкви, спрашивать всѣхъ семинаристовъ, и кто къ нимъ причтенъ шляхетскихъ и прочихъ дѣтей, о томъ, что въ первые три воскресенія говорено было по генеральнымъ вопросамъ, какъ то во прямыхъ Семинаріяхъ водится. При немъ быть долженъ діаконъ, дьячокъ, пономарь и восемь чело-вѣкъ пѣвчихъ.

Реестръ тѣмъ расходамъ, которые потребны изъ временной суммы на строеніе Университета:

1. Церковь Божія, летняя и зимняя, съ утварью.
2. Десяти Профессорамъ покои, съ ихъ потребнымъ хозяйствомъ, то есть, поварнями и проч.
3. Доктору и Лѣкарю покои такіе же.
4. Девять малыхъ аудиторій для читанія лекцій, въ числѣ которыхъ и камера физическая и оптическая.
5. Театръ анатомической.
6. Аудиторія большая для диспутацій и промоцій ученыхъ.
7. Покои на сорокъ челоука семинаристовъ.
8. Покои на двадцать челоуковъ студентовъ.
9. Рефекторія ихъ или трапеза.
10. Директоріумъ съ Архивою.
11. Контора Директорская съ Архивою.
12. Библіотека.
13. Книжная лавка.
14. Духовнику съ причетомъ.
15. Учителямъ Латинскаго языка.
16. Инспектору Семинаріи.
17. Учителямъ верхняго класса Латинскаго языка.
18. Исторіи и Географіи.
19. Французскаго языка.
20. Греческаго.
21. Танцовальному.
22. Фектовальному.
23. Переплетная.

24. Карцеръ.
25. Больница.
26. Портомойня.
27. Ограда.
28. Гауптвахта.

29. Учредить вольный и на порядочномъ основаній й честныхъ правилахъ, не далеко отъ Университета, трактырной домъ, содержащійся охотниками, которыхъ много сыскать можно вездѣ, а сіе весьма потребно будетъ.

30. Построить запасной дворъ для живности и ставъ при Университетѣ для рыбы.

31. Потребна такожде сумма на первой случай: 1, для покупки Библіотеки; 2, для покупки физическихъ, математическихъ и анатомическихъ инструментовъ; 3, на учрежденіе Типографіи, со всеми къ ней приборами и нѣкоторою провизіею матеріаловъ, яко то: бумаги разной доброты, чернильный составъ, столовъ, и прочаго; 4, на словолитіе матеріала; 5, на переплетные инструменты, и на разные ко всемъ классамъ приборы.

32. Слободу для служителей, то есть, педелловъ, кустосовъ школьныхъ, поваровъ, сторожей, Типографскихъ служителей.

33. Построить Театръ анатомической въ пристойномъ мѣстѣ.

34. Построить оранжерею для ботаническихъ травъ экзаменическихъ.

35. При Семинаріи должно имѣть мыльню, и при ней банщика для малыхъ дѣтей.

36. На покупку поваренной и столовой посуды и бѣлья семинаристамъ.

(Подається за виданням: “Архів Коша Нової Запорозької Січі”
Корпус документів 1734-1775. Київ 2000. – т. 2;
Київ. – 2003. – т. 3; Київ. 2006. – т. 4)

№324. 1751 р., квітня 19. – Донесення Коша Генеральній військовій канцелярії про розслідування претензій татар до запорожців і з проханням повідомити гетьманові Кирилу Розумовському про збитки, заподіяні татарами козакам

Въ Войсковую генералную малороссийскую канцелярию
Покорное доношение

Указом ея імператорского величества із Войсковой генеральной канцелярії от 30 генваря сего года пущенним¹, а мною съ товариством зъде въ КошѢ фѣвраля 18 числѣ полученным, велѣяно о всѢх приключенных якобы от запорожских козаков служителю кримского хана, называемому Али, обидах, також о заборѣ скота расного, денѣг червонцов і кримских лѣвков, оружа, шабелѣ і других пожитковѣ, о коихъ въ присланных от гспдна генерала-анѣшефта и ковалѣра і киевского генерала-губернатора Леонтиѣва рѣестрах показанно, аккуратно іслѣдовать. И буди по слѣдствию кѣто явится виновенъ въ том, то с ними поступать по нашему ѡбикновению, а обидимой съторонѢ учинит в удовольствие награждение, даби уже от кримского хана жалоб болѣе не происходило. А чтоб таковых же обидѣ і вперед от СѢчи Запорожской оним чужестранным обивателям приключаемо не било, въ том к кому надлѣжитъ подтвердит і что // послѣдуѣтъ въ Генералную войсковую канцелярию рѣпортовать.

²А заподлѣнно л по повелѣнію кримского хана запорожским козакам за похищенною у них татарами в прошлом 749-м году скотъ заплата учинѣнна і тѣм ли козакам, коі в рѣестрѢ написанни, і буды учинѣнна заплата, то по тому жѣ рѣпортоват².

І на оной ея імператорскаго величества Малороссийской войсковой канцелярии указъ чрезъ сие покорно доношу. Опослѣдоваших

¹ Док. № 314.

² Написано іншим почерком на арк. 67 зв.; у док. № 325 цього тут немає.

кримським нагайским народам і ханському служителю якобы от запорожских козаков Ђѡбидах іслѢдованіє по курєням запорожским чинимо било, да і виновних кѢ тем обидам пѣриличних козаков по всѢх Войска Запорожского Низового волностях, гдѢ козаки жителство імѢють, всякими удобовозможными способами [!] сискиванно і провѢдованно било, точию якѢ во іслѢдовании, такѢ і в сиску, і развѢдиваніи винних і приличних к тѢмъ учиненним обидам нѢкого не сискалос, да і в рєєстрах кримских – кѢто іменно запорожские козаки і каких курєнєи тѢ обиди учинили – точно не показанно і за тѢм надлєжащего слѢдствия учинит вєсма не можно.

²-А что³ в рєєстрѢ крымского хана написанно, что якобы заплата козакам за обиди произвєдєнна, то і о том справка по курєням Запорожского Войска чинима била, точию атамани тѢхъ курєнєй под совѢстію показали, что таких по імєны і прозванью козаков вѢ іхъ курєнях не бивало і нѢ не імѢетєя і нѢ от кого об оной заплатѢ ко мнѢ с товариством не писаньно. Но толко за угнати в прошлом 749-м годѢ, в мєцѢ ноябрѢ зѢ урочища Молочной Щєрбиновского курєня козаку НиколѢ і єго таварища чабаном Джумайлє, житєлєм бакцисарайским, 14 лошадєй заплачєнью, да и то толко почты, як онѢ, Никола, об'являєтѢ, за шкуры по 5, а не надлєжащєю⁴ по 25 ру. цѢною.

Да и ВищєстєблѢєвскому⁵ к. Грицку Толмачу, хотя воли и отданни былі толко того ж числа и отобранни, и одолжилис денгами⁶ удоволствоват, и нам, Войску Запорожскому Низовому, за тѢ воли учинєнна заплата⁶ или нѢть – неизвѢстно и справки невозможно учинит, ибо оной ТолмачѢ в Малую Россію отийшол для продажи со[ли]⁷; за приєздом єго⁶, что й показанно будєт, то того ж часа прєдетавленно от мєнє в Вой. г. к. репортом бит имѢєтѢ⁻².

Какие ж от кримских, нагайских народов і очаковских житєлєи запорожским козакам послѢ состоявшейся в прошлом 749-м годѢ, в мєцѢ іюнѢ вѢ 15 д. о кримских і запорожских прєтєнсиях размѢнѢ по

³ Далі закрєслєно ханѢ.

⁴ Далі закрєслєно цѢною.

⁵ Вищє – написано над рядком.

⁶ Написано над рядком.

⁷ Текст пошкоджєно, далі закрєслєно а буди.

ихъ татарскому злоумишленію і своеволству // внов обиди і смертнія убійства послѣдовали, сочиня ѿ том два реєстри⁸, при сем моем доношеніи в Войсковую генералную канцелярію представляю і покорно прошу къ его яснѣвелможности гдну, гдну всея Малия Россіи обоіхъ стороя Днѣпра і Войскъ Запорожскихъ гетману представить, чѣтобъ от его яснѣвелможности кримському хану о нечиненіи запорожскимъ козакамъ вперед ѿбидь писанно било. Да о семъ же і в Киевскую генерал-губернаменскую канцелярію от мене с товариствомъ з сообщеніемъ реєстровъ пѣредставленно. Особливо же Войсковою генералной канцеляріи покорно съ товариствомъ пѣрошу въпередъ от такихъ ѿбидь і злоумишленнихъ і весма неправилнихъ кримскихъ претенсій насъ, Войско, защищат. І чѣто по сему послѣдуєтъ, резолюціи от той Генеральной войсковой канцеляріи ѿжидую.

Воіска Запорожского Нисового
кошовий атаманъ Яким
Ігнатовичъ
съ товариствомъ

1751 года, априля 19 дѣня.

Нисовий Кошъ.

Арк. 66, 67. Відпуск. Опубл.: Андриевский А. Дела, касающиеся запорожцев. 1715 – 1774 гг. // Записки Одесского общества истории и древностей. – Т.14. – 1886. – С. 494-495.

№403. 1756 р., листопада 4. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про негайне повернення старшині Війська Донського Василю Перфілову кріпаків-втікачів, коней і майна, яке у них відібрав полковник Кальміуської паланки Павло Нагай¹, та про заборону приймати в Січі втікачів з Росії.
№ 1010

Ея імператорскаго величѣства Малой Россіи обоихъ сторонъ Днѣпра и Воискъ Запорожскихъ гетманъ, дѣйствителный камергеръ, імператорской Санкт-Пѣтербургской академіи наукъ президентъ, леибъ-гвардіи Измайловского полку подполковникъ и обоихъ російскіхъ

⁸ У справі немає.

¹ Прізвище та імя встановлено за док. № 405.

імператорських ординовъ Стих апостола Андрея и Александра Невскаго, також полскаго Бѣлаго Орла и голстинскаго Стія Анны кавалеръ, Російской імперіи графъ Кирилль Разумовскій.

Войска Запорожскаго Низоваго гспдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннимъ и всему Воску Войска Донскаго старшина Василей Перфілевъ поданнымъ намъ сего ноября 2 д. доношеніємъ представилъ. В прошломъ-де 755-м году, іюля 6 д. бежали от него купленніе нимъ разныхъ націй крещенніе люде, а імянно: татарской – Макаръ Абрамовъ, калмицкой – Тимофѣй Филимоновъ; и увели з собою двухъ сходами лошадей: буланую – в двадцять пять рублей, гнѣдую – в тридцать рублей; да снесли черкеской белой чекмень ценою въ три рублѣ, малиноваго цвѣту добраго сукна чекмень – въ пятнадцать рублей, кафанъ[!] голевой – в девять рублей, кафанъ китайчатий – въ пять рублей, поясъ шелковый красный – въ десять рублей, чекмень зеленый – въ два рублѣ; двѣ шапки: красная – в одинъ рубль, кафейная – въ полтора рубля; сапоговъ новыхъ двѣ пари: черніе да красніе сафянніе – въ чѣтири рублѣ; чѣтири пари рубахъ съ портками – въ три рублѣ; два сѣдла съ прибором: одно – въ восемь рублей, другое – въ три рублѣ; два ружья: одно золотом – в десят, другое калмицкое фитилное – въ шесть рублей.

А ннѣ-де заподлѣнно ізвѣстно, что вишеписанніе бѣглецы по побѣгѣ от него, Перфілева, того ж іюля 15 д. явились // въ Калмиюсѣ у находившагосъ тогда тамъ Запорожскаго Войска полковника, который прошлаго 755-г[о] году въ Калмиюсѣ командовалъ, а ѿ імені-де оного полковника неізвѣстно. Оний же-де полковникъ, по прибытіи техъ бѣглецовъ къ нему, отобралъ у нихъ вишеупомянутіе лошадей, платье, ружья, сѣдла и прочее, что при нихъ было, и отослалъ ихъ от себѣ въ Сѣсъ Запорожскую. И просилъ оний Донскаго Войска старшина Перфілевъ об отдаче ему вишеписанныхъ бѣглецовъ и лошадей съ вишеписанными вещми нашего къ вамъ предложенія.

Чего рады мы предлагаемъ вамъ, кошевому атаману зъ старшиною войсковою и атаманами курѣнними, учиня справку, кто імянно зъ полковниковъ командовалъ прошлаго 755 году въ Калмиюсѣ, оного в Канцелярію Войска Низоваго Запорожскаго сискать и против

вишеписанного взятъ у него отвѣтъ. И буди онъ въ самовольномъ отобраніи у вишепрописанныхъ бѣглецовъ лошадей и прочего виннымъ явится, за то ему безъ штрафа не оставить, ибо ограблять ему техъ людей, еще же і бѣглецовъ — не надлежало. Но долженъ былъ онъ, за явкою у него тѣхъ людей, отсылать ихъ съ имѣвшимися при нихъ лошадми і вещми куда надлежало по командѣ, какъ того указанный порядокъ требуетъ. Да і впредь во всемъ Войску Низовомъ Запорожскомъ прилѣжно сего наблюдают, чтобъ являющихся въ ономъ Войске каковыхъ-либо сумнительныхъ людей или за кемъ бы былъ откуда изъ російскихъ ея императорскаго величества правительствъ и командъ сискъ и погоня отдавано з росписками или представляно б ихъ безъ всякаго удержанія въ Войсковую Запорожского Низового Войска канцелярію къ поступленію съ ними по указамъ ея императорскаго величества.

Вишепрописание же имѣвшие у беглыхъ Донского Войска старшины Перфилева людей лошадей и прочее, все безъ остатка, також и самихъ оныхъ людей, яко просителемъ // Перфилевимъ купленныхъ, приказать в сторону просителя Перфилева, кто от него за тѣмъ присланъ будетъ, возвратит. А если бы над чаяніе чего ізъ вишеписанныхъ вещей не могло нѣтъ в наличествѣ у одного полковника быть, за то долженъ оный полковникъ объявленнаго Донского Войска старшину по надлежащому безъобидно удовлетворять, дабы намъ о семъ жалобъ впредь слѣдовать не могло. По ісполненіи ж вишеписанного к намъ отрепортовать.

Гетманъ графъ К. Разумовский

Ноября 4 д. 1756 году.

Санктъ-Пѣтербургъ.

Помітки на арк. 3: вих. “№ 1010”; “Пол. сентября 3 д. 1757 года”.

Арк. 3,7. Оригінал.

Частина 2

№53. 1753 р., листопада 22. Москва. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про виселення з запорозьких земель вихідців не тільки з Полтавського, але й з інших полків Гетьманської України. № 835

Ея імператорскаго величества Малороссіи обоіхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ, дѣйствителній камеръгеръ, Імператорской Санкт-Петербургской Академіи наукъ президентъ, лейбъ-гвардіи Измайловскаго полку подполковникъ и обоіхъ російскихъ імператорскихъ ординовъ Свтихъ апостола Андрея и Александра Невскаго, такожъ полскаго Бѣлаго орла і голстинскаго Стія Анни кавалеръ Российской імперіи графъ Кирилль Разумовскій*.

Войска Низоваго Запорожскаго гдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннимъ и всѣму Воску.

Доношеніємъ своїмъ, от 7-го октября сего году пущеннимъ, представляете вы, что высочайшими ея імператорскаго величества грамотами такожъ і нашими ордерами велено со всѣхъ запорожскихъ поселеній весь малороссійской народъ на прежнія ихъ жилища сослать, почѣму-де з новопоселившойся при рѣчки Самарчику слободи Полтавскаго полку обыватели и висилаются. З Кодаковъ же в разсужденіи сего, что Войско Запорожское за отправленіе въ военнихъ походахъ служби никакова награжденія не имѣють, до резолюціи нашей не висилаются, и просите нашего разсмотренія, чтобъ онихъ малороссіянъ изъ Кодаковъ не висилать.

А от нашей Генеральной войсковой канцеляріи з представленія в ту канцелярію от полковника полтавскаго гсдна Горленка донесено намъ, что от Войска Запорожскаго отправленнымъ для висилки показанныхъ обывателей нарочнымъ в данной інструкціи показано: изъ запорожскихъ поселеній // вислатъ токмо однихъ Полтавскаго полку обывателей, а о другихъ и не доложено¹. За чѣмъ-де такожъ и что нинѣ наступило осѣнное время, в которое чаятъ обикновенныхъ ненастей да и подножного корму сискать будетъ с нуждою, а и ежели

* Повне титулування гетьмана Кирила Розумовського залишено тільки в цьому документі. Див. про це в археографічній передмові.

¹ не должно.

би онихъ обывателей вислатъ, то би они под такое глубокое осѣнное время, оставя свой хлѣбъ и пожитки, могли бѣ в прокормленіи себѣ и скота понести разореніе, полковникъ полтавскій разсудилъ висилку онихъ обывателей оставить до будущей весни, чему-де и Генералная канцелярія согласна.

А по указамъ-де изъ Правительствующаго сената велено изъ запорожскихъ поселеній не однихъ Полтавского полку, но всѣхъ малороссійскихъ обывателей вислатъ на прежнія жилища, и требовала нашей резолюціи. А понеже вы и сами в доношеніи своемъ представляете, что имѣете в полученіи высочайшіе ея императорскаго величества двѣ грамоты о висилки всего малороссійскаго народа изъ запорожскихъ поселеній внутрь малороссійскихъ полковъ, то по силѣ онихъ и исполнять надлежитъ безъ отмѣни.

И того ради предлагаемъ вамъ онихъ малороссійскихъ обывателей не одного Полтавского полку, по всехъ і из Кодаконъ, по минованіи нинѣшней зими, скоро при наступленіи весни, изъ запорожскихъ поселеній вислатъ внутрь Малой Россіи на прежнія жилища. И для того в будущую весну онимъ обывателямъ тамо в запорожскихъ дачахъ землѣ орать, ни зъ другихъ грунтовъ користоваться не допускать.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

1753 года, ноября 22 д.

Москва.

Ном. 835².

Помітка: Получено 1753 года, декабря 29.

Арк. 89. Оригінал.

² Написано на лівому полі поздовж аркуша.

Портрет гетьмана К.Г. Розумовського.
(ЦДІАК України, ф. 269, оп. 1, спр. 4295)

№56. 1754 р., січня 21. Китайгород. – Лист депутатів від Полтавського полку до Коша щодо виконання ордеру гетьмана Кирила Розумовського про призначення у Старосамарську комісію депутатів від Війська Запорозького та організацію ними виселення колишніх жителів Гетьманської України з запорозьких земель до настання весни. № 54

Высокоблгородній и високопочтенній гспднъ атаманъ кошовій Войска Низового Запорожского з старшиною, атаманами курѢнными и товариствомъ, нашъ милостивій добродѢю.

Сего генваря 15 д. пры ѡрдерѢ полковой Полтавской канцеляріі копія унѢверсала его яснѢвѣлможности высокоповелителного гспдна, гспдна Малія Росіі ѡбоіхъ сторонъ ДнѢпра и Войскъ Запорожских гетмана и многих ординовъ кавалера, сіятелнѢйшого графа Кирила Григорієвича его сіятелства Розумовского в учрежденной к ѡтмѣжованію до Старой Самари принадлежащих земель и ѡ протчемъ ко-

мисії полученна. Въ которой между протчіимъ наминаєть, яко-де посланнимъ ннѢ от его яснѣвелможности к вашему високоблгородію з старшиною и з товариствомъ ордѣромъ повелѣннѣно, чтобъ ваше високоблгородіє з старшиною и товариствомъ в будущую весну не ѿднихъ токмо Полтавского полку, но и з протчихъ всѣхъ малоросійскихъ обывателей из запорожскихъ поселеній выслані вънутрь Малой Россіи за силу прѣжде посланихъ въ Кошъ Войска Запорожского з Правителствующаго сената ея імператорскаго величества грамотъ неѿтмѣннѣно, и для того имъ, ѿбывателямъ, въ наступающее весняное время землѣ ѿратъ и з другихъ грунтовъ користоваться не допущено б.

А понеже, какъ в комисіи заблгоразсужденно, оное веснянное время (в которое такову висилку в силѣ высокихъ повелѣній чинить подлежить)¹ зближается, // того ради блгоснисходително от вашего високоблгородія, старшины и атамана курѣннаго и всего товариства чрезъ сіє требуется, даби съ полученія сего заразъ к ѿбъявленной висилки преднаминаемого всего ѿбществомъ малоросійского народа, не запуская вдаль зближающагося весняного времени, кого заблгопристойтъ з добраго и надежнаго товариства, нарядя двоихъ или трехъ челѣвѣкъ и давъ имъ в силѣ высокихъ повелѣній полное к висилки оного малоросійского народа наставленіє и доволную команду, велѣтъ тѣхъ же живущихъ и невказно населившихся запорожскихъ слободахъ, а наипаче в заднѣпрскихъ поселеніяхъ малоросійскихъ обывателей (котрімъ завремени чрезъ реку Днепръ со всѣми ихъ пожитками и скотомъ на сю сторону перебраться могли)¹ к выходу вънутрь линіи неѿтступно понуждать, с тѣмъ притвержденіємъ, чтобъ они всенепремѣно перваго наступающаго весняного времени выходъ свой вънутрь линіи возимѣли.

И егда тотъ народъ удобнаго времени переходъ свой приметъ, тѣмъ би нарочнимъ з будущою при нихъ командою крѣпкое имѣтъ смотреніє, даби оной же народъ такъ на ѿведеніє по той сторонѣ реки Днепра на Новосербію землѣ (которые оной Новосербіи въ точное ихъ владѣніє вовся височайшими ея імператорскаго величества грамотами включени)¹, яко и зарубежъ по ихъ всегдашнему ѿ укри-

¹ Дужки авт.

ванія ея імператорского величества служебъ и общенародних повинностей обикновенію всеу шататся не могль, обѣцвая тѣмъ же нарочным, ежели они по вѣрноприсяжной // ея імператорскому величеству ревности к таковому побѣгу оного народа допущенія не учинять за их оказываемую високому інтересу службу височайшую милость.

Да и впредбудущее весняное время, чтоб землѣ орать и из других грунтовъ користоватся тѣхъ же малоросійских обивателей ни под каким видомъ допускаемо не било, в паланки Кодацкую и Самарскую к полковникам з их старшиною, в силѣ оних же високих повелѣній, предложенія учинить. И что по сему послѣдуетъ, да и кто поимено к той висилки от вашего високоблгородія, старшины, атамана курѣнного и всего товариства опредѣлены будутъ, комисію без увѣдомленія писменного не оставить.

Вашего високоблгородія покорнѣшіе слуги
Полковій хоружій Максимъ Лаврентіев
Сотникъ китایгородский Павель Семеновъ

1754 году, генваря 21 д.

Ном. 54.

Помітка на арк. 97: Полученно генваря 28 дня 1754 году.

Арк. 97, 100. Оригінал.

№97. 1754 р., жовтня 3. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Війську Запорозькому про безумовне виселення із Запорозжя всіх вихідців з Гетьманської і Правобережної України. № 634

Ея императорскаго величества Малой Росіи обоихъ сторонъ Днепра и Войскъ Запорозжскихъ гетманъ<...> Күрілл Разумовскій

Войска Низового Запорозжского гспдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннымъ и всему Войску.

На прежде посланныя къ вамъ ордеры наши о высилки ізъ запорозжскихъ поселеный всѣхъ бежавшихъ туда для жилища малоросійскихъ обивателей на прежнія ихъ места внутрь Малой Россіи доношеніемъ къ намъ представляете вы, что въ силѣ оныхъ ордеровъ нашихъ предложено от васъ полковникамъ кодацкому и самарскому,

сколко явится малороссійскихъ людей, высылать въ ихъ жилища. И хотя-де тѣхъ людей небольшое число въ Кодакахъ и Самарѣ явилось, но и съ тѣхъ болше ста хатъ в Малороссию сошло, остались же-де таковы, у коихъ въ Малороссіи никакихъ грунтовъ и земель не имѣется. Многіе ж-де съ нихъ въ Войскѣ Запорожскомъ прежде служили, а въ Малороссіи толко женились и пришли въ подданства войсковые, и изъ полской націи, въ Малороссію зайшовъ, пришли въ ваши // Войсковые Волности. И просите о невысылки въ Малую Россію тѣхъ людей, коі не имѣютъ въ Малороссіи грунтовъ, и поженившихся изъ козаковъ Запорожского Войска, и тѣхъ же, коі изъ-за полской границѣ въ Малороссію зашли, а оттоль въ ваши Запорожскіе Волности пришли, нашего разсмотрѣнія.

А понеже изъ прежде посланныхъ къ вамъ ордеровъ нашихъ и напредъ того изъ Генеральной войсковой канцеляріи указовъ довольно уже вамъ извѣстно, что ея императорскаго величества высочайшими указами вамъ, Войску Запорожскому, изъ малороссійскихъ бѣглихъ людей никого принимать на житло въ Запорожскіе ваши Волности накрѣпко запрещено, о чемъ и особливо грамотами ея императорскаго величества изъ Правительствующаго сената къ вамъ, Войску Запорожскому, посланными подтверждено, и потому никого изъ объявленныхъ малороссіянъ въ запорожскихъ мѣстахъ на поселеніи держать вамъ не надлежитъ, хотя бы между ими и такія нашлись, коі прежде были и въ Сѣчи Запорожской, а изъ Сѣчи, також изъ полской націи, зашедъ въ Малую Россію, тамо жили, а потомъ изъ Малороссіи вышли въ запорожскіе мѣста, ибо и тѣ уже не заграничніе и не запорожскіе козаки, но стали быть настоящіе малороссіяны, когда они до того въ Малороссіи жителствомъ и всякими податми службою обязаны были, того ради вамъ, кошевому атаману, зъ старшиною войсковою, // курѣнными атаманами и со всѣмъ Войскомъ чрезъ сіе притверждаемъ, дабы вы, во исполненіе помянутыхъ ея императорскаго величества указовъ, нашихъ ордеровъ и Генеральной войсковой канцеляріи указовъ, не чиня болѣе никакихъ представлений, неотмѣнно велѣли всѣхъ оныхъ малороссійскихъ обывателей и изо всѣхъ запорожскихъ мѣст выслать внутрь Малой Россіи на прежнія ихъ жилища,

дабы за исходомъ ихъ протчіе оставшієсь обыватели въ указныхъ вы-
статченіяхъ и за ихъ излишней тяжести не признавали.

Гетманъ графъ К. Разумовский

1754 году, октября 3 д.

В Санкт-Пітербургѣ.

Ном. 634.

Помітка па арк. 165: Получень 1754 году, ноябра 16 д.

Арк. 165, 166. Оригінал.

№98. 1754 р., листопада 19. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському про хід виселення з запорозьких земель вихідців з Гетьманської і Правобережної України.

По титулѣ его яснѣвелможности.

Покорній репортъ

Текущего ноябра 16 д. полученніемъ от вашей яснѣвелможности в Кошѣ Войска Запорожского Низового высокоповелительнымъ ордеромъ веленно изшедшихъ з Малой Россіи і населившихся в Запорожскихъ Волностяхъ, коі хотя прежде были і в Сѣчи¹ Запорожской, а из Сѣчи, також і с полской націи, зашедъ в Малую Россию, тамо жили, а потомъ из Малой Россіи вышли в запорожскіе места, по силѣ ея ім. в-ва указовъ и вашей яснѣвелможности ордеровъ², и Войсковой генеральной кріи указовъ³, всѣхъ онихъ малороссийскихъ обывателей изо всѣхъ запорожскихъ⁴ мѣсть⁵ на прежніе их жилища внутрь Малой Россіи выслать всеиотмѣнно.

І по содержанию вашей яснѣвелможности⁶ прежних ордеровъ отправленнымъ вашей яснѣвелможности⁷ доношеніемъ представленно я [!] по учиненной о населившихся в Запорожских Волностях людехъ //

¹ Далі закреслено а из Сѣчи.

² Написано над рядком.

³ Написано на правому полі замість закресленого висо ордерів неотмѣнно велѣли.

⁴ Далі закреслено Волость.

⁵ Далі закреслено выслат.

⁶ Далі закреслено сего.

⁷ Далі закреслено репортам.

от Коша нарочною посланнимъ описѣ², хотя тѣхъ людей нѣкоторое
небольшое число в Кодаках и в Самарѣ явилось, однакъ полковники
кодацкій и самарскій присланными в Кошъ репортами объявили, что-
де с тѣхъ уже людей болше ста хат в Малую Россию соишло, а куда
именно – неизвѣстно, остались же таковы, у коих в Малой Россіи
нѣкакихъ грунтов и земель не имѣется. Многие же с ихъ въ Войске За-
порожскомъ Низовомъ прежде служили, а в Малой Россіи толко
женілися и пришли въ подданства войсковіе и ис полской націи в
Малую Росию зайшли, пришли в наши Войсковіе Волности.

Такъ і нинѣ, во исполненіе сего ордера, вашей ясневелможности
в покорности моей репортуя, яко населившіеся в Запорожскихъ Вол-
ностях⁸ малороссіяне⁹ внутрь Малой Россіи, какъ вишписанно, сойш-
ли, а остались точію¹⁰ полскіе людѣ, кої¹¹ токмо с Полци чрез Малую
Росію переходъ в Запорожскіе Волности имѣли, да запорожскіе ка-
заки, // которіе нарочно внутрь Малою Россіи женитися ездили и, оже-
нясь, сюда пришли. Ежели же малороссіяне гдѣ в Запорожскихъ Вол-
ностяхъ жиллями¹² являться, онихъ отправленными з Кошъ а к
полковникамъ кодацкому и самарскому прыказами велено внутрь Ма-
лой Россіи¹³ на прежнія жилища ихъ² вислат и впредъ в Запорожскіе
Волности ни под какимъ видомъ не принимать.

К. а. Якимъ Ігнатовичъ с товариствомъ

1754 года, ноября 19 д.

З Коша.

Арк. 164, 167. Відпуск.

⁸ Далі закреслено на і.

⁹ Далі закреслено какъ вишписано, выслано.

¹⁰ Написано над рядкомъ замысть закресленого токмо.

¹¹ Далі закреслено токмо.

¹² Далі закреслено жиллями.

¹³ Далі закреслено виси.

№111. 1756 р., березня 12. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про сприяння представникам від Полтавського полку в проведенні опису поселень і складанні планів земель, розміщених на південь від Української лінії. № 226

Ея імператорскаго величества Малой Россіи обоих сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій.

Войска Низового Запорожского гдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннымъ и всему товариству.

Высочайшою ея императорскаго величества грамотою, сего марта 10-го дня из Правительствующаго сената къ нам присланною^а, повелѣно подать намъ в Правительствующій сенатъ немедлѣнно вѣдомость: сколько послѣ заключенія с Портою Оттоманскою вѣчнаго мира^б за Украинскою линією изъ Малой Россіи, и ис которыхъ имянно полковъ, и якого поселенія выселилось, и на какой за линією дистанціи то поселеніе простираетца, и до которыхъ урочищъ. И во исполненіе онои ея імператорскаго величества грамоти посланнымъ от нас въ Генералную войсковую канцелярію ордеромъ велѣно об ономъ акъкуратно по Генеральной канцеляріи виправитца. И буди таковых оселившихся за линією из Малой Россіи людехъ вѣдомость есть, оную какъ наискоряе къ намъ въ Санктъ-Петербургъ прислать. А буди ж бы и в Генеральной канцеляріи противъ изображеннаго в грамотѣ требованія сенатского вѣдомости не было, в такомъ случаѣ безоткладно оной Генеральной канцеляріи с нарочним полковника полтавского гдна Горленка ордеровать, чтобъ онъ тотъчасъ, опредѣля зъ полковыхъ того полку старшинъ и сотниковъ, велѣль чрезъ оныхъ, в силѣ изображеннаго грамотою ея императорскаго величества из Правительствующаго сената повелѣнія, всѣмъ тѣмъ за линією землямъ обстоятельной // учинить чертежъ.

А о поселеніи за линією малороссійскихъ обивателеи в дачахъ полку Полтавского, а особливо в запорожскихъ, имянную вѣдомость съ изясненіемъ: и с которыхъ имянно полковъ, какого поселенія выселилось, и на какой за линією дистанціи то поселеніе, и до которыхъ урочищъ простираетца. А по сочиненіи таковой вѣдомости и чертежа, в надлежащемъ обстоятельствѣ нимало не удерживая, прислать оне сюда для представленія Правительствующему сенату. А

чтобъ отъ СѢчи Запорожской в сочиненіи тѢмъ за линією землям чертежа и о выселеніи на тѢхъ земляхъ какихъ имянно малороссіискихъ полковъ поселеныи, вѢдомости онымъ, нарочно опредѢленнымъ старшинам, никакого препятствія и остановки чинимо не было, о томъ вамъ, гпдну атаману кошевому, с товариствомъ, симъ ордеромъ нашимъ накрѢпко притверждаемъ, и особливо для врученія тѢмъ опредѢленнымъ для вишѢизображенной описѢ населенія от Полтавской полковой канцеляріи нарочнымъ при ордерѢ в Генералную канцелярію нашъ послушной къ населившимся тамо людямъ универсалъ посланъ.

Гетманъ графъ К. Разумовский

Въ Санкт-ПетербургѢ.

Марта 12 д. 1756 года.

Ном. 226.

Арк. 184. Оригінал.

№114. 1756 р., березня 12. Санкт-Петербург. – Універсал гетьмана Кирила Розумовського старшині Полтавського полку і Війська Заморозького про проведення опису поселень і складання планів земель, розміщених на південь від Української лінії. № 223

Копия

Ея імператорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ ДнѢпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій гпдамъ генеральной старшинѢ, полковникамъ, а особливо полковниковѢ полтавскому, духовного и мирского звания владѢлцамъ, а особливо старшинѢ городской и Запорожского Низового Войска, а паче имѢющимъ за линѢєю земли и поселившимся чрезъ сие объявляется.

Височайшею ея імператорскаго величества грамотою, сего марта 10 д. из Правительствующаго сената к намъ присланною, повелѢно подать намъ в Правительствующий сенатъ неμεдлѢнно вѢдомость: сколько послѣ заключения с Портою Отаманскою вѢчного мира за Украинскою линѢєю из Малой Россіи, и ис которыхъ имянно полковъ, какого поселенія виселилось, и на какой за линѢєю дистанціи то поселеніе простирается, и до которыхъ урочищъ.

І во исполненіє оной єя імператорскаго величества грамоти посланнимъ от насъ в Генералную войсковую канцелярію ордеромъ велѣно об ономъ аккуратно по Генеральной канцеляріи виправитца, и буди таковая о селившихся за линією из Малой Россіи людехъ вѣдомость есть, оную какънайскорає к намъ в Санктъ-Пѣтербургъ прислать. А буди ж би и в Генеральной канцеляріи противъ изображеннаго в грамотѣ требованія // сенатского вѣдомости не было, в такомъ случае безоткладно оной Генеральной канцеляріи с нарочнымъ полковника полтавского гспдна Горленка ордеровать, чтобъ онъ тотчасъ, опредѣля з полковихъ того полку старшинъ и сотниковъ, велѣль чрезъ онихъ, в силѣ изображеннаго грамотою єя імператорскаго величества из Правительствующаго сената повелѣнія, всѣмъ тѣмъ за линією землямъ обстоятелній учинить чертежъ, а о поселеніи за линією малороссійскихъ обывателей в дачахъ полку Полтавского, а особливо въ запорожскихъ, именную вѣдомость со изясненіємъ: ис которыхъ имянно полковъ, какого поселения виселилось, и на какой за линією дистанціи то поселеніє, и до которыхъ урочищъ простирается. А по сочиненіи той вѣдомости и чертежа, в надлежащемъ обстоятелствѣ нимало не удерживая, прислать оне сюда к намъ для представлення Правительствующему сенату.

А чтобъ от Сѣчи Запорожской в сочиненіи тѣмъ за линією землямъ ¹-чертежа и о виселенніи на тѣхъ земляхъ¹ и какихъ имяно малороссійскихъ полковъ поселеній онимъ нарочнымъ никакого препятствія и остановки чинимо не било, о томъ какъ к кошевому Войска Низового Запорожского с товариствомъ от насъ посланъ ордеръ, такъ о исполненіи по сему всѣмъ духовного и мирского звания владѣльцамъ и населившимся тамо обывателямъ и запорожскимъ козакамъ, до кого б сие касаетца ни могло, симъ даннимъ от насъ онимъ нарочнымъ старшинамъ универсаломъ предлагаемъ.

В Санктъ-Пѣтербургѣ.

Марта 12 дня 1756 года.

Мѣсто пѣчати.

На подлѣбномъ тако: Гетманъ графъ К. Разумовскій
Ном. 223.

¹ Написано на лівому полі.

Скрипа: ²-С подленимъ читаль ⁻² // полковий ³ ²-полтавский канцелярист
Семенъ Магдѣ [нко] ^{-2,4}.
Арк. 189. Копія.

№175. 1757 р., серпня 12. Борзна. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві з наказом зняти караул, встановлений військовим осавулом Петром Калнишевським навколо містечка Стара Самара, і не забороняти старосамарцям зібрати вирощений ними хліб і косити сіно. № 303

Ея императорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра і Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій.

Войска Низового Запорожзкого гдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, курѣннимъ атаманамъ і всему товариству.

Сего августа 11 д. пры доношеніи полковника полтавского Горленка прислана к намъ копия доношенія жъ старосамарского сотника Березана, в которомъ показано: минувшаго-де іюля 14 д. прыбывши от Войска Запорожзкого войсковий асаулъ Пѣтро Калнѣшевскій с командою немалимъ числомъ, по силѣ данной ему от Сѣчи Запорожской інструкції, чрезъ полковника самарского вкругъ города Старой Самари учредилъ в немаломъ числѣ запорожзкихъ козаковъ караулъ, которіе-де козаки старосамарскимъ обивателемъ какъ ужа-того хлѣба, такъ и укошенного сѣна, такожъ лну, конопел и ничего с поля ввозить в мѣстечко не допускают. Хотя ж-де онъ, сотникъ, видя от онихъ запорожцовъ такое утѣсненіе і недопущеніе, а от заложниковъ по хатамъ немалое грабытелство, посилалъ к вамъ нарочного, атамана городского Байрака, с прошеніемъ, чтоб до будущаго о тѣхъ землях в силѣ ншія ордеровъ слѣдствія и розмѣжованія означенній хлѣбъ, сѣно и протчое дозволено в дома звезть, точію-де вы з старшиною сказали ему, атаману Баираку, ежели-де онъ, сотникъ, і его подчиненніе за грабежъ скота и за протчое претенсіи никакой імѣть не будутъ и просит за обиду свою, гдѣ надлежитъ, не стануть, а владѣемыхъ грунтовъ за свої причитат не будутъ і за оніе угодіи такіе денги, какъ и до сего давали вмѣсто десятины, // вамъ даватимуть и

² Розміщено на нижньому полі.

³ Розміщено посередині лівого поля.

подпискою обов'язуються, то в полѢ хлѢб пахати, сѢно косить, а укосенное сѢно і зжатою хлѢб в дома свѣзть, в лѢсѢ дрова рубати от васъ дозволено будетъ. И прошено о томъ ншого разсмотрѣнія.

А понеже буди подлѢнно такъ есть, какъ вишше предписано, что по данной от СѢчи Запорожской інструкціі около мѢстечка Старой Самари учреждень караулъ не в маломъ числѢ козаковъ запорожскихъ и не допускают тамошнихъ обывателей к забору с поль хлѢба, сѢна и протчого ими уготованного, то сіе достойно предосужденію, что какъ никто собою управляться не долженъ, такъ і оной безправной и гвалтовной поступокъ не есть к похвалной славѢ і всему Воиску Запорожскому. Наиблизше же вамъ за невоздержаность подвластныхъ своихъ от видимыхъ дерзостей, вамъ же особливо сіе принять надлежитъ в разсужденіе, что оніе старосамарцы по силѢ высочайшаго ея императорскаго величества указа во владѢніи тѢхъ земель імѢють участіе і ихъ с такою владѢнію безъ высочайшей резолюціі и ізя [!] не можно, но на представленія, учиненніе об нихъ, слѣдуетъ высочайшаго ожидать повелѢнія.

Того рады предлагаемъ вамъ оной опредѢленной при СамарѢ от Коша караулъ, буди допряма тамъ оной есть, приказатъ снятъ вовсе. И забору с поль хлѢба, сѢна и протчого старосамарцамъ не возбранять, а буди б что уже забрано, то е возвратитъ, дабы они в содержаніи себѣ і скота нужди терпѢть, паче жъ при истребованіи от ихъ во указаніе дачи по расположеніямъ полковой канцеляріі подлежащаго, несостоятельными остатись не могли.

А буди і за симъ ордеромъ ви караулу оною не снимете, дозволенія старосамарцамъ в заборѢ своего хлѢба и сѢна // не дасте и забратого не велите возвратитъ, і от такихъ самовольныхъ поступковъ не воздержите подчиненныхъ своихъ и еще о семъ же заидетъ жалоба, в такомъ случаѣ сами вы істязаны будете.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

1757 года, августа 12 д.

Борзна.

Ном. 303.

Помітка на арк. 314: [Пол.]¹ 29 августа 1757 года.

Арк. 314, 330. Оригінал.

¹ Текст пошкоджено.

№176. 1757 р., серпня 12. Борзна. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про заборону запорожцям перешкоджати старосамарським жителям користуватися запорозькими угіддями і з наказом повернути старосамарському сотникові Івану Березаню відібрані у нього коні, худобу та майно. №305

Ея императорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра і Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій

Войска Низового Запорожского гдну атаману кошевому, старшинѣ ворсковой, курѣннимъ атаманамъ і всему товариству

На посланный к вамъ до сего ншѣ ордеръ о возвращеніи старосамарскому сотнику Березану забратихъ воловъ и другой рогатой скотины, такожъ лошадей, овецъ и другихъ разнихъ вещей, і о удоволствованіи тамошнихъ обывателей в приключеннихъ имъ от запорожскихъ козаковъ обидахъ, присланнымъ к намъ репортомъ представляете, что то грабительство от Сѣчи Запорожской послѣдовало якобы за неистерпимую от него, сотника, обиду в іспустошеніи імъ и подчиненными его старосамарскими жителмы въ товщи Самарской, к запорожскимъ землямъ принадлежащой, разнихъ угодий, яко ж-де онъ, сотникъ, с подчиненными на єдиную пакость: гдѣ козаки траву для вкошенія сѣна хранят или пашнѣ імѣють, скотомъ своїмъ вконецъ істребляютъ, а что на запорожскихъ земляхъ упорствомъ сѣна укосить, тоє запорожцамъ в продажу пускает, да и над мѣру своєї potrzeby на тѣхъ запорожскихъ земляхъ в пасѣбѣ содержитъ скота. Козакамъ же-де запорожскимъ, по реки Самари живущимъ, какъ сѣна косить, такъ и рыбы ловить за нимъ, сотникомъ, и его подчиненными, нѣгде. И требуете, дабы онъ, сотникъ, от таковыхъ Войску Запорожскому озлобленій воздержался, ншего запрѣщенія.

Обрѣтавшійся же тамо в Сѣчи Запорожской сотникъ миргородський Зарудний репортуєтъ, что оной заграбленной скот по согласію и приговору курѣннихъ атамановъ раздѣленъ по куренямъ, отчего ж хотя вы ихъ всѣми мѣрами отводили, точію-де противъ упрямства ихъ успѣть ничего не могли. // С приложенной же при томъ репортѣ поданной от сотника старосамарского Березана вѣдомосты особливо усмотрено нами, что за причиненіе от козаковъ запорожскихъ ста-

росамарским обивателемъ обиди от 744 года состоить претенсіи их до трех тысячъ семисотъ двенадцати рублей.

А понеже запорожским козакамъ, хотя би и подлѣнно в чемъ дознавалы обиду, собою грабительствъ такихъ чинить не подлежало, но слѣдовало о томъ представлять і сатисфакціи іскать по порядку в командировъ ихъ, а если би скоро оной получить не могли, то у насъ, гетмана, не менше жъ того і вы, вѣдая, яко населеніе і владѣніе тамо старосамарцовъ есть не безуказное, долженствовали от того отвращат і всячески до такихъ отважныхъ поступокъ и до роздѣлки заграбленного не допускать, того ради предлагаемъ вамъ в возвращеніи вишшеобявленного заграбленного в сотника старосамарского Береzana і в тамошних обивателѣй запорожскими козаками скота (о чемъ какъ вы самы в доношеніи своемъ сознаете, такъ і обявленный сотникъ Зарудній представляетъ, что оной скотъ разделенъ по куренямъ)¹ исполнит прежний нашъ ордеръ неотмѣнно ибо, какъ вишше напомянено, никто ни в чемъ собою управляться не долженъ. Тако ж і в протчой показуемой от старосамарцовъ претенсіи на козаковъ запорожскихъ приказать тѣмъ, от кого какая кому послѣдовала обида, удовлетворять за оную по справедливосты, дабы болѣе не подать о семъ причины на Сѣчь Запорожскую к далнѣйшей жалобѣ. А дабы оны, сотникъ старосамарскій, и его подчиненніе старосамарскіе обиватели владѣли тѣмъ токмо, что единственно к содержанію домашнему нужно потрѣбно, а во излишнее отнюдь не касались, і никакъ не прихвативалы, і не присвоивали, да и чужого і лишнего скота на тѣхъ земляхъ на пастбѣ не держали, в притвержденіи о томъ ему, сотнику, // к полковнику полтавскому Горленку ордеръ от насъ посланъ.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

1757 года, августа 12 д.

Борзна.

№. 305.

Помітка на арк. 316: Пол. августа 29 д. 1757 года.

Арк. 316, 328. Оригінал.

¹ Дужки авт.

№177. 1757 р., серпня 14. Борзна. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про заборону виселяти старосамарців в Гетьманську Україну і з наказом зняти встановлений навколо містечка Стара Самара караул. № 339

Ея імператорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра і Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскійи

Войска Низового Запорожского гдну атаману кошевому, старшинѣ воисковой, курѣннимъ атаманамъ и всему товариству

До сего неоднократно и, напослѣдокъ, сего теченія от 12 д., по доношенію сотника сътаросамарского Березана о учрежденіи при мѣстечку Сътарой Самарѣ в немаломъ числѣ козаковъ запорожскихъ при полковнику самарскому караулу и в недопущеніи его, сотника, і обывателей тамошнихъ къ забору съ полъ хлѣба и сѣна, предлагано вамъ оной опредѣленной при Самарѣ от Коша карауль, буди допряма тамо оній есть, приказать сънять вовся і забору съ пол хлѣба и сѣна і протего старосамарцамъ не возбранять. А буди бѣ что уже забрато, тоє возвратить, напоминая при томъ, что оны, сътаросамарци, по силѣ височайшого ея імператорскаго величества указа, во владѣнніи тѣхъ земель имѣють участіе і ихъ съ такова владѣнія без височайшей резолюціи і изят не можно, но на представленія, учиненніе об них, сълѣдуетъ височайшаго ожидать повелѣнія.

І между жь тѣмъ, вы ннѣ намъ доношеніемъ представляете, егда-де сего лѣта послѣдовали запорожскимъ козакамъ от стоящихъ з маіором Щетининимъ лантмилицкихъ командъ при Старой Самарѣ и Днѣпрѣ по недороду травъ утѣсненіе і недостатокъ в сѣнокосѣ, то и отъ обывателей сътаросамарских, а особливо от сотника Березана, атаманы и старики в покошеніи [!] ізлишнемъ травъ и насѣяніи пашень признали за обыду. И хотя-де вы з старшиною на съходке вѣнушали // нашъ ордеръ о нечиненіи сътаросамарцамъ обыдѣ и увѣщевали терпѣть до окончанія сълѣдованія о земляхъ, однакъ оны, собравшись всѣ, велѣли сънятіе ихъ хлѣбы и сѣна за пежние десятины, и чтобъ оны запорожскихъ козаков не утѣсняли и не обыжали, забрать на паланку Самарскую. И вы просите тѣмъ доно-

шеніємъ (буди можно)¹ ихъ, старосамарцовъ, на прежніе жилища в Малую Россию вислат или перевесты на другое место. Если жъ невозможно перевести, то дозволить по прежнему десятину з них брать.

И ми, по вислушаніи того вашего доношенія, в резолюцію вамъ предлагаемъ:

1. Что таково самовольное хлеба и сѣна грабительство учинено в прерѣбніе нашихъ запретительныхъ о неоказиваніи старосамарскимъ обывателемъ обыдѣ ордеровъ, тое достойно предосужденію. Ибо какъ в нашемъ ордерѣ, к вамъ отпущенномъ сего августа от 11 числа, виразно [!], никто собою управлятись не долженъ, но слѣдуетъ всякому во обыдѣ искать по порядку сатисфакціи. Слѣдовательно (ежели то подлѣнно тое самоуправство козаки от себѣ, а не з вашего дозволенія учинили)¹ хочай тот худой поступокъ къ ихъ неразумному дерзновенію почестъ слѣдуетъ, однако і вамъ не можно за сие приписать похвали, что не сищете пристойныхъ мѣръ къ воздержанію съвоѣхъ подчиненныхъ. От того съ чего худіе происходятъ слѣдства і понеже явно видно силовній заборъ хлѣба и сѣна.

Того ради имѣете вы приказать (въ силу оногo предпосланного от насъ ордера)¹ старосамарскимъ обывателемъ тотъ хлѣбъ и сѣно, за неякуюсь десятину забранный, возвратить и впредь ихъ ничѣмъ не избыжать. Чтобъ же и оны владѣли тѣмъ, токмо что единственно къ содержанію домашнему нужно потребно, а во излишнее не касались і никакъ не прихвачивали и не присвоевали, да и чужого и лишнего сѣкота на тѣхъ земляхъ на пастбѣ не держали, то велѣно полковнику полтавскому в томъ имъ притвердить.

2. Тѣхъ сътаросамарскихъ обывателей, яко тамо въ населеніи пребывающихъ, // з указного дозволенія и обовязанныхъ уже сълужбою и податми, не имѣя особого на то указа, в другіе какіе мѣста (какъ вы требуете)¹ вислатъ не можно, но должно ожидать обо всемъ по имеющемуся в Правительствующемъ сенатѣ дѣлу височайшой ея императорскаго величества резолюціи.

3. Чтобъ дать дозволеніе о зборѣ з нихъ, сътаросамарцовъ, за владѣемые землѣ десятины, къ сему достаточного резону не сиски-

¹ Дужки авт.

¹ Дужки авт.

вається, довлѣтъ токмо сего, что имѣ, какъ више значит, не велѣно въ излишное касатись, а владѣтъ темѣ, что к домашнему содержанию нужно потребних. Однако, если самихъ ихъ, старосамарцовъ, желаніе будетъ дават з земел десятину в Кошѣ, то за представленіем может послѣдовать нше разсмотрѣніе.

Гетманъ графъ К. Разумовский

1757 году, августа 14 д.

[Бо]рзна².

Ном. 339.

Помітка на арк. 315: [...]³ 1757 года.

Арк. 315, 329. Оригінал.

№178. 1757р., вересня 4. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському про зняття караулу навколо містечка Стара Самара і про дозвіл старосамарцям зібрати вирощений хліб, косити сіно і рубати дрова в Самарській товщі

Я. вел-му

Покорнѣший репортъ

Въ 29 д. ізшедшего августа присланными от вашей яв-ти высокоповелительными ордерами, по жалобѣ старосамарцов, повелѣвается в снятіи ихъ пашен, сѣна і протчего воспящений не дѣлат, и учреждение караули снять, и нѣчим не обижат.

І во исполненіе оногo я з старшиною все то¹ ісполнять, ²-как прежде⁻², долженствую. И куренным атаманам, і Войску ониѣ высокие запрѣщѣния читанни на сходки и много все написанное внушанно. Однако, хотя² атамани і Войско крайнее прежнее² сожалѣніе за утѣснения, а особливо, что внутрѣ войскових жилищъ такіе неспокойства и вашей яв-ти³ высокое затрудненіе и от излишнѣх жалоб гнѣвъ отмѣченний происходит может, імѣють, обаче предают то все

² Текст пошкоджено.

³ Текст пошкоджено на 2-3 слова.

¹ Написано над рядком замість закресленого повелѣнное.

² Написано над рядком.

³ Далі закреслено за т.

на високую // в. яв-ти млсть и блгое рассуждение, в надѣяній, что ²- по млстямъ в. явти² Войско Н. З-е в принадлежащих своихъ Волно-
стях и обидѣ не останется.

Караулов же около Старой Самарѣ давно нѣтъ и почти не было. И за учиненною жалобою и прозбою старосамарцов хлѣб снѣмат и сѣна, и огрѣваться дровами давно⁴ полковнику самарскому предложено не препятствовать и не обижают нѣчем, кромѣ чтоб въ излишние дачѣ не ездилиѣ и степов не орали. И впред за собраниемъ всѣх куренных атаманов и стариков, яко многие по войсковым, курѣнным дѣлам в отлуч[кѣ]⁵, ониѣ высокие вшѣй яв-ти⁶ о тѣх старосамар[цах] повелѣния внушать и о успокоении⁷ так[их] худих споров до высочайш[ей] резолюціи сискиват спо[со]би полезние Воиску, обивателям имѣем и в[ашей] // яв-ти поднести под высокое благоразсмотрение⁸ и определение долженствуем.

Сентября 4 д. 1757 году.

Арк. 317, 327. Відпуск.

№192. 1757 р., листопада 5. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському про заходи, необхідні для припинення притоку на запорозькі землі поселенців - вихідців з Гетьманської України

По титулѣ до гетмана

Покорный репортъ

От 30-го сентября, сего ноября 4 д. ¹-полученнымъ в Коши от вашей яв. высокоповелительнымъ ордеромъ⁻¹ в подтверждение² в силѣ ея і. в-а высочайших³ грамотъ, велено приходящихъ изъ внутри Малои России разнаго звания людей на житло в запорожские дачи ни под

⁴ Далі закреслено дозволенью.

⁵ Текст пошкоджено.

⁶ Далі закреслено ордери.

⁷ Далі закреслено чиними.

⁸ Далі закреслено и крайнее постановление.

¹ Ордер зареєстровано 5 листопада, див. док. № 187.

² Далі закреслено прежнихъ пасылаемыхъ отъ яв. высокоповелительныхъ ордеровъ.

³ Написано над рядкомъ.

какимъ образомъ не принимать, но высылат⁴ их паки⁵ в прежнѣе мѣста, ⁶в Старую Самаръ. Так же і зависающіе на них порцѣонніе і рацѣонніе денги доправленних в Полтавский полк⁶.

І во исполнение одного в. яв. высокоповелительнаго ордера в отвѣт симъ репортуется. Какъ еще ⁷по прежнимъ запрещеніямъ⁷ полковникамъ кодацкому и самарскому о неприємѣ тѣх³ прихожих на житье в запорожскіе дачи із Малой Росси всякаго званія люди, кромѣ выходих с Полци, отнюд⁸ не принимано б ⁹и висиланно⁹ оних паки на прежніе свои жилища, такъ и ннѣ ³от Коша предложено многими ордера // ¹⁰в подтвержденіе¹¹ того накрѣпко о томъ неприємѣ и висилки³ із Малой России, кромѣ з Полци, ордера в крепких заказах в силѣ высоких велѣній¹² полковникамъ, ¹³вишѣ-помянутим самарскому і кодацкому¹³, отправлены, и по ѡним ³повелѣніе все³ исполняемо будетъ³.

Токмо тотъ проход із Малой Росси¹⁴ людямъ, ежели б в пограничных линійных ³заставах [во Полцу]³ не пропускаемо было³ в силѣ указовъ, то³, конечно, ³удержатся им имело и не выходило³. Но за свободнымъ такимъ пропускомъ, яко неосновательный народ, приходя тайнымъ образомъ в запорожскіе дачи ¹⁵к прожитию¹⁵ и, прожив день-другой, ³за неприємомъ³, идут паки, ісая сѣбѣ мѣста, иныіе [!] в новопоселяемыя слободы, а другіе в Старую Самар. Таким же об-

⁴ Написано над рядомъ замість закресленого заворачиват.

⁵ Далі закреслено в свои.

⁶ Написано над рядомъ і на правому полі.

⁷ Написано над рядомъ замість закресленого до получения одного повѣ в. Яв. высокоповелительнаго ордера.

⁸ Дали закреслено в силѣ высоких велѣній.

⁹ Написано над рядомъ замість закресленого но заварачива.

¹⁰ Перед цим закреслено и оными велѣно всім прихожим із Малой Росси людямъ, какиѣ буде имѣются, учиня обстоятельную переписку прислати в Кошъ.

¹¹ Далі закреслено оныхъ.

¹² Далі закреслено дав.

¹³ Написано на лѣвому полі.

¹⁴ Далі закреслено складскимъ.

¹⁵ Написано над рядомъ замість закресленого селятся и с мѣста на мѣсто переходят.

разом и старосамарськіє жилці безпереривно¹⁶ переходять¹⁷ на обѣ сторони, укриваясь от тягостей и податей¹⁷. Воисковые подданные¹³ здѣшніє взаємно ж¹³ к нимъ переходят. И между тѣм, яко волныи народ¹⁸ отвратит ѿ онаго¹⁸ разволочища¹⁹ трудно и невозможно нѣчим, какъ токмо раз[вѣ] // невипуском²⁰ за линѣйний рубежъ¹⁹.

Ноября 5²¹ д. 1757 году.

Арк. 331, 341. Відпуск.

№265. 1753 р., грудня 14. Москва. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві з наказом припровадити до Генерального військового суду в Глухів запорожців, обвинувачених у нападах на козацьких, захопленні коней, худоби і майна. № 903

Ея імператорскаго величѣства Малой Россіи обоихъ сторонъ Днѣпра и Воискъ Запорожских гетманъ “...” Кирилль Разумовскій

Войска Низового Запорожского гспдну атаману кошевому, старшинѣ войсковои, атаманамъ курѣннимъ і всему Войску

На доношеніє ваше, сего декабря 10 д. къ намъ присланъное, в которомъ вы представляете, что по силѣ посланных къ вамъ наших ордеровъ зъ причини произшедшой от буджацкаго сераскѣра-султанъ Гирей Хана^а на запорожских козаковъ жалоби въ отгонѣ якобы іми у¹ татар многих лошадей и рогатого скота, и въ грабительствѣ разныхъ вещей, и въ убийствѣ трехъ члвкъ татар до смерти для обисканія техъ пограбленныхъ лошадей и скота, а особливо самихъ воровъ и смертноубийцовъ, сами вы зъ курѣнними атаманами и з доволною командою ездили даже до Бугу, и никого из такихъ воровъ не сискали, но

¹⁶ Написано на лівому полі замість закресленого под нашу власть.

¹⁷ Написано на лівому полі і над рядком замість закресленого а наши.

¹⁸ Написано над рядком замість закресленого утвердить.

¹⁹ Написано під текстом замість закресленого а яко втайнѣ і воровски дѣлається нѣкак не можно, // сколько же по присланнымъ учиненнымъ полковниками описямъ в приходѣ из Малои Россіи людей явится, о томъ при репортѣ вашей яв. доставится.

²⁰ Далі закреслено із-за линиѣ.

²¹ Число правлено.

¹ Виправлено з літери з.

токмо поймали нѣкоторіе воры, которіе изъ пристрастныхъ допросовъ призналис к грабительству на пути проезжающихъ людей, и къ бытію въ Полщѣ на грабительствѣ жъ, изъ коихъ – д[ε]² нѣкоторіе по наказанію померли, а о протчихъ[ъ], яко маловажныхъ, – тамъ ли ихъ наказанію пр[ε]дать] или куда отослать, требовали нашеѣ резолюц[іи]. //

Въ резолюцію предлагаємъ таковыхъ пойманныхъ вами воровъ изъ ихъ допросами – въ чемъ оны винилис, отослат за крѣпкимъ карауломъ в Глуховъ для поступленія съ ними тамо по силѣ указовъ ея імператорскаго величества и малороссійскихъ правъ, ибо безъ надлежащаго о произшедшихъ отъ нихъ воровствахъ изслѣдованія отнюдь оставитъ не должно, дабы и другіе подобніе имъ, видя безпоблажное винимъ наказаніе, могли отъ такихъ самоволствъ воздержатся, и дабы оніе вори за присилкою отъ васъ въ Глуховъ отослани били в судъ воисковий Генералній къ поступленію съ ними тамо по указамъ і правамъ. О томъ отъ насъ Генералной воисковой канцеляріи предложено.

Гетманъ графъ К.Разумовскій

[1753] года, [декабря] 14 д.

[Моск]ва.

№ 903.

Помітка: Получено 1754 г.; Получень 30 д. генвара 1754 году.

Арк. 70. Оригінал.

№268. 1754 р., лютого 1. – Рапортъ Коша гетьманові Кирилу Розумовському про неможливість припровадити у Глухів запорожців, обвинуваченихъ у нападахъ на татар, захопленні коней, худоби і майна, у зв'язку з їхньою смертю

По титулѣ его ясневелможности

Покорной репортъ

¹На отправленной¹ отъ насъ з Коша къ вашей ясневелможности ізшедшаго 753 года, ноябра 3 дня репортъ, коімъ ми, между протчіимъ, представляли, что при следованіи моемъ з атаманами курѣнными

² Текст пошкоджено.

¹ Написано замість закресленого Сего прошедшаго генвара 30 числа отправленной.

и командою к сиску воровъ и разбойниковъ нѣкоторые вори поймани, кої в своихъ допросахъ до воровства татарскихъ лошадей, скота и протчїихъ вещей не винились, а сознали толко нѣкоторые воровство свое грабленіємъ на пути проезжающихъ людїй, а протчїи бытіємъ в Полшѣ на грабительствѣ, и із онихъ воровъ нѣкоторые за ихъ злодеянія наказани были, и по наказанію умерли, а о протчїихъ оставшихся в живихъ, кої к маловажности касались, чрезъ тотъ репортъ просили в резолюцію ордера² – повелено ль ихъ будетъ куда надлежитъ отослать или³ здесъ ихъ по здешнему обикновенію наказанію предать, отъ вашей ясневелможности в Кошѣ Войска Запорожского Низовогоу прошедшого генвара 30 д. полученнимъ ордеромъ повеленоу тѣхъ оставшихся, коїхъ числомъ былоу четиры⁴, воровъ в судъ войсковїи Генералнїй // для поступленія с ними тамо по силѣ ея ім. в-ва указовъ і малороссїйскихъ правъ отправить⁵.

И по содержанію оноу вашей ясневелможности ордера чрезъ сей репортъ в покорности нашей вашей ясневелможности доносимъ, яко тѣ оставшієсь вори, числомъ четири, содержавшієсь три в столпа, а еденъ в пушкарнѣ тожъ, отъ силнихъ бывшихъ морозовъ и отъ голоду померли і ни единого в живихъ, такожъ по нихъ допросовъ, яко они словесноу допрашивани, і никакихъ імѣнїй не зосталось. Ежели жъ впредъ гдѣ кои⁶ з воровъ поїманы будутъ, то по силѣ оноу вашей ясневелможности високоповелительного⁷ ордеера в Глуховъ в Генералную воисковую⁷ крію к поступленію с тѣми по указамъ и правамъ імѣють быть⁷ при репортахъ⁷ отправливанї⁸.

К. а. Данило Стефановъ с товариствомъ

[175]4⁹ года¹⁰, февраля 1 д.

Кошъ.

Арк. 73. Відпуск.

² Далі закреслено повели.

³ Далі закреслено и.

⁴ Далі закреслено три.

⁵ Далі закреслено а поне і во исполненіє.

⁶ Написано над рядкомъ замість закресленого кто.

⁷ Написано над рядкомъ.

⁸ Далі закреслено о чемъ о такъ.

⁹ Текст пошкоджено.

¹⁰ Далі закреслено генвара.

№273. 1754 р., травня 17. Москва. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про призначення депутатів від Війська Запорозького у Слідчу комісію з Кримом та про складання реєстру¹ заподіяних татарами запорожцям збитків. № 362

Ея императорскаго величества Мало[й]² Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ “...” Кѳріллъ Разумовскій

Войска Низового Запорожского гспдну кошевому атаману, старшинѢ войсковой, атаманамъ курѢннымъ и всему Войску

По полученному пред симъ февраля 22 д. сего году от васъ репорту о учинившейся остановке учрежденной от російской и турецкой стороны коммисіи для забвенія происходившихъ до сего жалоб от васъ, Запорожского Войска, и татаръ въ произшедшихъ между вами и оными татарами ссорах и обыдахъ по причинѢ сего, что опредѣленной от турецкой стороны къ той коммисіи перекопской каи-макамъ въ размѢнномъ писмѢ о сиску и о возвращеніи въ Россію захваченныхъ въ плѢнъ російскихъ подданныхъ въключать не хотѢль, писано было о томъ от насъ въ Гсдрственную іностранныхъ дѢль коллегію.

А сего маія 11 д. изъ оной Гсдрственной іностранныхъ дѢль коллегіи получена нами ея императорскаго велич[ества] высочайшая грамота со ізображеніемъ сего [...] ³ от Порти чрезъ російского резидента вьновь представлено, дабы ту здѢлку по примѢру // бывшей в 749 году учинить, то есть чтоб претенсіи татарскіе, турецкіе и протчихъ ея подданныхъ, живущихъ въ ОчаковѢ, Криму и іннихъ мѣстахъ, на запорожскихъ козаковъ замѢнены были противъ претенсій однихъ запорожскихъ козаковъ, но чтоб о захваченныхъ въ неволю изъ подданныхъ російскихъ въ размѢнномъ писмѢ, почитая то быть ізлышне трактату, не упоминать. И хотя-де и от оныхъ по еї ж согласенію и яко об однихъ запорожскихъ козаках не ізлышно бѢ ⁴ и при сей здѢлкѢ требовать, но чтоб въ оной за тѢмъ остановки не учинить и къ нарѢканію въ томъ на здѢшную сторону поводу и причины не

¹ Реєстр див. док. № 463.

² Текст пошкоджено.

³ Текст пошкоджено на одне слово.

⁴ Літеру б виправлено з іншої.

подать, особливо ж-де въ разсужденіи того, что хотя б о сѣмъ и до-
моглись⁵, но по состоянію татарскому дѣйствительного въ томъ іс-
полненія не ожидать, чтобъ они неотменно стали у сѣбе невольниковъ
збирать и отдавать, но еще опасно, что будутъ ихъ и въ неволю бу-
сурманить. А свободу онымъ лучше ісходатайствовать, какъ пред-
симъ чинѣно: о комъ увѣдано будетъ, что въ живихъ, и гдѣ, у кого
обрѣтается, тогда отдачи сътоль лучшимъ доказательствомъ требовать.

И ея императорское величество такое предложеніе Порти при-
нять соблагоизволили и повелѣли учинить здѣлку токмо въ однихъ
обыдахъ и приключенныхъ по онымъ убыткахъ запорожскимъ коза-
камъ оттатаръ и турокъ, и інныхъ поданныхъ Порти и имъ от запорож-
цовъ по примѣру 1749 году. И по окончаніи здѣлки объ оной въ Вой-
ску Запорожскомъ надлежаще публѣковать, и въпредъ своевольны-
ковъ от воровства и інныхъ продерзостый накрѣпко воздерживать, и
въ томъ вамъ всеприлѣжное стараніе по прежнимъ и по сѣму-де // ея
императорскаго величества указамъ имѣть. И по отправленному-де въ
Кіевъ къ гспдну вице-губернатору генералу-маіору Костюрину указу
велѣно о томъ къ хану крымскому отписать и требовать къ тому на
коммисію присилки депутатовъ, добрыхъ людей, кої б дѣлу поспѣ-
шествовали, а не останавливали, исключая⁶ от того⁶ імянно пере-
копского каймакама, и чтобъ одного для ізвѣстныхъ его поступокъ ись
Перекопи смѣнить и для dokonчанія сѣй коммисіи ізь Кіева въ Запо-
рожскую Сѣчь отправить вьновь нарочного.

И оною ея императорскаго величества грамотою повелѣно намъ
объ ономъ вамъ предложить, чтобъ вы къ тому, избравъ достойныхъ
депутатовъ, поступили по предложенію упомянутого гспдна вице-
губернатора кіевского и одправляемого от него за симъ дѣломъ въ
Сѣчь афіцера, съ которымъ у одного быть ись малороссійской стар-
шины прежнимъ бунчуковому товарищу Гаврилову и сотнику Заруд-
ному, или кто от насъ опредѣленъ будетъ, и общѣ⁷ старатся помяну-
тую здѣлку въ надлежащее окончаніе привесть, и съ своей стороны
коммисіи, въ случае новаго от депутатовъ хана крымского какого-либо

⁵ домоглись

⁶ Написано на місці витертого.

⁷ Літери о та б виправлено з іншихъ.

затрудненія, не разривать. А о людѢхъ, імянное ізвѣстіе сочиня, – гдѢ, кто, кѣмъ взятъ или інимъ случаємъ въ той сторонѢ остался, и о комъ бы знаемо было у кого въ держаніи обрѣтается, о чѣмъ въ здѢлку не будетъ вѣключено, ханскимъ депутатамъ вручить. А буде б не приняли, то оноє отослать въ Кієвъ къ помянутому віце-губернатору Костюрину для пє[рє]силки къ хану кримскому и въ Константи[но]поль къ резиденту для представленія и [...]² требованія у Порти.

Чего ради, // во исполненіе оной ея императорскаго величества грамоти, предлагаємъ вамъ за прибытіємъ изъ Кієва въ СѢчь опредѢленного от помянутого віце-губернатора кієвского Костюрина нарочного для dokonчанія предписанной коммисіи, опредѢля от себе достойныхъ депутатовъ, велѢть быть при ономъ нарочномъ у той коммисіи и поступать по предложенію оныхъ, гспдна віце-губернатора кієвского и того нарочного афицера.

О забратихъ же въ плѢнъ запорожскихъ козаках и протчихъ, по силѢ оной ея императорскаго величества грамоти сочиня вѢдомост, представит въ ту коммисію для врученія при той здѢлке ханскимъ депутатамъ. А буди б они не приняли, то оной нарочной имѢетъ отослать въ Кієвъ къ помянутому гспдну віце-губернатору Костюрину для требованія по оной у Порти отдачи оныхъ чрезъ кого надлежитъ.

По окончаніи же той здѢлки об оной публѢковать въ Войску Запорожскомъ и въпредъ своеволныков от воровства и інныхъ продерзостый накрѢпко воздерживать, и въ томъ вамъ самимъ по силѢ прежнихъ ея императорскаго величества указов и нашихъ ордеровъ неотмѢнно прилѢжное стараніе имѢть. А при упомянутой коммисіи велѢно быть от насъ прежнимъ старшинамъ, імянно: бунчуковому товарищу Гаврилову и сотнику миргородскому Зарудному.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

[1754 го]ду, [мая] 17.

[В Мос]квѢ.

№ 362.

Помітка на арк. 80: Получень іюня 13 д. 1754 году.

Арк. 80, 81. Оригінал.

№292. 1754 р., серпня 6. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському про завершення роботи Слідчої комісії з Кримом

Яснєвельможному високоповелителному гспдну, гспдну Малия Россіи обоихъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожских гетману <...> Кирилу Григорієвичу его сиятелству Розумовскому

Покорний репортъ

Высокоповелителнимъ вашей яснєвельможности ордеромъ, в силѣ Государственной іностраннихъ дѣль коллегіи грамоти, Войску Запорожскому Низовому между протчимъ предложено извѣстную не уконченную о послѣдовавшихъ съ одной между Российской імперіи подданных запорожских козаковъ, а з другой сторонѣ кримских, очаковских жителей и другихъ Оттоманской Порты подданных зъ 749 по текущій 754 года мця и числа по розмѣнной ден грабительствах, насилнихъ и протчихъ обидахъ комисию за прибитіемъ з Києва в Сѣчь от Кіевской губернской // канцеляріи опредѣленного афѣцера, опредѣля от Войска Запорожского депутатовъ, ко окончанию привесть таковымъ порядкомъ, какъ въ прошломъ 749-м году зделка учиненна. І во исполненіе вашей яснєвельможности ордера, въ силѣ Государственной іностраннихъ дѣль коллегіи грамоти, за прибитіемъ з Києва киевского гарнизона штапъ-афицера маіора Матѳея Ефремова да от стороны вашей яснєвельможности сотника полькового миргородского Василя Зарудного, ¹-пры съездѣ з Крима⁻¹ комисаровъ означенная комиссия, какъ депутаты запорожскіе донесли, въ повеленной силе сего августа 3 дня оконченна и розмѣнніе инъсѣтѣрументы принять. Данной же от кримской стороны розмѣнной инъструменъ въ Кіевскую губернскую канцелярию реченній комисаръ маіоръ Ефремовъ для представления взялъ зъ собою. О чемъ вашей яснєвельможности в покорности моѣй репортую.

К. а. Іакимъ Ігнатовичъ с товариствомъ

1754 году, августа 6 д.

Кошъ.

Арк. 50. Відпуск.

¹ Написано над рядомъ замість закресленого да кримскии.

№454. 1754 р., жовтня 3. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Війську Запорозькому про взаємне з татарами встановлення постійних сторожових постів на кордонах між Запорожжям і Кримським ханатом, про створення команд для охорони кордонів, ліквідацію на татарській території козацьких зимівників, про видачу козакам, які виїжджали за кордон, паспортів тощо. № 617

Ея императорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Күріллъ Разумовскій

Войска Низового Запорожского гспдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курвним и всему Войску

Прошедшого августа от 6 д. сего году присланнымъ къ намъ репортомъ представляли вы, что извѣстная коммисія о забвеніи произшедшихъ между запорожскими козаками и татарами по силѣ прежней здѣлки обыдѣ уже окончена. А сего году сентября 28 д. въ присланной къ намъ изъ Гдрственнѣйшей іностранныхъ дѣлъ коллегіи ея императорскаго величества грамотѣ, по доношенію въ ту коллегію гспдна генерала-маіора и кіевскаго вице-губернатора Костюрина, объявлено, яко при той коммисіи присланніе от хана кримскаго комисары вначалѣ предлагали и усиленно требовали, чтобъ имѣющіеся въ ихъ границахъ по Конскимъ Водамъ и по реке Бугу запорожскихъ козаковъ зимовники и шалаши разорить, что учинить съ російской стороны и обѣщано.

И по ея императорскаго величества указу генерал-маіоръ и вице-губернаторъ кіевскій // Костюринъ, по возвращеніи съ коммисіи посланного от него въ оную коммисію маіора Ефремова, от 10 августа, и съ Кременчука къ вамъ, кошевому атаману, зъ старшиною, о публѣкаціи в Войскѣ Запорожскомъ объ окончаніи сей здѣлки о снесеніи съ турецкихъ границъ запорожскихъ зимовниковъ и переведеніи людей въ російскіе границы и о караулахъ въ вышеозначенной силѣ писалъ; и чтобъ карауламъ быть по самой границе, зачавъ по той сторонѣ реки Днѣпра, гдѣ ннѣ войсковой перевозъ, да въ Усть-Каменкѣ, гдѣ прежде Сѣчь была, а оттуда до Гарду. И опредѣлить на оныя при старшинахъ козаковъ надежныхъ толикое ж число, сколько от татаръ въ поставкѣ будетъ, и надъ всѣми караулами одного изъ лучшихъ

старшинъ командиромъ, какъ и от хана кримского вышеписанной Ага опредѣлень, давъ опредѣленнымъ на тѣ караулы старшинамъ на- ставленіи. И оною ея імператорскаго величества грамотою повелѣно намъ о томъ вамъ, кошевому атаману, зъ старшиною надлежаше под- твердить.

А что касается до лучшаго содержанія оныхъ пограничныхъ, яко нужныхъ, карауловъ, то при тѣхъ караулахъ содержать команды не изъ однихъ запорожскихъ, но и зъ малороссійскихъ козаковъ при доб- ромъ и ревнителномъ къ службѣ ея імператорскаго величества изъ полковой старшины малороссійской которого способного къ тому из- брат и къ нему въ помощники, и въ команду изъ старшины жъ и рядо- выхъ изъ малороссійского // и Запорожского Войска потребное число опредѣлить, и оного къ лучшему того дѣла исправленію надлежаше інструковать [!] намъ. А в протчемъ тому опредѣленному главнымъ над означенными пограничными караулами и вамъ, запорожскому кошевому атаману, зъ старшиною велѣть какъ въ сѣмъ, такъ и въ протчихъ пограничныхъ дѣлахъ, поступать по сношенію съ вышепи- саннымъ генераломъ-маіоромъ и вице-губернаторомъ кіевскимъ Кос- тюринимъ, на которого тѣ дѣла положены. И по предложеніямъ его, что надлежитъ будетъ исправлять безъпрекословно, ибо-де въ иномъ и на вписку сюди времени не будетъ и чтобъ межъ тѣмъ чего упущено не было.

И во исполненіе оной ея імператорскаго величества грамоти по- сланнымъ от насъ въ Генералную войсковую канцелярію ордеромъ велѣно позавзятіи от гспдна генерала-маіора и кіевского вице-губер- натора¹ Костюрина извѣстія, сколько къ содержанію въ вышепока- занныхъ мѣстахъ карауловъ потребно козаковъ, въ то число половин- ное число комендировать изъ малороссійскихъ ближайшихъ къ Сѣчи полковъ выборныхъ козаковъ при одному надежному и къ службѣ ея імператорскаго величества ревнителному полковому старшинѣ и при другихъ подлежащихъ старшинахъ. И тому старшинѣ над тѣми ка- раулами быть главнымъ комендиромъ и какъ ему у содержанія тѣхъ карауловъ будучи поступать, снабдѣть его на основаніи ея // импе-

¹ Далі закреслено кіевского.

раторскаго величества грамот довольно інструкцією. А вамъ чрезъ сіе приказиваемъ къ содержанію тѣхъ же карауловъ въ команду одного полкового старшины опредѣлить от Войска Запорожского надежныхъ козаковъ при старшинахъ толикое число, сколько от нашей Генеральной войсковой канцеляріи позавзятому от гспдна генерала-маіора и вице-губернатора кіевскаго Костюрина извѣстію приказано будетъ. И тѣмъ опредѣленнымъ от Войска Запорожского старшинамъ и козакамъ приказать быть въ точной командѣ одного полкового старшины и въ содержаніи при тѣхъ караулахъ розъездовъ поступать по его наставленіямъ, а изъ проезжающихъ съ обоихъ сторонъ онымъ караульнымъ никакихъ взятковъ не вымагать. А однимъ ли запорожскимъ козакамъ при тѣхъ караулахъ быть или съ перемѣною, оставляется на ваше разсмотрѣніе.

Что же касается до снесенія запорожскихъ зимовниковъ изъ турецкихъ границъ и переведенія людей въ російскіе границы, також до дачи едущимъ изъ Сѣчи въ Крымъ и въ Очаковъ для промыслов и отпускаемымъ на рыбную ловлю и для звѣря козакамъ пашпортовъ съ вышевираженными обстоятелствами, то въ томъ и въ протчемъ во всемъ поступать по силѣ вышепрописанной ея імператорскаго величества грамоты и состоявшогось между комисарамы съ обоихъ сторонъ соглашенія, а безъ таковыхъ // пашпортовъ запорожскіе козаки отнюдь ни для чего никуда не ездили б. Да и съ таковыми пашпортами едущіе за промыслом и отпускаеміе для рыбной и звѣринной ловлѣ запорожскіе козаки являлися б у будущего над оными караулами главного старшины, который долженъ будетъ до присилки білетовъ на тѣхъ же пашпортахъ подписывать — сколько людей, и при нихъ воевъ, и скота, и за чемъ отправились, и чрезъ караулы пропущены, и срокъ возвращенію. А мимо оныхъ карауловъ и, не являсь у одного старшины, отнюдь ни для чего и ни за чемъ не ездили б же, чего вы сами обще з старшиною войсковою и курѣнными атаманами прилѣжно наблюдать и, кому надлежитъ, о томъ ізъчаста подтверждат имѣете. А при томъ вамъ, гспдну атаману кошевому, зъ старшиною и курѣнными атаманами, равно какъ и опредѣленному над вышепоказанными караулами главнымъ командиромъ полковому старшинѣ, какъ въ семъ, такъ и въ протчихъ пограничныхъ дѣлахъ, поступать по

сношенію з гспдномъ генераломъ-маіором и вице-губернаторомъ кіевскимъ Костюринимъ и по предложеніямъ его, что надлежать будетъ, исполнять безпрекословно, чтоб между переписками чего упущено не было, непрѣмѣнно.

Гетманъ графъ К. Разумовский

1754 году, октября 3 д.

В Санкт-Петербургѣ.

Ном. 617².

Помітка на арк. 46: Получень 1754 году, ноября 16 д.

Арк. 46, 47, 53. Оригінал.

№455. 1754 р., листопада 19. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському про вжиття заходів для виконання ордера гетьмана від 3 жовтня щодо встановлення постійних постів на кордоні з Кримським ханатом, ліквідацію на татарській території козацьких зимівників тощо

По титулѣ его ясневелможности

Покорній репортъ

Высокоповелительнимъ вашей ясневелможности ордеромъ, сего ноября 16 д. в Кошѣ Войска Запорожского Низового полученнымъ, повелено к содержанию при границе, по силѣ состоявшегося при бывшей с татарами¹ комисіи договору, карауловъ в команду² имѣющаго от Генеральной войсковой кріи опредѣлить полкового старшины от Войска Запорожского Низового надежныхъ козаковъ опредѣлить при старшинахъ толикоѣ число, сколько от Генеральной войсковой канцеляріи позавзятому от гспдна генерала-маіора и вице-губернатора кіевского Костюрина извѣстію приказано будетъ. И тѣмъ опредѣленнымъ от Войска Запорожского старшинамъ и козакамъ приказатъ быть в точной командѣ оного полкового старшины и в содержаніи при тѣхъ карау-

² Текст заклеєно під час реставрації.

¹ Далі закреслено ім'ю.

² Далі закреслено ни.

лахъ розѣдов [!] поступать по его³ наставленіямъ, а изъ проезжающихъ съ обоихъ сторонъ онимъ караулнимъ никакихъ взятковъ не вимагать. //

Что же касается до снесенія запорожскихъ зимовниковъ изъ турецкихъ границъ и переведенія людей въ російскіе границы, такожъ до дачи едущимъ изъ СѢчи въ Крымъ и въ Очаковъ для промысловъ и отпускаемимъ на рыбную ловлю и для звѣра козакамъ⁴, до присилки зъ Кіевской губернской крѣи особихъ билетовъ, пашпортовъ, въ которыхъ описиватъ число людей, при нихъ воевъ и скота, за чѣмъ отправились, срокъ возвращенія и что люди не сумнительніе, то въ томъ и въ прочемъ поступать по силѣ ея ім. в-ва грамоти и состоявшагося между комиссарами съ обоихъ сторонъ соглашенія, а безъ таковыхъ пашпортовъ⁵ запорожскіе козаки отнюдь ни для чего не ездили.

Во время жъ комиссіи присланъ отъ хана крымскаго для содержанія извѣстныхъ пограничныхъ въ тамошнихъ // мѣстахъ съ ихъ стороны карауловъ опредѣленной къ тому главнымъ крымской Бубекирь Ага съ командою, съ которымъ условлено, что ему съ командою своею содержать караулы по ихъ границѣ внизъ Днѣпра, по той сторонѣ отъ урочища Каменнаго, а по рѣкѣ Бугу содержаны будутъ отъ едисанскихъ татаръ и чтобъ изъ російской стороны, въ російскихъ границахъ, караулы поставить же, о готовности которыхъ такожъ-де обнадѣжено. И соглашено, чтобъ тѣмъ обоихъ сторонъ карауламъ, каждому въ своихъ границахъ, имѣть частіе розѣзды и между собою караулнымъ старшинамъ согласіе, безъ чего другъ къ другу самовольно не переходитъ и озлобленія не показывать, но взаимную сосѣдственную дружбу содержать. Для зимнаго времени для людей, кромѣ землянокъ, а для лошадей сараевъ, излишняго строенія не дѣлатъ. Едущимъ изъ СѢчи въ Крымъ и въ Очаковъ для промысловъ и отпускаемимъ на рыбную ловлю и для звѣрь козакамъ, до присилки особыхъ билетовъ, давать пашпорты, въ которыхъ описивать число людей, при нихъ воевъ и скота, за чѣмъ отправились, срокъ возвращенію и что люди не сумнительніе. Напротивъ того крымскимъ и очаковскимъ купцамъ такіе жъ пашпорты и печати, каковы отъ

³ Далі закреслено велѣ.

⁴ Далі закреслено пашпортовъ съ описаніемъ въ онихъ до полученія.

⁵ Далі закреслено за.

вышепомянутого Аги російскимъ коммисарамъ сообщены, даваны будуть, и чтобъ караулнымъ съ проезжающихъ обоіхъ сторонъ взятковъ не вимагать.

Да и з такими пашпортами едущіе за промыслом и отпускаеміе для рыбной звѣринной ловлѣ запорожскіе козаки являлися б у будущего над ними караулами главного старшины, который долженъ будетъ, до присилки билетовъ, на тѣхъ же пашпортахъ подписывать — сколько людей, и при нихъ воевъ и скота, и за чемъ отправилис, и чрезъ караули пропущени, и срокъ возвращенія. А мимо онихъ карауловъ, // і не являс у оного старшины, отнюдь ни для чего и ни за чемъ не ездили б же, чего мнѣ обще з воисковою старшиною и курѣнными атаманами прилѣжно наблюдать⁶ и кому надлежитъ⁷ о томъ⁷ ізчаста подтверждать. Да при томъ⁷ мнѣ ж⁷ з старшиною ж и курѣнными атаманами, равно какъ и опредѣленному надъ вишеписанными караулами главнымъ комендиромъ полковому старшине, какъ в семь, такъ і в протчихъ дѣлахъ поступать по сношенію з гднмъ генераль-маіоромъ кіевскимъ вице-губернаторомъ⁸ Костюринымъ и по предложеніямъ его, что надлежитъ будетъ, исполнять безпрекословно.

І во исполненіе оного вашей ясневелможности высокоповелительного в силѣ ея ім. в-ва грамоты ордера, симъ вашей ясневелможности в покорности моеї репортую, яко по окончаніи комисіи кримской по учинившомусь въ оной с обоіхъ сторонъ договору⁹ и по ордеру гдна генерал-маіора кіевского вице-губернатора Костюрина⁹ караули, начавъ отъ Камянного Затону, внизъ по рѣки Днепру, а именно, в Никитиномъ, // при устѣ Камянки, в Перевѣзской, в Гарду да на устѣ¹⁰ Великого Інгула, пры полковникахъ и особливо опредѣленныхъ до того старшинахъ¹¹, в доволномъ числѣ¹² козаковъ, учреждени.

⁶ Далі закреслено и куда.

⁷ Написано над рядкомъ.

⁸ Далі закреслено кіевскимъ.

⁹ Написано на правому полі.

¹⁰ Далі закреслено караул.

¹¹ Далі закреслено учреждени.

¹² Далі закреслено кам.

Напротивъ чего от кримской стороны кримскій¹³ Бѣкир Ага¹⁴ да Боранъ Гозы Ага с нѣсколку человѣки татаръ¹⁵ толко въ Бѣлзоркы,¹⁶ в ѣдном мѣстѣ¹⁶, на карауле состояли. Внизъ же по Днепру и понад Бугомъ никаких от кримской стороны¹⁷ и от едисанского народа карауловъ не было і нетъ. Нинѣ же означенный¹⁸ Бѣкиръ Ага писалъ в Кошъ, что якобы по повелѣнію хана кримского в день¹⁹ Касима, то есть Димитрія, ⁷-празнуемого октября 26 дня⁷, із оного караулу імѣеть в домъ з командою вступать, с которого уже²⁰ и уступилъ²¹. На учрежднних же от запорожской стороны²² при вишеписанных урочищах караулах старшини²³ с козаками²⁴ и подлежащіе розѣзди²⁵, по силѣ вишписанного его превосходителсва ⁹-гспдна генерала⁹ Костюрина ордера, // чинили.

А нинѣ, в неѣдавном времени²⁶, оніе казаки караулніе⁷, смотря что от кримской стороны ни единого караулу не состоитъ, хотя з Коша к полковникам и караулним старшинам предлагано о несходѣ с караулов, почему полковники и караулніе старшини претили им сходить, но они, нарѣкая на мене²⁷ з старшиною и на курѣнных атамановъ тѣмъ, что они болшъ ни с чего, но токмо от рибной и звѣринной ловлѣ имѣють препитаніе²⁸ и нинѣ, состоя на карауле,

¹³ Далі закреслено Ага Бу.

¹⁴ Далі закреслено с нѣсколку человѣки татаръ.

¹⁵ Далі закреслено в Бѣло.

¹⁶ Написано над рядком замість закресленого і маленко вдал в ѣдномъ мѣстѣ.

¹⁷ Далі закреслено кар.

¹⁸ Далі закреслено Бу.

¹⁹ Далі над рядком закреслено прошедшого октября.

²⁰ Далі закреслено уже.

²¹ На лівому полі закреслено с котрого при семъ копія приложена.

²² Далі закреслено караули.

²³ Далі закреслено и состояли.

²⁴ Далі закреслено і нинѣ в неѣдавномъ.

²⁵ Далі закреслено чи.

²⁶ Далі закреслено смотра.

²⁷ Далі закреслено с тат. з остр.

²⁸ Далі закреслено і нинѣ.

пришли во ѡскудѣніе такъ, что впред к службѣ не годитимутся²⁹, да и на следующую зиму сѣна не заготовили, сойшли и остались токмо караули пры полковниках³⁰ в Перевѣзкой⁹ і в Вербовом⁹.

А что касается до³¹ снесенія запорожскихъ зѣмовниковъ из турецкихъ границъ и переведенія людій въ российскіе границы,⁸ с коїхъ уже³² могиѣ [!]³³ жили³⁴ і перенесеніи, а иніѣ³⁵ попащеніи⁸, також до дачѣ ѣдущим из Сѣчи в Крым и в Очаковъ для промысловъ и отпускаемимъ на рыбную и звѣринную ловлю пашпортовъ, з више-выраженними обстоятелстви до присилки з Кієва особихъ билетовъ³⁶, то в том // і в протчѣмъ імѣеть быть поступано по силѣ ея ім. в-ва грамоти и вашей ясневѣлможности высокоповелителнихъ ордеров и состоявщогося между комисарами с обоїхъ сторонъ соглашенія. А что безъ таковыхъ пашпортовъ запорожскіе козаки отнюдь ни для чѣго никуди не ѣздили, да и з таковыми пашпортами ѣдущіѣ за промысломъ, кої в Крымъ у имѣющихъ быть присланихъ з Кієва⁷ з билетами⁷ афицера, а кої отпускаеми запорожскіе козаки для рыбной и звѣринной ловлѣ³⁷ у полкового старшины являлися, о томъ³⁸ ордеръ вашей ясневѣлможности всѣмъ атаманамъ публѣкованъ³⁸, і притвержденю і в сиску воровъ и разбойниковъ в подлежащіе места предложено. О чѣмъ вашей ясневѣлможности нижайше репортую.

К. а. Іаким Ігнатовичъ с товариством

1754 года, ноября 19 дни.

3 Коша.

Арк. 48, 49, 52. Відпуск.

²⁹ Далі закреслено за тѣмъ что.

³⁰ Далі закреслено в Гарду.

³¹ Далі закреслено сн.

³² Далі закреслено кої уже і п.

³³ Далі закреслено же.

³⁴ Далі закреслено уже.

³⁵ Далі закреслено і сожже.

³⁶ Далі закреслено такъ в томъ.

³⁷ Далі закреслено за.

³⁸ Написано на лівому полі замість закресленого куда кому надлежить.

№ 479. 1753 р., грудня 14. Москва. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про порядок відшкодування потерпілим збитків, заподіяних запорожцями під час наїздів. №914

Ея імператорскаго ве[личества Малои России]¹ обоїхъ сторонъ Днѣпра и Войс[къ Запорожскихъ] гетманъ “...” Кирилл Разумовскій

Воиска Низового Запорожского [гспдну атаману ко]шѣвому, старшинѢ воисковой, [атаманамъ курѢннымъ] и вс[ѣм]у Воиску

Сего декабрія [...] ² д. присланнымъ к намъ доношеніємъ представлено от васъ, что вы, кошевий атаманъ, з с[тар]шиною войсковою и курѢнными атаманами, будучи в войсковой съходки, въ разсужденіи сего, что съ немалою обидою и тяжестію есть всему Войску Запорожскому, чтоб за приличающихся к воровствамъ запорожскихъ козаковъ обиженнымъ от них людѣмъ платится из куреней всѢхъ общѣ, в томъ числѢ и невинных козак[о]въ денгами, съ чего ж Воиско Запорожское приходит къ обн[и]щанію и неімѢнію к потребнымъ случаямъ вої[нских] исправностей и протчих припасовъ, приговорили [во] удовольствие обиженных людей от запорожских коза[ков], тѢх виноватцовъ, от коїх кому причинѣны обиди, [оби]женнымъ людѣмъ въ награжденіе причинѣхъ [!] обидъ отдавать самих съ ихъ імѢніями. И на то требуете вы нашей резолюціи.

И на [сие] в резолюцію предлагаємъ: хотя на такову[ю] отдачу своев[о] обидчиковъ из запорожских коз[а]ковъ съ их імѢніа[ми] обиженнымъ от них людѣмъ вомѢст[о] награжденія, к отси[лки] ³ причиненных ими убитковъ [и] дозволит можно // [ибо такови]ѣ уже примѢри были, что ониѣ [такие разбойн]ики из запорожских козаков по учи[нѣнію своего] злодѢянія закриваѣми были въ [запорожских палан]ках, чрезъ что обижденніе, не доискав [справедливости, прин]уждѣни были возвращатся вѣтунѣ и чрез [то принуждѣни] поносят убитки, а тѢмъ самоволствую[щимъ и Боже]го страха не імею[щимъ] было то [...] ⁴ адною к ихъ невоздержаности, то и нинѢ [...], дабы такова ж виноватымъ укрива[телямъ ... о]бидимымъ от них

¹ Текст пошкоджено.

² Текст пошкоджено на 1 цифру.

³ Текст пошкоджено на частину слова.

⁴ Текст пошкоджено на два слова.

никакого удовольствия [чинимо битъ не м]огло, для того вы, кошевий ата[манъ, із старши]ною воисковою и курѢнными ата[манами, і з всѢм]ѣ Воискомъ імѢете всемѢрного при[...] [...кривате]лства и кому надлежит о томъ учинит срогое [приказат наблюю]дѣние, дабы таковіе са[м]оволцы всякими образы сыскиваны і симаны были, и их бы никто от слѢдующаго имъ исъязанія у себѣ не укриваль. А ежели и впредь каковы злочинцы не съиманы и закриваемы имѢли б бытъ, то в такомъ случае обидимому неоткуда, как от всѢхъ Воиска Запорожского курѣней удовольствие чинѣно бытъ должно. И сіе для того, что и невинніа, к тому чувствуя чрезъ оних самоволцовъ свой убиток, принуждены будут всѢобщѣ таких злочинцовъ и самоволцовъ не закриват, но искорѣнят, к надлежащему суду представлять.

Гетманъ графъ Разумовский

[1753 году, декабря 14 д.⁵

Москва].

Ном. 914.

Помітка: Получѣнь 30 д. генвара 1754 году⁶.

Арк. 13. Оригінал.

№544. 1754 р., серпня 17. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського про вжиття заходів для боротьби з гайдамаками, недопущення підтримки їх запорожцями, заборону козакам виїжджати за межі Запорожжя без паспортів. № 532

Ея императорскаго величеств[а]¹ Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днепра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Күріллъ Разумовскій

Войска Низового Запорожского гдну атаману кошевому, старшинѢ войсковой, атаманамъ курѢннымъ и всему Войску

Въ грамотѢ ея императорскаго величества, изъ Гдрственной иностранныхъ дѢлъ коллегіи сего августа 13 д. къ намъ присланной, изображено. От обрѢтающогось-де въ Новой Сербіи генерала-маіора ГлѢбова Правительствующему сенату представлено о появившихся въ

⁵ Дату встановлено за док. № 265, див. вихідні номери.

⁶ Напис зроблено на лівому полі поздовж аркуша.

¹ Текст пошкоджено.

заднѣпрскихъ мѣстахъ вновь гайдамакахъ, кої-де происходятъ изъ Сѣчи и Гарду, и что изъ онихъ поймано шесть члвкъ, и по сношенію зъ Генералною войсковою канцелярією отосланы въ Кременчукъ. И при томъ оною ея императорскаго величества грамотою повелѣно намъ васъ, кошевого атамана, зъ старшиною найстрожайше ордеровать, чтобъ за козакамы запорожскими крѣпкое смотреніе имѣлось, и они б от всякихъ своеволствъ униманы были, и безъ пашпортовъ бы никто не шатался, дабы чрезъ такое доброе смотреніе не только въ самомъ дѣлѣ ихъ злой помысль вовсе іскорененъ // былъ, но и намѣреніе ихъ къ какимъ шалостямъ вовсе ж пресѣчсѣ могло.

Чего ради вамъ чрезъ сіе накрѣпко подтверждается, дабы вы, исполняя многіе ея императорскаго величества высочайшіе указы и наши ордеры, которыми о удержаніи запорожскихъ козаковъ от всякихъ своеволствъ доволные и жестокіе уже учинены повелѣніи и по силѣ сей ея императорскаго величества грамоти за козакамы запорожскими, крѣпкое смотреніе имѣли, и от всякихъ своеволствъ ихъ унимали, и накрѣпко имъ заказалы, чтобъ безъ пашпортовъ никто зъ нихъ никуда не ездили, дабы чрезъ таково доброе смотреніе не только въ самомъ дѣлѣ ихъ злой промысль вовсе іскорененъ былъ, но и намѣреніе ихъ къ какимъ шалостямъ конечно вовсе пресѣчсѣ могло.

Гетманъ графъ К. Разумовский

1754 году, августа 17 д.

[В Са]нкт-Пітербургѣ.

№. 532.

Помітка: Получено 1754 года, октября 15 д.

Арк. 99. Оригінал.

Частина 3

№5. 1755 р., січня 14. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про вжиття заходів безпеки на кордонах з Османською імперією та про розвідування щодо становища в Кримському ханаті, яке склалося після смерті турецького султана Махмуда. № 55

О секретном[мъ]¹ дѢлѢ

Ея императорскаго величества Малои Росіи обоихъ сторонѢ ДнѢпра и ВоискѢ Запорожскихъ гетманѢ, дѢиствителныи камеръгерѢ, Императорскои санктъ-петербургскои Академіи наукъ президентѢ, лейбъ-гвардіи Ізмаиловскаго полку подполковникѢ и обоихъ росіискихъ императорскихъ ѡрдиновѢ, Святыхъ апостола Андрея и АлександрѢ [!] НѢвскаго, такожѢ полскаго БѢлого Орла и голстинскаго Святія Анны кавалерѢ, Росіискои имперіи графѢ КириллѢ Разумовскіи^{2, а}

Воиска Низоваго Запорожскаго гспдну кошевому атаману, старшинѢ воисковой, атаманамѢ курѢннымѢ и всему Воиску

Сего генвара 13-го дня в присланной к намѢ изѢ Гсдрственной коллегіи иностранныхъ дѢль^б ея императорскаго величества грамотѢ^в изображено. Въ Коллегію-де иностранныхъ дѢль надворной совѢтникѢ и резидентѢ ОбрѢсковѢ^г из Константинополя от 2-го декабра прошедшаго 1754-го года доносилѢ, что солтанѢ турецкий, по недолговременной болѢзни, того жѢ 2-го числа, въ полдень, скончался и при захожденіи солнца погребенѢ, а на прѢстолѢ солтанскои вступилѢ братѢ его ОсманѢ.

И хотя-де сые произшествіе тамо никакого смятенія и особливаго движенія не произвело, но все спокои [!] обошлось, а что впредѢ воспослѢдуеѢ – еще неизвѢстно, но понеже-де такая в сосѢдствѢ случившаяся важная перемѢна подаеѢ причину в разсужденіи будущихъ непредѢвидимыхъ произшествый, с здешней стороны, на всякой случаи, быть в осторожности и противѢ какого-либо нечаяннаго предприятия содержать себя в готовности. Для того оною // ея

¹ Текст пошкоджено.

² Повне титулування гетьмана Кирила Розумовського залишено тільки у цьому документі. Див. про це в археографічній передмові.

императорскаго величества грамотою повелѣно намъ по командѣ нашей къ кому надлежитъ въ малороссійскихъ полкахъ, а особливо Запорожскому Воиску, немедлѣнно и наикрѣпчайше подтвердить, чтобъ при нинѣшнихъ в Туркіи сумнительныхъ обстоятельствахъ какъ на учрежденныхъ заставахъ, такъ и в прочихъ пограничныхъ мѣстахъ, гдѣ потребно, во всякой осторожности находились. Не менше жъ и происхожденія, и обращенія в такомъ сосѣдствѣ прилѣжно примѣчали и, развѣдивая, намъ доносили б. И при томъ бы какъ в Києвъ, такъ и в Новую Сѣрбию^г командирамъ^д о томъ же знать давали бъ. А для избѣжанія всякихъ раздоровъ найприлѣжнѣише старались о соблюденіи сосѣдственной с Турецкою стороною дружбы и об отвращеніи всего того, чтобы и малѣйшему несогласію и ссорамъ с татарами или с турками поводъ подать могло. И ѿ исполненіи по тому ея императорскому величеству репортовать. І во исполненіе предъизображеннаго ея императорскаго величества повелѣнія ми вамъ, кошовому атаману, зъ старшиною и всему Воиску Запорожскому приказываемъ: при нинѣшнихъ в Туркіи сумнительныхъ обстоятельствахъ в зѣло крѣпкой осторожности находитись; да и на учрежденныхъ заставахъ, також и в протчихъ пограничныхъ мѣстахъ, гдѣ потребно, всякую жъ осторожность имѣть всѣмъ команды вашей людемъ приказать. Для примѣчания же происхожденіи и обращеній в такомъ сосѣдствѣ тотчасъ отправить нарочныхъ надежныхъ людей под приличнымъ претѣзтомъ и имъ вѣлѣть всѣми образи о тамошнихъ обращенияхъ провѣдиватъ // секретно, и что извѣдано будетъ, о томъ бы доносили вамъ, а вы имѣете какъ въ Генералную канцелярію^е, такъ и к намъ прямо обстоятельно репортовать. И о томи в Києвъ такожъ, и в Новую Сѣрбию к тамошнымъ комендиromъ [!] знать давать. А для избѣжанія всякихъ раздоровъ наиприлѣжнѣише старатся и в Воиску Запорожскомъ, кому надлежитъ, притверждать о соблюденіи сосѣдственной зъ Турецкою стороною дружбы и об отвращеніи всего того, чтобы къ малѣйшему несогласію и ссорамъ с татарами и с турками поводъ подать могло. И ѿ исполненіи по сему намъ репортоваъ.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

Санкт-Петербургъ.

Генваря 14 дня 1755-го года.

Помітка на арк.. 8: Пол. 14 д. фєвралѣ 1755 году³

Арк. 8, 9. Оригінал. Опубл.: Скальковський А.О. Історія Нової Січі або останнього Коша Запорозького. – Дніпропетровськ: Січ, 1994. – С. 349 (фрагмент); Секретная переписка Коша Запорожского (1734 – 1763 г.) // Киевская старина. – 1886, фехраль. – С. 328 (фрагмент).

№17. 1755 р., березня 17. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському з інформацією, зібраною в Бахчисараї запорожцями Паньком Великим та Іваном Запарою, про військовий похід кримських татар до Великої Кабарди, можливе усунення з престолу хана Арслана Гірея, наміри ногайців напасти на Запорожжя, негативні наслідки, викликані суворою зимою в Криму тощо

О секретном делѢ

По ти[тлѢ гп]дина¹ гетмана

Покорній репортъ

Полученимъ² минушого фєвралѣ 14 дня мною³ в КошѢ Войска Запорожского Низового⁴ вашей яснєвелможности високоповелителнимъ² ордеромъ⁵ велєно при нинѢшнихъ в Туркії сумнителнихъ обстоятелствахъ зѢло в крѢпкой осторожности находится да и на учреждєнихъ заставахъ, також и в протчіихъ пограничнихъ мѢстахъ, гдѢ потребно, всякую жъ осторожность имѢть і всѢмъ команди моеї людемъ приказать. Для примѢченія же происхожденій и обращєній в такомъ сосѢдствѢ тотъчасъ отправитъ нарочнихъ людей по [!] приличнимъ претєкстомъ и имъ велѢть всѢми образи о тамошнихъ обращєніяхъ провѢдивать секретно, и что розвѢдано будєть, о томъ бы⁶ вашей яснє- // [велможности] и в Генєралную воис[ко]вую крию⁷ обстоятелно репортовать.

³ Написано поздовж лівого поля.

¹ Текст пошкоджено.

² Написано над рядком.

³ Далі над рядком закреслено вашей яснєвелможности.

⁴ Далі закреслено ордером.

⁵ Див. док. № 5.

⁶ Далі закреслено да по сили.

И во исполненіе вашей яснѣвѣлможности високоповелительного и Киевской губернской канцеляріи ордеровъ, з присланными при томъ⁸ Киевской губернской кріи ордерѢ⁹ в Бакцисарай к хану кримскому и к нагайскому² сѣраскерь-султану надписанными писмами¹⁰ в Бакцисарай¹⁰ Войска Запорожского Низового козаки Панко Великій і Иван Запара¹¹, к нагайскому сѣраскерь-султану Демьянъ Завидовскій и Лукьянъ ПорожнѢй¹² з доволнимъ о секретномъ развѣдованіи наставленіемъ послани.

И из тѢхъ козаковъ Панко Великій и Иван Запара, поворотяс обратно, сего марта 17 дня здѣ в КошѢ¹³ показали. Будучи-дѣ они в Бакцисарай слихали от волошина, именемъ Дмитрія, жителя бакцисарайского, что кримского хана Арслан Гирея // синъ с немалою ко-ма[ндою, а сколько числомъ] онъ-дѣ, волошинъ, не знаетъ, прошлаго 1754 году, в декабрѢ мѣсяцѢ первых числах пошолъ на Черкеси для вирученя побратих черкесами в плѢнъ кримских татар і учиненія с ними, черкесами, якобы примирія, який еще і понинѢ в Кримъ не возвратился.

В Криму ж-дѣ между тамошними турками і татарами слухъ носится, якобы кримского нинѢшнѢго хана Арсланъ Гирея великій новии султанъ намѢревает от ранга его отставит, ибо-дѣ оной ханъ Арсланъ Гирей и всѢ кримские старшины чрезъ сие довѣдуются, что против прежних присилаемых отъ скончавшагося султана ему, хану, въ знакъ жалованя одежи і ружя неполное число прислалъ. В Бакъцисари же, в ПерекопѢ и в прочіимъ¹⁴ тамошних мѢстах нѢкакова обрященія и приуготовления, кромѢ давних припасовъ, не имѢется.

Но только от предписаного волошина Дмитрѣя слишѣли-дѣ ониѣ посланиѣ козаки, яко между нагайскою ордою многіѣ нагайци говорят:

⁷ Далі закреслено рѣпор.

⁸ Далі закреслено ордерѢ.

⁹ Далі закреслено къ.

¹⁰ Написано над рядом замість закресленого в Бакцисарай.

¹¹ Далі закреслено Бакцисарай.

¹² Далі закреслено послани.

¹³ Далі закреслено сказкою.

¹⁴ прочіихъ

“В нашъ-де¹⁵ новои цар естъ, то і война оказана будеть противъ Росіи. И первіе-де СѢчь Запорожскую взят і все // Войско Запорожское² порубит, а иных в плѢнь побрат, чтоб препятсвия [!] от козаковъ запорожских оной ордѢ итит в Малую Росию не било”. А иніе-де татарѣ говорят, что того імъ учинит всячески не повелѣно будеть, ибо-де вѢчной з Росією мир утверждѣнь да и посланецъ от нового султана к росиискому двору посланъ.

В Криму ж-де вѣсма на хлѢбъ оскудно, а на кормъ лошадямъ и другои скотинѢ такъ на кормъ нужно, что и за рубля едного коня в сутки накормит не можно. І от голоду в Криму много скота пало і падѣт. І о вишеписаномъ вашѣи¹⁶ яснѣвелможности нижайше репортую. Егда же і от сѣраскѣр-султана з Бужнаку¹⁷ возвратятся [!] послание козаки, и что по развѣдованію донѣсуть, то и о томъ неумѣдлительно репортоват не упущу.

Кошовий атаман Григории Фѣдоровъ с товариствомъ
Марта 17 дня 1755 году.
Кошъ.

Помітка на правому полі арк. 23: И в Генералную войсковую канцелярию репортъ чрезъ АндрѢя Ляха, донского курѢннго.

Арк. 23, 24. Відпуск. Опубл.: Гісцова Л.З., Демченко Л.Я. Сусідів не вибирають (Документи Коша Нової Запорозької Січі з історії українсько-татарських зв'язків) // Архіви України. – 1991. – № 2. – С 73-74.

¹⁵ насъ-де

¹⁶ Далі закреслено в.

¹⁷ Буджаку

№23. 1755 р., березня 30. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському, Київській губернській та Генеральній військовій канцеляріям з інформацією, зібраною козаками-посланцями Дем'яном Завидовським і Лук'яном Порожнім, про вбивство ногайцями козаків-посланців Василя Товмача та Івана Джеваги, про наміри куяльницьких і телігульських мурз перейти у підданство Росії, про вжиття заходів на урядовому рівні для захисту козаків-посланців, купців та осіб, які виконували офіційні доручення

Яснєвєлможному гспдну гетману Разумовскому
В Киевскую губернскую¹ і в Генерал, войсковую крії
Покорній репортъ

З Киевской губернской канцелярії прошлого 1754 году, ноябра от 19 пущенимъ, а в КошѢ Войска Запорожского Низового декабря 14 чиселъ полученимъ ордеромъ² велено приложенное при ономъ ордерѢ о убитомъ нагайскими татарами на урочищѢ ЕпатисѢ козакѢ Василю и о заграблених вѣщах с требованиємъ сатисфакціи надписаное к едисанскому сераскерь-султану³ Шегбазъ Гирею писмо надежными⁴ двома человѢки⁵ запорожскими козаками отправить и велѢтъ тѢмъ козакамъ от него, Шегъбаза, отвѢтного писма ожидать, а когда⁶ ими, козаками, то отвѢтное писмо получено и в Запорожскую СѢчь привезено будеть, оноє при репортѢ прислать в Киевскую губернскую крію // немєдленю.

И по оному Киевской губернской канцелярії ордеру, избравъ двоухъ⁷ человѢкъ надежныхъ, запорожскихъ козаковъ⁸ Василя Толмача і Ивана Джевагу⁸, з написанимъ къ Шахъбазъ Гирею писмомъ отправлено было, коімъ велено⁹ секретно¹⁰, по силѢ присланного из

¹ Далі закреслено канцелярію.

² У справі немає.

³ Далі закреслено Шахъба.

⁴ Написано над рядком.

⁵ Далі над рядком закреслено на.

⁶ Далі закреслено ими.

⁷ Далі закреслено надеж.

⁸ Написано на лівому полі.

⁹ Далі закреслено под.

¹⁰ Далі закреслено –мъ претєкстомъ.

Кієвской губернской канцелярії ордер¹¹, о бѣжавшихъ ⁴з Россіи⁴, Казанской губерніи, подданихъ магометан^а семидесяти душъ въ Ак-Керман^б или в Бѣлагородскую орду^в, гдѣ они селеніе свое начали имѣть,¹² и о тамошнихъ ѡбращеніяхъ¹² развѣдивать, коихъ Толмача и Джебѣаги оттоль прибытія ихъ в Сѣчь и донинѣ не било.

А сего марта 27 дня посиланіе из Коша Войска Запорожского Низового, по силѣ жъ ордер¹³ з Кієвской губернской крѣи сего 755 году, февраля от 16 пущеного⁴, а в Кошѣ Войска Запорожского Низового¹⁴ того жъ февраля 21 чиселъ // полученного¹⁵, къ нагайскому сѣраскѣрь-султану¹⁶ Шехъбазъ Гирею съ писмомъ Войска Запорожского Низового козаки Дѣмянъ Завидовскій и Лукянъ Порожнѣй¹⁷, поворотясь оттоль обратно¹⁸, в Кошѣ объявили¹⁹. В битность-дѣ ихъ в турецкомъ городѣ Очаковѣ от переводчика очаковского²⁰ Юрія, грека, и от другихъ тамошнихъ жителей слыхали, что вишеписанихъ⁴ отправленіихъ з Коша Войска Запорожского Низового козаковъ Василя Томача²¹ и Ивана Джебѣаги въ Очаковѣ не было. А послѣ они, ⁴Завидовскій и Порожнѣй⁴, от запорожскихъ козаковъ извѣстились, что ихъ, Толмача и Джебѣагу, нагайскими татарами, а какъ ихъ зовутъ и прозиваютъ неизвѣстны, по той сторонѣ рѣки Богу, ²²в турецкой границѣ²², на устѣ рѣчки Чѣчакліи, под радутою, порѣзано и имѣющіеся // въ ихъ вещи, а именѣ: кирѣй²³ синого сукна²³ двѣ, кожуховъ чорнихъ наголнихъ два, буроку кримскихъ двѣ, каптановъ китаевихъ два, юпоку двѣ – една китаѣва, а другая лисича, покрита матерією

¹¹ Далі закреслено о развѣдваніи.

¹² Написано на лівому полі, перед цим закреслено і ѿ прот.

¹³ Док. № 14.

¹⁴ Далі закреслено 21.

¹⁵ Далі закреслено ордер.

¹⁶ Далі закреслено писмомъ.

¹⁷ Далі закреслено посилани были, кої.

¹⁸ Далі закреслено сего марта 27 д.п.

¹⁹ Далі закреслено что.

²⁰ Далі закреслено Фѣдора.

²¹ Толмача

²² Написано на правому полі замість закресленого в кримской границѣ.

²³ Написано на правому полі замість закресленого синѣх.

жолтою, шараваровъ козацкихъ²⁴, в коїхъ било⁴ локоть по пять синєго сукна, двоє, шапокъ²⁵ добрихъ⁴ двѢ, чобѢтъ сафяновихъ краснихъ двѢ, а чернихъ двѢ ж пари, шабелъ²⁶ двѢ (єдна сребромъ²⁷, а другая мосежю оправлєніє), ратищъ и списами два, пѢстолєтовъ двѢ пари, ладовницъ двѢ²⁸ (єдна²⁹ с тябличкою³⁰, двома кѢлцями и пряжкою сребряними визолочєними, ⁸⁻а другая простой роботи⁻⁸), лошадей чєтверо, кулбакъ кримскихъ новихъ с потєбєєнками кримскими жъ малованими чотирѢ, триноговъ рємѢнихъ чотирѢ³¹⁻ и денєгъ готовихъ пятсотъ рублєй забрали (за кої денги намѢрєвали оніє Толмачъ и Джєвага добрихъ конєй і ѿгирєй купить)⁻³¹.

Да свєрхъ того³² они, Завидовскій и ПорожнѢй, // обявили. Едучи-дє они обратно из-за ДнѢстра и будучи³³⁻ в вершинѢ Куяльниковъ в тамошного каймакана⁻³³ новосажєного сєла, зовємомъ ПалѢєвимъ Озєромъ^{34, г}, осадчого³⁵, імєнємъ Василя, ⁴⁻которій³⁶ на то врємя тамо за толмача былъ⁻⁴, слыхали. Прοшлого-дє 754 году въ осѢбноє время мурзи и протчїє старшини хана кримского, а хая чрєзъ посланих от сєбє, умєршого великого султана просили, дабы позволено было в минувшую зиму на Запорожское Войско и ихъ посєлєнія вдарить и какъ скоть занять, такъ и запорожскихъ козаковъ³⁷ въ плѢнъ забрать, всѢхъ вирубать, чтобъ бєзпрєпятствєно было имъ на новопосєлившиєся³⁸ сєгобочниє городи и сєла, и внутрѢ Малой Росїи за ясиромъ итить, но

²⁴ Далі закрєслєно синѢхъ.

²⁵ Далі над рядком закрєслєно двѢ кримських.

²⁶ Далі над рядком закрєслєно кримських.

²⁷ Далі закрєслєно оправлєна.

²⁸ Далі закрєслєно в.

²⁹ Далі закрєслєно й.

³⁰ Далі закрєслєно сребраною визолочєна визолочєною и.

³¹ Написано над рядком і на лівому полі замість закрєслєного забрали и при томъ; дужки авт.

³² Далі закрєслєно об.

³³ Написано над рядком і на правому полі замість закрєслєного в.

³⁴ Далі закрєслєно от.

³⁵ Далі закрєслєно того ж сєла.

³⁶ Далі закрєслєно будучого в.

³⁷ Далі закрєслєно или.

³⁸ Далі закрєслєно сєла.

вишеписаний-де великій султан позволенія³⁹ имъ не далъ и до того ихъ не допустилъ, содержаючи⁴⁰ в твердомъ⁴¹ ненарушеніи вѣчно-мирное заключеніе⁴⁰ с Російскою имперією // трактата⁴¹.

И при томъ же-де оній осадчій Василь объявилъ, что якобы куял-ниціє и телигулскіє мурзи з другими своїми татарами нагайскими между собою секретно, патай [!], своего сєраскєрь-султана Шєгъбазъ Гирєя совѣтуютъ, чтобъ подклонитись под⁴² російскую руку⁴², для того что оній султан, з черкєсами воюючись, немалое число своего войска и лошадей в нинѣшную великую и холодную зиму от великих морозовъ,⁴³ а пачє за неимѣніємъ сєбѣ и лошадямъ⁴³ корму, погубилъ⁴⁴.

А находящогосѧ в Ган-Кишлѣ султана⁴⁵, а какъ єго⁴⁶ зовуть, не знают, от переводчика єго, Івана Стефановича, между розговорами слихали: при возшєствіи-де нового турецкого великого султана Османа⁴ на прєстоль, якобы⁴⁷, вставши⁴⁸ оній султанъ⁴ з прєстола⁴⁸ и обєрнувшись к російской сторонѣ, поднявъ руки горѣ и вихвативши свой обоюдній // мечъ, вдарилъ об зємлю и велѣлъ заготовити⁴⁹ в разніє гдрства високородніє⁴⁹, а в Росію —⁵⁰ из нижних⁵¹ чиновъ в посланники, кої-де давно и посланни.

Приуготовленій же к военним случаямъ такъ въ ордѣ, яко і въ Очаковѣ (кромѣ давнєй городской артилеріи і других припасовъ)⁵², не имѣется⁵⁰. Про вишеписанихъ же бєжавшихъ з Россіи, Казанской

³⁹ Далі закрєслєно имъ.

⁴⁰ Далі закрєслєно с Пор.

⁴¹ Далі закрєслєно въ.

⁴² Написано над рядком замість закрєслєного под крѣпку.

⁴³ Написано над рядком і на лівому полі замість закрєслєного и бєз.

⁴⁴ Написано над рядком замість закрєслєного пропало.

⁴⁵ Далі закрєслєно Гирєя.

⁴⁶ Далі закрєслєно зовую.

⁴⁷ Далі закрєслєно а потом-дє и.

⁴⁸ Далі закрєслєно обєрнулся к Росіи.

⁴⁹ Написано над рядком і на правому полі замість закрєслєного во всѣ зємлѣ великородніє послы.

⁵⁰ Написано над рядком і на правому полі замість закрєслєного ис подлихъ ис под.

⁵¹ Далі закрєслєно пословъ.

⁵² Дужки авт., далі закрєслєно не имѣется.

губернії, подданих магометан сємидєсяти душъ, гдє⁵³ тамо посєлились, они, Завидовскій и Порожнѣй, нѣчего нє слыхали и ни от кого нє провѣдали.

Того для, о вишєписаномъ в Киевскую губернскую канцелярію в покорности моєй⁵⁴ репортуя, нижайше прошу о вишєписаних порѣзанихъ нагайскими татарами запорожских козаковъ Василя Толмача и Ивана Джаваги, куда надлежитъ, представить и требовать, чтобъ впредь посиланимъ из Коша Войска Запорожского Низового старшинам⁴ і козакамъ по разним гєдрєвим дѣлам⁵⁵, и по своїмъ купеческимъ промислам⁵⁶, и другимъ дѣламъ зъ билєтами печатными⁵⁷, от переводчика⁵⁸ Государственной // колєгії иностранныхъ дѣлъ Фєдора Сємєнова взимаємимі⁵⁹, смєртнихъ убійствъ и другихъ обидъ приключаємо нє было. А тѣхъ татаръ, кої⁶⁰ вишѣписанным козакамъ смєртъ учинили⁶¹, бєз казни надлєжащай оставлєнно⁶² нє било и вишѣписанніє⁶³ конѣ, дєнги и вєщи взискани і сюда, в Войско Запорожское Низовое, возвращєнно б било. І что по сєму послѣдуєтъ, млстивою рєзолуциєю)⁴ мєнє з старшиною⁴ нє оставит.

А. к. Григорий Фєдоровъ с товариством

Марта 30 д. 1755 году.

З Коша.

Арк. 36-39. Відпуск.

⁵³ Далі закрєслєно они.

⁵⁴ Далі закрєслєно донося.

⁵⁵ Далі закрєслєно по силѣ єїва указовъ.

⁵⁶ Далі закрєслєно дѣламъ.

⁵⁷ Далі закрєслєно пашпортами.

⁵⁸ Далі закрєслєно Фєдора Сємєнова.

⁵⁹ Написано на лівому полі замість закрєслєного печатними російськими государственными билєтами данними, за убійство.

⁶⁰ Далі закрєслєно он.

⁶¹ Далі закрєслєно і их по правам ѿ втунѣ ост.

⁶² Далі закрєслєно отнюдь.

⁶³ Далі закрєслєно лошади.

№32. 1755 р., травня 9. – Донесення Коша гетьманові Кирилу Розумовському, Київській губернській та Генеральній військовій канцеляріям про поразку татарських військ під командуванням сина кримського хана Арслана Гірея у війні з черкесами та чутки про участь російських солдатів у бойових діях на боці черкесів

Яснєвєлможному гспдну гётману Разумовскому, в Киевскую губер-
нскую и в Генералную войсковую кріі

Покорное доношеніє

Войсковій здєшнѢй¹ толмачъ и кантаржѢй Василій Лазоровъ Коморжоль мнѢ з старшиною сего мая 7 дня ¹-донєслъ, что⁻¹ находящієся при перекопском гарнизонѢ² єничари Гиритли Али и Агметъ Баша, прибившіє³ в СѢчь Запорожскую по купеческому промыслу, между розговорами находящимся при СѢчи жъ по купечеству ¹-братям своїмъ⁻¹, туркамъ и татарамъ кримскимъ, словесно обявили, что посиланіє от кримського Арсланъ¹ Гирея, хана, синъ єго, хана, сєраскеръ-султанъ з другими двома султани, а якъ їхъ зовуть не знаютъ, з войскомъ до сорока тысячъ или болѢе кримских, буджацкихъ, єдисанскихъ^a и киргизских татаръ^б к кабардинскимъ черкєсамъ для войны за ихъ, черкєсовъ, // к хану кримскому непокореніє, тамо⁴, в Черкєской сторонѢ, всѢ ¹-оніє татарє⁻¹ пропали и мало кто оттудова ушєлъ. Да и султановъ, живи ль они или нѢтъ, – не слышно. ⁵-По какой-дє причинѢ⁵ кримскій ханъ з своїми вєйзиромъ и мурзами в нємалой пєчали^б находится, такъ что и говоритъ к сєбѢ иних не допускаєтъ. И разглашєніє-дє по Криму учинєно, якобы російскіє салдати, купно з черкєсами будучи и нарядясь в черкєскую одежу, такову побѢду над татарами учинили. Того для о вишєписаномъ в Киевскую губернскую канцелярію в покорности моєй доношу.

Кошовій атаманъ Григорій Фєдоровъ с товариствомъ

Мая 9⁷ д. 1755 году.

З Коша.

¹ Написано над рядком.

² Написано над рядком замість закрєсленого крѢпосты.

³ Написано над рядком замість закрєсленого будучи.

⁴ Написано над рядком замість закрєсленого кої татарє тамо.

⁵ Написано над рядком замість закрєсленого чрєзь что.

⁶ Написано над рядком замість закрєсленого скорбѢ.

⁷ Дату правлено.

№52. 1755 р., липня 25. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про вжиття заходів безпеки та готовність до бойових дій у разі можливого нападу татар на Запорожжя. № 559

О секретном дѢлѢ

Ея імператорскаго величества Малой Росіи обоіхъ сторонъ ДнѢпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій

Войска Низового Запорожского гдну атаману кошевому, старшинѢ войсковой, атаманамъ курѢннымъ і всему Войску

Сего іюля 23 д. в грамотѢ ея імператорскаго величества, из Гдрственной іностраннихъ дѢлъ коллегіи к намъ присланной, объявлено, что по полученнымъ в Гдрственнихъ іностраннихъ дѢль і Военной коллегияхъ вѢдомостямъ о намѢраемомъ будто съ турецкой стороны противъ російскихъ земель неприятелскомъ предприятіи отправленными из Военной коллегіи к генералу графу Салтикову и к генераламъ-маѳорамъ ГлѢбову и Ефремову указами подтверждено, чтобъ они по такимъ проіносимымъ от турецкой стороны слухамъ по всѢхъ тамошнихъ мѢстахъ імѢли всегда крайнюю предосторожность і велѢно всемъ в командахъ ихъ находящимся регулярнымъ и нерегулярнымъ войскамъ во всякой к воинскимъ дѢйствіямъ исправной готовности быть. //

І оною ея імператорскаго величества грамотою повелѢно намъ во всѢй командѢ нашей подтвердить, чтобъ для всякаго случая крайнюю осторожность всегда імѢли, а особливо от татаръ, которія по близости з запорожцами, от нихъ почти безпрестанно озлобляемы будучи, могутъ іногда будто собою и безъ вѢдома турецкого двора на запорожскія и другія пограничнія мѢста нечаянно нападеніе учинить во отмщеніе за чиниміе імъ от запорожцовъ обиды. И для того ннѢ же приказать в прибавокъ находящимся в УкраинѢ регулярнымъ войскамъ для наиболшого прикрытія тамошнихъ границъ нарядить из малоросійскихъ войскъ достаточное число і сколько возможно болше, дабы онія к такому случаю, какъ отвишепомянутого генерала графа Салтикова востребуются, были во всякой ісправности и въ ежечастой къ походу готовности і чтобъ они тогда уже дѢйствовали по его приказамъ безъ всякихъ переписокъ и упущения времени.

І во исполненіє ізоображенно҃ в оной ея імператорскаго величества грамотѢ повелѢнія мы чрез сие вамъ, кошевому атаману, старшинѢ войсковой, атаманам курѢннимъ і всему Войску накрѢпко приказиваемъ для всяка҃го случая імѢть всегда крайнюю осторожность, а особливо от татаръ, котория поблизости зъ Запорожскимъ Войскомъ, почти безыпрестанно озлобляеми будучи, могутъ іногда будто собою и без вѢдома турецкаго двора на запорожскія и другія пограничнія мѢста нечаянно нападеніє учинить во отмщеніє за приключаемиє имъ обиды. // И для того приказать всему Запорожско[му]¹ Войску быть во всекраинѢишей к воінскимъ дѢйствамъ готовности, а когда от гпдна генерала-аншеѳа и кавалера графа Салтикова либо отдругого, находящагось при Украинскомъ корпусѢ генералѢтета, полученіи будутъ в Войску Запорожскомъ о неприятелскихъ обращеніяхъ и о военныхъ дѢйствахъ предложения, по онимъ, что касатимется къ защищенію російскихъ ея імператорскаго величества границъ и высокого интереса, дѢйствовать безъ всякихъ переписокъ и упущения времени, не подавая токмо прежде зъ своей стороны ни малѢйшей къ ссорѢ и къ нарушенію мирного трактата причины. А дабы и въ малоросійскихъ пограничныхъ мѢстахъ от таковыхъ нечаянныхъ татарскихъ набеговъ держано было крѢпкую предъосторожность, и для того б всѢмъ выборнымъ козакамъ зъ старшинамы велено быть во всякой къ походу готовости, о томъ от насъ въ Генералную войсковую канцелярію предложено.

Гетманъ графъ К. Разумовский

Іюля 25 д. 1755 году.

Санкт-ПѢтербург.

№ 559.

Помітка на арк. 71: Полу[чень 1755 году], августа [...].

Арк. 71, 73. Оригінал.

¹ Текст пошкоджено.

№65. 1755 р., вересня 24. – Ордер Київської губернської канцелярії Кошеві про направлення до Бахчисарая розвідників для з'ясування мети перебування при кримському ханові українських політичних емігрантів Федора Мировича та Федора Нахимовського. № 172

О секретном дѣлѣ

Ея імператорскаго величества самодержицы всероссійской Войска Запорожского Низового высокоблагороднѣишему і высокопочтенному господину кошевому атаману Григорью Федорову із старшиною

Сего сентября 21 числа возвратившеися изъ Бакцысарая от хана крымского писмами киевского гарнизона секундъ-маеоръ Миронов разведаль, что в Бакъцысараяе пѣри хане крымскомъ находятца россійские бѣглые два члвк, Федоръ Мировичъ да Федоръ Ивановъ снѣ Нафимовской, якобы присланъные ис Полши дѣля подговору къ нападенію на россійскія границы татарскыхъ войскъ^а. А от кого имянно ісѣ Пол[ши]¹ оные Мировичъ і Нафимовской въ присылке і подлинно ль дѣля въ Бакцысараяе пѣри хане находятца, о томъ оной секундъ-маеоръ Мироновъ весьма по малои тамо ево бытности проведать не могъ.

И того ради вамъ, господину кошевому атаману, із старшиною определяется, выбравъ Войска Запорожского казаковъ самыхъ лутчихъ і вероятною достойныхъ, на коихъ бы утвердитца было можно, двухъ іли трехъ члвкъ казаковъ, въ томъ числѣ і татарской языкъ знающихъ, подъ приличнымъ купеческимъ претекстомъ отправить въ Бакцысарай немедленно. І велеть темъ казакамъ искуснымъ образомъ въ бытность ихъ // в Бакцысараяе о тамошней вышепоказанныхъ Мировича і Нафимовского при хане бытности, – от кого они ісѣ Полши присланы или сами собою по побѣгѣ находятца, и дѣля какого подлинно дѣля, и какъ давно? – такожъ и о протчихъ тамошнихъ поведеніяхъ достоверно развѣдать.² [И] оное отправление учинитъ [о]бще с гдиномъ маео[р]омъ Федцовымъ^б [бе]зъ разглашения². А когда оные посыланые, возвратясь изъ Бакъцысарая, в Сечь прибудутъ, и что по разведыванію ихъ явитца, о томъ со всякимъ обстоятельствомъ с нарочнымъ в Киевскую губернскую канцелярію репортовать какъ наискорѣе [!].

Генераль-маіоръ Іванъ Костюрин

¹ Текст пошкоджено.

² Написано на лівому полі.

Київ.

24 сентября 1755 году.

№ 172 з.

Арк. 88. Оригінал.

№66. 1755 р., жовтня 3. — Рапорт Коша Київській губернській канцелярії про направлення знатного товариша Війська Запорозького Василя Романовського до Бахчисарая для з'ясування мети перебування при кримському ханові українських політичних емігрантів Федора Мировича та Федора Нахимовського

В Киевскую губернскую канцел[ярию]¹

Покорній репортъ

Сего октября 2 д. присланимъ з оной Киевской губернской канцелярії ко мнѣ с товариствомъ ордеромъ велено². Находящиєся³ в Бакцисараѣ при ханѣ кримскомъ російскіє бѣглиє два человѣка, Федоръ Мировичъ да Федоръ Ивановъ син Нафимовской, подлѣно ль присланіє с Полци для подговору⁴ к нападенію⁴ на російскіє границы татарскихъ войскъ⁵ и от кого имєно, и для того ль дѣла находятся в Бакцисараї, — ⁴для достовѣрнаго о томъ развѣдованія⁴, избравъ Войска Запорожского козаковъ самихъ лутшихъ и вероятію достойнихъ, на коїхъ би утвердится было можно, двухъ или трехъ человѣкъ⁵, в томъ числѣ и татарской языкъ знающихъ, под приличнимъ купеческимъ претекстомъ отправить в Бакцисарай немедлѣно. И велѣтъ тѣмъ козакамъ искуснимъ образомъ в битност ихъ в Бакцисараѣ // о тамошней вишепоказанихъ Мировича и Нафимовского при ханѣ битности, — от кого они ис Полци прислани или сами собою по побѣгѣ находятся, и для какого подлѣно дѣла, и какъ давно, — такожъ и о протчих тамошнихъ поведєніяхъ достовѣрно розвѣдать. И оноє отправление учинит общє з гпдиномъ маіоромъ Федцовимъ без разглашенія. А когда оніє посланіє, возвратясь з Бакцисарая, в Сѣчѣ при-

¹ Текст пошкоджено.

² Далі закреслено для развѣдованія.

³ -щиєся написано над рядком замість закресленого —тєя ль.

⁴ Написано над рядком і на правому полі.

⁵ Далі закреслено козаковъ.

будуть, и что по розвѣдованію ихъ явится, о томъ со всякимъ обстоятельствомъ с нарочнымъ в Киевскую губернскую крію репортовать какъ найскорѣе.

И во исполненіе одного Киевской губернской кріі ордера для вишеозначеного развѣдованія от Войска Запорожского Низового знатній товаришъ Василій Романовской^а избранъ и сего октября 2 дня съ имѣющимся у его къ продажѣ немалого числа^б разнымъ купеческимъ товаромъ⁷ // с Коша отправленъ, котор[ому атаманомъ] кошєвымъ вмѣстѣ з гспдиномъ маіоромъ Фєдцовимъ доволнимъ словеснимъ⁸ наставленіємъ, ⁴по силѣ означеной Киев. губер. кріі ордера⁴, снабдено и велено в томъ достовѣрномъ развѣдованіі неусипное искуснимъ образомъ приложить стараніє. ⁹И что⁹ за поворотомъ своїмъ¹⁰ в Кошъ¹⁰ предписаний Романовскій¹¹ донесеть, о томъ в Киевскую губернскую крію репортовать вскоросты безъ упущія¹² имѣю.

Кошовий а. Григорій Фєдоров с товариствомъ

Октября 3 д. 1755 году.

З Коша.

Арк. 89, 97. Відпуск.

№67. 1755 р., грудня 6. Січ. – Свідчення знатного товариша Василя Романовського про його зустріч в Бахчисараї з українськими політичними емігрантами Федором Мировичем та Федором Нахимовським, та їхню пропозицію Військові Запорозькому перейти у підданство Кримського ханату

1755 году, декабра 6 дня.

Я, нижеподписавшийся, по силѣ Кіевской губерньской канцеляріі ордера, его вельможностію гспдномъ атаманом кошєвымъ Грігоріємъ Фєдоровымъ да находящимся въ Новосєченском ретранжаментѣ за

⁶ Далі закреслено єкипажемъ.

⁷ Далі закреслено отправлен.

⁸ Написано над рядком.

⁹ Написано над рядком замість закресленого и.

¹⁰ Написано над рядком замість закресленого обратно что.

¹¹ Далі закреслено покаже.

¹² упущєнія.

комѣндантъта гспдномъ секундъ-маіоромъ Васіліємъ Фѣдцовымъ для провѣданія о крымскихъ обращеніяхъ былъ посиланній. За поворотомъ же моимъ в Кошъ, что тамо, в Крыму, провѣдалъ, объявляю по самой сущой правдѣ.

По отправленіи моемъ в Крымъ, прибывши я в город Бакъцысарай съ имѣющимся у мене к продажи купеческимъ товаромъ, взявъ данного братом моимъ, Войска Запорожского Низового войсковымъ писаремъ Дмитріемъ Романовскимъ^а, по совѣту гпдна маіора Фѣдцова, осятра, к пребывающимъ тамо въ Бакъцсараі російскимъ бѣглымъ двомъ человѣкамъ, Ѳедору Мыровычу да Федору Иванову сыну Нафымовскому, пошедшы в квартиру, из вышеписанныхъ одному толко Мыровычу поклон отдалъ и того осятра вручылъ. І вѣдая, что якобы въ его, Мыровыча, имѣются в Малой Россіи родственники, пры томъ объявилъ. Данно-де было мнѣ от реченного пысара Романовского къ врученію ему, Мировичу, писмѣ, а в томъ писмѣ якобы другое з Малой Россіи, переданое от кого жъ имѣно — отъ родственниковъ ли его, Мировича, или отъ кого другого, — заподлѣнно не знаю. Но на пути, якобы при разграбленіи мене гайдамаками, тоѣ писмо истеряно. Почему объявленній Мировичъ, хотя увѣдать отъ кого тоѣ писмо с Малой Россіи било передано, к оному пысару чрезъ мене передалъ писмо и, какихъ родственниковъ в Малой Россіи распитывать, картелюшекъ, писаний моею рукою, пры печати его, Мировича, далъ, якіѣ писмо и картелюшекъ подлѣннѣе при семъ сообщаю. //

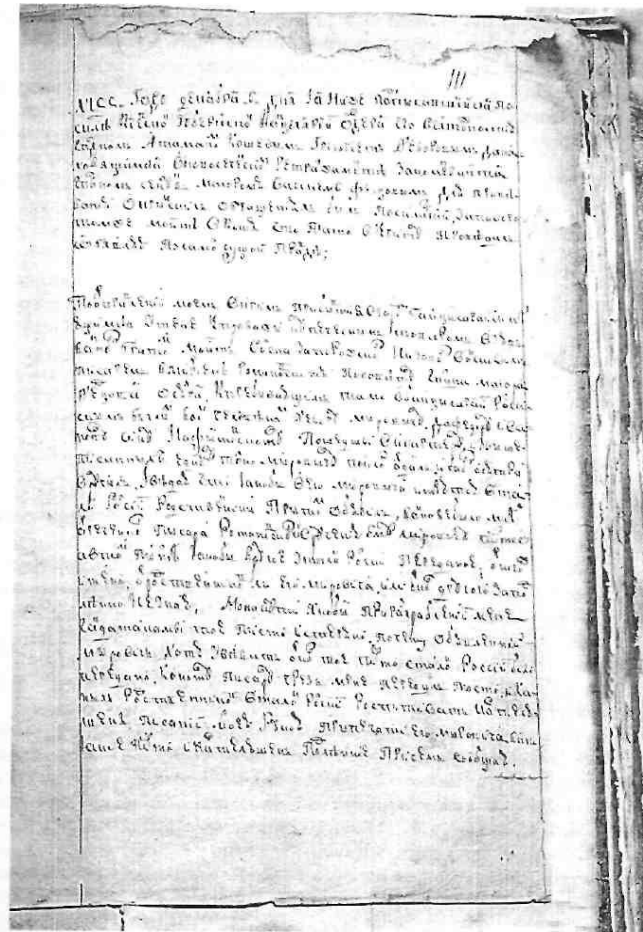
И будучы до нѣсколко разъ в ихъ, Мировича и Нафымовского, въ квартирѣ на кушаннѣ, между розговорами оны мнѣ объявляли. Имѣють-де оны свое жителство в Полской областы в пожалованномъ полскимъ коруннымъ гетманомъ Потоцкимъ^б ему, Мировичу, селѣ, называемомъ Грабычъ, стоящемъ под Хотѣнню. Да съверхъ того отъ бывшаго великаго турецкаго султана позволительніи листъ имѣли, дабы имъ, Мировичу и Нафымовскому, отъ господара волоского жалованія денежное давано б было. По умертвѣи же турецкаго султана жалованія денежнаго отъ господара волоского не стало даватис и затѣмъ оны в Бакъцысарай прыбили, дабы тотъ листъ нинѣшнімъ великимъ турецкимъ султаномъ о выдачы по-прежнему жалованія иствержденъ былъ, который листъ вмѣстѣ з мурзацкими ферманы в Царыградъ и посланъ.

При отѣздѣ же моемъ Мыровичъ объявль. Имѣють-де оны желаніе, чтобъ Войско Запорожское Низовое от Россійскаго государства отвратить и привернуть до хана крымскаго. И сию рѣчь его велможности, гспдну атаману кошовому, и другимъ старыннимъ козакамъ велѣль объявить. Егда-де Войско Запорожское къ тому ихъ желанію соизволить, то б гспднъ атаман кошовій, упевняя ихъ вѣрностію, писмено имъ бы далъ знать. Ежели жъ к тому Войска Запорожскаго Низоваго желанія и призволенія не будетъ, то предъ симъ запорожскимъ козакамъ ноги вмѣсто краснихъ чоботъ, такъже и головы россіяне обдирали, а нинѣ уже Войско Запорожское вконецъ истребить хотять, для чего и внов по сѣй сторонѣ Днѣпра города, яко-то Елисаветъ и протѣчіе подѣланны, // и уже Войско Запорожское все у мѣшокъ убрато, толко жъ еще, чтобъ тотъ мѣшокъ завязать, россіяне способу не избрали.

На чемъ и подписуюсь

На подлѣнной и подпысалься: Войска Запорожскаго Низоваго
курѣня Канѣвскаго товаришъ Василь Романовскій

Арк. 111, 114. Копія.

1755 р., грудня 6. Січ. – Свідчення знатного товариша

№68. 1755 р., грудня 8. – Рапорт Коша Київській губернській канцелярії про повернення з Бахчисараю знатного товариша Василя Романовського і відправлення до Києва його свідчення щодо зустрічі з українськими політичними емігрантами Федором Миревичем та Федором Нахимовським

В Киевскую губернскую канцелярію, до гетмана оригинальная [!] сказка, писмо и картелюшекъ при доношеніи, а к майору Фѣдцову – извѣстіе с подлѣбною сказкою послани

Покорній репортъ

Во исполнение оной Киевской губернской кріи ордера, прошлаго октября 2 д.¹ ко мнѣ с товариствомъ присланого², знатній Войска Запорожского Низового куреня Канѣвского товаришь Василь Рома-

¹ Далі закреслено присланого.

² Написано над рядком замість закресленого ордера.

новскій³ о провѣдованіи, – для чего російскіе бѣглие два человѣки Федор Мировичъ да Федоръ Ивановъ синъ Нафимовскій при ханѣ кримскомъ обрѣтаются, – в Крѣмъ посланъ былъ. И за прибитіемъ своїмъ обратно с Криму, что розвѣдалъ, даною от себѣ в Кошъ Войска Запорожского Низового сказкою объявилъ⁴ и врученое ему к войсковому п.⁵ Димитрію Романовскому⁶ письмо и картелюшекъ⁶ подалъ^{4, а}, с которыхъ⁷ снявъ точную копію⁷, в разсмотрѣніе Киѣвской губернской крѣи при семъ прилагаю⁸.

Кошовій атаманъ Григорій Федоровъ с товариствомъ
Декабра 8 д. 1755 году.

З Коша.

Арк. 112. Відпуск.

№69. 1755 р., грудня 31. – Ордер Київської губернської канцелярії Кошеві про заборону військовому писареві Дмитру Романовському листуватися з українським політичним емігрантом Федором Мировичем, про пересилку, в разі одержання від нього, листів до Києва нерозпечатаними та інші заходи щодо обмеження прав Коша в цьому питанні. № 423

О секретном дѣле

Ея імператорскаго величества самодержицы всероссійской Войска Запорожського Низового высокоблгороднѣйшему і высокопочтеннѣйшему господину кошевому атаману Григорію Федорову из старшиною

Репортъ вашъ и із сообщенными при томъ съ скаски посыланного от васъ в Бакцысараи для секретного развѣдыванія Войска Запорожского знатного товарища Василья Романовского, и с писма к войсковому писарю Дмитрею Романовскому, и с цыдулки от извѣстнаго рос-

³ Далі закреслено для.

⁴ Написано на правому полі.

⁵ писарю

⁶ У справі відсутні; далі закреслено мнѣ.

⁷ Написано над рядком замість закресленого подлѣная.

⁸ Виправлено з прилагається.

сіискаго беглеца и ізмѣнника Мировича, писанных точными копиями, сего декабря 21 числа в Киевской губернской канцеляріи получены.

И на оныя симъ вамъ в резолюцію определяетца: отнне впредь означенному войсковому писарю Романовскому никакой корреспонденці отнюд с нимъ, Мировичемъ, до далнѣйшаго высочайшаго ея імператорскаго величества о томъ указа, імѣть не велѣть^а. А егда какіе-либо письма от него, Мировича, впредь присылаемы будутъ¹ кому, оныя письма і сказки⁻¹, оныя вамъ, господину кошевому атаману, из старъшиною принимать и, не распечатывая, присылать тѣ письма при своих репортах в Киевскую губернскую канцелярію с нарочными в самой скорости. А кто с тѣми письмами от него, // Мировича, присиланы будутъ, оныхъ отсылать ко обрѣтающемуся в Запорожской Сѣчи за коменданта киевского гарнизона к секундъ-маэору Оедцову тотъчасъ.

Іванъ Костюрин

Кіевъ.

31 декабря 1755 году.

№ 423 в з.

Помітка: [Получень... 17]56² года.

Арк. 113. Оригінал.

№72. 1755 р., листопада 6. – Донесення Коша гетьманові Кирилу Розумовському, Київській губернській та Генеральній військовій канцеляріям про зібрану козаком Корсунського куреня Іваном Швидким інформацію щодо усунення турецьким султаном від влади кримського хана Арслана Гірея та призначення на його місце сераскер-султана Абді Гірея.

О секретномъ дѣлѣ

По титулѣ до его яснѣвелможности гспдина, гспдина гетмана Разумовского, в Киевскую губернскую и в Генералную войсковую канцелярію

Покорное доношеніе

Сего ноября 5 д. Войска Запорожского Низового куреня Корсунского козакъ Іванъ Швидкий^а мнѣ, атаману кошовому, объявилъ¹.

¹ Написано на лівому полі.

² Текст пошкоджено.

Прибавшии-де по купеческому промыслу в Сѣчь Запорожскую крим-
скій города Перекопа житель² турчинъ² яничаринъ², именемъ Магметъ
Кара², будучи з нимъ, Швидкимъ³, по знаемости, наподпитку между
розговорами⁴ ему, Швидкому⁴, объявилъ секретно, что⁵ хана кримского
Арсланъ Гирея по указу великого⁶ турецкого султана от его ранга
прошлого октяб. ⁴ послѣднихъ чиселъ⁴ отставлено и взято⁷ в Констан-
тинополь, а на его-де мѣсто опредѣлено другого ханомъ⁸, сераскерь-
султана Абди Гирея, которій якобы⁴ уже слѣдованіе свое⁹ от Бѣла-
городской орди⁹ в Бакцисарай имѣеть, толко еще и по ся пори не
прибилъ. ¹⁰ И по той причинѣ, не имѣя кримскіе татарѣ¹⁰ и нагайцы
над собою главного комендира, немаліе запорожскимъ козакамъ и
малоросійскому народу, в Кримъ и ис Криму по купечеству // слѣ-
дующимъ, взятіемъ скота и протчого причиняють облиди. Того для о
вишеписаномъ вашей ясневѣлможности в высокое благоразсмотрѣніе
чрезъ сіе в покорности моей всѣнижайше¹¹ доношу, а в Генералную
вой. и в Киевскую губернскую крѣіи о семъ же доношеніями внесено.

К. а. Г. Ф. с

Ноября 6 д. 1755 году.

Помітка на правому полі: До генерала Глѣбова писмо послано.

Арк. 99. Відпуск.

¹ Далі закреслено от.

² Слово правлено.

³ Написано над рядком замість закресленого Швидкимъ Магметомъ.

⁴ Написано над рядком.

⁵ Далі закреслено бувшого.

⁶ Далі закреслено сул.

⁷ Далі закреслено под карауломъ.

⁸ Далі закреслено ім'єне.

⁹ Написано над рядком замість закресленого з С з Константинополя.

¹⁰ Написано над рядком замість закресленого того для.

¹¹ Далі закреслено прошу.

№84. 1756 р., січня 9. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про неухильне виконання заходів проти занесення чуми в Запорозжя і Гетьманську Україну з Польщі і Туреччини та дотримання карантину для приїжджих звідти людей. № 15

Ея імператорскаго величества Малои Россіи обоихъ сторонъ Днѣпра і Воискъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскіи

Воиска Низового Запорожского гспдну атаману кошевому, старшинѣ воисковой, атаманамъ курѣннымъ і всему Воиску

Прошедшого 1755-го года, декабря от 13 дня, в сылѣ присланной к нам із Гсдрственной коллегии іностранныхъ дѣлъ высочайшей ея імператорскаго величества грамоти, по полученнымъ в оной Коллегии із Кіевской губернской канцеляріи да из Новой Сербіи от генераль-маіора Глѣбова доношеніямъ, о появившеисѣ в полскихъ мѣстахъ Немировѣ, Липовцахъ, в Винницѣ и Животовѣ, такъ же и в нѣкоторыхъ мѣстахъ Турецкой области, моровой язвѣ, от которой-де многие люде помирають, и ѿ имѣніи от того вреда наикрѣпчайшей предосторожности, посланнымъ от насъ к вамъ ѿрдеромъ предложено, чтобъ вы в наблюдение высочайшого ея імператорскаго величества інтереса приказали какъ в самой Сѣчи Запорожской, такъ і в зимовникахъ і протчихъ вѣдомства вашего мѣстахъ от оной, оказавшейся в полскихъ и турецкихъ мѣстахъ моровой язвѣ, наикрѣпчайшую содержать осторожност и, пока она совершенно не минетсѣ, без видержания полного карантина из-за границѣ турецкой и полской в Сѣчѣ, и в жилища, и дачи зарожские никого не пропускат, і во всемъ для такой осторожности поступать, какъ ея імператорскаго величества указы повелѣвають, непрѣмѣнно, и что происходитъ будетъ, к намъ репортоватъ // неукоснительно.

А того жъ декабря 31-го дня в присланной к намъ высочайшей ея імператорскаго величества із Гсдрственной коллегии іностранныхъ дѣлъ грамотѣ, по репорту Правителствующему сенату от 11-го ноября гспдна генераль-маіора Глѣбова, изображено, что по объявлению посланного в полские мѣста Молдавского полку порутчика Попянова в Немировѣ, в Палѣевѣ Озерѣ и околѣ оныхъ в Липцѣ [!], в Тулчинѣ, в Крути и в другихъ мѣстахъ повѣтрѣнная болѣзнь запод-

линно состоятъ, зачѣмъ-де ему, порутчику, и пропуску далѣе в Полшу не учинено. А нанесена-де она из Бендеръ я потому-де генераль-маіором Глѣбовым Костюрину и Хорвату ея императорскаго величества указами еще вновь подтверждено, чтоб по силѣ прежнихъ ея императорскаго величества указовъ от предписанной повѣтрѣнной болѣзны крѣпчайшую предосторожность продолжают и какия извѣстія об оной получаѣмы будутъ, о том между ими чинит сношения да і в протчія мѣста знат дают без умедлѣнія.

И оною ея императорскаго величества грамотою повелѣно нам, дабы мы по своѣи командѣ, кому надлежитъ въ Малой России і в Воиске Запорожскомъ, о такой от опасной болѣзны предосторожности по вишеписанному еще наикрѣпчайше подтвердили і о исполнении по сему ея императорскому величеству всеподданнѣише доносили. І во исполнение изображеннаго во оной высочайшей ея императорскаго величества грамотѣ повелѣнія, хотя еще і нинѣ от насъ в надлежащемъ обстоятелствѣ о содержании вездѣ в Малой России от объявленной явившейся в полскихъ и турецкихъ именно прописанных мѣстахъ моровой язвы крѣпчайшей предосторожности и о непуске никого чрезъ границы в Малую Россию без видержания полного карантина в Генеральную войсковую канцелярію предложено, однако равномѣрно і вамъ, гсдну атаману кошевому, з старшиною // предлагаѣмъ в содержании в Сѣчи, і в зимовникахъ, і в протчихъ вѣдомства вашего мѣстахъ наикрѣпчайшей от объявленной состоящей в Полше в вышепрописанных мѣстахъ повѣтрѣнной болѣзны предосторожности, наблюдая в том высочайший ея императорскаго величества интересъ, исполнять во всемъ по силѣ прежнего нашего к вам прошлого 755-го, декабря¹ 13 д. посланного на основаніи ея императорскаго величества грамоти ордера непрѣмѣнно. И пока она болѣзнь совершенно не минѣтся, без видержания полного карантина из-за границъ турецкой и полской в Сѣчѣ, и в жилища, и дачи запорожские никого отнюдь не пропускать, и что происходитъ будетъ к нам репортовать.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

¹ Виправлено 3 ноября.

Генвара 9 д. 1756-го года.

Въ Санкт-ПетербургѢ.

№ 15.

Помітка на арк.. 121: Получено фєвралѧ 5 д. 1756 году.

Арк. 121, 138. Оригінал.

№86. 1756 р., лютого 23. – Рапорт Коша гетьманові Кирилу Розумовському про заходи проти поширення чуми, вжиті у Війську Запорозькому

По титулѢ до егѡ яснєвелможности

Покорний репортъ

Во исполнєнїє вашєи яснєвелможности высокоповелительного ѡрдєра, въ КошѢ Воиска Запорожского Низового сєго 756 года, фєвралѧ 5 дня присланного), о имѢнїи въ Воиску ЗапорожскомѢ, и во всѢх Запорожских Волностях, и козачих зимовниках о проявившейся въ полских и турецких мѣстах моровой язв-в крѣтчайшей предосторожности, наблюдая в том высочайший еѧ ім. в. интерес¹, и о непропуски никого из-за границѢ турецкой и полской въ СѢчь², в жилища и в дачи запорожские, без видєржания полного указного карантина пока³ совершенно та моровая⁴ язва не минется, о томѢ от нас к нашимъ полковникамъ и во всѢ запорожские дачи и зимовники Сапорожскому Воиску посланими от Коша ѡрдєрами предложено⁵. // І что ѡ томѢ происходитъ будєт, вашєи яснєвелможности репортовано будєт, о чемѢ вашєи яснєвелможности въ покорности моєи репортую.

А. к. Григории Фєдоров с товариством

1756 году, фєвралѧ⁶ 23 д.

КошѢ.

Арк. 129, 136⁷. Відпуск.

² Далі закреслено.

³ Далі закреслено настоящє.

⁴ – вая написано над рядком.

⁵ Написано над рядком замість закресленого ѡпублѢковано.

⁶ Далі закреслено 16 д.

№106. 1756 р., березня 5. Глухів. – Ордер Генеральної військової канцелярії Кошеві про надіслання їй будь-яких відомостей стосовно українських політичних емігрантів Федора Мировича та Федора Нахимовського, які перебували в Криму. №1495

О секретномъ дѣлѣ

Блгородній и достойнопочтенній гпдѣ [!] атаманъ Войска Низового Запорозкого зъ старшиною, курѣнними атаманами и всѣмъ товариствомъ.

Изъ Военной походной гпдна генерала-аншеѡа и кавалера графа Петра Семеновича Салтикова канцелярії присланною промеморією объявлено, яко присланнымъ ізшедшого фѣвралѣ 16 д. къ оному гпдну генералу и кавалеру изъ Гдрственной военной коллегіи єя императорскаго величества указомъ веѣлено, по промеморіи въ ту коллегію ис Коллегіи иностранныхъ дѣлъ, от находящихся въ Криму здешнихъ подданныхъ измѣнниковъ Мировича и Нафимовскаго¹, дабы от нихъ изъ запорозцовъ и другихъ подданныхъ малороссіянъ въ сообщество какимъ образомъ кто² склоненъ не былъ, имѣть найпрѣпчайшее секретнѣйшимъ образомъ смотрѣніе и предосторожность и въ потрѣбномъ случаѣ о сѣмъ дѣлѣ зъ гпдами генераль-лейтнантомъ Глѣбовимъ и тайнимъ совѣтникомъ и кіевскимъ вице-губернаторомъ Костюринимъ надлежащее сношеніе имѣть и, куда надлежитъ, репортовать. И требовано оною промеморією, чтобъ в силѣ оного єя императорскаго величества указа, ежели о вишеписанномъ откуда, когда, какія извѣстія въ полученіи имѣтимутся, о томъ неукоснительно къ оному гпдну генералу и кавалеру графу Салтикову, такожъ и к реченнымъ гпдамъ генераль-лейтнанту Глѣбову и тайному совѣтнику Костюрину давать // знать, по чему бѣ де возможно было въ потрѣбномъ случаѣ ко отараченію того пристойнія мѣри употребить.

И по опредѣленію Генеральной войсковой канцелярії какъ въ протчіе подлежащіе малороссійскіе полки къ гпдамъ полковникамъ

⁷ На арк. 136 закреслено Фѣвралѣ 24 д. отправленъ сѣй репортъ чрезъ козака одинарсоваго кодацко, жителя в сот. Кременчуцкую крию для пересилки оттоль в Глуховъ.

¹ Див. такожъ док. № 65-69.

² Літеру виправлено з іншої.

ордерами предложено, такъ і вам чрез сіє предлагается исполнит въ силѢ прописанного Военной походной гпдна генераль-аншеоа и кавалера графа Салтикова канцелярії требования. Ежели бь о вишеписанном откуда, когда, какіє извѣстія въ полученіи были, то Генералную войсковую канцелярію въ самой скорости чрез нарочного репортовать для сообщенія о томъ въ подлежащіє мѣста.

Вашего блгородія доброжелателніє слуги

Семѣнь Кочубей

Яков Якубович

1756 года, марта 5 д.

№ 1495.

Помітка: Получено 1756 года, априля 1 д.

Арк. 146. Оригінал.

№346. 1755 р., квітня 14. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про незадоволення гетьманського уряду несвоєчасними діями Коша щодо розшуку гайдамаків і захоплених у ногайців коней та про вжиття заходів для виправлення помилок. № 305

Ея императорскаго величества Малія Росіи обоіхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій

Войска Низового Запорожского гспдну атаману кошевому, старшинѢ войсковой, атаманамъ куріннимъ и всему Войску

Из присланого к намъ сего априля 10 д. изъ Генеральной войсковой канцелярії репорта, по доношенію вашему в ту Генералную канцелярію, а по представленію к вамъ в СѢчъ богогардовского полковника Тарана, усмотрено нами, что вы по требованію одного полковника Тарана для поїмки появившихся в генварѢ мсцѢ сего 755 году в урочищѢ Вѣрбовомъ пятидесяти члвкъ гайдамак воровъ съ занятыми ими воровско у нагайскихъ татаръ лошадми за тогдашнимъ зимнимъ временемъ и за великимъ снѣгомъ, яко далекое от СѢчи разстояніє и чтобъ козаки и их лошади от холоду не пропали, доволной партіи из запорожскихъ козаковъ туда к нему, полковнику, не отправили, а толко о поїску и переловленіи тѣх воровъ и их воровскихъ лошадей отнятіи атаманамъ курѢннимъ, також и полковникамъ кодацкому, самарскому,

перевѣзкому и калмиускому // от васъ предложено. А в Вербовое войсковый довши Галагуза и бывший самарский асауль Батуриинский с Коша послании были и имъ-де велено за прибытіемъ их туда, собравъ тамо, в Ингулѣ, сидящих зимовниками козаковъ болѣе ста или сколько будетъ можно, всякими мѣрами старатся тѣхъ воровъ переловити к вамъ как их для наказанія, такъ и имѣющихся при них воровских лошадей для возвращенія на обидимую сторону прислат.

А онія-де за возвращеніемъ своимъ в Сѣчь объявили, что по прибытіи их въ Вербовое, тѣ вори, члвкъ до тридцати, верхи на лошадях съ ружемъ и списками к нимъ приехали, коих-де сидящими тамо в Вербовомъ зимовниками запорожскими козаками за малолюдствомъ взят было не можно, о чемъ-де и от полковника Тарана они ж репортъ подали. Да и сверхъ-де того известно вамъ, что еще вори, неведомо какіе, нагайских лошадей в російскую границу до ста угнали; иніе же козаки доносили, что вори всѣх лошадей болѣе шестисотъ угнали и нагайцовъ тринадцат члвкъ, гнавшихся за ними в погоню, скололи, и с тѣми лошадми по степямъ укриваются. Для чего вы имѣете намѣреніе от Коша в доволномъ числѣ козаковъ партіи прийдучой развѣ весни отправить, о чемъ-де писано от васъ и к гспдну генерал-маѣору Глѣбову.

А понеже чрез вишепомянутое неотправленіе вами по оному полковника богогардовского требованію для переловленія явившихся у Вербовомъ воровъ доволной козачей команды признается весьма слабой и небрежительной в томъ вашъ поступокъ, за которой вы, кошевой атаманъ, з старшиною сами себѣ подвергаете быть достойными не токмо ответу, но и жестокому истязанію и неопустному штрафу, ибо вамъ, ведая, // сколь срого височайшими ея императорскаго величества указами и в силѣ оних многими моими ордерами повелѣно таких злодѣевъ всемѣрными способи искоренят; надлежало, не взирая ни на зимное время и на другіе невозможности, по уведаніи обоних тотчасъ доволную отправит команду, но и в такомъ нужномъ случае то от васъ упущено, а отложено отправленіе для поиску их команды до весни, а темъ допущено имъ время къ скритію себѣ и произведенію болѣе воровства, что все ннѣ на единственномъ вашемъ отвѣтѣ и взисканіи остается, того ради, желая от васъ рачителнѣйших

в интересахъ ея императорскаго величества поступокъ, срого приказываемъ: ежели б и до полученія сего для поиска и переловленія вышепомянутыхъ воровъ команды отвасъ не отаравлени, то, как скоро возможно, велѣть оныѣ в наиболшемъ числѣ и при добрыхъ старшинахъ по всѣмъ тамошнимъ степнымъ мѣстамъ и, гдѣ би чаютъ онихъ воровъ быть пристанищу и укривательству, розослать, которыми б конечно тѣ вори всѣ пойманы и поворованніе ими лошади татарскіе отисканы быт могли. И егда оніе вори гайдамаки пойманы будутъ, то, не чиня над ними собою никакой эзекуціи, отослат неудержно в Глуховъ, в Генералную канцелярію, за крепкимъ карауломъ, чтобъ они в пути бѣжать не могли, к поступленію тамо съ ними по силѣ ея императорскаго величества указовъ и малоросійскихъ правъ. А какіе при поимки ихъ найдутся поворованніе ими лошади или пожитки, // тѣ, по отобраніи отъ нихъ, описатъ вещи поимянно, а лошади - в лѣта, шерсть и примѣти, и ту опись при репортѣ отослатъ в Генералную канцелярію, а лошади и вещи удержатъ в цѣлости для возвращенія ихъ на обидную сторону, отколь того требовано будетъ за надлежащими свѣдѣтельствами и обстоятельными росписками.

А впредъ в поискѣ и поимкѣ такихъ злодѣевъ поступатъ вамъ, кошевому атаману, з старшиною з рѣвностнѣйшимъ стараніемъ и исполненіемъ многихъ ея императорскаго величества височайшихъ повелѣний и моихъ, в сілѣ онихъ височайшихъ повелѣний, з доволнимъ в томъ наставленіемъ и крепкимъ подтверженіемъ ордеровъ, под опасеніемъ ея императорскаго величества гнѣва и жестокаго истязанія и штрафа всенепременно.

1755 году, априля 14 дня.

№ 305.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

Помітка на арк. 26: Получень июня 2 д. 1755 году.

Арк. 26, 27. Оригінал.

№ 350. 1755 р., липня 6. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про неухильну боротьбу з гайдамаками, розшук коней, захоплених ними у ногайців, а також заборону запорожцям перебувати без паспортів на території Кримського ханату, селити там зимівники, будувати міст через річку Білозірка та інші обмеження, що забезпечували б дотримання мирних угод між Російською і Османською імперіями. № 505

Ея імператорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <.. > Кврілль Разумовский
Войска Низового Запорожского гспдну атаману кошовому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннымъ и всему Войску

Прѣд симъ по присланному къ намъ от Войска Низового Запорожского репорту о появившихся вновь въ запорожскихъ мѣстахъ, в урочище Вербовомъ ворахъ гайдамакахъ, которые еще въ генварѣ мсцѣ ннѣшного году у нагайскихъ татаръ болѣе шестисотъ лошадей угнали и людей, тринадцать члвкъ, закололи, и какое от насъ о сиску и поїмки тѣхъ воровъ вамъ, кошевому атаману, з старшиною подтвержденіе учинено, о томъ от 14 апріля писано было от насъ въ Горственную іностранныхъ дѣлъ коллегію^а. А ізшедшого іюня 26 д. въ присланной къ намъ изъ Гдрственной іностранныхъ дѣлъ коллегіи ея імператорскаго величества грамотѣ объявлено, что о томъ же и изъ Кіева от генерала-моіора и вице-губернатора Костюрина в Коллегію іностранныхъ дѣлъ репортовано.

А изъ Константинополя – де резидентъ, надворной совѣтникъ Обрѣсковъ от 15 априля доноситъ, яко ханъ крымскій къ Портѣ зъ жалобою въ томъ на запорожскихъ козаковъ первого своего чегодаря прислалъ, и от міністровъ турецкихъ об ономъ ему, резиденту, сообщено с прилѣжнымъ прошеніемъ и домогательствомъ сатисфакціи. И по развѣдиванію его, резидента, // сіе проізвище при Портѣ огромнымъ ставятъ, и чегодаръ ханской разглашаетъ, что оно учинено не разбоемъ, но непріятельскимъ набѣгомъ, которого будто и въ явную войну едва ли вредителнѣе быть могло. И когда-де по учиненной нами диспозиціи і распоряженію (которые оною ея імператорскаго величества грамотою всемлстивѣйше апробованни)¹, и по данным от насъ

¹ Дужки авт.

ордерамъ запорожскій кошєвый атаманъ с протчєю старшиною въ поімкє и сокращєніі сихъ и другихъ такихъ воровъ надлежащєе прилѣжаніє оказали, безъ сомнѣнія жєлаємой успѣхъ въ томъ имѣть можно б, но ізъ нихъ-дє вящшого числа ослушаніє и послабленіє. а однихъ добрихъ людєй и невозможность доволно въ томъ извѣстны, яко жє кошєвый съ товарищи оныхъ воровъ посилкою за ними съперва малой команди и откладиваніємъ сиску їхъ до весны явно упустили и дали імъ время умножатся и болше воровати.

Въ рєпортѣ жь-дє от Войска Запорожского къ помянутому генералу-маіору Костюрину, марта 1-го полученномъ, о угонѣ тѣми ворами въ нагайцовъ вышеозначєнныхъ лошадей и сколоти людєй — и отперлись, обявляя, что прєждє кошєвому козаки о угнанныхъ шєстистахъ лошадяхъ и тринадцати члвкахъ нагайцахъ заколотыхъ об’явили, будто слышали от другихъ несправєдно, а въ Вєрбовомъ члвкѣ [!] до пятидєсять хотя и собралось было, которые и лошадей нагайскихъ около ста угнали, точію исъ тѣми лошадми невѣдомо куда от туду розбєжались и гдѣ находятся — въ Войску Запорожскомъ неізвѣстно. А по развѣдыванію гардового полковника Тарана находились воры прозваніємъ Тупота, Малій, Голѣнка, Ковбаса и Харсунъ, а ізъ запорожскихъ козаковъ или ізъ другихъ какихъ людєй оныє, о томъ умолчєно.

Въ тѣхъ жє числахъ, імянно от 28 фєвраля, ізъ Новой Сєрбіі генерал-маіоръ Глѣбовъ доносилъ, что гайдамаковъ // около границѣ, по рѣчкє Громоклѣ, находилось множество, которые-дє и тогда отогнали у татаръ болѣе трохъсотъ лошадей. И погоня от татаръ за ними была, но они ушли чрєзъ рѣку на здєшнюю сторону, и по сєму-дє уходъ ихъ ізъ турецкой границы былъ въ запорожскіє мѣста. Безъ сомнѣнія чаять, что тѣ гайдамаки и сами — буди не всѣ, то болшая часть — ізъ запорожцовъ; и когда ізъ нихъ члвкѣ до тридцати въ Вєрбовомъ къ посланной ізъ Сѣчи командѣ приєзжали, бывшіє въ командѣ болѣе о томъ знаютъ, о чємъ-дє кошєвый съ товарищи не рєпортуєтъ жє.

А ханъ крымскій тѣхъ воровъ не инными какими людми, какъ токмо єдинствєнно запорожскими козаками називаєтъ, на которыхъ и вышеписанную жалобу чинить. Онъ жє и другіє, въ Турецкой сто-

ронѢ обрѢтающієсь пограничныє командиры, въ Кієвъ къ генералу-маіору Костюрину безъпрестанно пишутъ, что от запорожскихъ козаковъ по окончаніи комисіи^б безъперерывныє крымскимъ и нагайскимъ татарамъ неслыханныя обиды смертными убійствами, отгнаніемъ скота, похищеніемъ вещей и денегъ приключены, требуя вновь о изслѣдованіи тѣхъ дѣлъ и о собраніи похищенного, и о доставленіи въ учиненномъ сатисфакціи, и о воздержаніи [!] запорожцовъ, чтобъ въпредъ такихъ продерзостей чинить не отваживались, о томъ же они и къ ПортѢ репортуютъ. И ханъ крымскій въ недоставленіи сатисфакціи ПортѢ и на Костюрина жалуется. А от Порты для донесенія объ ономъ резиденту представляется съ крайнимъ неудовольствіемъ и требуется въ сѣмъ поправленіи съ великимъ домогательствомъ.

Но какъ извѣстно-де // по ея императорскаго величества указамъ о томъ от насъ и означенного Костюрина въ Войско Запорожское кошевымъ съ товарищи сколько ни подтверждалось, исполненія по оному, опрочъ обыкновенныхъ отговорокъ, едва ли въ чемъ усмотрено быть могло, о чемъ-де вице-губернаторъ Костюринъ и вновь представляетъ; что напредъ сего и ннѢ изъ Кіевской губернской канцеляріи Войска Запорожского кошевымъ атаманамъ зъ старшиною о воздержаніи запорожскихъ козаковъ от самовольныхъ продерзостей хотя многократно и съ крѣпкимъ подтвержденіемъ писано, но никогда ничего ко взисканію грабежного и на обидную сторону удовольствія не бывало, но все одинъ другого закриваетъ.

Оной же-де Костюринъ въ прибавокъ репортуетъ, что изъ запорожскихъ козаковъ по вскрытіи воды многое число, собрався [!] компаніями по рѣкамъ Бугу, и Інгулу, и Днѣпру поплили въ турецкіе границы и въ Кальміусь для рыбной ловлѢ безъ печатныхъ білетовъ, которыхъ-де и брать не хотѣли, но токмо съ одними кошевскими пашпортами, и сіе-де от нихъ учинено въ противность указовъ для укрітія ихъ тамо поступковъ; что противъ заставы въ Камянскомъ^в ннѢ вновь съ позволенія кошевого и курѣнныхъ атамановъ наполнили сѣмъ погребовъ льду, дабы въ ннѢшное лѣто въ тѣхъ татарскихъ мѣстахъ базару и кузницамъ быть^г. Еще жъ хотѣли на рѣки БѣлозеркѢ^г здѣлать мостъ и брать мостовое, о которомъ съ Татарской стороны напредъ сего былъ немалой споръ, и ннѢ перекопской каймаканъ, когда у него

о томъ кошєвий требоваль позволенія, спорить же. // И при томъ въ жалобу на запорожскихъ козаковъ съ требованіємъ сатисфакціи пишеть о двухъ татарахъ, которыхъ-де кошєвий у себя держаль под карауломъ и зъ нихъ одинъ умєртьвленъ^д. Да о краже и згонѣ козаками у татаръ послѣ здѣлки въ разныхъ числѣхъ осмисотъ двадцати осми лошадей и тридцати пяти воловъ, о чемъ-де кошєвий къ Костюрину такъ же-де не рєпортоваль. Всѣде сїи и подобныє поступки запорожскихъ козаковъ – послабленіе и потачка онымъ запорожского кошєвого атамана и протчей старшины, а между ими добрихъ людей и самихъ страхъ к сокращенію плутовъ малую надежду подають.

Когда же-де далѣе имъ пропущено въ томъ будетъ, безъ сумнѣнія-де, отъ нихъ къ предосужденію ея імператорскаго величества інтересовъ и къ огорченію сосѣдямъ вѣщшее проїзойдетъ, жалобы умножатся, за коими-де, какъ обикновенно, слѣдуетъ и несогласіе, до которого-де съ здѣшной стороны допущать и съ посторонними державами ссорится за недобрихъ людей вєсма не надлежитъ, но должно своіхъ людей, то есть запорожскихъ козаковъ, содержать въ страхѣ и своеволство у нихъ вивєсть всячески старатся.

И оною ея імператорскаго величества грамотою въ подтвержденіе прежнихъ повелѣно намъ по ізслѣдованіи о вышєписанномъ винныхъ по винамъ ихъ въ достойное наказаніе онымъ и въ страхъ другимъ штрафовать. Зъ гайдамаками жъ поступать по силѣ данныхъ отъ нихъ генєралныхъ указовъ, и сворованное ими чтобъ надлежало въ Турецкую сторону возвратить, и въ протчемъ по обстоятельству сатисфакцію // доставить; а напротиву отъ оной по своімъ претєнсїямъ равномѣрное получить старатся, и о воздержаніи запорожскихъ козаковъ ко поїмки гайдамаковъ такое упрєжденіе учинить, и о томъ васъ, запорожского кошєвого атамана, съ товарищи и ещє, кого бъ надлежало, ордеровать, чтобъ хотя отнѣ видѣть давно желаємое сокращеніе и іскорєненіе плутовъ гайдамаковъ и ихъ сообщниковъ и воровства оныхъ, и въ томъ, и въ протчемъ на запорожскихъ козаковъ жалобъ и нарѣканный сокращеніе, а доставленіемъ того при границѣ спокойствіе. И въ томъ, и въ протчемъ, что къ лучшему исправленію сєго вєсма нужного дѣла надлежать будетъ, поступать по своему ізобрѣтенію, и что учинено будетъ, ея імператорскому величеству

донести. Вамъ же, кошовому атаману, съ товарищи подтвердить, чтобъ вы въпредь въ репортахъ своїхъ къ генералу-маіору Костюрину о происшествіи съ посторонними и у себя, что до вѣдома его принадлежитъ, ничего не утаивали, ибо-де ему обо всемъ надлежитъ знат. И по тому въ корреспонденціи съ турецкими пограничными командиры поступать и къ вамъ, въ Войско, о чемъ потребно, писат.

И хотя въ присланномъ къ намъ ізшедшого іюня 24 д. ізъ Генеральной канцеляріи репортѣ, по представленію сотника Зарудного, показано, что вы въ сиску грабителей тѣхъ, на коихъ от татаръ приносятся жалобы, крайное старательство приняли и атаманы сами за ними поехали, а одинъ уже и пойманъ и до трехъсотъ лошадей винился, которыхъ-де отисканіе тѣмъ же атаманамъ поручено, въ Камяномъ же сего лѣта // вновь построенные кузницѣ разорены, а внизъ по Днѣпру въ турецкой границѣ нигдѣ никакого строенія не явилось, а для такого ж освидѣтелствованія до Гарду, а оттоль понад Бугомъ и от Бугу границею до самой Сѣчи нарочніе от него при атаманахъ отправлены, о чемъ от насъ въ Гсдрственную іностанныхъ дѣлъ коллегію донесено, однакъ, понеже по силѣ ізображеннаго въ оной ея імператорскаго величества грамотѣ повелѣнія, надлежитъ всѣмъ мѣры употребить ко изисканію и поімки тѣхъ воровъ гайдамаковъ, коі толь знатные воровства и разбоі въ Турецкой области починили, да и похищенное ими для возвращенія въ Турецкую сторону все отискано б, дабы какъ онымъ не повадно было въпредь на такіе противные мирному трактату поступки отважатся, такъ бы и другіе, на то смотря, страхъ імѣли и въпредь бы от такихъ и симъ подобныхъ продерзостей воздержаны быть могли, а тѣмъ бы и пограничное спокойствіе доставлено.

Того ради предлагаемъ вамъ за полученіемъ сего тотчасъ еще вновь командировать самихъ курѣнныхъ атамановъ зъ доволнымъ числомъ товариства и ихъ, такожъ полковниковъ бугогардового, самарского и протчихъ, накрѣпко ордеровать, чтобъ они съ ихъ командами во всѣхъ Войска Запорожского зимовникахъ, пасѣкахъ, балкахъ и другихъ къ скритію таковымъ ворами гайдамаками удобныхъ мѣстахъ учинили вѣрной обискъ, и гдѣ бы кто ізъ оныхъ воровъ гайдамаковъ и другихъ подозрительныхъ людей, коі на Запорожское Войско наво-

дять безъславыѣ и подають поводъ къ нарушенію Вѣчного мира, сисканы быть могли, оныхъ всѣхъ старались б // перехватать. Ежели жъ бы оныхъ гайдамаковъ тѣ запорожскіе команды собою взять не могли, въ такомъ случае требовали б вспоможенія и сукурсу от находящихся въ заднѣпрскихъ мѣстахъ компанѣйскихъ полковъ и всемѣрно имѣли б попеченіе оныхъ всѣхъ воровъ симать и, забивъ въ ручныѣ и ножныѣ кандалы или колодки, за крѣпкимъ карауломъ прислали б въ Сѣчь Запорожскую. Такожъ гдѣ бы и поворованные ими у татаръ лошади и скотъ и прочіе пограбленные пожитки вынашлись, оныѣ всѣ, такожъ отискавъ, присилани б къ вамъ, а вы, кошевый атаманъ, зъ старшиною войсковою имѣете тѣ всѣ пожитки и лошади содержать въ целости для возвращенія въ Турецкую сторону, а оныхъ воровъ за крѣпкимъ же карауломъ отсылать въ Глуховъ, въ Генеральную войсковую канцелярію, для поступленія съ ними въ судъ войсковомъ Генеральномъ по силѣ ея императорскаго величества указовъ и малороссійскихъ правъ; и о томъ, такожъ сколько какихъ татарскихъ вещей гдѣ отискано будетъ какъ къ намъ обстоятельно репортовать, такъ и къ гспдну генералу-маіору и вице-губернатору кіевскому Костюрину, да и по прочимъ дѣламъ, что у васъ происходитъ будетъ, давать знать обстоятельно.

А оного Войска Запорожского товариству накрѣпко заказивать, дабы они въ турецкихъ границахъ никакого строенія не заводи́ли и на рѣчки Бѣлозерки мосту не стро́или, а ежели уже устроены, и гдѣ какое есть строеніе, оноѣ велѣтъ тотчасъ разорыть и мостъ сламать. И въпредъ бы они на то да и ни на какіе самоволства не отважались, но всемѣрно от того воздерживались и въ Турецкую сторону // ни за чѣмъ никогда безъ печатныхъ білетовъ не ездили. А тѣхъ, ко́и въ турецкихъ границахъ за имѣющимся уже запрещеніемъ строеніе имѣли, и о ко́ихъ гспдинъ генераль-маіоръ Костюринъ представляет, что многимъ числомъ по рѣкамъ Бугу, Інгулу и Днѣпру поплили въ турецкіе границы, когда они оттуду возвратятся, штрафовать по тамошнему войсковому обыкновенію, дабы и другіе, на то смотря, въпредъ лучше страхъ имѣли и от такихъ непозволенныхъ поступковъ всемѣрно воздерживались.

О вышеупомянутыхъ же дву татарахъ, о коихъ перекопской каймакамъ приносить жалобу, что оныѣ задержаны были под карауломъ, и съ нихъ одинъ умерщвленъ — подлинно ль, и когда оныѣ задержаны были под карауломъ, и по какой причинѣ, і съ нихъ одинъ умерщвлен ли, и какимъ случаемъ, — о томъ вѣрной отвѣтъ прислать къ намъ немедленно.

Чтобъ же въ семь, яко весьма нужномъ дѣлѣ, лучшей успѣхъ видѣтъ можно, и вы б, кошевой атаманъ, какъ нарочныѣ доволныѣ команди при самихъ атаманахъ немедленно отправили, такъ и въ прочемъ во всемъ противъ вышеписанного учинили неотложное ісполненіе безъ всякого [!] замѣдленія, для того посланнымъ отнасъ къ находящомусь въ Сѣчи Запорожской для разныхъ дѣлъ сотнику миргородскому Зарудному ордеромъ велѣно васъ, кошевого атамана, зъ старшиною неотступно понуждать. А ко освидѣтелствованію, дабы нигдѣ въ турецкихъ границахъ запорожскихъ жилищъ не было, а если гдѣ есть, оныѣ заразъ разорены б и оттуда снесены при отправляемыхъ от васъ командахъ. И от себя послать нарочныхъ, // и о всемъ, что по сему въ васъ происходитъ будетъ, къ намъ обстоятельно репортовать.

А въ Генералную войсковую канцелярію особливо от насъ посланнымъ ордеромъ велѣно въ компанійскіѣ полки къ полковымъ командирамъ накрѣпко предложить, чтобъ оныѣ компанійскіѣ полки по увѣдомленіи ихъ о гайдамакахъ, гдѣ оныѣ находятся, и по востребованію от запорожскихъ командъ сикурсу, немедленно слѣдовали въ совокупленіе съ оными запорожскими командами и съ ними обще над оными ворами гайдамаками чинили прилѣжной поіскъ, поступая при томъ со всякою рѣвностію по присяжной вѣрности. А въ потребномъ случае и изъ малороссійскихъ выборныхъ козаковъ, сколько потребно будетъ, командировать въ самой крайней скорости, и о томъ всемъ дать знать и находящемуся въ Новой Сербіи гспдну генерал-маіору Глѣбову.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

1755 года, іюля 6.

В С.-Пітербургѣ.

№ 505.

Помітка на лівому полі поздовж арк. 37: Полученъ августа 6, 1755 году.

Арк. 37-41. Оригінал.

№ 387. 1755 р., квітня 10. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про оголошення рішення Сенату щодо звільнення від мита харчових товарів при ввезенні в Запорозжя та при вивезенні риби і хутра, крім солі, а також про складання реєстру товарів, необхідних Військові Запорозькому

Ея імператорскаго величества Малой Россіи обоіхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій

Войска Низового Запорожского гетману атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннымъ и всему Войску

Прошедшего марта от д.² сего года по присланному к намъ от Генеральной войсковой канцеляріи доношенію съ представленіемъ, яко вы, гспднѣ атаманъ кошевій, съ товариствомъ чрезъ присланное во оную Генеральную канцелярію доношеніе показивали о приостановленіи привозу въ Сѣчь Запорожскую ізъ Малой Россіи естных и питейныхъ припасовъ по причинѣ взиманія на учрежденныхъ по Днѣпру въ Переволочной и Кременчуке таможняхъ съ везущихъ въ Сѣчь объявленныхъ припасовъ, не минуя нѣчего, пошлины и тарифи (какъ бы [из]³ отпускаемыхъ за границу)⁴ съ великимъ отягощеніемъ противъ прежняго, представляно было от насъ въ надлежащемъ обстоятельстве ея императорскому величеству, о чемъ, дабы и вы извѣстни били, посланнымъ от насъ того ж марта 23 ордеромъ велѣно дать знать // вамъ от той Генеральной канцеляріи.

А сего априля 8 въ присланной къ намъ изъ Гсдрственной коллегіи иностранныхъ дѣлъ ея імператорскаго величества грамотѣ^а изображено, что по представленію Киевской губернской канцеляріи, а по доношенію въ оную васъ, запорожского кошового атамана, съ старшиною (что в учрежденныхъ по рѣки Днѣпру въ Переволочнѣ и Кременчукѣ таможняхъ съ везенныхъ изъ Малой Россіи въ Запорожскую Сѣчь съістныхъ и питейныхъ припасовъ, не минуя нѣчего, тарифную пошлину берутъ, о чемъ-де и от насъ в Коллегию иностранныхъ дѣлъ представленіе учинено)³ въ Правительствующемъ сенатѣ опредѣлено: покупніе въ Малой Россіи хлѣбъ и другіе харчевіе и питейніе припа-

² Число не зазначено.

³ Слово залито чорнилом.

⁴ Дужки авт.

сы вперед до будущаго о томъ опредѣленія въ Сѣчь Запорожскую для собственного запорожцамъ употребленія, такъ же и из Сѣчи Запорожской въ Малую Россію собственного ж ихъ, запорожцовъ, промыслу всякую рибу и мяхкую рухлядь чрез пограничніе таможенѣ пропускать безъ взятія портовыхъ и внутреннихъ пошлинъ.

А для точнаго о томъ на предбудущее время положенія того Запорожского Войска от васъ, атамана кошового, с старшиною взять извѣстіе: на коликую сумму для того Запорожского Войска уповаютъ быть покупних в Малой Россіи хлѣбних и питейних припасовъ въ Сѣчь Запорожскую въ годъ в привозѣ, а напротиву того своїхъ собственных промысловъ риби и мяхой рухлядѣ въ Малую Россію в отпуску, съ которыхъ изъ сособливой ея императорскаго величества высочайшей // къ Войску Запорожскому милости во учрежденіе пограничніе таможенѣ портовыхъ и внутреннихъ пошлинъ брано не будетъ, и чтобъ вы, кошевій атаманъ, съ старшиною, яко вѣрніе ея императорскаго величества подданные рабы, чувствуя такую высочайшую ея императорскаго величества щедрую милость и наблюдая ея императорскаго величества высокій интересъ [!], въ томъ положеніи имѣли средство, не требуя излишняго, дабы подъ именемъ того Войска козаковъ посторонніе безъ пошлинъ покупкою и продажею дозволенныхъ тому Войску товаровъ ползоваться случаю не имѣли. А привозу ж въ Малую Россію соли и другихъ товаровъ безъ взятія положенныхъ по указамъ ея императорскаго величества пошлинъ дозволить не слѣдуетъ, ибо то будетъ интересамъ ея императорскаго величества противно. А между тѣмъ взять от малороссийскихъ индукторовъ вѣдомость⁶, какіе из [За]порожской⁵ Сѣчи привозятся въ Малую Россію собственного ихъ промысла товары и какіе ж запорожцами въ Малой Россіи покупаются бывають, и сколько съ нихъ было въ годъ в зборѣ индукти и эвекти. И оною ея императорскаго величества грамотою повелѣно намъ учинить во всемъ по вишеписанному Правительствующаго сената опредѣленію, и вишеписанніе ж от васъ, кошового атамана, зъ старшиною извѣстіе, а от Малой Россіи индукторовъ вѣдомость взявъ, прислатъ въ Коллегію иностранныхъ дѣлъ.

⁵ Текст пошкоджено.

Чего рады об ономъ ея імператорскаго величества повелѣніи и состоявшемъ въ Правительствующемъ сенатѣ // опредѣленіи вамъ, кошевому атаману, зъ старшиною чрезъ сие объявляется, и предлагаемъ вамъ во исполненіе изображеннаго въ оной височайшей ея імператорскаго величества грамотѣ повелѣнія требуемое оною грамотою извѣстие прислать къ намъ въ самой скорости для представления одного ея імператорскому величеству. Что же принадлежитъ до истребованія отъ индуктаровъ малороссийскихъ требуемой оною грамотою вѣдомости, то о томъ, такожъ и о прочемъ для вѣдома и ко исполненію въ Генеральную войсковую канцелярію предложено.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

Апреля 10 д. 1755 году.

Санктъ-Пѣтербургъ.

Арк. 3, 4. Оригінал.

№388. 1755 р., травня 9. – Донесення Коша гетьманові Кирилу Розумовському з проханнямъ сприяти у звільненні від мита товарів, необхіднихъ Військові Запорозькому

По титулѣ до ея яснѣвел[можности]¹ гпдина гетмана

Покорнѣише² [доношеніе]^a

По³ состоявшемуся⁴ в Високо[правит]елствующмъ [сенатѣ] опредѣленію, присланой⁴ из Государственной коллегіи иностранныхъ дѣлъ к вашей яснѣвелможности грамотѣ, ⁵въ полученѣ⁵ мною⁶ ис товариствомъ от вашей яснѣвелможности сего мая от 7 дня високоповелителномъ⁵ ордерѣ⁷ дображено⁸: покупніе в Малой Росіи хлѣбъ и другіе харчевіе и питейніе припаси впредь до будущо[го] о томъ

¹ Текст згас.

² Далі закреслено покор.

³ Перед цим закреслено В сил.

⁴ Написано над рядкомъ і на правому полі.

⁵ Написано над рядкомъ.

⁶ Далі закреслено же.

⁷ Виправлено з ордеромъ; ордер див. док. № 386.

⁸ Далі на правому полі закреслено в Кошъ Войска Запорожского; нижче цієї фрази праву сторону аркуша обірвано.

опредѣленія в Сѣчь Запорожскую для собствѣного запорожцамъ употребленія, такъ же и из Сѣчи Запорож[ской] в Малую Росію собствѣного жъ ихъ, запорожцовъ, промыслу всякую рибу и мяхкую рухля[дь] чрезъ пограничніе⁹ // пропускать безъ взятія портовихъ¹⁰ и внутреннихъ пошлин. А для¹¹ точного о томъ на предбудущее время положенія велено¹² от мене з старшиною¹³ взять извѣстіе: на какую сумму для Войска Запорожского уповаеъ быть покупнихъ в Малой Росіи хлѣбнихъ и питейнихъ припасовъ в Сѣчь Запорожскую¹⁴ в годъ в привозѣ, а напротиву того своіхъ собствѣныхъ промысловъ рыбы и мяхой рухляди в Малую Росію въ отпуску, с которыхъ из особливоу ея і. в-а височайшей к Войску Запорожскому милосты во учрежденіе пограничніе таможенъ портовихъ и внутреннихъ пошлинъ брано не будетъ. А в томъ положеніи имѣть средство, не требуя излишняго, дабы под именемъ того Войска козаковъ постороніе¹⁵ // безъ пошлинъ покупкою и продажею дозволенныхъ тому Войску товаровъ ползоваться случаю не имѣли. И оноу извѣстіе к вашей ясневѣлможности для представленія¹⁶ к ея и. ве-ву в самой скорости прислать.

И во исполненіе оноу вашей ясневѣлможности високоповелительного ордера по вчитаніи оноу при всей войсковой старшинѣ и курѣныхъ атамановъ сходки по общему нашему мнѣнію покупнихъ в Малой Росіи хлѣбнихъ и питейнихъ припасовъ в Сѣчь Запорожскую в привозѣ в єдинъ годъ: ржаного борошна – четвертей десять тысячъ, пшеничного борошна – тысячу четвертей, пшона – четвертей пять тысячъ, горѣлки – бочокъ малоросійскихъ пятьсотъ, солодов ячнихъ – двѣстѣ, меду прісного – вѣдерокъ малоросійскихъ тысячу, // нитокъ на риболовніе сѣти – чотирѣ тысячѣ пудовъ, полотна на рубашки – двадцать тысячъ да хрящу – двадцать тысячъ аршинъ, китайки на каютани – чотирѣ тысячѣ штукъ, сукна разного цвѣту – чотирѣ

⁹ Далі закреслено команди.

¹⁰ Виправлено з пограничнихъ.

¹¹ Далі закреслено будущего.

¹² Написано на лівому полі.

¹³ Далі закреслено взять.

¹⁴ Далі закреслено в год.

¹⁵ Далі закреслено бѣп.

¹⁶ Далі закреслено оноу.

тисячѢ аршинѢ, матерій разнихъ – двѢ тисячѢ аршинѢ,⁵ сала свиного – пудѢ до тисячи⁵ и протчого нужного к од¹⁷янію, яко то: ¹⁷з овецъ^{-17 12-} и из⁻¹² рогатого товару шкуръ⁵, и овецъ, да сукна простого шерсты овечой, пороху и свинцю, такожъ и ружє; а напротиву того своїхъ собственихъ промыслов в Малую Росію з Запорожской СѢчи в о тпуску в єдинѢ же годѢ: рыбы воев четвѢрнихъ тысячу пятьсот, солѢ двѢ тисячѢ четвѢрнѢхъ воев. мяхой рухляди – лисичихъ и волчихъ шкуръ чотирѢ тисячѢ, лошадей тысяча, рогатого скота // тысячу¹⁸ уповається быть можетъ. Да особливо¹⁹ з Києво-Мижигорского монастыря на духовной чинѢ, зде въ священослуженіи пребивающей, – борошна ржаного и протчого тридцать четвертей, пшона десять четвертей, горѢлки двѢ бочки, полотна тысяча аршинѢ, а отсюда в тотъ монастырь рыбы десять воев четвѢрнѢхъ и соли десять воев четвѢрнѢхъ же. И вишеписаное все на високоє вашей ясневѢлможности благоразсмотрѢніе²⁰ і на особлѢвую височайшую єя іва млсть⁻²⁰ и опредѢленіе о пожалованіи тѢмъ насъ, Войска, или чимъ указано будетъ, слагаємъ.

Атаманамъ же курѢнимъ о нечиненіи порукъ за малоросійскими и протчиими // посторонними людьми под видомъ запорожскихъ козаковъ в дачи імъ от Коша Войска²¹ Запорожского Низового пашпортовъ от мене з старшиною крѢпко приказано под присягою.

О чемъ²² вашей ясневѢлможности²³ донося, покорнѢйше прошу о предписаномъ всемъ к єя і. величеству представить с требованіемъ скорѢйшой резолюціи и о невзиманіи з вишеписаного всего тарифи и пошлинъ внутреннихъ в таможенѢ и другіе мѢста, где пропускъ в СѢчь ватагамъ бываетъ, предложенія. И что по сему послѢдуетъ, покорнѢйше прошу милостивою⁵ резолюцією // мене з старшиною вскорости не оставить.

¹⁷ Написано над рядкомъ замість закресленого шкуръ.

¹⁸ Далі закреслено сала свиного пудѢ до тисячи.

¹⁹ Далі закреслено жъ.

²⁰ Написано на правому полі замість закресленого и на височайшую єя і. в. милость.

²¹ Далі закреслено Запорожс.

²² Далі закреслено і.

²³ Далі закреслено симъ во извѢстіе.

Кошовій атаман
Григорій Федоровъ с товариствомъ

Мая 9 д. 1755 году.
З Коша.

№397. 1755 р., серпня 18. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про направлення ним в Колегію іноземних справ запиту щодо законності вимог головного командира Нової Сербії Івана Глєбова перенести на інші місця запорозькі зимівники, осаджені над річкою Самоткань. № 607

Ея імператорскаго величества Малой Росії обоїхъ сторонъ Днѣпра и Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовскій

Войска Запорожского Нізового гспдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннимъ і всему Войску

Доношеніє ваше, от 26 д. іюня къ намъ пущенное, съ показаніємъ какова вамъ слѣдуетъ обида чрезъ учиненное от гспдна генераль-маѣора Глѣбова о перенесеніи имѣющихся по Самотканѣ запорожскихъ козаковъ зимовниковъ изъ рѣчки Самотканѣ (которая-де якобы въ дачахъ слободского поселенія находится)¹ на другіє мѣста въ запорожскіє дачи требованіє здѣсь получено сего августа въ 10 день. // І яко намъ неизвѣстно по какому указу или определенію оной генераль-маѣоръ Глѣбовъ требуетъ, чтобъ имѣющієсь при рѣчкѣ Самотканѣ зимовники снесены были, то нѣ же въ которомъ принадлежало обстоятельству представлено от насъ къ ея імператорскому величеству въ Гдрственную іностраннихъ дѣлъ коллегію^a зъ снисканіємъ указа, чтобъ упомянутую рѣчку Самоткань съ имѣющимися тамо запорожскихъ козаковъ зимовниками и другими угодиї оставлено при запорожскихъ козакахъ, а подпоселеніє Слабодскаго полку не занимано. О чемъ для ведома і вамъ, атаману кошевому, зъ старшиною, атаманамы и товариствомъ особливо симъ предлагаема.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

Августа 18 д. 1755 году.

Санкт-Пѣтербургъ.

№ 607.

Помітка: Полученъ октября 7 дня 1755 году.

Арк. 35. Оригінал.

¹ Дужки авт.

№402. 1755 р., жовтня 19. – Лист Коша до генерального військового писаря Андрія Безбородька з подякою за сприяння запорозьким депутатам в Санкт-Петербурзі у відносинах з гетьманом Кирилом Розумовським

Велможній і вісокородній гпднъ войсковій генералній писар, висоокомылостивій гсдръ и патрон мой Андрей Безбородко¹.

Пребывающіи по дѢламъ в Санктъ-Петербургъ Воиска Запорожского Низового старшина, бившій кошєвій атаманъ Данило Стефанов с товарищи, в прислаяномъ ко мив и всему Войску пыгсаніи, похваляясь, пышетъ о особливомъ вашей велможности в прошеніяхъ Войска Запорожского Низового² к его ясневелможности гспдну, гспдну Малія Россіи обоіхъ сторонъ Днепра и Войскъ Запорожскихъ гетману и разнихъ ордеровъ³ кавалєру, Россійской імперіи графу Кырилу Григорієвичу его сіятєлству Разумовскому⁴ благопотребномъ ходотайствѢ и его, Стефанова, с товарищи доброполєзномъ наставленіи, чємъ я с Войскомъ, // по прємному доволствуюсь, за таковое вашей велможности⁵ Войска Запорожского Низового неостановление й милостивое призрѢніє всепокорнѢйше со всѢмъ⁶ Войскомъ, восписавши вашей велможности благопріятнѢйшій уклонъ з желаніємъ всякихъ благъ, благодарю и впредь прошу его⁷, Стефанова, с товарищи милостивимъ своїмъ рєспектомъ не оставлять і в прошеніяхъ его всякое благопотребное⁸ наставленіє давать, за что я⁹ со всѢмъ Войскомъ в требованіяхъ вашей велможности, чувствуя особливую вашей велможности к Войску Запорожскому милость, благодарить и служить не премину. І тако, поруча себє с Войскомъ оной вашей

¹ Далі закреслено Пребывающіи по дѢламъ в Санктъ-Петербургѣ Войска Запорожского Низового старшина, бившій кошєвій атаманъ Данило Стефановъ с товарищи.

² Далі закреслено к.

³ ордеповъ

⁴ Далі закреслено хо.

⁵ Далі закреслено его стєс.

⁶ Далі закреслено Войскомъ.

⁷ Далі закреслено Данилова с то.

⁸ Далі закреслено наста.

⁹ Далі закреслено з.

велможсти милости, в надеждѢ з должнимъ моїмъ почтеніємъ пребуду.

Вашеи велможности высокомилоствого гсдря
и патрона моего всепокорнѣйшии слуга к. а.¹⁰

Григорий Федоров с товариствомъ

1755 года, октября 19 д.

З Коша.

Арк. 45. Відпуск.

№427. 1755 р., грудня 24. Санкт-Петербург. – Лист запорозьких депутатів до Коша про присилку в'яленої щуки для гетьмана Кирила Розумовського, графа Олексія Розумовського та інших сановників, а також про стан розгляду запорозьких питань в столичних установах тощо

Велможний гспдин атаман кошовий Григорий Федоровъ со всѢмъ Воїскомъ, млстівие нашѢ патрони.

Хотя о просолной щукѢ и писаяно ѿт нас, толко ежели сие не поспѣеть-скоро і время весняное настигатиметь и не можетъ она бить сюда у Великой постѣ, – то чтобъ коштѣ і трудѣ не пропал, предаемъ в разсужденіе ваше. Вмѣсто же оной совѣтовали намъ знатніе гспда і просили, а именъно отъ ясневелможного гспдина нашего млс-твого гетмана і протчих, вялой весняной раней и доброй щуки какъ можно с Коша просить, ибо-де на оную ѿхотники і желаютъ весма какъ ясневелможный і графъ Алексѣй Григоріевичъ, особливо ж гдрственной канцлеръ графъ его сиятельство Алексѣй Петровичъ Безстужев^а и графъ Воронцов і отць духовник, і напоминають-де часто в разговорах.

Того ради велможности вышей і всего Воїска покорнѣше просимъ всѢми мери постаратся купить іли собрать такой доброй і болшой вялой щуки в априлѢ мсѢ, какъ уже можно виспѣват¹, // немалой сотенной числомъ хотя б², и прислать подводами до Кременчука, где на подводи уже ѿзмут і до Глухова поставлять, ѿ чем і

¹⁰ Далі закреслено Да.

¹ Тобто – встигнути.

² Залишено місце для зазначення кількості.

ордеръ іс канцеляріі Генералной походной послан будеть отсюдова в Кремѣнчукъ къ кому надобно, и в Глухов, а при той рибѣ только з Войска надежного человѣка опредѣлить до Глухова іли аж сюда: не сисщется ли охотникъ Пѣтеръбургъ повидѣть? Однак то в волѣ велможности въшей.

І ко всѣмъ тѣмъ вишписаннымъ персонамъ писать с Коша, располагая по равнѣй части ту рибу на всѣхъ персонъ доми, особливо жъ сверхъ той положит, ежели можно, гспдину писару генералному Безбородку, і тѣ письма всѣ просимъ в ковертѣ на імя наше с нашими жъ письмами прислать, даби намъ всѣмъ ѿнимъ гспдамъ вѣрно доставить і поклонитца ѿ Воіска, ибо от нашего Воіска нѣчимъ болше такимъ великимъ гспдамъ служит, кромѣ того, чего ѿни желаютъ, а такіе великомощніе і надобніе, да к тому жъ (кромѣ одной персони)³ и главніе наши командири і безъ нихъ нѣчего получить не можно. І о полученіи сего, и можно ли будеть учинит, просимъ велможности въшей насъ увѣдомить вскорости не оставит.

О себѣ доносимъ: по млсти вишняго бльгополучни находимся, хоть в скукахъ і безпокойствахъ за дѣлами ходячи, однакъ принужденіи терпѣть. // Надѣемся на Бога что-нибудь да получить, только продолжилосъ за справками, и еще не совсѣмъ, однакъ слѣдуетъ уже дѣло до ѿпредѣлення, разсматриватъ ізъ всего дѣла і справокъ виписаной экстрактъ будутъ по прошествіи сего праздника. Впредъ чѣто послѣдуетъ – будемъ доносить.

Просимъ велможности въшей насъ увѣдомить о соли і винѣ кримскомъ, какой выходъ с Криму и в Малую Россію ннѣшнемъ лѣтѣ і осѣнѣ, и цѣна какая в Сѣчѣ і в Малой Россіи, и почему берутъ пошлинъ, даби намъ в представленіяхъ резона показатъ било с чѣго. А ѿ взятій в козака пашковского Дмитра Горкушѣ 3 ру. 50 к. і о протчихъ здирствахъ писаніе велможности въшей с копіею доношенія получили, і представленіе в коллегію неумѣдлительно будеть, и о сапрѣщеніи указа проситъ сколько силы стараться будемъ, такожъ и о Бахмутской таможенѣ представленіе іс коллегіи в Сенатъ готуетца, ибо всѣ таможенѣ подъ вѣдомомъ Сената. І тако ѿстаѣмосъ.

³ Дужки авт.

Покорнѣйшіе слуги б. к. а.
Данило Стефанов с товарищы

1755 году, 24 декабря.

ПѢ-бургъ.

Помітка на арку. 69:Получено фѣвралѣ 5 д. 1756 году.

Арк. 69, 70. Оригінал.

№437. 1756 р., січня 22. Санкт-Петербург. – Лист запорозьких депутатів до Коша про підпорядкування Війська Запорозького гетьманові та Малоросійській експедиції Сенату

Велможный гспдин атаман кошовый Григоріи Фѣдоровъ, млстивіи патрон нашъ.

Въ 19 д. сего генваря по прошенію его яснѣвелможности гспдина гѣтмана состоялся імений за собственною высочайшею рукою указъ – битъ всему Запорожскому Войску Малой Россіи з гѣтманом в Високоправителствующем сенатѣ^а в точном видѣнїи и перенесутъ эспедицію Малороссийскую і нашу всю в Сенатъ, и для того пока там осмотрятся и перенесутся послѣдовала и нам в дѣлѣ остановка, і откатали обождать, однакъ, слава Богу, чѣто такъ и учинилос, ибо¹ и от Колегіи іностранной все дѣло наше не миновало б било Сената, и такъ бы двойная справка слѣдовала. А ннѣ в главном правленіи будѣтъ ввѣс конецъ, хот не скоро, толко б с ползою, о чем старатся імѣем і зачнем з сенатскими обознаватся, толко бѣда, чѣто нѣчим дарит, ибо за того // і кормится нѣчим. Жалованя не даютъ, а своїхъ сколько било, всѣ ко издержанию привели, ібо всякого надобно принять, еще і дать, а здѣшнѣе приѣми такови, чѣто рублевином одного челоѣка не принять, ібо неѣобходимое, напитки, вѣсма і несказанно дороги, да і всѣ харчѣ не дешѣви, Богъ зъна, какъ мы до году пребудемъ здѣс. Однакъ въ волю Бъжию предаясь і надѣясь на млсть і неѣоставленіе велможности вашей і всего Воіска, остаѣмос такови.

Велможности вашей покорнѣйшіе слуги
Данило Стефанов съ товарищы

¹ Написано над рядком.

22 д. генваря 1756 года.

ПѢ-бургъ.

Помітка на арк.. 74: Получено фѣвраля 28 д. 1756 году.

На конверті: Вѣлможному гспдину атаману кошовому со всѢмъ Низовим Запорожским Воіскомъ.

Ис Киевской губернской канцеляріи с почътою в Запорожскую Низовую СѢчь пожало ват сослат безудержно.

Арк. 74, 74а. Оригінал. Оубл.: Скальковський А.О. Історія Нової Січі... – С. 323 (фрагмент).

№444. 1756 р., квітень. – Лист Коша до гетьмана Кирила Розумовського з подякою за підтримання інтересів Війська Запорозького в центральних установах у Санкт-Петербурзі

Ясневѣлможный і высокоповелительный гспдинъ, гсдинъ Малія Россіи обоіхъ сторонъ Днепра¹ и Войскъ Запорожских гетманъ и многих ординовъ кавалеръ, сіятелнѣйшій графъ, прѣмилосѣрдній нашъ отць и особливій патронъ Кырил Григорієвичъ.

Обретающііся в Санкт-Петербурги Войска Запорожского Низового бывшій кошевій атаманъ Данило Стефанов да старшыни Пѣтръ Калнишевскій и Іванъ Чугуєвецъ² нѣ разъ³ уже, но многими пысмами в Кошъ представляют, а нинѢ й самоперсонално зъ них еденъ Пѣтръ Калнишевскій, прыбивши в СѢчь Запорожскую, пред всѢмъ Войскомъ Запорожским пры особливомъ войсковомъ собраніи свѣдѣтельствуєтъ о особливой от вашей ясневѣлможности къ Войску Запорожскому являемой отеческой мылости. И хотя ми всеповиннѣйшими заімно яко отцу нашему должное благодарение принєсть себѣ чувствуємъ, но немогущество в томъ наше предлєжит, для чего вомѢсто насъ сама свѢта натура, управляема всѢми благими сукцєсси, вашей ясневѣлможности повинна благодарить, а ми точию в возможных случаяхъ за повелѢніями вашей ясневѣлможности долженствуємъ⁴

¹ Далі закреслено и вы.

² Далі закреслено уже нѣ єдино, но мог.

³ Далі закреслено но.

⁴ Написано над рядком.

служить⁵. При чемъ всепокорнѣише // рабски⁶, яко премилосердного нашего отца и особливаго патрона, просимъ отческо⁷-вашей ясневелможности⁷ от Войска Запорожского не⁸ отдалят, но еще над онимъ по природному своему милосердію еї умножить, а предписанных Стефанова с товарищи во своемъ⁹ отческомъ респектѣ сдержать [!], да би в множайшіе¹⁰ вѣки безконечно¹⁰ в Воиске Запорожскомъ о явномъ вашей ясневелможности надономъ [!] милосердіи¹¹-слово какъ сливет¹¹ і слило б. І тако¹², предавъ себе¹³ во отеческую милость и восписавъ вашей ясневелможности должнѣишій нашъ уклонъ съ глубокимъ сердца нашего желаніемъ – да Всямогій¹⁴ вашей ясневелможности с високоповажнѣйшою фамилією подасть многие лѣта и драгіе вѣки, пребудемъ¹⁵.

Вашей ясневелможности¹⁶ премилосердного отца
и особливаго патрона всенижайшіе слуги
к, а. Григоріи Федоров с товариствомъ

1756 года¹⁷, априля д.¹⁸

3 Коша.

Арк. 91. Выдпуск.

№458. 1756 р., липень. – Думка (“мнение”) гетьмана Кирила Розумовського Сенатові, надіслана в Кіш для узгодження, про підстави, за якими належало б підвищити жалування Військові Запорозькому

⁵ Далі закреслено должни.

⁶ Написано на лівому полі.

⁷ Написано над рядком замість закресленого своєї..

⁸ Далі закреслено удал.

⁹ Далі закреслено отд.

¹⁰ Написано над рядком і на лівому полі замість закресленого лѣта.

¹¹ Написано на лівому полі замість закресленого слова.

¹² Далі закреслено пер.

¹³ Далі закреслено ваше ясне.

¹⁴ Всемогутній Бог.

¹⁵ Далі закреслено ви.

¹⁶ Далі закреслено высок.

¹⁷ Далі закреслено марта.

¹⁸ Число не зазначено.

По височайшемъ титулѢ
в Правительствующий сенатъ

Въ височайшей вашего імвва грамотѢ, из Правительствующаго сената июня 12 д. сего года ко мнѢ присланной, между иннимъ повелѢно мѢн[ε]¹, по силѢ прежде посланной ко мнѢ из Государственной иностранных дѢль коллегіи от 26 июня 1755 года грамоти, прислать мнѢ в Правительствующій сенатъ свое мнѢніе: для какихъ имянно резоновъ Запорожскому Войску прибавочное денежное и хлѢбное жалованье (котороѡ прибавки оноѡ Войско Запорожское требуетъ)² произвестъ надлежит, на что вашему імувву всеподданнѢише доношу.

НинѢ оноѡ Низового Запорожского Войска довольно противъ прежняго прыумножилось, и єднихъ запорожскихъ козаковъ (кроме кошевого и старшинъ воисковыхъ, курѢнныхъ атамановъ и другихъ старшинъ, канцелярскихъ, артилерійскихъ, протчіихъ служителей, такожъ и козаковъ, отлучившихся в далекіи разстояніи)², тѢхъ токмо, коі при куреняхъ в наличности и не в далекомъ от СѢчи разстояніи находятся и коіхъ атамани вспомнить могли, по присланнымъ ко мнѢ от СѢчи Запорожской имяннымъ спискамъ^а показано болѢе тринадцати тысячъ человѢкъ, какъ о семъ предъ симъ и Правительствующему сенату поднесеною от мене в? домостію показанѡ, и потому отпускаемого понинѢ ежегодно на оноѡ Войско Запорожское денежного и хлѢбного вашего імвва жалования, имянно 4660 рублѣи денегъ, хлѢба тысячы четвертей и крупъ 62-хъ четвертей и 4 четверичковъ, оказывается бить недовольно.

Яко ж и нинѢ в присланномъ ко мнѢ от кошевого запорожского атамана репортѢ показано, что хотя въ бившее военное время получали кошевіе того Войска атамани денежного жалования по 600 рублѣй, судя, писарь и асауль войсковіе – по 300 рублѣй, атамани – по 40 рублѣй, но нинѢ получаютъ точію кошевій атаманъ по 50 р., старшина войсковая: судя по 40 р., писарь да асауль по 30 р., курѢнніе атамани, коіхъ числомъ 38 человѢкъ, по 16 р., пушкаръ да довшишь

¹ Текст пошкоджено.

² Дуж. авт.

по 7 р.³ 50 коп., полковники же, полковіє писарѢ, канцелярскіє и протчіє служители до сего времени оногo жалованя и не получалы, // а и на радових козаковѢ всѢхѢ, исключая вишепоказанное кошевымъ атаманомъ и старшинам получаемое нинѢ число денегъ, того вашего имѢва жалованя остается весьма малое число.

НинѢ жѢ в ономъ ВойскѢ Запорожскомъ и писменных дѢль противъ прежнего состоянія в доволномъ числѢ умножилось и безпереривно продолжаютъ для того, что как отменѢ, такъ и от Генеральной войсковой крѣи, и от тайного совѢтника и кіевскаго вице-губернатора Костюрина весьма частіє чинятся касающієся къ высочайшему интересу вашего имѢва прѢдложенія и требуется исполненія, напротивъ чего и от них, Войска Запорожскаго, производятъ репорты и разніє представленія.

А сверхъ того и по тамошней пограничности, такожъ между самими запорожскими козаками многіє случаются дѢла, чего рады у правленія тѢхѢ дѢль порадочно и у смотренія находящихся тамо в разныхъ мѢстахъ командъ какъ самому кошовому атаману, такъ и протчей старшинѢ всегда битъ надлежитъ безотлучно, и содержать канцелярію; и по умноженію предъ прежнимъ в СѢчи Запорожской и надлежащихъ к оной пограничныхъ от Турецкой и Крымской областей мѢстахъ писменных дѢль канцелярскихъ служителей, которыхъ і протчіихъ чиновъ, в другихъ пограничныхъ мѢстахъ⁴ у смотренія командъ и у дѢль безотлучно находящихся, безъ опредѢленія имѢ жалованія содержать в добромъ порядкѢ, да и самому [!] кошовому атаману з воисковою и протчою старшиною и курѢнными атаманами, такожъ и радовимъ козакамъ получаемимъ имѢ в нинѢшное время жалованемъ и провіантомъ удовлетворять себѢ признается не возможно [!], потому что они, запорожскіє козаки, собственной своей экономіи не содержатъ и хлѢба не пашутъ.

А хотя прежде сего довольствовались нѢсколко⁵ и к службѢ снабдѢніє имѢли рыбою и звѢринною ловлею, на имѢющихся во владѢніи оногo Войска земляхъ и угодіяхъ производимого, однако не

³ Даліє закреслено к.

⁴ Даліє закреслено и у.

⁵ Написано надъ рядкомъ.

в давномъ пред симъ времяни и ис тѣхъ ихъ земель и угод[ий]⁶, на которыхъ они тою ловлею пользовались, многіе съ ихъ владѣ [ній] отойшли, яко то: приморскіе калмиускіе коси Донскому Войску и нѣкоторыя земли под поселеніе на той сторонѣ Днѣпра, за Новою Сербією, вновь Слободского полку. А хотя около турецкой границы степи к ловлѣ звѣрей способнѣе, принадлежащія Войску Запорожскому, і находятся, но и тамо за частими от татаръ нападеніями оной ловлѣ производит имъ невозможнѡ, ибо что оніе татары, часто на запорожскихъ козаковъ нападаая, убиваютъ самихъ, а ихъ лошадей и скотъ грабятъ, о томъ // многіе от ихъ жалобы производятъ. И по такому в земляхъ утѣшенію – и тою рибою и звѣринною ловлею противъ прежняго довольствоватися не могутъ.

Многіе ж изъ запорожскихъ козаковъ пользовались и привозомъ в Малую Россію соли и прочихъ товаровъ, но нинѣ за взиманіемъ при новоучрежденныхъ в Малой Россіи пограничныхъ таможенныхъ изъ оной соли и с прочего противъ прежняго платежа великой пошлины тотъ промыслъ болшое число тѣхъ запорожскихъ козаковъ оставить принуждены.

Что ж касается и до хлѣбнаго жалованія, то и одного также для вышеписаннаго немалого числа Войска Запорожского козаковъ отпускается нинѣ недовольно. Онихъ же запорожскихъ козаковъ в самихъ отдаленныхъ пограничныхъ от Крымской [!] стороны и от Турецкой области мѣстахъ пребываніе для высочайшаго вашего імѣва інтересу не безъпотребно есть, потому что прочимъ российскимъ вашего імѣва подданнымъ, а особливо пограничнымъ же от Крымской же стороны мѣстъ жителямъ дѣлаютъ прикрітіе, и особливо какъ в послѣднюю бившую с турками войну чинили, такъ і нинѣ в тѣхъ мѣстахъ чинятъ розезды и о пограничныхъ обращеніяхъ и движеніяхъ развѣдываніи; да и какъ в то бывшее военное время непріятель чинилъ наглое впаденіе в российскіе вашего імѣва границы, то случалось, что они такіа непріятельскія нападенія отвращали и нѣкоторыхъ захваченныхъ непріятельскими в плѣнъ российскихъ подданныхъ отняли. Да и многіе с нихъ, зная совершеннѡ всѣ положенія тамошнихъ и крымскихъ степныхъ⁷ мѣстъ,

⁶ Текст згас.

⁷ Далі закреслено миѣ.

во время вступленія в бившое с турками военное время российской арміи в Турецкую область находились у показанія оной арміи пути провожатыми, а и нинѣ содержатъ во всѣхъ тамошнихъ пограничныхъ мѣстахъ, яко то в Гарде над рекою Бугомъ, в Ингулцѣ, в Самарѣ, Колмиусѣ и в Кодаки старшин, называемых от нихъ полковниками, з другою старшиною и ис командами запорожскихъ козаковъ, которіе все то, что к интересу вашего імвва принадлежитъ, наблюдаютъ и от нападений предосторожность имѣютъ, да и за Запорожскою Сѣчу у содержанія от Крымской стороны карауловъ обще з малоросійскими городовыхъ полковъ козаками находятся, особливо же и въ запорожскихъ степяхъ чинятъ розезди.

И по вышеизображеннымъ всѣмъ обстоятельствамъ, по мнѣнію моему, небезпотребно сверхъ отпускаемого донинѣ поѣжегодно на оное Войско Запорожское вашего імвва денежного и хлѣбного жалования, имянно⁸: 4660 рублей денегъ да хлѣба тысячи четвертей, крупъ 62 четвертей 4 четверичковъ, из височайшей вашего імвва милости кошовому запорожскому атаману, всей старшинѣ войсковой, курѣннымъ // атаманамъ, полковникамъ, в разніе мѣста от оного Войска опредѣля[емим], и имѣющимся при нихъ старшинамъ, також канцелярскимъ и арти[лє]рийскимъ служителямъ и всему Войску Запорожскому прибав[ки] еще оного денежного вашего імвва жалования по височайшему вашего імвва благоусмотренію; а особливо на тѣхъ козаковъ, коі будутъ находится на службѣ вашего імвва, поколь они въ той службѣ обрѣтатся будутъ, производить не токмо с прибавкою денежное ж и хлѣбное жалование, но на лошадеи и фуражъ, чрез чтоб оніе запорожскіе козаки могли быть в лутшемъ состояніи из лошадами, ружемъ и протчою воінскою аммуниціею продолжать оную вашего імвва службу. Что все предаю височайшему вашего імвва благоразсмотренію.

Іюля дня⁹ 1756 году.

Арк. 138, 139. Копія.

⁸ Далі закреслено 4606.

⁹ Число не зазначено.

№464. 1756 р., вересня 25. Санкт-Петербург. – Ордер гетьмана Кирила Розумовського Кошеві про подання в Сенат прохання Коша щодо припинення розширення території Нової Сербії та Новослобідського козацького полку за рахунок Вольностей Військових. № 850

Ея імператорскаго величества Малой Россіи обоїхъ сторонъ Днѣпра і Войскъ Запорожскихъ гетманъ <...> Кирилль Разумовский

Войска Низового Запорожского гспдну атаману кошевому, старшинѣ войсковой, атаманамъ курѣннымъ и всему Войску

По доношенію вашему, сего сѣнтября 23 д. к намъ присланному, о утѣсненіи оногѡ Войска Запорожского въ земляхъ и угодіяхъ от Донского Войска, Новой Сербіи и от новопоселяемого въ заднѣпрскихъ мѣстахъ Слободского козаческаго полку и з прошеніемъ нашего представленія, куда надлежитъ, дабы оной новосербской народъ и Слободскій козацій полкъ внизи по обоимъ сторонамъ рѣки Днѣпра до Хортыцкого острова и по другимъ мѣстамъ въ вашихъ Войсковыхъ Волностяхъ поселяеми не были, и о протчемъ представлено от насъ въ Правителствующій сенатъ к высочайшому ея імператорскаго величества благоусмотренію, а о семъ для извѣстія к вамъ, кошевому атаману, з старшиною и Воискомъ предлагаемъ.

Гетманъ графъ К. Разумовскій

1756-го года, сѣнтября 25 д.

Въ Санктъ-Петербургѣ.

№ 850.

Помітка: Под. [...но]ября [175]6¹ году.

Арк. 144. Оригінал.

¹ Текст згас.

№513 – 514. 1759 р., серпня 13. – Ордер Генеральної військової канцелярії Кошеві про одержання ордера гетьмана Кирила Розумовського щодо подання ним в Сенат листа відносно неправомірності обкладання митом ввезених в Запорозжя харчових товарів. №4831; грамота імператриці Єлизавети Петрівни від 27 липня 1759 р.

Ордеръ ізъ Генеральной войсковой канцелярії Высокоблагородному гспдпу атаману кошевому Войска Низового Запорозского, старшинѢ войсковой, курѢннимъ атаманамъ и всему товариству

Сего августа 10 д. въ полученномъ в Генеральной войсковой канцелярії от его сиятельства графа ясневелможного высокоповелительнаго гспдна гетмана и разнихъ ординовъ кавалера ордерѢ изображено. По присланному-де къ его ясневелможности прошлаго априля 22 д. сего году от васъ з старшиною войсковою и товариствомъ доношенію о причиняемыхъ от пограничныхъ малороссійской стороны таможенъ запорозскимъ козакамъ в провозѢ туда с Малой Россіи сестнихъ и питейнихъ припасовъ и соли немалихъ обидахъ взятіемъ излишней пошлины и вимагательствомъ разними образи взятковъ представлено било листомъ от его ясневелможности въ Правительствующій сенат с прошеніемъ разсмотренія и резолюіи.

А нинѢ прислана къ его ясневелможности височайшая ея императорскаго величества из Правительствующаго сената грамота, въ которой изображено, что по оному его ясневелможности листу и по учиненной справки въ Правительствующемъ сенатѢ опредѢлено и посланнимъ в Комерць-коллегію указомъ велѢно оной коллегіи о взятѣ таможенными служителями излишней пошлины и о вимагательствѢ взятковъ, накрепко изслѣдовавъ и разсмотря, съ виновными учинить по указамъ без всякого упущенія и послабленія, даби впредъ такихъ непорядковъ чинит не дерзали. А между тѢмъ, пока оноє слѢдствие учинено, разсмотрено и рѢшено будет, ннѢ ради скорѢйшаго прекращенія сихъ непорядковъ таможеннимъ откупщикамъ, оберъ-инспектору Шемякину с товарищи, велѢт от себя въ тѢ пограничнѣ таможенѢ съ крѢпкимъ подтвержденіемъ писат, чтобъ онихъ таможенъ служителѢ от тѢхъ продерзостей воздержались и отнюдь би тоє не чинили под опасеніемъ неотмѢннаго штрафа и наказания по силѢ указовъ. А что касается до естныхъ и питейныхъ припасовъ, то-де

ония до будущаго впредь опредѣленія к нимъ, запорожцамъ, в Сѣчу по силѣ прежнихъ // Правительствующаго сената опредѣленій и посланныхъ в Комерцъ-коллегию от 30 марта 1755, от 10 июня 1756 и от 10 мая сего 759 годовъ указовъ велѣть пропускать безъ взятія портовыхъ и внутреннихъ пошлинъ, кромѣ соли, которой-де безъ пошлинъ пропускать опредѣленіемъ Правительствующаго сената марта 23 и 24 чиселъ 1755 года не позволено, – имянно в томъ опредѣленіи написано, что привозу в Малую Россию соли и другихъ товаровъ безъ взятія положенныхъ по указамъ пошлинъ дозволитъ не слѣдуетъ, ибо-де то будетъ интересамъ ея императорскаго величества противно.

І из оной височайшей грамоти справочная копія при томъ ордерѣ ко извѣстию въ Генералную войсковую канцелярію прислана, и велѣно онимъ его яснѣвелможности ордеромъ ко извѣстию жъ и вамъ о томъ знать дать. И во исполненіе одного его яснѣвелможности повелительнаго ордера по опредѣленію Генеральной войсковой канцеляріи об ономъ для извѣстія к вамъ чрезъ сие предлагается, при чемъ изъ оной височайшей грамоти прилагается справочная жъ копія.

Андрей Безбородко

1759 года, Августа 13 д.

Ном 4831.

Помітка: Пол. 12 сентяб. 1759.

Арк. 216. Оригінал.

№ 514. 1759 р., липня 27. – Грамота імператриці Єлизавети Петрівни гетьманові Кирилу Розумовському про безмитне переміщення товарів, окрім солі, необхідних Військові. № 1455

Копії копія

Бжигією млстією мы, Елисаветъ Первая, императрыца и самодержица всеросійская и прочая, и прочая, и прочая високо- и благоурожденному намъ любезновѣрному нашему подданному малоросійскому Войска Запорожскаго обоіхъ сторонъ Днѣпра гетману, дѣйствительному камергеру, Академіи наукъ президенту, нашей гвардіи Измайловскаго полку подполковнику и кавалеру, графу Кириллѣ Грыго-

риєвичу Разумовському и всьому Войску Запорозьському наше імператорское млствоє слово

Въ нашъ Правителствующій сенатъ листомъ своїмъ (по доношенію къ вамъ отъ запорозьскаго кошевого атамана съ Войскомъ)¹ представляли ви, что пограничнихъ съ малоросійской стороны таможенъ служителей чинять запорозьцамъ обыди взятъємъ съ провозимихъ ими въ Сѣчь Запорозьскую товаровъ, съестныхъ и питейныхъ припасовъ и соли излишней пошлени и вимогателствомъ разными образи взятковъ и тѣмъ проезжающихъ чрезъ оныя таможенъ задерживаютъ напрасно, о чемъ ви просили разсмотрения и резолюціи.

По которому листу вашему и по учиненной справкѣ въ нашемъ Правителствующемъ сенатѣ опредѣлено: въ Комерцъ-коллегію послать указъ, велѣтъ оной коллегіи о взятъѣ таможенными служителями излишней пошлени и вимогателствѣ взятковъ, накрѣпко изслѣдовавъ и разсмотря, съ виновными учинить по указамъ безъ всякаго упущения и послабленія, дабы въпредѣ таковыхъ непорядковъ чинить не дерзали. А между тѣмъ, пока оное слѣдствие учинено, разсмотрено и рѣшено будетъ, ни ради скорѣйшаго прекращенія сихъ непорядковъ таможенными откупщикамъ, оберъ-инспектору Шемякину // съ товарищи, велѣтъ отъ себя въ тѣ пограничнѣ таможенъ съ крепкимъ подтвержденіемъ писать, чтобъ оныхъ таможенъ служителей отъ тѣхъ продержостей воздержались и отнюдъ бы того не чинили подъ опасеніемъ неотменнаго штрафа и наказанія по силѣ указовъ. А что касается до съестныхъ и питейныхъ припасовъ, то оныя до будущаго въпредѣ опредѣленія къ нимъ, запорозьцамъ, въ Сѣчу, по силѣ прежнихъ Правителствующаго сената опредѣвленій и посланныхъ въ Комерцъ-коллегію отъ 30-го марта 1755, отъ 10-го июня 1756-го и отъ 10-го мая сего 1759 годовъ указовъ, велѣтъ пропускать безъ взятъя портовыхъ и внутреннихъ пошлинъ, кромѣ соли, которой безъ пошлинъ пропускать (опредѣленіемъ Правителствующаго сената марта 23 и 24 чиселъ 1755-го года)¹ не позволено. И имянно въ томъ опредѣленіи написано, что привозу въ Малую Россію соли и другихъ товаровъ безъ взятъя

¹ Дужки авт.

¹ Далі закреслено масло.

положєннихъ по указамъ пошлинъ дозволить не слѣдуетъ, ибо то будетъ интересамъ нашимъ противно, и о томъ въ Комерцъ-коллегію указъ посланъ.

Въ Санкт-Пѣтербургѣ.

Июля 27 д. 1759.

№ 1455.

На копії тако:

По єя императорскаго вѣличества указу сенаторъ,
дѣйствителнѣй тайнѣй совѣтникъ и ковалеръ,
князь Іванъ Щербатовъ^a
Сенаторъ, дѣйствителнѣй тайнѣй совѣтникъ и ковалеръ,
князь Алексѣй Голицинъ
Оберъ-секретаръ Іванъ Ермолаевъ
Секретаръ Алексѣй Пуговишниковъ

Скрипи на арк. 205 і 205 зв. на лівому полі та після підписів: Старший
// восковий канцелярист Сєргій Дєргунъ; на нижньому полі: Съ копією
читал // войсковой канцеляристъ Алексѣй Петровський.

Помітка на лівому полі: ²Получена 30 д. іюля 1759 году⁻².

² Помітку зроблено в Похідній генеральній військовій канцелярії в Санки-Петербурзі, про що свідчить дата складання цього документа.

(Подается за виданням:
Сборник Русского исторического общества, т.7.
Санкт-Петербург, 1871.)

**Наставленіе, данное графу Петру Румянцову, при назначеніи его
малороссійскимъ генераль-губернаторомъ,
съ собственноручными прибавками Екатерины II.
(ноября 1764: года).**

На всеподданнѣйшее графа Разумовскаго прошеніе снисходя, позволили мы ему всемилостивѣйше сложить съ себя достоинство гетманское.

Слѣдующая изъ сего, въ прежнемъ народа малороссійскаго гетманскомъ управленіи, переменѣна есть такой важности, которая при общемъ о цѣлости и пользѣ государственной стараніи нашемъ обращаетъ въ нынѣшнемъ случаѣ на Малую Россію особенное примѣчаніе наше, требующее о тамошнихъ рас порядкахъ попечительнаго разсмотрѣнія.

Къ сему, по многимъ государственнымъ причинамъ толь нужному дѣлу, разсудили мы за благо употребить васъ, зная довольно благоразуміе ваше, осторожность, прилежаніе и въ службѣ нашей ревность, и полагаясь на усердную къ намъ и къ отечеству вѣрность вашу, почему всемилостивѣйше и учредили мы васъ генераль-губернаторомъ малороссійскимъ.

Извѣстны каждому пространная сей земли обширность, многолюдство живущаго въ ней народа, великое ея плодородіе и по добротѣ климата различныя предъ многими имперіи нашей мѣстами преимущества; но напротивъ того не меньше извѣстно всѣмъ и то, что Россія при всемъ томъ весьма малую, а во время послѣдняго гетманскаго правленія почти и никакой отъ того народа пользы и доходовъ по нынѣ не имѣла.

Сверхъ сего вкоренившіеся тамъ многіе непорядки, неустройство, не-сообразимое смѣшеніе правленія воинскаго съ гражданскимъ, отъ неясности различныхъ чужихъ законовъ и правъ происходящія; въ

судѢ и расправѢ безконечныя волокиты и притѢсненія; самопроизвольное нѢкоторыхъ мнимыхъ привиллегій и вольностей узаконеніе, а настоящихъ частое и великое во зло употребленіе, весьма вредныя какъ владѢльцамъ, такъ и самимъ посполитымъ людямъ, съ мѢста на мѢсто переходы; закоснѢлая почти во всемъ народѢ къ земледѢлію и къ другимъ полезнымъ трудамъ лѢность, и такая же примѢчаемая въ немъ внутренняя противъ великороссійскаго – ненависть, представляютъ вамъ весьма пространную рачительнаго наблюденія и старанія вашего матерію.

И какъ въ разсужденіе всего того, для руководства вашего достаточно быть не можетъ состоявшееся за собственноручнымъ подписаніемъ нашимъ и въ печать изданное губернаторское наставленіе, поелику состояніе вашей губерніи отъ другихъ весьма разнствуеть; то, сверхъ онаго и той инструкціи, которая дана вамъ отъ сената нашего, за нужное почли мы снабдить васъ еще симъ особливымъ секретнымъ наставленіемъ, которое, по заочности и новости дѢла, хотя не содержитъ въ себѢ всѢхъ правилъ, простирающихся на каждый случай; однакожь когда вы, будучи уже сами на мѢстѢ, по примѢчаніямъ вашимъ о чемъ либо намъ самимъ представлять за нужное разсудите, насылаемыми къ вамъ по тому секретными повелѢніями нашими отъ времени до времени дополняема, а тѢмъ самимъ наконецъ и политическому и земскому правленію тамошнему точная система установлена быть можетъ.

Въ семъ намѢреніи, а при томъ и въ той несумнѢнной надеждѢ, что не только не оставите вы трудами вашими соотвѢтствовать какъ самой важности ввѢреннаго вамъ дѢла, такъ и высочайшей къ вамъ повѢренности нашей, но и впредь при соблюденіи оной, еще бѢльшей монаршей милости достойнымъ себя показать потщитесь, повелѢваемъ вамъ чинить слѢдующее:

1-е.

Прежде всего должны вы знать порученную вамъ губернію по всѢмъ положенія ея околичностямъ, и для того имѢть вѢрную карту въ такой подробности, чтобъ полки, города, мѢстечки, села, деревни, хуторы отхожіе, монастыри, пустыни, заводы и всякія, какія бы ни были селенія, также рѢки, озера, болота, лѢса, пашенныя земли, степи,

проѢзжія дороги, и какъ прилежащіе внутренніе рубежи съ великороссійскими и новороссійскаго губерніями, какъ и государственная граница съ Польшею и Турецкою областію въ ней означены были. Сверхъ такой генеральной карты всей малороссійской губерніи, надобно вамъ имѣть разныя спеціальныя, а городамъ и знатымъ строеніямъ особливые планы и чертежи съ фасадами и проспектами, съ приличнымъ всѣмъ подъ знаками буквъ изъясненіемъ. Изъ такихъ картъ, плановъ и чертежей составляемая книга, правда, не можетъ скоро сдѣлана быть; однакожь, что не начато, то никогда и сдѣлано не будетъ. И для того надлежитъ вамъ имѣть при себѣ двухъ или трехъ геодезистовъ и одного рисовальщика, дабы искусствомъ ихъ и трудами, а притомъ и собственнымъ раченіемъ вашимъ все то чрезъ нѣсколько лѣтъ исполнено было.

2-е.

Тамошніе епархіальные архіереи хотя обязаны по должности званія своего пещись о наблюденіи закона Божія, въ силѣ духовнаго регламента, однакожь къ дополненію добрыхъ учрежденій въ простомъ народѣ, и къ вящшему вкорененію страха Божія, и вы съ надлежащимъ разсмотрѣніемъ, властію гражданскою иногда да помогаете, довольно вѣдая, что истинный страхъ Божій есть первое средство къ истребленію поползновенныхъ къ порокамъ и злодѣйствамъ склонностей, а напротивъ того къ вкорененію въ людяхъ добронравія и честности.

Напротивъ того, надлежитъ и вамъ искуснымъ образомъ присматривать за ними и ихъ подчиненными, дабы различными закоснѣлаго въ нихъ властолюбія ухищреніями не выступали они изъ надлежащихъ сана своего предѣловъ, простирая иногда власть свою духовную надъ мірскою, иногда же разсѣвая въ народѣ простомъ и суевѣрномъ разныя ихъ намѣренія полезныя, общему же покою предосудительныя плевелы, подъ видомъ закона Божія и благочестія, *какъ о томъ въ духовномъ регламентѣ упоминается.*

Скромная въ томъ и неоплошная предосторожность ваша тѣмъ нужнѣе быть кажется, что о малороссійскихъ монастырскихъ и духовныхъ имѣніяхъ рѣшительнаго о прямомъ положеніи ихъ опредѣленія еще не сдѣлано, и духовенство тамошнее самопроизвольно оными владѣетъ и пользуется. А къ тому же не безызвѣстно, что обучаю-

щієся богословію и опредѣляющіє себя здѣсь къ чинамъ духовнымъ какъ въ заграничныхъ польскихъ, такъ и въ самыхъ малороссійскихъ училищахъ, по развратнымъ правиламъ римскаго духовенства, заражаются многими ненасытнаго властолюбія началами, котораго вредными слѣдствіями наполнены прошедшихъ временъ исторіи европейскія.

Сего ради должны вы стараться узнать совершенно власть тамошняго духовенства по всѣмъ ея околичностямъ, такожь имѣнія и доходы, дабы со временемъ вредное съ надлежащимъ благоразуміємъ пресѣчено, а полезное установлено было, поелику то въ сходственность правъ ихъ и привилегій распорядить можно будетъ. И какъ по сему весьма нужно, чтобъ въ архіереи и архимандриты посвящаемы были такіе люди, отъ которыхъ бы, по настоящему смиренію и крѣпости духовной, резонабельныхъ сентиментовъ ожидать было можно, то не худо, чтобъ вы заранѣе таковыхъ знали и во свое время на убылыя архіерейскія и архимандричьи мѣста прямо отъ себя намъ самимъ кандидатами представляли, описывая притомъ искусство и образъ мыслей и житія ихъ.

3-е.

Необходимая надобность состоитъ въ томъ, чтобъ извѣстно было правительству и вамъ точное число народа малороссійскаго, то есть, какъ людей къ чину воинскому подъ разными званіями принадлежащихъ, такъ и посполитыхъ, мѣщанъ и купцовъ.

И хотя сверхъ вышеупомянутыхъ тамошнихъ неурядицъ и неурядковъ, препятствуютъ сему наипаче слѣдующія двѣ вещи, а именно: 1) необычайность подобныхъ здѣшнимъ обою пола подушныхъ переписей, которыхъ и единое только названіе жителямъ тамошнимъ тѣмъ страшнѣе, что они или по собственнымъ объ нихъ неправильнымъ понятіямъ, или по коварнымъ для собственной корысти старшинъ внушеніямъ и толкамъ, заключаютъ изъ того, что сперва на ряду съ великороссіянами въ подушной окладъ положены, а потомъ слѣдовательно мало по малу вольностей своихъ и правъ вовсе лишены будутъ. 2) Весьма вредные, по тамошнему худому обыкновенію, переходы земледѣльцевъ съ мѣста на мѣсто. Но дабы несмотря на то, къ толь нужному учрежденію государственному, каково есть свѣдѣніе о приращеніи и убыли народа, первый приступъ сдѣлать, то пока оное

со временемъ, въ надлежащемъ порядкѣ, узаконить и въ обычай ввести возможно будетъ, и чтобъ между тѣмъ, буде не совершенно вѣрное, то хотябъ на первый случай и по нуждѣ имѣть только примѣрное изчисленіе, разсмотрѣть вамъ безъ огласки произведенную, какъ намъ извѣстно, бывшимъ гетманомъ, графомъ Разумовскимъ, во всѣхъ тамошнихъ полкахъ народную перепись, сколько она достовѣрна, или по несомнѣнному и въ семъ случаѣ пристрастію старшинъ, а между ими и его, графа Разумовскаго, свойственниковъ неисправна, и по колику слѣдовательно оную гетманскую перепись нынѣ на первый нужный случай нѣкоторымъ основаніемъ положить можно.

Въ то же время надлежитъ вамъ учредить немедленно при всѣхъ градскихъ, сельскихъ, монастырскихъ и иныхъ церквахъ, гдѣ всякаго званія, чина и ДОСтоинства людей военныхъ, гражданскихъ и посполитыхъ крестьянъ, вѣнчаютъ и погребаютъ, по одной или по двѣ за печатью губернской канцеляріи шнуровой книгѣ, въ которыя особыми статьями велѣть вѣрно записывать, и затѣмъ накрѣпко смотрѣть мѣсяць, число, годъ, чинъ, качество, имя и прозваніе обоихъ половъ, когда кто родился, крещенъ, исповѣданъ, святыхъ таинъ пріобщенъ, бракомъ сочетанъ, умеръ и погребенъ.

Симъ способомъ по меньшей мѣрѣ имѣть вы можете при началѣ cadaго года перечневую по статьямъ вѣдомость, сколько въ прошедшемъ году всякаго рода людей мужескаго и женскаго пола въ губерніи вашей находилось, прибыло, на бракъ посягло и умерло. Оную вѣдомость дополнить надобно особымъ въ ней показаніемъ о незаконнорожденныхъ и подкидышахъ, для которыхъ, до будущаго впредь настоящаго объ нихъ опредѣленія, постараться вамъ какъ возможно учредить при монастыряхъ мужескихъ и дѣвичьихъ приличное челоуѣчеству и пользѣ общества воспитаніе. Сверхъ сего, не худо бъ было знать повсягодно и о точномъ количествѣ всякаго званія духовныхъ людей и монашествующихъ обоого пола. Не излишнее же записывать особо и о убитыхъ на дракахъ, воровствахъ и разбояхъ и въ пьянствѣ умершихъ, дабы по тому примѣчать было можно, возрастаетъ ли въ народѣ благонравіе, и коликое на будущее время исправленіе въ нравахъ опредѣлять надлежитъ?

Впрочемъ какову вы найдете тамъ перепись гетманскую, или инья какія о числѣ народа малороссійскаго извѣстія, оное все имѣете вы купно съ примѣчаніями вашими прислать къ намъ какъ скоро возможно. А такія по церковнымъ запискамъ перечневая вѣдомости, какъ выше сего упомянуто, отправлять вамъ въ нашъ сенатъ за прошедшій годъ всегда къ срединѣ марта мѣсяца новаго года.

Въ началѣ секретнаго вамъ наставленія между прочими въ Малой Россіи непорядками уже упомянули мы, что отъ сей толь обширной, многолюдной и многими полезными произращеніями преизобильной провинціи, въ казну государственную (чему едва кто повѣритъ можетъ) доходовъ никакихъ нѣтъ. Сіе однакожь такъ подлинно, что напротивъ того еще отсюда отпускается туда по сороку по восьми тысячъ рублей. И такъ, когда безотвѣтно было бѣ оставаться ей и впредь въ такомъ неустройствѣ и въ прежнемъ государству паче тягостномъ, нежели выгодномъ положеніи, и когда слѣдовательно при другихъ исправленіяхъ необходимо нужно, подъ какимъ бы инымъ званіемъ, кромѣ подушнаго, то ни было, расположить на тамошній народъ и получать съ него въ казну нашу, по долгу и справедливости, да и по самимъ уговорнымъ пунктамъ гетмана Богдана Хмельницкаго, намъ безспорно принадлежащіе доходы; то изъ того вы сами заключить можете, сколь нужно къ сему между инымъ и достовѣрное свѣдѣніе о числѣ народа малороссійскаго.

Сего ради, вникнувъ во всѣ тамошнихъ дѣлъ подробности, узнавъ непорядки бывшихъ тамъ до нынѣ правленій и причины, отъ которыхъ оные произошли, и благоразумно соображая средства къ поправленію оныхъ съ пользою государственною, съ состояніемъ земли и людей, такожь съ правами ихъ и настоящими, а не самовольно присвоенными себѣ привилегіями, не оставите вы представить намъ мнѣніе ваше, на какомъ основаніи и какимъ образомъ новую во всей Малороссіи ревизію учредить и въ дѣйство произвести удобнѣе было бѣ?

4-е.

И какъ не можно располагаемымъ поборамъ ни прочнаго въ установленіи своемъ основанія имѣть, ниже въ извѣстной всегда суммѣ обращаться, покуда продолжаться будутъ помянутые земледѣльцовъ съ мѣста на мѣсто переходы, то надлежитъ вамъ прилагать

крайнее стараніе ваше, тамошній народъ всѣми удобовозможными способами привести къ тому, чтобъ оныя переходы вовсе пресѣчены были. Отъ искусства вашего и благоразумія зависѣть будетъ выборъ и употребленіе пристойныхъ средствъ въ произведеніи сего дѣла, которое сколько само собою ни полезно, однакожъ, по безразсудству народной закоснѣлости, подвергается трудностямъ, но тѣмъ же самимъ, когда желанные въ томъ успѣхи послѣдуютъ, увеличится и услуга ваша.

Впрочемъ думаемъ мы, что при безпристрастномъ о сихъ переходахъ разсужденіи, какъ помѣщики, такъ и земледѣльцы сами ясно понять должны существительную оныхъ на обѣ стороны бесполезность. Непостоянство и непрочность перемѣнныхъ въ земледѣліи и въ сельской экономіи распорядковъ, конечно, помѣщикамъ въ пользу служить немогутъ; земледѣльцы же, питаясь въ семъ случаѣ, одною только вольности мечтою, не понимаютъ, что полагаемые въ земледѣліи труды ихъ не токмо для нихъ и ихъ потомковъ на непремѣнныхъ селеніяхъ несравненно полезнѣе, но, и укоренясь на оныхъ, вольности своей чрезъ то не лишатся, по примѣру крестьянъ многихъ европейскихъ государствъ, гдѣ, они хотя некрѣпостные и некабальные, живутъ однакожъ и остаются для собственной своей выгоды всегда на однихъ мѣстахъ, и тѣмъ охотнѣе размножая въ разныхъ земледѣлія частяхъ труды свои, умножаютъ и настоящую пропитанія и прибытковъ своихъ прочность; напротивъ чего крестьянинъ мало-россійскій при переходахъ своихъ съ мѣста на мѣсто болѣе прибытку отъ своихъ трудовъ не получаетъ, какъ только одно самое нужное изъ году въ годъ пропитаніе свое.

5-е.

Равномѣрно жъ потребно стараніе ваше въ надлежащемъ разобраніи перепутаннаго и перемѣшаннаго тамъ правленія воинскаго съ гражданскимъ. Тутъ, какъ и въ другихъ дѣлахъ, найдете вы безчисленные непорядки, происходящіе отъ застарѣлаго общаго неустройства и отъ наглости начальниковъ, собственную свою корысть народной пользѣ и прямой отечеству службѣ предпочитающихъ. Не безъ удивленія увидите вы доходы скарба войскового, то есть наши казенные,

въ самовольномъ расхищеніи; народъ, съ котораго собираются, — въ разореніи; войско, на содержаніе котораго назначены, въ такомъ худомъ состояніи, что и имени того едва стоитъ ли; и многія пространныя земли, на урядъ воинской полковъ тамошнихъ опредѣленный, своевольствомъ жадностію главныхъ и нижнихъ чиновниковъ въ ихъ вотчины обращенныя. Словомъ сказать, почти одно только имя носила до нынѣ Малая Росія знатной провинціи, принадлежащей къ обширности Имперіи Россійской.

По множеству безпорядковъ, требующихъ исправленія и другихъ лучшихъ учрежденій, воображаемъ, мы себѣ и трудъ тотъ, котораго вамъ стоитъ будетъ исполненіе должности вашей, толь наипаче, что при всякомъ новомъ дѣлѣ и при развратныхъ иногда простаго народа объ ономъ понятіяхъ, со стороны же чиновныхъ людей пристрастныхъ и коварныхъ истолкованіяхъ, не всегда силою ввѣренной вамъ власти, но болѣе многообразными ласковости и снисхожденія средствами дѣйствовать и оными, смотря по дѣлу, по времени и по человеку, искусно изворачиваться должно. И для того можно сказать, что въ таковыхъ случаяхъ надобно имѣть и волчьи зубы и лисій хвостъ.

6-е.

Великое тамошней земли плодородіе, а напротивъ того о прямомъ устроеніи оной общее земледѣльцовъ нерадѣніе заслуживаютъ такожъ особаго примѣчания вашего.

Трудамъ своимъ полагаютъ земледѣльцы уже изобильнымъ награжденіемъ, когда могутъ только отъ одного лѣта до другаго пробавиться нужнымъ содержаніемъ своимъ и временно удовольствоваться алчбу свою къ пьянству; большая же часть помѣщиковъ по препорціи почти равнымъ послѣдуя праздности и нерадѣнія правиламъ, и не пользуются, какъ бы надобно было, плодородными землями своими и многими другими благораствореннаго климата тамошняго преимуществами; а чтобъ размножить земледѣліе и получаемые онымъ и рачительнымъ домоводствомъ разные продукты употребить въ обращеніе какъ внутренняго, такъ заграничнаго торгу и въ разныя на фабрикахъ рукодѣлія, для приращенія собственныхъ своихъ доходовъ и пользы общества, о томъ и не помышляютъ.

Пенька малороссійская, табакъ и волы уже составляютъ не беззнатную часть коммерціи государственной, которая размноженіемъ табаку хорошихъ родовъ и лучшимъ по примеру англичанъ и французъ приуготовленіемъ его еще болѣе увеличена быть можетъ; прилежное же размноженіе тутовыхъ деревьевъ, а особливо бѣлогодныхъ, въ разсужденіе шелку тѣмъ нужнѣе, что оный съ великою замѣною ежегодно выходящихъ изъ государства денегъ для здѣшнихъ фабрикъ необходимо потребенъ.

И для того надлежитъ вамъ, яко попечительному въ губерніи вашей хозяину, присматривать разныя выгоды земель, наблюденія дѣлать въ которыхъ мѣстахъ какіе продукты лучше родятся; почему гдѣ, что успѣваетъ; тамъ и земледѣльцовъ къ тому больше поощрять и согласовать въ томъ самихъ помѣщиковъ. По симъ правиламъ стараясь вообще о всякомъ земледѣліи, не оставите вы стараться добрыми наставленіями вашими и совѣтами и о лучшихъ онаго частяхъ, а размноженіе тутовыхъ деревъ и шелку безъ сомнѣнія желанный успѣхъ имѣть будетъ, лишь-бы только было къ тому прилежаніе людей о своей собственной, а тѣмъ самымъ и о общей пользѣ радѣющихъ.

Не меньше нужна для здѣшнихъ фабрикъ на многочисленныя внутреннія употребленія шерсть овечья. И хотя въ семъ намѣреніи еще при жизни дѣда нашего, блаженныя и вѣчныя славы достойный памяти Государя Императора Петра Великаго о заведеніи какъ въ Великой, такъ и въ Малой Россіи овецъ шлѣнскихъ и другихъ иностранныхъ породъ особыя учрежденія сдѣланы были; однакожь съ одной стороны за лѣнностію и упрямствомъ владѣльцовъ, а съ другой за слабымъ смотрѣніемъ главныхъ начальниковъ — и сіе преползное дѣло не только осталось по нынѣ безъ надлежащаго исполненія и успеха, но и употребленныя на то деньги и розданныя овцы казенныя втунѣ пропали. И для того стараться вамъ какъ возможно и о семъ весьма нужномъ пунктѣ экономіи государственной.

Буде же въ разсужденіе всего вышеизображеннаго собственныхъ трудовъ и власти вашей (которую не всегда по командирски и употреблять должно), въ чемъ неостанетъ, то для вѣщаго подкрѣпленія вашего представлять за благовременно въ нашъ сенатъ или (вмѣсто и) намъ о нужныхъ вамъ вспоможеніяхъ, прописывая при томъ всѣ,

обстоятельства дѣла, купно съ мнѣніемъ вашимъ. Ибо чѣмъ болѣе засѣвы, плантаціи и иные продукты размножаются, и добротою своею въ совершенство приходятъ, тѣмъ паче внутреннему государству обогащеніе приносятъ; избытокъ же со временемъ обратиться можетъ въ такой родъ коммерціи, которая на вѣки полезнаю и непрерывною остается.

Для лучшихъ въ томъ наблюденій вашихъ не излишно знать вамъ обстоятельно о состояніи земель войсковыхъ и владѣльческихъ; о числѣ самихъ владѣльцевъ, сколько за кѣмъ земли и людей, какого они въ хозяйствѣ состоянія и къ какому роду продуктовъ или заводовъ кто больше прилежитъ; чѣмъ изобилуютъ, и какія особыя корысти отъ той или другой стороны получаютъ; кто изъ нихъ съ отмѣннымъ прилежаніемъ производитъ благоразумное хозяйство, стараясь о лучшемъ устроеніи земель и о размноженіи разныхъ продуктовъ; напротивъ того, нѣтъ ли и такихъ, кои въ томъ вовсе нерадивы и въ праздности или мотовствѣ провождая время, земли свои запускаятъ въ опустѣніе. Но въ семъ случаѣ поступать и смотрѣть за ними, какъ выше уже сказано, не по командирски, но, когда потребно, добрымъ и дружескимъ увѣщеваніемъ, дабы только они знали, что генераль-губернаторъ о образѣ и порядкѣ хозяйства ихъ свѣдѣніе имѣетъ, и по тому бы опасались повода подать ему къ худой объ нихъ рекомендаціи.

7-е.

Должно вамъ знать, сколько гдѣ во всей губерніи вашей купцовъ, знатныхъ, среднихъ и мелкихъ, какой они торгъ и куда имѣютъ, и чѣмъ больше промышляютъ. У знатныхъ какой въ торгу капиталъ: свой ли собственный или кредитный обращается; такожь сколько записныхъ въ цехи ремесленниковъ и въ какое рукодѣліе продукты тамошніе болѣе употребляются, а чрезъ то и торги, изъ году въ годъ болѣе размножены быть могутъ; нѣтъ ли такихъ, кои только имя купцовъ и ремесленниковъ носятъ, а въ самомъ дѣлѣ проживаютъ вѣкъ свой въ пьянстве, въ обманахъ и иныхъ шалостяхъ. И сколько съ одной стороны въ обществѣ терпимы быть не должны такіе вредные ему и бесполезные люди; столько же напротивъ того нужно купцевъ, дѣйствительно и добропорядочно торгующихъ, и ремесленниковъ, трудами своими честно питающихся, не только защи-

щать отъ всякихъ притѣсненій и обидъ, но и поощрять, сколько возможно, къ распространенію купечества и рукодѣлій.

Въ разсужденіе заграничнаго торгу прилежно наблюдать, въ которую сторону вывозомъ или привозомъ товаровъ переходитъ балансъ въ купечествѣ, и потому стараться со всякимъ радѣніемъ обратить оный, а буде уже есть, то умножать и утверждать на здѣшной сторонѣ.

Особливая въ семь предосторожность тѣмъ нужнее, что небезвѣстно намъ, что торгующіе въ Крымъ жители малороссійскіе и запорожскіе казаки много вывозятъ туда здѣшной серебряной монеты для покупки соли, вина и прочихъ товаровъ, вѣсто того, что, оставляя деньги въ государствѣ, можно бѣ имъ было мѣнять товаръ на товаръ.

8-е.

Надобно же вамъ имѣть точное извѣстіе о качествѣ и количествахъ народныхъ поборовъ и всякихъ другихъ податей и доходовъ казенныхъ, какого бы они званія ни были, куда кѣмъ и по какимъ именно узаконеніямъ и указамъ въ расходъ употребляются; такожь какіе и куда отчеты въ томъ бываютъ, сообразуя примѣчаніями вашими расходъ съ надобностію и пользою той вещи, на которую употребляется.

Въ разсужденіи чинимыхъ тамъ распоряженій, по которымъ бы казна наша получала надлежащіе ей съ Малой Россіи доходы, не можемъ мы оставить безъ напominанія соль, яко важнѣйшій пунктъ доходовъ государственныхъ.

Въ Малой Россіи продажа оной понынѣ вольная, а соль получается тамъ изъ Крыму. И какъ извѣстно намъ, что въ Кіеве продается пудъ по шестидесяти и болѣе копеекъ, слѣдовательно, гораздо дороже, нежели здѣсь, то рекомендуемъ мы вамъ приложить стараніе ваше къ тому, чтобъ для умноженія малороссійскихъ доходовъ торгъ и продажа соли и тамъ сдѣланы были казенными.

9-е.

Стараться вамъ такожь о порядочномъ сбереженіи лѣсовъ, коими, какъ извѣстно, Малая Россія не весьма изобилуетъ, и для того знать во первыхъ, гдѣ и какого роду тамъ лѣса больше рождаются и сколько ихъ есть? Сбереженіе же оныхъ, для пользы общества необходимо

нужное, въ томъ состоятъ, чтобъ тамъ, гдѣ съ невесьма излишними расходами имѣть можно каменное строеніе, безъ нужды не дѣлать деревяннаго; чтобъ вообще на всякія потребности и на продажу лѣсъ излишно и безъ надлежащей впредь для проку умѣренности и безъ запущенія опять новаго рубленъ не былъ; чтобъ всякой валежникъ, такожь вершины и сучья срубленныхъ деревь, что все по одной только лѣности людей въ лѣсахъ оставляется и гибнетъ тамъ напрасно, употребляемы были предпочтительно свѣжему на дрова и прочее, къ чему прилично; чтобъ не было брусья и досокъ топорчетыхъ, отъ чего бóльшая часть дерева въ щепяхъ пропадаетъ, но были бѣ дѣланы на пильныхъ мельницахъ, а гдѣ ихъ имѣть невозможно, ручными пилами; чтобъ не только тѣ мѣста, гдѣ рубка была, запускались опять для новаго лѣсу, но и вновь бы сѣянъ былъ въ мѣстахъ тѣмъ недостаточныхъ, и чтобъ подѣ строгимъ смотрѣніемъ и неупустительнымъ наказаніемъ пресѣчено было непростительное небреженіе огня пастуховъ, проѣзжихъ, прохожихъ и прочихъ бываемыхъ иногда въ лѣсу работныхъ людей, отъ чего нерѣдко случается великихъ лѣсовъ истребленіе. По сей же причинѣ должно предостерегать и правительству, дабы не дозволялось тамъ, гдѣ на другія къ житію необходимыя нужды есть въ лѣсахъ недостатокъ, учреждать такіе заводы, коими обыкновенно много лѣсу переводится безъ поворотно на многіе годы.

10-е.

Не бесполезно содержать въ губерніи вашей на жалованьѣ казенномъ иноземца, искуснаго строителя всякихъ машинъ и мельницъ и при немъ заводить учениковъ изъ своихъ людей. Такіе люди во многихъ случаяхъ нужны и полезны бываютъ, и хотя чрезъ нѣсколько лѣтъ дорого становятся, но плодъ великій оставляютъ по себѣ въ экономіи государственной: ибо извѣстно каждому, что гдѣ такіе искусные чужестранные механики, машинисты или мельники строили мосты, плотины, мельницы и иныя, до фабрикъ касающіяся строенія, тамъ несравненно больше корысти и прочности бываетъ. Правда, что не всякой владѣлецъ, по мѣрѣ достатка своего, въ состояніи находится имѣть у себя такія строенія, но довольно, когда бѣ сперва за-

житочные оныя въ своихъ деревняхъ заводили, чего однакожь и они сдѣлать не могутъ за неимѣніемъ къ тому искусныхъ строителей.

11-е.

Должны вы знать всѣхъ въ губерніи вашей судоходныхъ рѣкъ теченіе и ихъ взаимный между собою соединенія и стараться, чтобъ оныя такъ содержаны были, дабы глухими мостами и непроходимыми плотинами нигдѣ перехвачены не были.

И хотя для проѣзжихъ и прохожихъ людей мосты, а для мельницъ плотины необходимо надобны; однакожь смотрѣть надлежитъ, дабы оныя такъ устроены были, чтобъ притомъ и для плывущихъ по тѣмъ рѣкамъ судовъ всегда отверстый и свободный проходъ оставался.

О такихъ рѣкахъ надобно быть въ вашихъ ландкартахъ точному и явственному показанію, дабы могли какъ правительства для случающихся поставокъ разныхъ казенныхъ вещей, такъ и купцы, для удобнѣйшаго провоза товаровъ, прямое объ нихъ свѣдѣніе имѣть. Ибо по сіе время многимъ рѣкамъ судоходнымъ, хотя онѣ иногда и не велики, прямого описанія нѣтъ, и многіе объ нихъ прямо еще не вѣдаютъ, или способный по нимъ водяной путь перехваченъ глухими мостами и плотинами, или инако засорены отъ давняго времени, хотя съ небольшимъ трудомъ опять прочищены быть могутъ.

Равномѣрно жъ наблюдать вамъ и того, не сыщется — ли гдѣ и такихъ рѣкъ, чрезъ которыхъ соединеніе не весьма длинными, слѣдовательно не гораздо убыточными перекопами, водяной ходъ для пользы общества или многимъ сокращенъ или облегченъ быть могъ бы, и о томъ представлять обстоятельно со мнѣніемъ вашимъ въ сенатъ, а притомъ и намъ самимъ.

Въ семъ намѣреніи можете вы, такожъ осмотра и описавъ подробно днѣпровскіе пороги, имѣть и объ нихъ разсужденіе, не найдется ли какое средство вычистить оныя для вящей пользы купечества, буде не вездѣ, то хотя только въ нѣкоторыхъ нужныхъ мѣстахъ и гдѣ возможность того допустить, соображая безопасность съ пользою.

12-е.

ГдѢ болотныхъ мѣстъ много, а пашенной земли и луговъ недостаточно, тутъ способы изыскивать надобно, хотя исподоволь болота осушивать и сдѣлать ихъ къ земледѣлію удобными.

Не излишно также сдѣлать въ тамошнихъ степяхъ разные опыты въ посѣяніи или насажденіи тамъ разнаго рода лѣсовъ. Въ обоихъ случаяхъ трудъ сей хотя и великъ, но потомъ происходящею отъ того пользою всегда довольно награждается.

13-е.

Дороги неисправныя причиняють великія трудности и остановки. Чего ради должно вамъ и о томъ попеченіе имѣть, чтобъ проѣзжія дороги, буде не вездѣ совершенно исправныя, то по меньшей мѣрѣ хотя бы вешнимъ и осеннимъ временемъ сносныя были. Вездѣ дѣлаются и починиваются мосты деревянные съ великимъ иждивеніемъ и изневагою обывателей, при чемъ бываетъ и воровство не малое. Иногда въ безлѣсныхъ мѣстахъ, для умышленной корысти или же отъ неразсудка, строятъ мосты деревянные на версту и болѣе между буераками ужасной вышины, безъ всякой нужды, иногда же въ такихъ мѣстахъ, гдѣ бы только на протокахъ воды, смотря по способности, можно было единожды построить невеликіе каменные, а на прочей долготѣ поднять землю фашинами. И для того, а особливо по тамошнему въ лѣсахъ недостатку стараться вамъ сперва на большихъ, а потомъ и на прочихъ дорогахъ, строить мало по малу каменные мосты, гдѣ положенія мѣста и другія обстоятельства того дозволяютъ.

14-е.

Не меньше нужны въ городахъ для спокойствія и безопасности жителей и чистоты надлежащія полицейскія учрежденія, чего ради разсмотрѣть вамъ и сію часть добраго гражданскаго порядка.

Для онаго потребны: въ городахъ пристойныя магистратскіе или ратушные дома; чтобъ извѣстно было всегда число жителей, пріѣзжающихъ и отѣзжающихъ людей, и чтобъ праздно-скитающихся и подозрительныхъ нигдѣ не было; чтобъ опредѣлены и наблюдаемы были надлежащія предосторожности, средства противъ опасности отъ пожаровъ, по примѣру порядка и учрежденій другихъ европейскихъ

городовъ; смотрѣніе надъ цехами разныхъ ремесль; содержаніе во всякой возможной чистотѣ улицъ, площадей, протекающихъ рѣкъ и мостовъ; безопасность отъ убійствъ, грабежей, воровства, дракъ и иныхъ въ народѣ возмущеній; содержаніе богадѣленъ для пристанища и пропитанія суще бѣдныхъ, престарѣлыхъ и увѣчныхъ людей обоого пола, и чтобъ напротивъ того здоровые и молодые отнюдь допущены не были бродить праздно и скитаться подъ окнами; надлежащій добрый порядокъ въ базарныхъ торгахъ и продажѣ потребныхъ для жителей съѣстныхъ припасовъ; содержаніе градскихъ школъ и учрежденіе особыхъ воспитательныхъ мѣстъ для малолѣтнихъ нищихъ, сиротъ и подзорныхъ дѣтей; чтобъ строямыя вновь публичныя зданія, яко то: церкви, канцеляріи и ратуши съ ихъ архивами, тюрьмы, магазейны, лавки и корчмы имѣли положеніе для пожарныхъ случаевъ безопасное, и какъ возможно были бы не деревянные, но каменные; учрежденіе бойницъ, такожъ кладбищъ для погребенія тѣлъ умершихъ внѣ города, дабы тѣмъ предупреждено было всякое воздуха зараженіе, и раждающіяся отъ того многобѣдственныя прилипчивыя болѣзни, и прочіе симъ подобные распорядки.

15-е.

Быть должно въ губерніи вашей двумъ докторамъ, а по городамъ потребному числу лекарей съ ихъ учениками, ибо въ томъ, сколько намъ извѣстно, почти во всѣхъ губерніяхъ состоитъ крайняя нужда. Такожъ имѣтъ надлежить, по сношенію съ медицинскою коллегіею, буде не казенныя, то вольныя аптеки въ тѣхъ городахъ, гдѣ, по вашему разсужденію, нужда, того востребуетъ.

16-е.

А какъ не меньше нужна предосторожность отъ падежа рогатого скота и лошадей, то надобно же содержать въ губерніи вашей двухъ или хотя одного чужестранного искуснаго коновала, и придать ему учениковъ людей молодыхъ, которые не токмо для обыкновенныхъ болѣзней, но наиначе въ случаѣ, падежа весьма надобны, дабы искусствомъ и стараніемъ ихъ предостеречь оный благовременно и не допустить повѣтріе до распространенія.

17-е.

Должны вы, наблюдая истину и правосудіе, яко повѣреннаѣ отъ насъ особа, во всей губерніи вашей накрѣпко смотрѣть и провѣдывать тайно и явно, нѣтъ ли кому утѣсненія въ судѣ отъ пристрастия, или лихоимственнаго вымогательства и всякаго рода взятки, подѣ какимъ бы видомъ то ни было. Прилежное наблюдение сего полагаемъ мы на ваше безпристрастіе и прозорливость, повелѣвая смотрѣть за тѣмъ же и въ случающихся въ губерніи вашей временныхъ комиссіяхъ, такъ какъ и за тѣми, кои по апелляціямъ, или по какимъ общенароднымъ нуждамъ, переносятъ оттуда дѣла свои въ высшее правительство, не дѣлаются ли при такихъ случаяхъ какіе денежные поборы съ общества для раздачи, а иногда и для поврежденія судовъ чрезъ подкупленіе; такожь при платежѣ податей и при нарядахъ казенныхъ не бываютъ ли кому какіе вымогательства и убытки, и во всемъ томъ съ виноватыми и обличенными поступать не отложно по строгости законовъ. А ежели случится, что въ вашей губерніи кто и не изъ вашей команды дѣлаетъ лихоимство, о такихъ безъ замедленія доносить секретно намъ самимъ.

18-е.

Въ разсужденіи смежности губерніи вашей съ Польшею и областью Турецкою, полагаясь мы на ревность и благоразуміе ваше, не сомнѣваемся, что вы и въ семъ важному пунктѣ по присяжной должности вашей никогда изъ виду не выпустите пользу и безопасность государственныхъ. А между тѣмъ, яко общія правила, предписываемъ вамъ:

1) съ подданными обѣихъ сихъ державъ содержать всегда доброе и спокойное соседство съ наблюдениемъ, въ случаѣ обидъ и жалобъ, взаимнаго на обѣ стороны правосудія.

2) Всѣми неусыпной предосторожности средствами содержать границу въ надлежащей безопасности отъ нападеній и набѣговъ непріятельскихъ и воровскихъ, и для того со всею строгостію смотрѣть за тѣмъ, чтобъ форпосты и воинскихъ командъ разбѣзды были всегда содержаны въ должномъ порядкѣ и исправности.

3) По сношеніямъ съ коллегіею иностранныхъ дѣлъ, стараться о полученіи достовѣрныхъ извѣстій о тамошнихъ заграничныхъ обращеніяхъ.

4) Не допускать, чтобъ выходящимъ изъ за польской границы всякаго званія людямъ какія либо огорченія дѣланы были, а особливо раскольникамъ, кои тѣмъ упрямѣ въ вѣробродствѣ своемъ пребываютъ, чѣмъ больше утѣсняются или гоненія терпятъ.

5) Предостерегать, какъ возможно, переходы и побѣги за границу здѣшнихъ подданныхъ, а напротивъ того привлекать ихъ оттуда къ возвращенію въ отечество.

6) Стараться облегчить способы къ распространенію коммерціи, а чрезъ то къ размноженію доходовъ государственныхъ, и притомъ крѣпкое имѣть смотрѣніе, чтобъ не было товарамъ потаенныхъ и безпошлинныхъ провозовъ.

19-е.

Осталось еще упомянуть объ одномъ пунктѣ, который особливо при учрежденіи нынѣшняго въ Малой Россіи новаго правленія заслуживаетъ нѣкотораго политическаго примѣчанія. Состоитъ оный въ упомянутой въ началѣ сего соровенной ненависти тамошняго народа противъ здѣшняго, который поятъ, съ своей стороны, пріобыкъ оказывать не непримѣтное къ малороссіянамъ презрѣніе. И какъ та ненависть особливо примѣчаетъ въ старшинахъ тамошнихъ, кои, опасаясь видѣть когда нибудь предѣды беззаконному и корыстолюбивому ихъ своевольству, болѣе вперяютъ оную въ простой народъ, страшая его сперва нечувствительною, а со временемъ и совершенною утратою правъ ихъ и вольности, то нѣтъ сомнѣнія, чтобъ они. При настоящей правленія ихъ перемѣнѣ, тѣмъ паче не усугубили тайно коварство свое, что пресѣченіе прежнихъ безпорядковъ и установленіе лучшихъ учреждений не будетъ согласоваться съ ихъ прихотями и собственною корыстію. Въ семъ разсужденіи не оставите вы наблюдать прилежно, но безъ явнаго виду и огласки поведеніе тамошнихъ старшинъ, особливо же тѣхъ, кои хотя мало подозрительными себя окажутъ, дабы иногда умышляемое зло заблаговременно свѣдано и предупреждено бать могло. И хотя время само собою откроетъ глаза народу и докажете, сколь много он облегченъ и благоденствовать будете, корда устроеніемъ лучшихъ во всемъ порядковъ увидитъ себя избавленнымъ отъ мучившихъ его вдруге многихъ маленькихъ тирановъ, однакожь и въ нынѣшнее время разные способы поспишествовать вамъ могутъ праводушіемъ, безкорыстливостію, снисхожденіемъ и ласкою истребить неосновательныя его опасенія и пріобрѣсть къ себе любовь его и довѣренность.

20-е.

Мы, полагаясь во всемъ на благоразуміе ваше, вѣрность и усердіе, не вступакмъ въ какія либо вящшыя наставленія вашего подробности, но съ полною къ вамъ довѣренностію отдаемъ въ руки ваши все тѣ благопристойные способы, коими предписанное вамъ съ желаннымъ успѣхомъ исполнено, и тѣмъ не токмо интересъ имперіи нашей, но и польза народа тамошняго и Вего общества споспѣшествованы бать могутъ.

На семъ основаніи, ежели сверхъ вышеизображеннаго въ семъ секретному наставленіи найдете вы нѣчто нужное и поленѣйшее, то можете такъ какъ и о всякихъ другихъ, къ свѣдѣнію нашему нужныхъ дѣлахъ писать всегда прямо къ намъ самимъ, почему мы и снабждать васъ будемо нашими резолюціями.

Напослѣдокъ знать вамъ должно, что какъ все вышеизображенное служить единственно къ собственному вашему руководству, а не губернской канцеляріи, для того, что могли бѣ инако произойти отъ того многія и великія злоупотребленія и несходства, то надлежитъ вамъ сіе секретное наставленіе, въ разсужденіе чини маго по нема исполненія, содержать тайно, а явнымъ только въ тѣхъ случаяхъ, гдѣ бѣ то для оправданія вашего потрібно было, ибо ожидаемая отъ онаго польза главнѣйше зависитъ отъ благоразумія и прозорливости вашей, яка генерала-губернатора, котрому по сему наставленію съ надлежащимъ искусствомъ и осторожностію, а притомъ и безъ утѣсненія каждаго безъ изъятія въ дѣйство призводить должно.

Словник застарілих та рідковживаних слів

Абшит – відпустка, відставка; документ про відставку.

Автентичний – справжній, достовірний.

Ага – ввічливе звертання в Османській імперії; глава сім'ї чи роду; господар, дворянин; компонент назв службових посад в Османській імперії; в українських документах агами часто називаються яничарські офіцери та командири загонів.

Аглинський – англійський.

Ажеби – щоб.

Акциденція – приналежність.

Албо – або.

Алярм – тривога.

Амбраж – підозра.

Амофор – (омофор чи нарамник) – церковний одяг архієрея, покриває плечі; спадає одним кінцем спереду, а другим – ззаду.

Амуніція – на Україні – спорядження військового, включаючи зброю; в Росії – спорядження військового, окрім зброї та одягу.

Антецесор – попередник.

Ангиминс – плат, на якому можна відправляти богослужіння, бо він замінює престол; на ангиминсі зображено покладення Христа в домовину; в ангиминс вкладають частку святих мощів.

Апробувати – схвалити.

Аргат – 1) робітник, наймит; 2) бездомний бродяга.

Артикули – статті, статут.

Архідиякон – старший, перший головний диякон серед ченців-дияконів; при богослужінні має право носити особливий довгий орарь.

Архієрей – у православній церкві один з рангів вищого священнослужителів; очолює церковно-адміністративний округ – єпархію.

Архімандрит – у православній церкві вище духовне звання у ченців; титул настоятеля (ігумена) великого чоловічого монастиря.

Аршин – міра довжини, у XVIII ст. дорівнювала 71,12 см.

Асаул – див. Осаул.

Асесор – засідатель, судовий працівник, урядовець поліції.

Асигнація – визначення, постанова.

Асистенція – супровід, особиста охорона, військова частина, яка виконувала спеціальне доручення.

Атлас – шовкова тканина.

Аттестат (атестат) – посвідчення, послужний список з біографічними даними.

Аудитор – учень, призначений учителем перевіряти, як вивчили урок його товариші; чиновник у військовому суді, який сполучав функції прокурора, секретаря і діловода.

Афект – прихильність.

Афектація – бажання.

Бадатися – займатися.

Базавлук – лук.

Байдак – великий дерев'яний човен (довжиною 45-60 м, шириною 6-12 м).

Баранка – овчина.

Бардзо – дуже, надто.

Барило – 1) невелика бочка; 2) міра рідини; ємкість барил не мала певних стандартів, їхня місткість коливалася від 23 до 48 кварт.

Баул – 1) скриня; 2) шкіряна сумка;

Без опаству – в безпеці.

Бей – титул князя у тюркських народів; компонент титулів посадових осіб.

Бирка – 1) однорічна вівця, ярка; 2) овеча шкура, смушок.

Битность – перебування, буття.

Бискуп – римсько-католицький єпископ.

Білет – різновид засвідчувальних документів, зокрема, свідоцтво про особу, про право на переміщення, посвідчення про звільнення зі служби з правом переїзду на обране місце.

Благочестіє – православ'я.

Благочинний – духовний сановник з адміністративно-судовою владою; призначався керівництвом; духовна посада середньої ланки.

Блестити – ловити рибу.

Блята – дошка для малювання на ній олійними фарбами.

Боковня – звичаєва міра при торгівлі білою рибою (судак, лящ, короп) третього гатунку; становила 500 штук; назва походить від способу приготування цієї риби: поперек її боків робили надрізи.

Бочка малоросійська – міра рідини; становила біля половини куфи.

Брань – тканина з візерунком.

Бригадир – командир бригади (військової одиниці) у російській армії.

Бродник – риболовецьке знаряддя, сітка довжиною 3-6 саженців, сітка довжиною 3-6 саженців; інша назва – бредень.

Бунть – в'язка, сувій, пачка або тюк якихось матеріалів (ниток, шовку, тютюну).

Бунчук – військова регалія, що складалася з палиці довжиною до 2,5 м з кулею або іншою прикрасою на верхньому кіпці, до якого прикріплювалося біле чи фарбоване волосся з турячого або кінського хвоста, а також китиці (дві срібні або інші). У ХУІ-ХУІІІ ст. – символ гетьманської та полковницької влади. Гетьманські бунчуки охороняли і зберігали члени генеральної старшини – генеральні бунчужні.

Бунчуковий товариш, підбунчужний – почесна посада в українському козацькому війську з кінця ХVІІ ст. до 1764р.; формально вважався помічником генерального бунчужного; як правило, бунчукові товариші походили з багатих старшинських сімей.

Бурка – повстяний валяний овечий плащ з приваляним до нього ззовні волохатим козячим руном; безрукавка епанча для вершників.

Бусурманин – іновірець, переважно магометанин, у неприязному значенні.

Бута – міра рідини; у ХVІІІ ст. дорівнювала 100-200 “государевих” відер; російське відро – 12420 г.

Бут – бочка, ємкість для вина або горілки.

Буту – колода, стовбур дерева, призначені для розпилювання на дошки.

Важниця – 1) ваги; 2) підставка під важіль для підймання вантажів.

Вайй неділя – вербна неділя.

Ваія – гілка фінікової або палестинської пальми; за легендою ними народ вітав Ісуса Христа під час його в'їзду до Єрусалима.

Вал – грубі нитки, які використовувалися для плетіння сіток.

Ведле – біля, коло, поряд.

Ведлуг – через, з причини, згідно, відповідно.

Велика субота – останній день Великого посту.

Великий піст – за християнським календарем період між М'ясоїдом і Великоднем (кінець березня – початок травня).

Вельце – вельми.

Венчура див. вінчура.

Верста – давня міра довжини, що застосовувалася для виміру великих відстаней на Україні, в Росії, Білорусії, Польщі; довжина версти не була сталою; у різні часи мала від 500 до 1000 сажнів; наприкінці XVIII ст. верста становила 500 сажнів (1066,8м).

Весь – село.

Вздлуж – уздовж.

Взнесенієся – піднесення.

Вибійка – набивна лляна тканина з візерунком.

Виборні козаки – привілейована група лівобережних і слобідських козаків у XVIII ст.; ті, хто увійшов до козацьких компотів (списків); несли військову службу за власний кошт, за що звільнялися від повинностей і податків.

Вигін – простора вільна ділянка поблизу або в селі, куди виганяють пастися худобу, птицю; збірне місце для череди, звідки женуть на віддаленіше пасовище.

Видолати – подолати, витримати, вчинити опір, здужати.

Виказитися (чим) – пред'явити (що).

Вимовлятися – виправдовуватися.

Вина – повинність або грошовий штраф; пеня.

Вина заручна – за порука; різновид судової оплати.

Виправуватим – від відправляти, направляти.

Вирепримандувати – винести догану.

Відро “малоросійське” – міра рідини; у 18 ст. в Гетьманській Україні було у вжитку 20-ти квартове відро (24840 г води); київське відро становило 10 кварт (8570 г води).

Візир – титул міністра і вищого сановника в Османській імперії та Кримському ханстві.

Військова асистенція – військова частина, яка виконувала спеціальне доручення (переважно фізичне покарання).

Військовий канцелярист – нижчий чиновник канцелярії Генеральної військової або полкової; перший ступінь служби знатних козаків.

Військовий товариш – почесне звання, яке надавалося представникам козацької верхівки за військові заслуги (II пол. XVII – XVIII ст.) Перебували під юрисдикцією гетьмана або установи, що його заміняла; не займаючи постійних службових посад, виконували окремі доручення вищої влади.

Вікарій – заступник або помічник архієрея у православній церкві; єпископа, священника у католицькій.

Вінтер-квартири – зимовий постій.

Вінчура – 1) бурка, волохата шапка з вовни для негоди, 2) шуба з вовчого хутра, хутром назовні.

Воєводство – адміністративно-територіальна одиниця у Речі Посполитій.

Вольності – території, що перебували у володінні Коша Запорозької Січі на правах займанщини. Розміри їх весь час змінювалися.

Вонтпити – сумніватися, хитатися.

Вотчина – у Російській державі до 1714р. вид феодального землеволодіння, що передавалося у спадщину; вотчину можна було продавати, обмінювати, дарувати тощо; у XVIII ст. – дворянська земельна власність.

Всеїдна неділя – останній тиждень перед Великим постом.

Втуні – даремно, безрезультатно, марно.

В'язня – ремінці, прив'язки в одязі й озброєнні, зокрема, в рушниці.

В'ялий – більший, значніший.

Гайдамака – людина, що переслідує; у XVIII ст. на українських землях, що входили до складу Польщі так польська шляхта називала учасників народно-визвольної боротьби, у тому числі Коліївщина (1768р.).

Галера (галера) – веслово-вітрильне військове судно довжиною до 60 м, з двома-трьома щоглами, одним рядом весел, озброєне гарматами. Призначалося для ведення бойових дій біля берега.

Галун (гальон) – тасьма, вишита золотими або срібними нитками.

Гамазей – магазин для складування та зберігання хліба, майна.

Гамувати – стримувати, припиняти.

Гарус – біла чи кольорова вовняна пряжа, що використовується для вишивання, в'язання і ткання грубих тканин.

Где-колвек – де-небудь.

Генерал-аншеф – вищий генеральський чин у російській армії.

Генерал-губернатор – вищий урядовий чиновник російської адміністрації на місцях, у руках якого зосереджувалася цивільна і військова влада; найчастіше він очолював генерал-губернаторство, до складу якого входили одна або кілька губерній, розташованих на кордоні держави; підпорядковувався безпосередньо царю.

Генеральна старшина – вища військова і цивільна адміністрація на Лівобережній Україні у II пол. XVII-XVIII ст.; складалася з генерального обозного, генерального судді, генерального писаря, генеральних осавулів, генерального хорунжого, генерального підскарбія і генерального бунчужного; становила старшинську раду при гетьманові.

Голевий кафтан – верхній одяг з непокритої тканиною шкіри, хутром до середини.

Гони – українська старовинна народна міра довжини; добрі гони – 120 сажнів, середні - 80, малі – 60.

Грамота – акт правового значення; грамоти склалися князями й царями (або за їхнім дорученням), а також церквою; розрізнянні, жалувані, уставні й судні грамоти.

Гранітура – цупка шовкова тканина; виготовлялася лише однокольоровою – темносиня, темнозелена, темнобузова.

Гранітуровий (краватуровий) – зшитий з гродетур – блискучої шовкової тканини густого переплетіння, яку виготовляли у французькому м. Тур.

Граф – почесний титул у царській Росії, запроваджений Петром I.

Гренадери – рід піхоти в армії XVII – XX ст.; у Росії гренадерські частини утворено у 1694 р.; у кінці XVIII ст. гренадери перетворилися на добірні за складом війська.

Гривеник – російська срібна монета вартістю 10 копійок; з'явилася в обігу 1701р.; з II пол. XVIII ст. гривеник чеканився також з міді.

Гривня – мідна монета у 2,5 копійки.

Губернатор – вищий урядовий чиновник адміністративно територіальної одиниці – губернії.

Губернія – вища адміністративно-територіальна одиниця в Росії у XVIII – поч. XX ст.

Гаждь (гажа) – пан, старшина, багатий купець.

Гард – місце на березі річки, влаштоване для риболовлі або полегшення переправи.

Гвалтом – силоміць, насильно.

Гишпанець – іспанець.

Голдовати – бути підданими, васалами.

Гурджій – грузин.

Даби – щоб.

Двійло – частина упряжі для двох-трьох пар волів, колода, яка з'єднувала ярма.

Дев'ята п'ятниця – п'ятниця на дев'ятому тижні після Трійці.

Державні селяни – селяни, які перебували у феодалній залежності від держави; не тільки користувалися закріпленою за ними землею, а й номінально володіли нею, за що платили податок і відбували інші повинності на користь держави; вважалися особисто вільними.

Десятина – земельна міра, яка згідно з Межовою Інструкцією 1754р. дорівнювала 2400 кв. сажням, тобто 1,09 га.

Деташмент – військовий загін, споряджений з певною метою.

Дзигарки – годинники.

Диван – дорадчий орган у колишній султанській Туреччині, що складався з міністрів і вищих сановників.

Дикос – культова приналежність у формі блюда (іноді на ніжці або підставці).

Диспозиція – розпорядження, писемний наказ військам для бою або виконання похідного руху (маршу) в бойовій обстановці.

Дідич – землевласник, поміщик, який володів маєтком.

Дійсний статський радник – чиновник 4-го класу.

Довбиш – особа на Січі, яка відала військовими литаврами, котрими скликалися запорожці на Раду та інші зібрання; виконував також поліцейські функції.

Доднесь – тепер, до цих пір.

Докука – надокучливість, докучання, неспокій.

Доїздне донесення – повідомлення посадової особи, безпосереднього виконавця, направлене вищому посадовцеві або установі, про виконання службового доручення; повідомлення про бойові дії та стан військ; звіт.

Доїмка – борг при сплаті податків.

Донеле – доки.

Допряма – справді.

Драча – непомірний податок.

Драгуни – вид кавалерії, призначений вести бій у кінному і пішому строю; згодом у більшості армій драгуни стали відрізнятися від Інших кавалерійських частин лише формою одягу; в Росії перший драгунський полк сформовано 1631 р.

Дряплъ – вантажник в порту, на складі.

Дуб – великий човен, видовбаний із стовбура дереві.

Дуван – 1) здобич; 2) розподіл здобичі; 3) доля у здобичі.

Дуванити – розподіляти.

Дуклевий – зшитий з дуклі – шовкової тканини густого переплетіння.

Евекта – мито, яке стягували за вивезення товарів.

Евксінононт – грецька назва Чорного моря.

Еклесиарх – особлива посадова особа східної церкви, яка доглядає за порядком у храмі.

Економ – диякон, помічник єпископа, який відав церковним майном.

Експедиція – похід, відправлення, висилання.

Екстракт – короткий виклад справи з наведенням витягів з документів.

Ексцес – бешкет.

Епитрахиль – одяг священника, що вдягається під ризу під час служби.

Етап – пункт на шляху пересування війська; арештантська партія з конвоєм, пункт для ночівлі групи арештантів.

Ефенді – одна з форм ввічливого звертання до чоловіка у Туреччині.

Ефес – держак холодної зброї – шаблі, шпаги тощо.

Єпанча – верхній захисний одяг, широкий плащ без рукавів.

Єпархія – церковна адміністративно-територіальна одиниця, якою керував архієрей.

Єрлик див. ярлик.

Єфимок – російська назва талера.

Железа – кайдани.

Живот – життя.

Животи – майно.

Жолнерский – солдатський.

Жупан – кафтан, каптан, верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром та позументом, заможних верств в Україні.

Зазналення – скарга.

Заказати – заборонити.

Заківець – металева скріпа, окуття на дерев'яних предметах.

Законник – чернець.

Залипати – доручати, рекомендувати.

Заподлинно – істинно, точно.

Запорозькі дачі – землі, які перебували у загальновійськовій власності Запорозької Січі і за “білетом” Коша могли бути відведені під зимівники.

Заруки – застава, за порука.

Застава – місце в'їзду до міста, яке охоронялося сторожею і де перевіряли документи та збирали мито.

Затяг – призов.

Затяги – набирання військових добровольців.

Зачим – отже, тому, таким чином.

Звитяжство – перемога, хоробрість.

Звлаша – особливо, найпаче.

Згодний – мирний.

Зисковати – набувати, відшукати.

Зело – дуже, сильно, міцно, багато.

Зіпун – верхній одяг типу кафтана, без коміра, з довгими рукавами та розкошеними донизу полами; шили з грубого домотканого сукна.

Зимівники – хутори (господарства) старшини і багатих козаків на землях Запорозжя, починаючи з I пол. XVI ст.; власники зимівників виконували повинності і сплачували податки на користь Коша Запорозької Січі, який давав дозвіл на будівництво зимівників; у XVIII ст. старшинські зимівники перетворилися у великі феодальні господарства, в яких, крім скотарства, розвивалося землеробство, бджільництво тощо, застосовувалась наймана праця.

Злотий польський – побутова назва срібної монети вартістю 30 польських грошів або 15 російських копійок, що була в обігу на Правобережній Україні у XVIII ст.

Значковий товариш – звання привілейованої верхівки заможного козацтва в полках Лівобережної України XVIII ст.; значкові товариші були непідвладні місцевій сотенній адміністрації, перебували під юрисдикцією виключно полковників або полкових канцелярій; значкові товариші берегли полкові прапори та сотенні хоругви.

Золотар – золотих справ майстер.

Золотник – старовинна російська міра ваги; дорівнювала 1/96 фунта або 4,267 г.

Зуполний – повний, спільний.

Ігумен – начальник монастиря; настоятель, або помічник настоятеля православного монастиря.

Ієромонах – чернець, який має сан священника.

Ієрей – священник.

Іже – який.

Ізвет – лист, донос.

Ізумруд (смарагд) – дорогоцінний камінь яскраво-зеленого кольору.

Ізустно – особисто.

Іконостас – у церкві художньо оздоблена стіна-перегородка зі вставленими в неї іконами, що відділяє вівтар від центральної частини.

Імен – службовець, який збирав мито на соляних промислах.

Іменний указ – документ, яким оформлялося розпорядження глави держави – ним підписаний.

Імоверен – впевнений, ймовірний.

Імператор – почесний титул глави держави, надавався главам найбільших монархій, у Росії – з 1721р.

Індиктіон – період у 15 років, за допомогою якого історики минулого обчислювали епохи різних подій.

Індута (індукта) – мито, яке стягували за ввезення товарів; в Україні мито віддавали на відкуп; у 1745р. при Єлизаветі Петрівні внутрішні митні збори ліквідовано; мито та девізні товари.

Іntenція – намір, бажання.

Інтерцесія – юридичне втручання шляхом прийняття чужого боргу, поручительства тощо.

Інфантерія – піхота.

Іспоткатися - зустрітися.

Кабиця – яма, де вміщують казан, під яким розкладають вогнище для варіння, топлення чого-небудь.

Кав'яр – ікра (паюсна, зернова).

Кагіт (кагат) – папір, документ.

Каденція – термін засідання вищих судових інстанцій у середньовічній Литві й Польщі.

Кадій (каді) – мусульманський суддя.

Казенна палата – губернський орган Міністерства фінансів у царській Росії.

Казенний – державний.

Каймакам – в Османській імперії офіційна особа, яка заміщає тимчасово відсутню особу на її посаді; у Кримському ханстві XVIII ст. стали оформлятися адміністративно-територіальні одиниці – каймакамства на чолі з каймакамами, тобто губернаторами.

Каламайка – цупка густа льняна тканина.

Калга (калга-султан) – спадкоємець престолу в Кримському ханстві, офіційно призначався разом з призначенням хана; друга після хана особа в ханстві.

Камергер – придворне звання у царській Росії.

Камзол – давній чоловічий одяг з сукна без рукавів і до колін, який щільно облягав тулуб; військовий одяг, який одягали під кафтан.

Камінь – пуд.

Камка – давня іранська тонка шовкова тканина ручного виробництва з двобічним кольоровим візерунком (як правило, однобарвна); головний жіночий убір.

Камлот – вовняна або напіввовняна тканина з верблюжої або напівгрубої овечої вовни.

Кампанійський полк (компанійці) – наймане військо, кінні з'єднання на Лівобережній Україні 60-х рр. XVII ст. – 70-х рр. XVIII ст.

Камфора (канфара) – пахуча безбарвна кристалічна речовина, смола.

Канони воскресенские – книга, що вміщує співи для недільної церковної відправи.

Канонік – священослужитель єпархіального кафедрального собору.

Кантаржей – зберігач ваг, військовий служитель, охоронець і наглядач за мірами і вагами та збором торгового мита в Січі.

Капиджи-баша – в Османській імперії командир загону палацової сторожі.

Каптан (кафан, кафтан) – чоловічий верхній одяг, відрізний по талії, мав широкі відгорнуті манжети з тканини контрастного кольору; прикрашався великими гудзиками, галунами, цупкими стрічками.

Капрал – молодший унтер-офіцер.

Каптанка – верхній одяг типу кофти; піджак з вибійки.

Каптенармус – чин у російській армії XVIII ст.; відав ротним або ескадронним майном і провіантом; унтер-офіцерське звання між капралом і сержантом.

Каптурка – капюшон, чоловічий головний убір; вовняний ковпак у вигляді усіченого конуса.

Капшук – гаманець, мішечок.

Карабінери – вид легкої піхоти.

Каразея – рідка та груба вовняна тканина.

Караул – місце розміщення варті, сторожі; озброєна варта, сторожа; вартування.

Кармазин – червоний; східні сукна червоного кольору.

Картеч – снаряд для артилерійської стрільби, складався з дрібних куль, вміщених у тонкостінну циліндричну оболонку, яка при пострілі розривалася.

Картелюшок – зменшувальне від “карта”: папір, лист, документ.

Каюк – невеликий плоскодонний човен з двома веслами.

Кварта – 1) міра рідини, дорівнювала 1242 г води; київська кварта – 857 г. води; 2) міра сипких тіл, становила 1/4 гарнця; її величина залежала від величини осьмачки, четверика, гарнця в тій чи іншій місцевості.

Квартимейстер – військовослужбовець, який відав розміщенням військ по квартирах; особа, яка очолювала оперативний відділ штабу.

Квасці – гапун, солодкувата на смак сіль, що використовувалась для виготовлення ліків, у ремеслах.

Квит – розписка про сплату боргу, мита.

Кибитка – критий візок у кочових народів.

Киндяк – східна бавовняна тканина з набивним візерунком.

Кирея (кобеняк, сіряк) – старовинний український чоловічий і жіночий верхній одяг з грубого домотканого темно-коричневого або сірого сукна; була довга і широка, бо її взимку одягали і на верхній одяг (для негоди); до киреї пришивали капюшон.

Китайка – густа, переважно синя шовкова гладкофарбована тканина полотняного плетіння, яку завозили з Китаю.

Кірасири – вид важкої кавалерії; у Росії існували з 1731 р.; були захищені кірасою, мали на озброєнні палаш, карабін, пістолет.

Кіш – військове товариство, громада козаків Запорозької Січі; центральний орган управління Запорозької Січі, що відав адміністративними, військовими, фінансовими, судовими та іншими справами запорожців, центр управління Січі.

Клейноди – військові знаки та атрибути української козацької влади, старшини запорозького козацтва у XVI-XVIII ст.; до клейнодів належали корогва (прапор), бунчук, булава та її різновиди (палиця й пернач), військова печатка, литаври, духові труби, значки; поділялися на гетьманські (вручалися спочатку польським королем, згодом російським царем), полковницькі й сотенні (вручалися гетьманом), на Запорозькій Січі – кошові (вручалися Військовою радою), курінні (вручалися курінною радою), паланкові (вручалися кошовим отама-

ном). Клейноди зберігалися у військовій скарбниці або у Січовій Покровській церкві; вперше пожалувані Війську Запорозькому у 1576р. Стефаном Баторієм; клейноди жалували й російські царі: у 1708р. – Петро I, у 1734р. – Анна Іоанівна, у 1763р. – Катерина II.

Клобук – головний покров православних ченців, що складається із камилавки (циліндра з обрізаними краями) та покривала з крепа.

Князь – у XVIII ст. дарований або спадковий титул у царській Росії.

Кожух – чоловічий і жіночий верхній зимовий одяг з непокритої тканиною овечини, оберненої хутром у середину.

Колезький асесор – чиновник 8-го класу.

Колезький радник – чиновник 6-го класу.

Колодки – дерев'яні кайдани.

Колодник – арештант, якому надягали дерев'яні колодки.

Коломейка – вид смугастої вовняної тканини.

Кольми – паче, тим більше, особливо.

Комендант – начальник залоги фортеці або укріпленого району.

Комісар – посадова особа, якій урядом надано особливі повноваження для виконання тимчасового або постійного доручення чи попереднього розроблення будь-якого питання.

Комісія – група осіб, якій доручено попереднє розроблення та розв'язання певних питань.

Комонник (комінник) – вершник, кіннотник.

Комора – митниця.

Коморник – судовий урядовець у підкоморському і земському судах; помічник судді; митний наглядач.

Компанійці – козаки найманих військових підрозділів – компанійських полків на Лівобережній Україні з поч. 70-х рр. XVII ст. до 70-х рр. XVIII ст.; одночасно було по 3-4 компанійські полки; використовувалися для охорони гетьмана і його резиденції, сторожової служби тощо.

Компанент – товариство.

Компут – розрахунок, число, реєстр.

Кондиція – стан, становище, умова.

Кондуктор – кресляр і художник з нижчих чинів унтер-офіцерського звання.

Конечно – доконче, обов'язково.

Консистовати – ставити на постій.

Консисторія – адміністративно-судова установа при архієпископі або єпископі.

Консул – службова особа однієї держави, що за згодою іншої держави постійно перебуває в певному її пункті та здійснює там представництво й захист економічних і юридичних інтересів своєї держави, її громадян або юридичних осіб.

Контентоватися – задовольнятися.

Конфірмація – утвердження, рішення, затвердження; затвердження вищою владою судового вироку.

Копа – одиниця грошової лічби поділялася на 3 роди: у купівлі і продажу на торгах і ярмарках вважалася за 50 коп.; у судових вироках при розслідуванні акцидентів містила у собі 6 золотих чи 120 коп.; правова, якою за законом накладали штраф, містила 22,5 золотих або 450 коп.

Копок – 1) від копка – шкіряне відро на копанях (криницях); 2) від “копач” – заступ.

Копанка – човен.

Копіїст – служитель канцелярії; переписував папери складені канцеляристом.

Кормові – гроші, які отримували козаки під час виконання доручень за межами Січі.

Коробка (або пуд січовий) – звичаєва міра, яка використовувалася в Січі для продажу солі; дорівнювала 1,5-2 російським пудам.

Корогва – бойовий прапор; підрозділ кінноти з 100-200 чоловік у польсько-литовській армії та козацьких військах.

Корона Польська – дипломатичний вислів щодо власне польських територій.

Коронне військо – державне польське військо.

Кошовий суддя – у Запорозькій Січі XVI-XVIII ст. службова особа, яка розглядала кримінальні й цивільні справи; обирався на козацькій раді на один рік; вирoki кошового судді затверджував кошовий отаман, а смертні вирoki – козацька рада; знаком влади кошового судді

була срібна печатка, якою він скріплював підпис кошового отамана та рішення козацької ради.

Креп – легка прозора шовкова тканина, яку використовували для головного покриву жінок, ченців; креп чорного кольору був ознакою трауру.

Ктитор – церковний староста, який обирався на 3 роки парафією для порядкування церковним майном; затверджувався єпархіальними архієреями.

Кульбака – сідло.

Кунтуш – верхній розпашний жіночий і чоловічий одяг; мав вигляд каптана з рукавами, в яких були прорізи для рук або розрізи до плеча; одягали кунтуш поверх жупана, підперезували барвистим поясом, що зав'язувався спереду.

Курінний отаман – виборна особа, яка очолювала курінь; на Запорозькій Січі XVI – XVIII ст. обирався на курінних сходках на один рік; курінний отаман відав господарством, коштами куреня і здійснював управління його справами; у куренях, що були нижчими ланками адміністративно-територіальної системи Лівобережної України у XVII – XVIII ст., курінний отаман відав лише військовими справами; призначався сотенною і полковою адміністрацією; призначення курінного отамана оформлялося гетьманським універсалом.

Курінь – у XVI – XVIII ст. військово-адміністративна одиниця Запорозької Січі, що складалася з кількох сот козаків; очолював його курінний отаман; кожен козак входив до певного куреня; Нова Січ поділялася на 38 куренів; найчастіше назва куреневі надавалася за місцевістю, з якої походили козаки цього куреня, у XVIII ст. цей принцип порушувався.

Кутаси – китиці на одязі для прикраси.

Кушак – пояс або широка тасьма, полотнище з китицями на кінцях.

Ладан – ароматична смола, добувається з тропічного дерева босвелії; при спалюванні дає приємний запах; застосовується при релігійних відправах.

Ладунка – ладівниця, патронташ.

Латво – легко.

Латвость – уміння, старанність.

Лев – турецька монета (піастр).

Левада – ділянка річкової долини, обсаджена деревами, яку використовують як сіножать, пасовище, частково під городи.

Левки (таляр левковий) – дещо нижчої ціни ніж таляр.

Лейб-гвардія – добірне військо, яке охороняло родину російських царів.

Лимар – майстер, який виготовляє ремінну зброю.

Лист заручний – лист-зобов'язання.

Литаври – перетинковий ударний музичний інструмент давнього походження; у Запорозькому Війську з кінця XVI ст. були поширені литаври-тулумбаси як сигнальний інструмент; має казаноподібний корпус, верх якого затягнуто шкірою.

Лікоть – міра довжини, яка відповідає довжині руки від ліктя до кінця середнього пальця; у 18 ст. у Гетьманській Україні становив біля 58,5 см.

Літургія – церковна відправа, під час якої виконуються обряди, пов'язані з таїнством причащення; в православ'ї – це обідня, у католицтві і лютеранстві – меса.

Лжица (ложица) – священний посуд з хрестом на держаку, що використовують для причащення.

Ломова (гармата) – важка осадна гармата для проломування стін укріплення.

Лот – торговельна одиниця ваги у XVIII ст., що становила 3 золотники і дорівнювала 12,801 г.

Люстрин – вовняна або напіввовняна (з додатком бавовни) тканина з глянсовою блискучою поверхнею, яка з'являється внаслідок спеціальної обробки готової тканини.

Лядская сторона – польська сторона.

Лямчик – 1) рибалка, що працює з неводом; 2) робітник на рибних промислах

Ляса (ліса) – 1) плетена загороджа для затримання риби; 2) сітка; Д. Яворницький вважав це слово похідним від німецького “Joos” – жереб.

Магазин – приміщення для зберігання провіанту, боєприпасів та ін.

Магістрат – орган самоврядування в містах, що мали магдебурське право; здійснював адміністративно-судову владу в межах своєї

компетенції; у Львові – з XIV ст., на Правобережжі – з XV ст., на Лівобережжі – з I пол. XVII ст., на Слобожанщині – з 1724 р.

Магнат – великий землевласник-феодал.

Масляниця (Мясниця, Масляна) – шоста неділя після хрещення, остання неділя перед постом (кінець лютого або початок березня); побутує як народне свято проводів зими.

Мед прісний - мед у сотах.

Мед сірий – сорт хмельного напою з меду.

Мешти – легкі черевики.

Миля – одиниця довжини в неметричній системі мір, стара російська миля – 7 верст - 7467,6 м.

Миряни – люди, які не мають духовного звання і не належать до духовного сану.

Митра – головний убір у вигляді корони, який вище православне і католицьке духовенство одягає під час богослужіння; нею нагороджують середнє духовництво.

Митрополит – вище звання у православній та уніатській церквах (другий після патріарха).

Молодик – 1) молодий неодружений чоловік, парубок; 2) наймит; 3) у Гетьманській Україні - найманий козак, який відбував за іншого військову службу.

Мосяж (мосеж) – латунь; жовта мідь.

Мостове, мостовщина – мито за право провозу товар через міст; служилі люди та гінці звільнялися від цього мита; збирання його часто віддавали на відкуп; ліквідоване 1754 р.

Мурза – у Кримському ханаті і ногайських ордах титул члена знатної феодалної сім'ї; васал хана або бея.

Мусулбес – турецька бавовняна тканина на підшивки.

Мушкет – ручна вогнепальна зброя з гнотовим затвором.

Мушкетери – вид піхоти, спочатку озброєної мушкетами, згодом – кремінною рушницею.

М'яка рухлядь – хутра.

М'ясниці – певний період після посту, коли за законами православної церкви дозволяється вживати м'ясну їжу, одружуватися тощо.

М'ясопуст – дні, коли за приписами церкви дозволялося їсти м'ясо.

Нагольний (кожух) – непокритий тканиною, шкірою назовні.

Найдоватися – перебувати.

Наказний – виконуючий обов’язки.

Наказний сотник – сотник, обраний чи призначений на час походу або відсутності сотника.

Налигач – частина упряжі для волів і корів, мотузка або ремінь, який прив’язували до рогів худоби.

Намісник – помічник настоятеля.

Напередки – в майбутньому.

Нарадити, нарядити – обрати, уповноважити.

Наритник – частина кінської зброї, що утримує хомут або шлею від сповзання на шию (під час спуску з гори і т. ін.).

Нарочний – особа, послана з терміновим завданням, донесенням, повідомленням; гонець, кур’єр.

Настоятель – те саме, що ігумен.

Натруска – посудина, з якої насипали порох на поличку давньої рушниці.

Невід – риболовецьке знаряддя, сітка довжиною до 200 сажнів.

Невідничий – рибалка, який ловить рибу неводом.

Недоїмка – не сплачена вчасно частина податку чи якогось збору; заборгованість.

Незаповідні товари – товари, не заборонені для ввезення до країни.

Обер-комендант – начальник гарнізону.

Обер-секретар – старший секретар Сенату або Синоду в Російській державі.

Обитель – монастир.

Обозний – начальник обозу й артилерії, начальник штабу.

Обозний генеральний – службова особа гетьманської адміністрації на Лівобережній Україні з XVII до кінця XVIII ст.; входив до складу генеральної старшини, відповідав за артилерію і постачання війська.

Обозний полковий – заступник полковника в козацькому війську, керував полковою артилерією; пізніше – почесний титул.

Оближно – обманно.

Обмилка – помилка.

Огир – жеребець.

Одноsum – товариш, компаньон.

Оказія – незвичайна подія; зручний момент, випадок, нагода; випадковий транспорт.

Оклад – грошовий державний річний податок визначеного розміру з кожної податкової одиниці.

Око – міра ваги, дорівнює 1282 г.

Олтар – східна частина храму, де міститься престол.

Опанча (опачина) – старовинний український верхній жіночий і чоловічий одяг з рукавами та пришитою до коміра великою відлогою (як у киреї).

Орда – у тюркських і монгольських народів в епоху середньовіччя – столиця правителів, а також назва їхніх держав і державних утворень.

Ордер – офіційний документ, що містив наказ, розпорядження.

Ординарсовий (одинарсовий) – козак, який виконував різні доручення та служби при Військовій канцелярії, паланках (охорона, перевезення кореспонденції та ін.).

Ординовати – посилати, відправляти.

Осавул – представник козацької старшини, виборна службова особа на Україні в XVII – XVIII ст. Були генеральні, полкові й сотенні артилерійські (при генеральній артилерії).

Осталець – решта, відносно невелика територія, що зберіглася від руйнування.

Острог – постійний чи тимчасовий пункт, обнесений подвійним або потрійним рядом міцних дерев'яних зверху загострених стовпців іноді простір між їх рядами заповнювався землею, в інших випадках стовпи з'єднувались плотом.

Охотніє татари – добровільні волонтери, з яких складалося наймане військо.

Охочекомонний – нерегулярний, який належав до вільної кавалерії; наймана кіннота.

Очкур (учкур) – шнурок, що його просували у пояс штанів, щоб їх підтримувати.

Падше – у просторіччі падишах, тобто турецький султан.

Пакгауз – склад для недовгострокового зберігання товарів на митницях, в портах тощо.

Паланка – адміністративно-територіальна одиниця в Запорозькій Січі; укріплення, місце перебування полкової адміністрації.

Палаш – давня холодна рубаяуча і колюча ручна зброя з довгим прямим на кінці двосічним клинком, з XVIII ст. в металевих піхвах. У Росії був на озброєнні кірасирських полків до кінця XIX ст.

Палиця – чотирикутний плат квадратної форми з зображенням хреста, що укріплювався на одязі архімандрита.

Палуб – віз із верхом.

Панахида – заупокійна служба, відправа по померлих.

Паникадило (полікадило) – підвісна церковна люстра; підставка для свічок чи лампад.

Папуци – 1) пантофлі, хатні туфлі, капці; 2) саф'янові туфлі або черевики, які завозили з Криму.

Партикулярний – приватний, цивільний.

Партикулярнеє письмо – приватний, цивільний лист.

Партія – група осіб, об'єднаних спільністю мети, прихильники, одностайні, військова група.

Патрон – начальник, хазяїн, покровитель.

Паче – краще, тим більше, особливо.

Паша – титул вищих, цивільних і військових сановників в Османській імперії, мав три ранги (одно-, дво- та трибунчужний паша – відповідно до того, скільки бунчуків декорували присутність володаря титулу).

Пенька (пинка) – волокно конопель.

Перевіз (перевізне) – проїзне мито, яке стягували з купців за перевезення товарів; у 1754р. в Україні було ліквідовано; місце переправи.

Перехрист – найчастіше на Запорозжжі називали ними євреїв, які переходили в православ'я.

Перша неділя Великого посту – десята неділя від початку року або шоста неділя перед Паскою.

Пестра (пистра) – набивна тканина з кольоровим візерунком.

Петрів піст – з 17 по 28 червня (9 липня) включно.

Пильність – офіційна заява застережного змісту.

Писар генеральний – службова особа гетьманської адміністрації на Лівобережній Україні з XVII до кінця XVIII ст.; член генеральної старшини, вів справи гетьманського уряду й очолював Генеральну військову канцелярію.

Писар полковий – службова особа полкової адміністрації на Лівобережній Україні з II пол. XVII до кінця XVIII ст.; вів справи полкового уряду.

Письмовий вид – письмовий дозвіл на виїзд, постій тощо.

Питоменний – споконвічний.

Півкопи – двадцять п'ять копійок.

Підканцелярист – служитель канцелярії; переписувач паперів, складених канцеляристом.

Підпалий (кінь) – з підпалинами, плямами іншого кольору на шерсті тварини або хутрі.

Підпомічники – незаможний прошарок козацтва Лівобережної України у XVIII ст., позбавлений козацьких привілеїв (на відміну від виборних козаків); допомагали виборним козакам нести військову службу; виконували натуральні повинності й сплачували грошові податки втричі менші, ніж відповідні майнові категорії посполитих.

Підпоручик – обер-офіцерський чин в армії.

Піка – різновид довгого полегшеного списа з гострим металевим наконечником.

Пікет – передовий, сторожовий пост, застава.

Пікінери, (пікінерські полки) – військово-поселенські полки в Україні, утворені російським урядом з козаків Новоросійської губернії; пікінери були озброєні рушницями і списками (піками).

Пірнач – срібна чи позолочена булава, іноді прикрашена кінським хвостом; одна з зовнішніх ознак отаманського звання.

Піструга – форель.

Пліт (плит)-1) скріплені в один або кілька рядів колоди для сплаву їх по воді; 2) звичаєва міра, яка використовувалася при торгівлі деревом, металами

Площадно – публічно.

Плахта – давній український жіночий одяг, складається з двох зшитих вздовж до половини полотнищ різнокольорової, переважно вовняної тканини; носили поверх сорочки.

Побусурманити – навернути у мусульманство.

Поважність – чинність, законність.

Повелець – накидальний повалець, волосяний аркан.

Повинная – лист, в якому козак винився у скоєному.

Погребельне – мито за користування греблею.

Подлуг – внаслідок.

Подлий – 1) неродовитий; 2) бідний, простий, низької якості.

Подорожня – письмовий дозвіл на виїзд; документ з роз порядженням урядової адміністрації про надання підвід або видання подорожніх грошей певній особі.

Половий (масть) – ясно-рудий; сірий з жовтим полиском.

Полунагалище – чохол для рушниці, який закривав тільки замок і казенну частину.

Полушалеви́й (пояс) – пояс, виготовлений із візерунчатої шовкової або вовняної тканини, подібної до тієї, з якої виготовляли хустки.

Пожиток – прибуток.

Позумент – гаптована сріблом тасьма для оздоблення одягу, м'яких меблів тощо.

Полковник – у ХУІ – ХУІІІ ст. в Україні одна з найвищих посад козацької старшини; спочатку обирався на козацьких радах або призначався гетьманом; з часів визвольної війни українського народу під керівництвом Б. Хмельницького був начальником полку; з початку ХVІІІ ст. затвердження полковників оформлялося царськими грамотами.

Полтретя року – два з половиною роки.

Полуження – покриття металу тонким шаром олова.

Полустав – святці, молитовник з календарем – місяцесловом (календарний список християнських святих і свят на їхню честь).

Полутабенка – різновид шовкової тканини.

Полшеста – п'ять з половиною.

Помисл – намір.

Помірковане приятелское – любовна угода.

Пономар – церковний служитель, головним обов'язком якого було бити в дзвони, брати участь у крилосному співі, прислуговувати під час богослужіння.

Портупея – плечовий або поясний ремінь для пристібування холодної зброї, польової сумки тощо.

Поручі чи нарукавники – входять до одягу священників, ними стягували рукави.

Посесор – власник взятого у посесію маєтку чи підприємства.

Посох чи патериця – жезл, що його вручають архієрею після висвячення його в архієрейський сан; ознака духовної влади над монастирем.

Поспільство – народ, народні маси, простий люд, незаможні і бідні козаки, що не мали власного житла і господарства.

Постов (постав) – штука, відрізок сукна, в середньому від 1,5 до 2 м.

Послушник – особа, яка готувалася стати ченцем і відбувала іспитовий термін.

Потатчик – той, що потакає, тобто дозволяє комусь іншому робити те, що повинен би заборонити.

Потачка – поблажливе ставлення, потурання.

Потебеньки – шкіряні лопати з обох боків сідла, інколи з кишенями.

Потир – чаша, з якої православні віруючі причащаються.

Похлебство – послаблення.

Престол – невід'ємна частина вівтаря християнського храму; стіл, встановлений посередині вівтаря, накритий двома ризами.

Претекст – привід, причина.

Приписні до військовослужбовців – у Росії XVIII ст. державні селяни, які приписувалися до поселених військовослужбовців (пikінерів) для виконання допоміжних господарських робіт.

Присяжная должность – посада, на яку людина складала присягу.

Приход – парафія, церковний округ, поселення, що має свій храм.

Причетник – нижчий церковний служитель крім священника; обов'язками причетника були: спів на крилосі та читання богослужбних книг.

Прогони (прогонне) – мито, яке сплачувалося за проїзд поштовими шляхами; гроші, що видавалися чиновникам для оплати такого мита.

Промеморія – різновид документів, якими обмінювалися інстанції однакового рівня (рівні за положенням установи, не підпорядковані одна одній).

Промующийся – той, кого підвищують по службі.

Протоієрей – старший духовний сан у православній церкві.

Публікувати – оголошувати, обнародувати.

Пуд – одиниця ваги і маси; російський пуд становив 16,3805 кг; в Гетьманській Україні у 18 ст. його значення колиалося від 15,7 до 23,6 кг; пуд січковий – див. коробка.

Пункти – статті, угода.

Пушкар – артилерист.

Радеть – піклуватися, опікуватися.

Рака – гробниця; спеціально обладнане вмістилище, куди клали тіла покійних праведників.

Рангові селяни – селяни рангових маєтностей; у II пол. XVII – I пол. XVIII ст. ці маєтності (військові, згодом державні) надавалися на утримання старшині Лівобережної України відповідно до її (рангів); у II пол. XVIII ст. ці маєтності здебільшого перейшли у приватну власність старшини, а селяни стали особисто залежним від неї.

Ранговий – наданий за службу відповідно до посади, рангу.

Ратні люди – військові.

Ратище – держак списа.

Ратуша – орган міського самоврядування у невеликих містах і містечках; які не мали магдебурзького права; будинок, де містилися органи міського самоврядування.

Раченіє – старанність.

Ревізія – перепис населення Російської держави, у т.ч. Лівобережної України, зобов'язаного платити податки і відбувати військову службу.

Ревнити – прагнути до чогось.

Регіментар (рейментар) – полководець, керівник війська.

Регістр – список, перелік, книга для ведення обліку.

Редут – замкнуте квадратне або багатокутне земляне польове укріплення з бруствером і ровами, пристосоване для самостійної кругової оборони.

Реєстр – список, перелік українських козаків узятих у II пол. XVI – I пол. XVII ст. польсько-шляхетським урядом на військову службу (реєстрові козаки).

Резет (гризет, грезет) – однотонна вовняна чи низькосортна шовкова тканина з дрібним квітковим малюнком звичайно сірого кольору з сірим тканим візерунком.

Резидент – посол, уповноважений.

Резидуючий – той, хто проживає.

Рейтари – вид найманої кінноти, озброєної вогнепальною холодною зброєю; у Російській державі існували з 1632р. до початку XVIII ст.

Реляція – донесення, повідомлення.

Ремент – полк, ескадрон; урядування, влада.

Реприманд – догана.

Респект – повага, пошана.

Ретраншемент – військове укріплення, яке розміщувалось позаду головної позиції того, хто обороняється.

Риза (фелонь) – культовий одяг священослужителя у вигляді накидки (без рукавів). Виготовлялася з коштовних тканин і виділялася художнім оздобленням.

Риховка – металеве кільце.

Росмотр – розшук, слідство.

Ротмістр – капітан у кінноті, командир ескадрону.

Рублевики – московська срібна монета вартістю в 1 карбованець.

Ручниця, рушниця – тип ручної вогнепальної зброї.

Рушення – виступ, відступ.

Састовий (сеєтовий) – зшитий з сукна англійського або польського виробництва.

Сажень – давня одиниця довжини; прямий сажень дорівнював приблизно 152 і 176 см., навкісний - 216 і 248 см.

Сакви – дві з'єднані одним полотнищем торби, які перекладаються через плече (на груди і спину) або через спину коня.

Сала – невеликий пліт з в'язанок очерету, який використовувався козаками для переправи через річку.

Сакос (саккось) – схожий на туніку верхній архієрейський одяг.

Сапфір – коштовний камінь синього або блакитного кольору.

Сап'ян – спеціально оброблена козяча шкіра високого гатунку, пофарбована в яскравий колір.

Сап'янці – чоботи з спеціально обробленої козячої шкіри високого гатунку.

Сатисфакція – відшкодування, задоволення, що надається скривдженому.

Свита – довгий, просторий каптан без коміра, старовинний український чоловічий і жіночий верхній одяг з рукавами; застібався на гаплики. Здебільшого свити виготовляли з коричневого (чоловічі) та білого (жіночі) сукна.

Седмиця – тиждень.

Сеймен (сейман, сексан) – особистий охоронець.

Секвестр – арешт на майно; місце ув'язнення.

Секунд-майор – молодший штаб-офіцерський чин у російській армії.

Сераскир – турецький військовий головнокомандувач.

Сераскирпаша – військовий міністр в Османській імперії; намісник кримського хана і головнокомандувач у татарських ордах поза межами Криму.

Сермяж – сірячина, сіряк, свита з домотканої тканини.

Сікурс (сукурс) – допомога, підмога.

Сказка – вид документа, свідчення.

Скарб військовий – казна Запорозького Війська.

Скольник – школяр.

Скоп – натовп.

Скрепа – затвердження підписом; підпис.

Слобода – нове поселення, в якому населення звільнялося на деякий час від податків і повинностей.

Смушок – шкірка ягняти у віці 1-3 діб.

Снігар – слюсар.

Снолкові червонці – церковні червонці, тобто золоті карбованці, монети вартістю в один карбованець.

Созріти – побачити.

Сорокоуст – сорокоденна заупокійна церковна служба.

Сотник – особа, яка очолювала військову й адміністративно – територіальну одиницю – сотню на Лівобережній і Слобідській Україні в II пол. ХУІІ – ХУІІІ ст.; військове звання в реєстровому козацькому війську.

Сотня – адміністративно-територіальна і військова одиниця на Лівобережній і Слобідській Україні в II пол. ХУІІ-ХУІІІ ст.; складова частина полку; охоплювала територію 10 і більше сіл; сотню очолював сотник з сотенною старшиною.

Спасів піст – з 1 (12) до 15 (26) серпня включно.

Спаш – пошкодження посівів худобою на полях, потрава.

Список – списане з документа, копія.

Сполчення – збивання поветі.

Стадник – людина, яка наглядала за табуном коней.

Ставропігійний монастир – підпорядкований не єпископові, а безпосередньо патріархові або Синоду.

Стамедь – вовняна в діагональ тканина.

Стан – становище, постій.

Старшина полкова і сотенна – керівна верхівка українського козацтва, яка очолювала місцеві органи влади в полках і сотнях.

Статок – майно, худоба.

Статут – збірник законів.

Стихар – довгий богослужбовий одяг без розрізу спереду і ззаду, з отвором для голови і з широкими рукавами, виготовляється з парчі. Право носіння стихаря надається дяконам, а також псаломщикам і мирянам – прислужникам.

Стольник – почесний титул у Речі Посполитій.

Струг – інструмент для обробки дерева, рубанок.

Стряпати – клопотати про вирішення справи.

Суккурс (сикурс) – допомога.

Сукцесія – наслідування, успадкування, спадкоємництво, спадкоємність.

Сула – судак.

Сулина – обіцянка.

Сулка – невеликий рушник.

Султан – 1) титул верховного правителя у деяких мусульманських країнах, зокрема, Туреччині; 2) перед власним іменем – титул найближчих до хана осіб із роду Гіреїв; 3) після власного імені вживається до поважних осіб.

Суплікувати – просити, подавати прохання.

Супесь – ґрунт з великими домішками піску.

Суперінтендант – митний чиновник у Польщі; начальник митниці.

Суспіція – підозра.

Табанієць – той, хто табанить, тобто гребець на кормі.

Таємний радник – за “Табелем про ранги” чиновник 3-го класу в царській Росії.

Таляр – велика срібна високопробна монета багатьох європейських країн; у грошовому обігу в Україні була в XVI – XVIII ст.; дорівнювала трьом Польським злотим.

Талер – 1) загальна назва срібних монет масою біля 29 г.; у 1730-90 рр. становив 1 руб. 25 коп; 2) лічильна грошова одиниця; див. також єфимок.

Таловірка (талуверка) – вид оселедця; дрібна засолена риба.

Тафта – шовкова тканина полотняного переплетення.

Ташка – шкіряна дорожня сумка, яку носили на паску через плече, прикрашена мідними гудзиками й іншими мідними прикрасами.

Тебенюк – шкіряні лопати, які підвішувалися на пряжках по боках сідла.

Товмач – перекладач з усної мови.

Точию – 1) тільки; 2) оскільки.

Тракт – міжнародний договір, угода, документ, яким оформлялася угода.

Трійця – церковне свято, що припадає на 8-й тиждень після Паски.

Триніг ремінний – путо, ремінь, який стягував ноги тварини щоб обмежити пересування.

Тринога – підставка на трьох ніжках.

Трость – палиця, ознака влади; на Запорозжі трость мав кошовий отаман.

Трубка – звичайна міра при продажу тканини; сувій.

Турбація – клопіт, неспокій, турбота.

Тасьма – слід, стежка.

Туми – нащадки змішаних українсько-татарських шлюбів.

Уїстити – задовольнити судовий позов.

Улус (у тюркських та монгольських народів) – 1) стан, табір, поселення, аул; 2) родо-племінна спільнота; територія, яка їй належала, вирізнялася рухливим характером і нечіткими кордонами.

Універсал – 1) розпорядчий акт адміністративно-політичного характеру польських королів та українських гетьманів; 2) наказ гетьмана, полковника, звернений до всього населення.

Унтер-офіцер – звання молодшого командного складу в російській армії.

Упосліджений – покривджений.

Управа – розправа, суд.

Урядження – влаштування.

Усильно – насильно.

Усиловний – насильний.

Уставник – чернець, який наглядає за порядком служби.

Устав – закон.

Уфундувати – заснувати.

Фація (хвашія) – смуга, вирізна повздовж вичиненої шкіри.

Фунт – одиниця ваги (міра маси) російський фунт становив 409 – 512 г, український – близько 393,13 г.

Фельдмаршал – найвищий генеральський військовий чин у царській Росії (з 1699р.).

Фантини – речі; щось з одягу; коштовності, прикраси; рухоме майно.

Фініфть – живописна емаль для покриття металевих виробів.

Флейщик – гравець на флейті.

Флінта – рід зброї.

Фора – компенсація.

Форпост – передовий пост, передова позиція; складався спеціальних приміщень – казарм зі стайнями, а також редутів; на форпостах на підвищенні стояли “фігури”, маяки-піраміди з просмолених діжок, які запалювали при наближенні ворога; форпостна команда складалася з 20-30 осіб.

Фузея – рушниця 8-лінійного калібру, мала кремнійовий замок та тригранний штик (багнет); існувала до 2^{ої} пол. XVIII ст.

Фунт – одиниця ваги (маси). Дорівнював 409 – 512 г.

Футери – хутро.

Хан – тюркський і монгольський титул, спочатку означав вождя племені; в Османській імперії титул хана мали султани; верховний титул правителя Криму.

Харциз – розбійник; так донські козаки називали гайдамаків.

Хорунжий – особа, що входила до складу козацької старшини; виконувала функції інспектора військової справи, ад’ютанта, охоронця гетьмана; полкові і сотенні хорунжі відали стройовою частиною, на них покладалася також охорона полкового, малого прапора (хорогви, хоругви).

Хосен – користь.

Хрящ – щепень, каміння; найтовще грубе полотно.

Цале – цілком.

Цигар – годинникар.

Цидула – записка, короткий лист.

Цілковий – золоті карбованці.

Цуг – ряд, валка, коні, воли і т. ін., запряжені поодиноці або парами один за одним; ряд, валка возів, саней і т. ін., які їдуть услід одне одному.

Цуговий (кінь) – такий, що підходить для запрягання у воза.

Чабак (чебак) – загальна назва риби сімейства корошових (лящ, короп, сазан та ін.).

Частівник – сторожовий, вартовий.

Чаяти – надіятись, сподіватися.

Чекмінь (черкеска) – старовинний верхній чоловічий одяг, у кавказьких народів – суконний напівкаптан у талію із складками ззаду.

Червінець (червоний) – 1) загальна назва золотих монет масою 3,5 г; 2) лічильна грошова одиниця.

Череве (хутро) – з черевної частини шкіри тварини.

Четверть – російська міра сипких тіл; після 1736 р., за загальнодержавним російським стандартом, становила 8 пудів (141 69 кг).

Чешуйка – кольорова лляна тканина.

Чогодар – 1) кур'єр, розсильний; 2) особа, наближена до хана, яка завідувала, піклувалася його одягом.

Чолобитна – заява, скарга, прохання окремої особи або соціальної групи.

Чотиридесятниця – сороковина від чиєїсь смерті.

Шалевий пояс – пояс, вив'язаний, мов шаль, із шерсті.

Шальк – шовк.

Шатость – бунт, заворушення, неспокій.

Шафар – збирач податків і мита на Січі, перевозах; вів прибутково-видаткові книги, мав при собі козацькі команди, наглядав за порядком під час перевезення вантажів через переправи.

Шинкар – власник шинку або продавець у ньому.

Шлями – міх.

Шляхта – привілейований стан у Польщі.

Шнурівка – корсет.

Шостак – українська назва шестигрошовика монети. У 18 ст. становив 4 коп.

Шпаковатий – сивий (людина), темносірий (кінь).

Шпіцрутен – довга гнучка лозина, що застосовувалась для тілесних покарань у російському війську.

Штафета – естафета.

Штоф – колишня російська міра рідини, що дорівнює 1/10 відра або 1,5374 літра; важка шовкова тканина, переважно з крупним тканим візерунком.

Штофовий – зшитий зі штофу – дорогої шовкової тканини, здебільшого блакитного кольору, для пошиття верхнього одягу.

Штучка – звичаєва міра, яка використовувалася в торгівлі тканинами; кусок, частина.

Щітка (у коня) – частина кінцівки над копитним згином; пучок шерсті над копитним згином.

Штуцер – рушниця, ручна вогнепальна зброя з двома чи більше нарізками всередині стволу.

Щоколвек – що-небудь, будь-що, трохи, дещо.

Юпка (в Україні) – вид жіночого та чоловічого кафтана з рукавами і поясом.

Юфта (юхта) – шкіра великої рогатої худоби, коней і свиней, вичинена за допомогою дьогтю.

Язичниє люди – не християни.

Яничари – регулярна турецька піхота (II пол. XIV ст. – 1826 р.); комплектувалися спочатку з юнаків-рабів, згодом – шляхом насильницького набору з примусово навернутого в іслам християнського населення підкорених країн.

Ярем – ярмо.

Ярлик (єрлик) – 1) різновид засвідчувальної документації митних установ, дозвіл на перетин кордону або перевезення товару через кордон, містили інформацію про товар, сплачене мито, наявність тавра та печатки; 2) узагальнююча назва грамот татарських ханів.

Ярчак – короткий кожух або підбитий хутром жилет, який одягали на тіло.

Яхонт – прозорий різновид мінералу корунду; сапфір, рубін.

Наукове видання

Путро Олексій Іванович

ГЕТЬМАН КИРИЛО РОЗУМОВСЬКИЙ ТА ЙОГО ДОБА
(з історії українського державотворення XVIII ст.)

Монографія

(в 2-х частинах)

Частина II

Відповідальний за випуск

Комп'ютерне складання

Комп'ютерне верстання

І. В. Кузнєцова

Т. Ю. Лисокобилка

О. С. Бабай

Г. Г. Власик

Підписано до друку _____. Формат 60x84/16. Папір др. апарат.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 16,74 Наклад 500 прим.

Зам. 81

Видавець і виготівник

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

Адреса: 01015, Київ–15, вул. І. Мазепи, 21

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 2544 від 27.06.2006.